

Міністерство освіти і науки України
Хмельницький університет управління та права
Євразійська асоціація правничих шкіл та правників

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

*Збірник тез
Міжнародної наукової конференції
“Шістнадцяті осінні юридичні читання”
(м. Хмельницький, 20–21 жовтня 2017 року)*

ЧАСТИНА ДРУГА:

*Земельне право
Аграрне право
Господарське право
Екологічне право
Природоресурсне право
Кримінальне право
Кримінологія
Кримінально-виконавче право
Кримінальний процес
Криміналістика
Судова експертиза
Міжнародне право
Порівняльне правознавство*

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ
2017

А 43 **Актуальні проблеми юридичної науки** : збірник тез Міжнародної наукової конференції “Шістнадцяті осінні юридичні читання” (м. Хмельницький, 20–21 жовтня 2017 року): [у 2-х част.]. Частина друга. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2017. – 237 с.

ISBN 978-617-7572-04-5 (повне зібр.)

ISBN 978-617-7572-06-9 (частина 2)

У збірнику представлені кращі тези доповідей, які були подані на Міжнародну наукову конференцію “Шістнадцяті осінні юридичні читання”, що відбулась у Хмельницькому університеті управління та права 20–21 жовтня 2017 року.

Розміщені у збірнику тези доповідей стосуються таких напрямків: “Земельне право”, “Аграрне право”, “Господарське право”, “Екологічне право”, “Природоресурсне право”, “Кримінальне право”, “Кримінологія”, “Кримінально-виконавче право”, “Кримінальний процес”, “Криміналістика”, “Судова експертиза”, “Міжнародне право”, “Порівняльне правознавство”.

Збірник розрахований на наукових та науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів і наукових установ, студентів, аспірантів та докторантів юридичного напрямку, практичних працівників і широкий читацький загал.

Організаційний комітет Міжнародної наукової конференції “Шістнадцяті осінні юридичні читання” не завжди поділяє думку учасників конференції.

У збірнику максимально точно збережені орфографія, пунктуація та стилістика, які були запропоновані учасниками конференції.

Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їхні наукові керівники, рецензенти та структурні підрозділи вищих навчальних закладів і наукових установ, які рекомендували ці матеріали до друку.

УДК 34
ББК 67.0

ISBN 978-617-7572-04-5 (повне зібр.)
ISBN 978-617-7169-06-9 (частина 2)

© Колектив авторів, 2017
© Хмельницький університет
управління та права, 2017

**ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО
АГРАРНЕ ПРАВО
ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО
ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО
ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО
КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО
КРИМІНОЛОГІЯ
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО
КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС
КРИМІНАЛІСТИКА
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА
МІЖНАРОДНЕ ПРАВО
ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОЗНАВСТВО**

**LABOUR LAW
SOCIAL SECURITY LAW
LAND LAW
AGRARIAN LAW
CRIMINAL LAW
CRIMINOLOGY
CRIMINALLY EXECUTIVE LAW
CRIMINAL PROCEDURE
CRIMINALISTICS
LEGAL EXPERTISE
LEGAL EXPERTISE
ENVIRONMENTAL LAW
NATURAL LAW
INTERNATIONAL LAW
COMPARATIVE LAW**

ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО. АГРАРНЕ ПРАВО. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО. ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО. ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО.

*Андрейцев Владислав Володимирович,
докторант Донецького національного університету імені Василя Стуса,
кандидат юридичних наук*

ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ З ОБ'ЄКТАМИ ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ

Опублікування об'єктів (джерел) підвищеної небезпеки на підставі повідомлень про результати їх ідентифікації стає підставою для ведення обліку об'єктів підвищеної небезпеки. Ведення реєстру об'єктів підвищеної небезпеки покладається на Держпраці протягом 30 робочих днів після подання суб'єктом господарювання повідомлення до територіального органу Держпраці про результати ідентифікації.

При цьому територіальний орган Держпраці зобов'язаний не пізніше ніж через 10 робочих днів після реєстрації об'єкта (джерела) підвищеної небезпеки письмово повідомити суб'єкта господарювання про включення такого об'єкта до державного реєстру об'єктів (джерел) підвищеної небезпеки [1], що зумовлює суб'єкта господарювання повідомити про включення об'єкта підвищеної небезпеки до Державного реєстру означених об'єктів іншим уповноваженим органом та виконання суб'єктом господарської діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки додаткових зобов'язань щодо гарантування безпеки громадян, держави, українського народу, інших уповноважених Законом осіб [2].

З юридичної точки зору, на наш погляд, Державна реєстрація об'єктів (джерел) підвищеної небезпеки є посвідчений державним органом (територіальним органом Держпраці) юридичний факт спеціально уповноваженої (правосуб'єктної) особи забезпечувати безпечне функціонування відповідних небезпечних установок, систем і технологічних комплексів у режимі безпечного використання та упередження можливих ризиків настання негативних наслідків від експлуатації технічних (технологічних) засобів, пов'язаних з виробництвом переробкою тощо небезпечних речовин та оприлюднення взятої відповідальності суб'єкта господарювання за ризик здійснювальної діяльності.

В господарсько-правовій літературі переважно йдеться про державну реєстрацію суб'єктів господарювання юридичних осіб та фізичних осіб-приватних підприємців [3], підставу виникнення права здійснювати види діяльності, що підлягають ліцензуванню, засіб державного регулювання господарської діяльності [4, с. 3-4], іноді щодо державної реєстрації корпоративних підприємств, виходячи із того, що корпоративне право – підгалузь господарського права [5, с. 15], хоча існують і діаметрально протилежні погляди вчених деяких пострадянських країн [6, с. 14].

Не вступаючи в полеміку щодо призначення державної реєстрації, лише зазначу, що як засіб державного регулювання і забезпечення, державна реєстрація має більш широке практичне застосування у регулюванні господарської діяльності, тобто може застосовуватися, як для легалізації суб'єктів господарювання і рівною мірою для фіксації юридичних фактів, пов'язаних із так званими об'єктами підвищеної небезпеки, тобто джерелами підвищеної небезпеки, на яких здійснюється поводження з небезпечними речовинами, про що власне ми акцентували увагу, в своїх публікаціях [7, с. 44-55].

Тому, вважаємо виправданим підхід розуміння державної реєстрації небезпечних факторів, як доюрисдикційної функціонально-правової процедури, яка включає три основних етапи:

- 1) внесення подання (заявки), її приймання спеціально уповноваженими органами державної реєстрації;
- 2) аналіз, експертиза поданих матеріалів та ухвалення рішення про реєстрацію небезпечних факторів;
- 3) видача сертифіката (Свідоцтва) державної реєстрації небезпечного фактора встановленого зразка [8, с. 239-249].

Цей порядок поширюється на всіх суб'єктів господарювання, у власності або користуванні якої є об'єкти (джерела) підвищеної небезпеки, а також на всіх суб'єктів господарювання, які мають намір розпочати будівництво об'єктів (джерел) підвищеної небезпеки.

Використані джерела:

1. *Постанова Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2015 року "Про внесення змін до абзацу першого пункту 25" (2015 № 1097).*
2. *Про юридичну природу державної реєстрації в юридичній літературі висловлені різні наукові погляди вчених-юристів: Спасибо-Фатєєва. Значення державної реєстрації для цивільних правовідносин. // Вісник Академії правових наук України. - 2012. - № 4. Ст. 159-171; Саніахметова Н.А. Государственная регистрация субъекта хозяйствования. // Хозяйственный кодекс Украины. Комментарий. - Харьков. - Одиссей. - 2004. - С. 150-157; Вказ автор. Правовий захист підприємництва в Україні. - Навч. Посібник. - К., Юрінком Інтер. - 1999. - С. 7-32. Колпаков В.К. Адміністративне право України. Підручник. - К., Юрінком Інтер, 1999. - С. 639-646.*
3. *Див.: Щербина В.Я. Господарське право. Підручник. - К., Юрінком Інтер. - 2006. 98-110; Саніахметова Н.О. Підприємницьке право. К., "А.С.К.". - 2001. - С. 115-134.*
4. *Бекірова Е.Е. Правове регулювання ліцензування певних видів господарської діяльності. Автореф. дис.... канд. юрид. наук. Донецьк. - 2006. - С. 3-4.*
5. *Корпоративне право. Навч. посібник. за заг. ред. О.В. Гарогонича та С.М. Грудницької. - К., Слово. - 2014. - С. 15.*
6. *Рахманкулов Х.Р., Гулямов С.С. Корпоративное право. Учебник. Ташкент, - 2004. - С. 14.*
7. *Андрейцев В.В. Ліцензійно-правові умови здійснення господарської діяльності, пов'язаної з виробництвом особливо небезпечних хімічних речовин (об'єктів). // Проблеми законності. Збірник наукових праць. Вип. 137. Харків, 2017. - С. 44-55.*
8. *Андрейцев В.І. Право екологічної безпеки. Навч. та наук.-практ. посібник. - К., Знання-Прес. - 2002. - С. 239-249.*

ДЕВЕЛОПМЕНТ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Поступальний розвиток господарсько-правових відносин в Україні та використання досвіду зарубіжних країн сприяли виникненню раніше не відомих для національного законодавства та водночас прогресивних видів підприємницької діяльності. Зокрема, протягом останнього десятиліття на фоні стрімкого піднесення будівельної галузі спостерігається якісна трансформація та вдосконалення способів і методів організації підприємницької діяльності у цій сфері, спрямованої на найбільш ефективне якісне перетворення земельних ділянок, будівель та споруд з метою отримання соціального ефекту і одночасно максимального прибутку. До таких інноваційних для нашої держави видів підприємницької діяльності належить девелоперська діяльність.

Разом з тим, доводиться констатувати, що незважаючи на фактичне існування такого виду підприємницької діяльності уже досить тривалий час, чинне українське законодавство не закріплює його правового регулювання. Більше того, ні в законодавчих, ні в підзаконних нормативно-правових актах не міститься навіть згадки про девелоперську діяльність. Де-факто вказаний вид підприємницької діяльності лише опосередковано охоплюється нормами, що регулюють інвестиційну та будівельну галузь. Цілком зрозуміло, що вказані норми та існуючі правові категорії не можуть охопити всю специфіку правовідносин у сфері девелоперської діяльності. Так, однозначне розмежування повноважень, прав і відповідальності між суб'єктами капітального будівництва, яке було притаманне радянській правовій системі, в умовах сьогодення є неефективним та не відповідає сучасним реаліям господарської діяльності. Поряд з традиційними учасниками процесу капітального будівництва (замовником, забудовником, генеральним підрядником, головним архітектором тощо) постають нові суб'єкти, які здійснюють комплексну діяльність, спрямовану на координацію та об'єднання в одну ефективну логічно завершену та структуровану систему відносно самостійних та відокремлених процесів, робіт і послуг у сфері нерухомості. Повністю описати таку складну діяльність, використовуючи тільки традиційні категорії практично неможливо, тому й виникає необхідність запозичення нових термінів з правових систем, що набагато раніше не лише законодавчо закріпили факт існування окресленого правового явища, але й мають чималий досвід його дієвого застосування.

Зокрема, в економічно розвинутих країнах девелопмент та девелоперська діяльність мають вікову історію розвитку. Інститут девелопменту нерухомості є досить популярним в науковому середовищі економічно-розвинутих країн, зокрема він ставав предметом дослідження таких вчених як: П. Хілі, Т. Гор, Д. Ніколсон, Д. Адамс, С. Гай, Д. Хеннебері, М. Болл, Е. Коячетто, Р. Пейзер, А. Фрей та ін. Дослідження окресленої проблематики містяться також в наукових доробках вчених з окремих пострадянських держав, зокрема таких як: Мазаєв П. А., Бакрунов Ю. О., Бартенев Д. А., Гауб Т. В., Котлярів М. А., Мазур І. І., Панарін В. В., Сагайдак С. А., Сегаєв І. М., Сидоров В. А., Максимов С. Н., Голубова О. С., Петров І. І., Шапіро В. Д., Юркіна О. Ю. та деякі інші. Натомість в українській доктрині господарського права концептуальні наукові дослідження вказаного соціально-економічного процесу взагалі не здійснювались. Серед вітчизняних науковців, які прямо чи опосередковано торкались теми девелопменту нерухомості можна назвати лише: Білоброву Т. О., Бондаренко Є. В., Гладку О. М., Поліщук Є. А., Яценко І. В., Іванова А. В., Резнікову В. В., Фесун А. С., Рач В. А. та ін. Проте, доводиться констатувати, що лівова частка наукових пошуків вітчизняних та російських авторів здійснювались у сфері економічних наук, зокрема, в аспекті управління діяльністю підприємства. Окремі доробки є частиною комплексних досліджень у сфері капітального будівництва та містобудування. При цьому господарсько-правовий аспект девелопменту нерухомості залишився поза увагою

теоретиків, в контексті чого цілковита відсутність законодавчого регулювання такого роду правовідносин в Україні викликає ще більшу занепокоєність.

Необхідність проведення ґрунтовних наукових пошуків з окресленої проблематики підсилюється специфікою процесу національного становлення девелоперської діяльності, її змісту та характерних ознак, обумовлених особливостями системи господарювання в Україні. У зв'язку з цим перед доктриною господарського права на сьогодні постає надважливе завдання – закласти базові орієнтири для розробки комплексного нормативно-правового регулювання девелоперської діяльності як підприємницької діяльності, спрямованої на організацію в інтересах замовника сукупності дій щодо розробки, безпосередньої реалізації та залучення до фінансування проектів, пов'язаних з якісним перетворенням об'єктів нерухомості, підвищенням їх ринкової вартості та інвестиційної привабливості шляхом комплексної підготовки земельної ділянки до подальшої забудови, будівництва нових чи реконструкції існуючих об'єктів нерухомості.

З метою створення науково обґрунтованої бази для подальшої розробки досконалого нормативно-правового регулювання девелоперської діяльності у сфері нерухомості на території України, необхідно здійснити термінологічну систематизацію основних понять цього інституту, з'ясувати особливості правового статусу суб'єктів такої професійної діяльності, визначити підстави та умови її провадження тощо. Водночас, законодавче регулювання девелоперської діяльності не повинно потрапити в залежність до якоїсь однієї із існуючих соціально-економічних моделей, а повинно забезпечувати можливість безперервного процесу самоорганізації та саморозвитку на всіх етапах її становлення як самостійного виду підприємницької діяльності.

Наявність науково-обґрунтованої законодавчої бази у сфері провадження девелоперської діяльності надасть поштовх до її стабільного розвитку, що в свою чергу, сприятиме вирішенню гострої проблеми забезпечення населення доступним житлом; створенню робочих місць; розвитку інфраструктури населених пунктів; впровадженню інноваційних технологій у сферу будівництва; підвищенню безпеки, комфортності, енергозбереження в процесі використання та експлуатації створених об'єктів нерухомості.

Насамкінець слід відзначити, що в контексті стратегічних цілей розвитку суспільства забезпечення впровадження провідних наукових досліджень зарубіжних та вітчизняних вчених в процес розробки та прийняття нормативно-правових актів у сфері регулювання девелоперської діяльності, стане рушієм широкомасштабного підвищення інвестиційної активності як великого бізнесу, так і невеликих підприємств та звичайних громадян; сприятиме зростанню обсягів капітальних вкладень у нове будівництво, реконструкцію і технічне переоснащення наявних основних фондів; забезпечить розвиток виробничого потенціалу будівельної галузі та оновлення її матеріально-технічної бази відповідно до вимог сучасності. Не менш важливим наслідком буде підвищення ефективності капітального будівництва завдяки найбільш раціональному використанню інвестиційних ресурсів, спрямуванню їх в програми та проекти, які дозволяють отримати найбільші соціальні й економічні результати як на регіональному, так і на загальнодержавному рівнях.

Виговська Тетяна Вікторівна,
доцент кафедри безпеки життєдіяльності та фізичного виховання
Хмельницького університету управління та права,
кандидат біологічних наук, доцент

ДО ПРОБЛЕМИ ДОБУДОВИ 3-ГО ТА 4-ГО ЕНЕРГОБЛОКІВ ХАЕС

Наявність на Хмельниччині атомної електростанції створює загрозу для ядерної і радіаційної безпеки не тільки нашого регіону, а й сусідніх регіонів та навіть країн.

У цьому році має вирішуватись питання про продовження терміну експлуатації 1-го енергоблоку ХАЕС. Саме в 2017 році ХАЕС відзначатиме 30-річний термін з початку роботи.

У щорічних доповідях про стан навколишнього природного середовища Хмельниччини зазначається, що головним об'єктом ядерної та радіаційної небезпеки в області є Хмельницька АЕС[1, с.85].

Жителі Хмельниччини стурбовані планами добудови 3-го і 4-го енергоблоків ХАЕС. Про добудову ХАЕС заговорили одразу після введення в експлуатацію у 2004 році 2-го енергоблоку. Варто наголосити, що автору випала нагода побувати на громадських слуханнях при обговоренні планів добудови 2-го енергоблоку та читати висновки експертів про загрози, пов'язані з його добудовою. Щодо громадських слухань, то вони були надто зрежисовані атомниками на користь добудови 2-го блоку. А жителі із зони спостереження, яким вдавалось взяти участь у обговоренні, наголошували, що їм вже досить обіцянок про соціальні блага пов'язані із будівництвом блоків. Вони обурювались тим, що поряд із працюючим енергоблоком часто доводиться сидіти у темряві через відключення електроенергії. Що дороги до населених пунктів такі, що в негоду навіть бронемашини не зможуть пройти. Тому в швидку евакуацію у випадку аварії на ХАЕС вони не вірять. В цілому, виступи більшості жителів 30- кілометрової зони ХАЕС були проти добудови 2-го енергоблоку електростанції. А всі виступи посадовців ХАЕС, що відповідали на заготовлені питання, були за добудову. 2-й енергоблок на ХАЕС добудували і він вже працює 13 років.

Аварія на Фукусімі-1 в Японії показала всьому світу небезпеку будівництва багатьох енергоблоків один біля одного, тому що існує реальна загроза руйнування сусідніх енергоблоків. Варто було б урахувати цей досвід і в Україні. Натомість 6 вересня 2012 року було прийнято Закон України «Про розміщення, проектування та будівництво енергоблоків № 3 і № 4 Хмельницької атомної електричної станції» № 5217 – VI[2]. При цьому, як вважають спеціалісти ГО Екоправо-Львів, мали місце такі порушення процедури перед прийняттям закону:

1. Незважаючи на те, що до 30-кілометрової спостережної зони ХАЕС входять понад 200 населених пунктів, рішення про погодження (за певних умов) будівництва нових блоків на ХАЕС було прийнято лише кількома органами місцевого самоврядування.

2. Громадські слухання перед прийняттям Закону проводились не в усіх населених пунктах спостережної зони ХАЕС (лише в 14 населених пунктах із 207). Не всі результати громадських слухань свідчать про згоду та підтримку населенням планів щодо будівництва 3-го та 4-го блоків ХАЕС.

3. НАЕК «Енергоатом» не забезпечив проведення державної екологічної експертизи ТЕО проектування та будівництва блоків 3 та 4 на ХАЕС.

4. Будівництво на існуючих будівельних конструкціях ХАЕС не було досліджено з точки зору безпеки. Ще у 2009 році Державна інспекція ядерного регулювання України вказувала на відсутність аналізу можливості розміщення реакторів типу ВВЕР-1000/В-392 в існуючих будівельних конструкціях блоку № 3 ХАЕС.

5. ХАЕС розташована у верхів'ї річки Горинь, об'єм річного стоку якої не дозволить здійснювати охолодження чотирьох енергоблоків на ХАЕС, не руйнуючи при цьому екосистеми Горині. Окрім того, як показує практика, вже на сьогодні річка Горинь не має

достатньо води для охолодження вже існуючих енергоблоків № 1 і № 2, особливо у маловодні роки[3].

Таким чином, низка порушень не завадила прийняттю вказаного закону. Так само не врахували думку багатьох тисяч українців, які в ініційованих ГО Всеукраїнською екологічною лігою підписних листах висловились проти добудови нових енергоблоків на АЕС України. Лише на Хмельниччині було зібрано більше трьох тисяч підписів. Підписні листи були передані до Верховної Ради.

Анексія Криму та воєнні дії зі сторони Росії на Донеччині та Луганщині внесли свої корективи в плани добудови енергоблоків на ХАЕС. Від участі Росії було вирішено відмовитись. Йшов пошук інвесторів та постачальників обладнання.

Вартість добудови двох енергоблоків ХАЕС - 3,7 млрд. євро разом з першим завантаженням палива на 296 млн. євро[4].

У вересні 2017 року Національна атомна енергогенеруюча компанія «Енергоатом» почала переговори з міжнародним банком Barclays про умови кредитування завершення будівництва третього і четвертого енергоблоків Хмельницької АЕС під заставу контракту на експорт електроенергії з другого блоку станції до країн Європейського Союзу. За повідомленням УНІАН, в рамках проекту передбачається перемкнути енергоблок №2 Хмельницької АЕС на ENTSO-E (європейська енергосистема) і здійснювати експорт електроенергії. Постачання електроенергії до Європи за довгостроковими договорами можуть дозволити залучити інвестиції в добудову енергоблоків №3 і №4 ХАЕС, стан готовності будівельних конструкцій яких становить 73% і 28% відповідно[5].

Постає питання, чому Україна не нарощує темпи переходу до енергозберігаючих технологій та відновлюваних джерел енергії, а, ігноруючи думку свого населення, продовжує шлях до збільшення потужностей АЕС?

Використані джерела:

1. *Доповідь про стан навколишнього природного середовища Хмельницької області у 2016 році.- Хмельницький: Департамент екології та природних ресурсів Хмельницької ОДА, 2017.-121с.*
2. *Закон України «Про розміщення, проектування та будівництво енергоблоків № 3 і № 4 Хмельницької атомної електричної станції» № 5217 – VI.Відомості Верховної Ради України, 2013 р., № 42, ст. 583.*
3. *Будівництво атомних енергоблоків № 3 та 4 на хмельницькій АЕС.-[Електронний ресурс].- Режим доступу:<http://epl.org.ua/law-posts/spravy-budivnytstvo-atomnykh-enerhoblokiv-3-ta-4-na-khmelnitskii-aes/>.*
4. *Замкнуте коло добудови ХАЕС[Електронний ресурс].-Режим доступу:<http://energefficiency.in.ua/stati/energoeffektivnost-i-energoberezhenie/63-zamknute-kolo-dobudovi-khmelnitskoji-aes.html>*
5. *«Енергоатом» почав переговори з банком «Barclays» про кредитування будівництва двох енергоблоків ХАЕС.- [Електронний ресурс].-Режим доступу:<https://economics.unian.ua/energetics/2150271-energoatom-pochav-peregovori-z-bankom-barclays-pro-kredituvannya-budivnitstva-dvoh-energoblokiv-haes.html>*

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПІВ ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА

В українській земельно-правовій науці принципи земельного права визначають як основоположні засади та головні ідеї, які характеризуються універсальністю, загальною значимістю, вищою імперативністю та відбивають істотні положення права»[1, с.13].

З наведеного визначення зрозуміло, що принципи є фундаментом, на якому створюються та реалізуються норми земельного права та законодавства. У літературі висловлювалася думка стосовно того, що принципи у праві це свого роду стрижень, на якому будується система права і законодавства»[2, с.34]. частково погоджуючись із наведеним, варто додати, що в системі земельного права принципи виконують не тільки функцію «стрижня», а ще й виступають важливим елементом регулювання відносин. Принципи земельного права не закріплюють конкретні права та обов'язки суб'єктів земельних правовідносин, хоча їх значення і не полягає в цьому. Визначення соціальної спрямованості правових норм у механізмі правового регулювання земельних відносин, досягнення стану реалізованості державної політики у сфері земельних відносин, підтвердження конституційного положення стосовно того, що земля – це основне національне багатство можна вважати значенням принципів земельного права.

Принципи земельного права визначають загальні, переважно орієнтаційні правила поведінки суб'єктів у сфері земельних правовідносин і забезпечують нормативний регулятивний вплив на земельні відносини. Якщо в цілому розглядати принципи, наведені у ст. 5 Земельного кодексу України, то цілком можливо стверджувати, що на виконання кожного з них прийнято низку правових норм, які зосереджені не тільки в цьому нормативно-правовому акті, а ще й у інших законах та підзаконних нормативно-правових актах. Наприклад, статтею 5 Земельного кодексу України встановлюється принцип пріоритету вимог екологічної безпеки у процесі використання земельних ділянок. Якщо розглянути положення Земельного кодексу, то при визначенні обсягу обов'язків власників земельних ділянок додержання вимоги екологічної безпеки посідають провідне місце. Те саме стосується й обов'язків користувачів земельних ділянок. Більш того, за невиконання означених вимог передбачається юридична відповідальність, яка в деяких випадках може проявлятися у вигляді такої санкції, як примусове припинення прав на таку ділянку. Більш того, Закон України «Про охорону земель», визначаючи терміни, неодноразово закріплює положення стосовно мети охорони земель, яка полягає у додержанні вимог екологічної безпеки. Схожі норми містяться й у інших нормативно-правових актах. Отже, принципи земельного права це не тільки орієнтаційні та стрижневі положення законодавства, а норми, що виступають основою для прийняття нормативно-правових актів у сфері земельних відносин.

Важлива роль принципів земельного права України характеризується тим, що у разі відсутності конкретних правових норм чи законів, прогалин у законодавстві вони виступають основою для розв'язання конкретних земельно-правових проблем, особливо при застосуванні аналогії закону. Маючи таке призначення, принципи земельного права можуть бути закріплені виключно в Конституції України та законах, а не в підзаконних чи локальних нормативних актах, чим підтверджується їх найвища значущість.

Так М.В. Шульга, характеризуючи Земельний кодекс України, зазначає, що цей закон найперше повинен закріплювати принципи земельного права й такі правові приписи, які забезпечують стабільність земельних відносин і розраховані на перспективу[3 с.18].

На підставі викладеного можна дійти висновку, стосовно того, що без існування системи принципів в земельному праві неможливо досягти комплексного, узгодженого правового регулювання суспільних земельних відносин, на їх положеннях повинно

будуватись земельне законодавство для уникнення розгалуженості та неоднакового застосування певних положень при регулюванні правовідносин в земельній галузі права. Це базис, який є об'єктивним за своїм змістом, та на основі якого повинні будуватись усі норми земельного права.

Використані джерела:

1. Колодій А.М., Копейчиков В.В., Лисенков С.Л. Теорія держави і права: навч. посіб. Київ, 1995. 95 с.
2. Гетьман А.П., Шульга М.В. Экологическое право Украины: учеб. пособие. Харьков: ООО «Одиссей», 2007. 236 с.
3. Шульга М.В. Актуальные правовые проблемы земельных отношений в современных условиях. Харьков: Консум, 1998, 8 с.
4. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 №2768 - III. Відомості Верховної Ради. 2002. №3-4. Ст.5
5. Земельне право: підручник/ за ред.: М.В.Шульги. Харків: Право, 2013. 272 с.

Грушкевич Тетяна Володимирівна,
доцент кафедри трудового, земельного та господарського права
Хмельницького університету управління та права,
кандидат юридичних наук, доцент

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ В ЕКОЛОГІЧНІЙ СФЕРІ

В останні роки значно підвищився інтерес українського суспільства до екологічних питань. Завдяки цьому зростає кількість людей, які володіють знаннями про навколишнє середовище, а екологічний дискурс із спеціалізованого стає загальнозживаним. Однак, як правило, проблеми взаємовідносин людини з природою залишаються обговореними в пресі, ЗМІ, на конференціях та інших заходах, але не вирішуються на практиці. Тому так важливо повернути вирішення екологічних питань в конструктивне русло із використанням всього комплексу наявних юридичних засобів, які існують в правовій державі.

Чільне місце серед них посідають інформаційно-правові засоби, спрямовані на створення сприятливих умов застосування екологічних норм, забезпечення екологічної безпеки та реалізацію і захист прав громадян у сфері довкілля. Екологічний інформаційний простір займає в їх переліку чільне місце, оскільки є явищем, що акумулює в собі потенціал інформаційних та еколого-правових засобів, що покликані унормувати взаємозв'язок людини і довкілля.

У науковому і публіцистичному дискурсі термін «інформаційний простір» застосовують в різних контекстах для позначення системи зовнішніх та внутрішньо організаційних потоків інформації, які, в свою чергу, можуть мати різні характеристики з точки зору джерел, змісту, методів збору, передачі та інтенсивності обміну інформацією тощо [1, с. 24]. Він також може використовуватися у словосполученні, що вказує на певну сферу суспільної діяльності, яка охоплюється конкретною системою потоків інформації. В цьому сенсі говорять про інформаційні економічний, науково-технічний, освітній тощо простори. Вживання цього терміну в зазначеному контексті не несе в собі особливого евристичного потенціалу, оскільки більшою мірою вказує на просторові та суто технічні і технологічні аспекти обміну інформацією. Евристичного змісту цей термін набуває в разі вживання його як конструкту, що характеризує процес застосування інформації в якості

інструменту впливу на цільові групи або, за термінологією французького соціолога П. Бурдьє, на соціальних агентів, діяльність яких спрямована на суспільний розвиток [2, с. 124]. Характеристики інформаційного простору в цьому аспекті є основними ознаками соціально-культурної революції, яка засвідчує про перехід від індустріального до інформаційного суспільства – нового типу соціальної організації, в якому інформаційний простір виступає одним із ключових факторів суспільного розвитку.

Інформаційний простір буквально народжується разом із спілкуванням та комунікацією, тому не дивно, що це поняття, передусім, соціально-політичне, яке вбирає в себе як територіальний, так і людський фактори, оскільки суспільна інформація призначається для людини, людина – її споживач, і без людини вона втрачає свій сенс.

З розвитком та поширенням засобів акумулювання, збереження та передачі інформаційних ресурсів інформаційний простір набуває нових рис та важливішого значення у формуванні громадської думки, вихованні, нарешті, лояльності чи не підтримки діючого режиму. Звідси й випливає його величезне значення, особливо у суспільствах перехідного періоду, до яких належить й Україна.

Однак на цей час в національному законодавстві не легалізоване поняття «інформаційний простір України», не дано й законодавчого визначення терміну «інформаційний простір в екологічній сфері». Останнє не згадується й у науковій літературі.

Враховуючи характеристики інформаційного простору та наше уявлення про його функціонування в сфері екології, спробуємо визначити головні ознаки інформаційного простору в екологічній сфері, зокрема:

- створення інформаційного середовища як чинника забезпечення екологічної безпеки, підтримання екологічної рівноваги та засобу для забезпечення реалізації та захисту екологічних прав та інтересів громадян;
- перехід інформаційних екологічних ресурсів суспільства в реальні ресурси розвитку екологічних відносин за рахунок розширення доступу до інформації про них та покращення інформаційного забезпечення даної сфери;
- підвищення значущості проблем екологічної інформаційної безпеки особи, суспільства й держави;
- створення ефективної системи забезпечення права на вільне отримання, поширення і використання екологічної інформації.

Враховуючи вищенаведене, можна вивести поняття інформаційного простору в екологічній сфері і визначити його як систему зовнішніх та внутрішніх організаційних потоків інформації про стан довкілля, якість харчових продуктів та предметів побуту, яка забезпечує належне використання, відтворення, охорону природних ресурсів, забезпечення якості навколишнього природного середовища, гарантування екологічної безпеки, реалізацію та захист екологічних прав.

Використані джерела:

1. Мошак Н. Н. Особенности политики информационной безопасности в инфокоммуникационной сети / Н.Н. Мошак, Е.А. Тимофеев // Электросвязь.- 2005.- № 9.- С.23-28.
2. Тельфер Р. А. Анализ систем связи в аспекте проектирования информационной безопасности / Р.А. Бельфер // Электросвязь.- 2004.- № 3.- С.22-24.

*Дерев'янка Богдан Володимирович,
професор кафедри господарсько-правових дисциплін
Донецького юридичного інституту МВС України,
доктор юридичних наук, професор*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПІДСУДНОСТІ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ

Протягом декількох останніх років у правовій науці України тривають дискусії щодо реформування судової системи. На практиці такі дискусії відбиваються у нескінченних змінах системи і структури судових органів. Доволі часто нововведення лише погіршують становище і спричиняють повернення до попереднього стану.

При реформуванні судової системи держави часто за зразок береться історичний або зарубіжний досвід. В цілому це є позитивом, але за умови що досвід розуміється і застосовується вірно, а зміни і реформи проводяться системно, а не спонтанно і хаотично. Не в останню чергу ефективного реформування вимагає система господарських судів, їх компетенція (зокрема визначення підвідомчості і підсудності), порядок добору і призначення кадрів тощо. Історичний досвід функціонування системи господарських судів України та УРСР свідчить про достатню стабільність та ефективність їх роботи починаючи з 1931 року, на що вказувалося у попередніх роботах [1]. Дивлячись на таку ефективність, виглядають неприпустимими пропозиції щодо обмеження обсягів підвідомчості господарських судів на користь загальних, адміністративних чи інших судів. Проте законодавець уже встиг у КАС України покласти в основу розмежування судових юрисдикцій такий загальний критерій, як публічний характер спору. Він є надто невизначеним, оскільки відсутні чіткі теоретико-методологічні засади розмежування повноважень між цивільними, адміністративними та господарськими судами [2, с. 29]. Така розпливчатість критерію визначення підвідомчості спорів загальним, господарським та адміністративним судам може призводити до суб'єктивізму у їх розподілі. Раніше нами зазначалося, що головним критерієм розмежування господарської та адміністративної судових юрисдикцій повинен бути не суб'єктний склад учасників спірних правовідносин, а насамперед предмет спору та зміст спірних правовідносин.

Реформування судової системи викликало необхідність у переосмисленні механізму регулювання судочинства, зокрема господарського. Названа необхідність реформування системи господарських судів та наявність прогалин у царині господарського процесу стимулювали появу останніх комплексних наукових праць, зокрема дисертаційних досліджень О.М. Борщевської «Строки у господарському судочинстві», яку було захищено 27 квітня 2016 року [3], Н.О. Петренко «Підсудність справ господарським судам України», яку було захищено 27 лютого 2017 року [4], Р.М. Аюпової «Адміністративно-правові відносини за участю господарських судів в Україні», яку було захищено 30 червня 2017 року [5], М.І. Шатернікова «Господарські суди у системі суб'єктів адміністративного права», яку було захищено 1 липня 2017 року [6] та ін. У розвиток положень окремих із названих робіт потребує додаткового дослідження проблема підсудності спорів господарським судам України. Інститут підсудності забезпечує ефективний розгляд справ господарськими судами.

На жаль, дотепер (до названої дисертації Н.О. Петренко) теорія господарського процесуального права та, як наслідок, практика застосування правових норм не мали окремих ґрунтовних досліджень щодо цієї тематики, що негативно впливало на вдосконалення господарського судочинства в умовах розвитку сучасної ринкової економіки. Нагальною потребою стало зорієнтування юридичної спільноти на перспективи подальшого розвитку окремих правових інститутів господарського процесуального права, яким є підсудність справ господарським судам України. У названій дисертаційній роботі Н.О. Петренко послідовно відстоюється необхідність дослідження теоретичних основ підсудності справ, зокрема велика увага приділяється її класифікації. Наведене обґрунтовується тим, що окремі її складові знаходять законодавче підтвердження і в історії формування видів

підсудності, і на сучасному етапі – у вітчизняному процесуальному законодавстві (господарському, цивільному, адміністративному, кримінальному), і в численних законопроектах [4]. Таке положення вбачається досить обґрунтованим з точки зору необхідності функціональної єдності юридичної теорії та практики. Одноманітне визначення підсудності (а так само і підвідомчості) спорів або справ в усіх видах процесу – господарському, цивільному, кримінальному, адміністративному має сприяти спрощенню, а отже і прискоренню роботи працівників суду, а також інших учасників процесу – прокурорів, адвокатів, а головне – підвищенню захисту інтересів громадян і суб'єктів господарювання.

ГПК України не дає визначення поняття підсудності. У статті 15 «Територіальна підсудність справ господарському суду» та статті 16 «Виключна підсудність справ» також не дається визначення цим видам підсудності, а одразу вказується які категорії спорів розглядаються господарськими судами за місцезнаходженням зобов'язаної сторони, відповідача, боржника, органу транспорту, морського порту, спірного майна, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності, та ін. [7]. Територіальна підсудність залежить від:

- категорії справи (договірна, майнова, немайнова);
- місця знаходження сторін;
- специфіки спору [8, с. 27].

Виключна підсудність залежить від:

- категорії справи (спори, що виникають з договору перевезення; спори про право власності на майно; спори про порушення майнових прав інтелектуальної власності; справи, матеріали яких містять державну таємницю);
- виду суб'єктів - відповідачів у спорі (вищі чи центральні органи виконавчої влади; НБУ; Рахункова палата; ВР АРК або Рада міністрів АРК; обласні, Київська та Севастопольська міські ради, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації; нерезидент України);
- місця знаходження: об'єктів земельних відносин або основної їх частини; емітента цінних паперів; органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності; господарського товариства у корпоративних спорах.

Слід підтримати позицію Н.О. Петренко, відповідно до якої територіальна підсудність забезпечує дотримання інтересів відповідача (відповідачів) по справі, оскільки справа передається на розгляд до господарського суду за місцем знаходження відповідача (тобто максимально близького та прийняттого для відповідача), що дає можливість йому підготуватися до захисту більш ефективно та максимально наближено до свого місця розташування та місця розташування доказової бази [4, с. 9]. Таким чином забезпечується реалізація принципу законності та змагальності сторін, які задекларовані Конституцією України.

На сьогодні в чинному господарсько-процесуальному законодавстві відсутня норма про те, що спори між господарськими судами щодо підсудності не допускаються, а справа, передана з одного господарського суду до іншого в порядку, встановленому ГПК України, повинна бути прийнята ним до провадження та розглянута, окрім випадку, якщо ухвала про передачу справи за підсудністю була скасована або змінена в результаті перегляду в апеляційному або касаційному порядку. Така ситуація значно знижує основні позитивні характеристики господарського судочинства – ефективність та швидкість розгляду господарських справ. Тому слід погодитися із пропозиціями попередніх дослідників щодо закріплення у статті 17 ГПК України відповідного положення [4, с. 13].

При визначенні підвідомчості і підсудності спорів господарським судам поряд із термінами «господарське товариство», «позивач», «відповідач», «боржник», «орган транспорту», «морський порт», «емітент», «засновник», «акціонер», «член», «учасник», «посадова особа», «службова особа» та іншими ГПК України містить застарілі та помилкові конструкції «юридична особа» і «фізична особа» [7]. На неточність цих конструкцій і хибність їх застосування у сучасній правовій науці на основі теорії, історичного та

зарубіжного досвіду вказувалося багатьма вченими і практиками. У праві економічно розвинених держав уже давно використовуються терміни, які називають людину чи громадянина (підданого) або організаційно-правову форму суб'єкта господарювання. Використання цих термінів ГПК України по відношенню до підвідомчості і підсудності є термінологічною неточністю, яка применшує правоту науки господарського права, і одночасно приховує невірність цивільно-правових поглядів. Якщо намаганнями цивілістів за законодавством України суб'єкт господарювання є або громадянином, або повинен мати статус юридичної особи, то в окремих зарубіжних країнах суб'єктом права, а відповідно і суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності і учасником господарського спору в Україні, може бути суб'єкт господарювання без статусу юридичної особи. А тому більш логічним було застосовувати термін «суб'єкт господарювання», а не «юридична особа».

Є слухна наукова пропозиція щодо виділення у межах законної (легальної) підсудності територіальної, імперативної, інстанційної (ланкової) та підсудності за зв'язком справ [4, с. 4]. Проте на сьогодні законодавство, теорія і практика недостатньо чітко розмежовують територіальну та виключну підсудність справ господарським судам. Вважаємо, що на сучасному етапі розвитку господарсько-процесуальної науки саме такому розмежуванню слід приділити більше уваги.

Використані джерела:

1. Дерев'янко Б. В. Важливість функціонування усталеної оптимальної системи господарських судів в Україні / Б. В. Дерев'янко // 10 років застосування Господарського кодексу України: сучасний стан та перспективи вдосконалення кодифікації : зб. доповідей наук.-практ. конф. (14 листоп. 2014 р., м. Київ) / голова ред. кол. О.П. Подцерковний. — Одеса: Юридична література, 2014. — С. 345—349.
2. Резнікова В. Підвідомчість справ господарським судам України: проблеми теорії та практики / В. Резнікова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Правові науки. — 2014. — № 1(99). — С. 24—32.
3. Борщевська О.М. Строки у господарському судочинстві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Борщевська Олена Миколаївна. — Одеса, 2016. — 250 с.
4. Петренко Н.О. Підсудність справ господарським судам України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. — Вінниця, 2017. — 20 с.
5. Аюпова Р.М. Адміністративно-правові відносини за участю господарських судів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Аюпова Рано Мухтарівна. — Х., 2017. — 253 с.
6. Шатерніков М.І. Господарські суди у системі суб'єктів адміністративного права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. — Суми, 2017. — 20 с.
7. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 6 листопада 1991 року № 1798—XII / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 6. — Ст. 56.
8. Шелухін М.Л. Господарське процесуальне право : навч. посібник у схемах / М. Л. Шелухін, О. М. Зубатенко. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 264 с.

*Духневич Андрій Вікторович,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки,
доктор юридичних наук, доцент*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ВІДПОВІДНО ДО УГОДИ ПРО СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО СОТ

На сучасному етапі розвитку людського суспільства продовольча безпека набуває все більшої актуальності, стаючи однією з ключових міжнародних проблем глобального характеру, вирішення якої є важливою умовою створення атмосфери стабільності і благополуччя як у світі в цілому, так і в кожній окремій державі.

Особливого значення набуває ця проблема в Україні, яка зіткнулася зі значними труднощами у сфері продовольчої безпеки в результаті кардинальних змін економічної системи. На жаль, в нашій державі як в радянський період, так і в даний час ще недостатньо усвідомлюється важливість забезпечення продовольчої безпеки як одного з основних чинників сталого соціально-економічного розвитку, що обумовлює особливу актуальність даної проблеми та необхідність наукового пошуку нових теоретико-методологічних підходів до формування дієвого та ефективного механізму організаційно-правового забезпечення виконання Україною зобов'язань щодо якості і безпечності сільськогосподарських товарів (продовольчої безпеки) відповідно до Угоди СОТ «Про сільське господарство».

На загальнодержавному рівні визнано той факт, що харчування населення є глобальною соціально-економічною проблемою, розв'язання якої потребує консолідації зусиль на світовому, національному та регіональному рівні. За оцінками експертів Всесвітньої організації охорони здоров'я, стан здоров'я людини великою мірою залежить від способу життя, в тому числі від харчування. Світовий досвід свідчить, що нераціональне та незбалансоване харчування є одним з найважливіших факторів ризику у виникненні серцево-судинних та онкологічних захворювань, діабету, остеопорозу, карієсу, виснаження та інших патологічних станів. Держава відповідальна за створення соціально-економічних умов, за яких людина може задовольнити свої потреби у повноцінному харчуванні, а також забезпечення функціонування дієвої системи контролю і нагляду за якістю та безпекою продовольчої сировини і харчових продуктів. Отже, необхідність якнайшвидшого вирішення продовольчої проблеми в Україні шляхом реформування аграрних відносин є одним із головних державних завдань на сучасному етапі [1, с. 256].

Проблема продовольчої безпеки визначається як актуальна не лише на рівні держави, але і на міжнародному рівні. Відповідно до оцінок експертів для того, щоб прогодувати населення світу, чисельність якого до 2050 року перевищить 9 млрд. осіб, необхідно буде збільшити обсяги виробництва продукції до цього року на 70%. У декларації Всесвітнього саміту з продовольчої безпеки, що відбувався у Римі 16-18 листопада 2009 р., було задекларовано, що останнім часом у результаті проведення крупних регіональних та міжнародних нарад були прийняті зобов'язання щодо збільшення підтримки сільського господарства, розвитку сільських районів, забезпечення продовольчої безпеки на національному та міжнародному рівнях [2].

До організаційно-правового механізму забезпечення виконання Україною зобов'язань щодо якості і безпечності сільськогосподарських товарів (продовольчої безпеки) відповідно до Угоди СОТ «Про сільське господарство» можна включити приписи, які визначають порядок та спосіб впорядкування та гармонізації національного законодавства про забезпечення екологічної безпеки сільськогосподарської продукції із аналогічним міжнародним законодавством.

Співпраця у сфері охорони навколишнього середовища із потенційною перспективою вступу України до ЄС є одним із пріоритетних напрямків взаємодії України та Європейського Співтовариства (ЄС). Вона здійснюється на підставі Угоди про партнерство

та співробітництво між Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами та Україною у напрямках ефективного моніторингу рівнів забруднення і оцінки стану навколишнього середовища; боротьби з локальним, регіональним і транскордонним забруднення атмосферного повітря і води; сталого, ефективного та екологічно безпечного виробництва та використання енергії; класифікації та безпечного використання хімічних речовин; впливу, який здійснює навколишнє середовище на сільське господарство, ерозія ґрунтів та хімічне забруднення та інші.

Адаптація законодавства України у сфері охорони навколишнього середовища, забезпечення екологічної безпеки сільськогосподарської та харчової продукції до відповідного законодавства ЄС відбувається відповідно до Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу, Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про першочергові заходи з виконання Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами (Європейським Союзом) і удосконалення інституційного забезпечення діяльності органів виконавчої влади у сфері європейської інтеграції та інших.

Міжнародно-правове регулювання безпеки харчових продуктів є найважливішим аспектом охорони здоров'я. Проте, як зазначається в юридичній літературі, Угоди СОТ про сільське господарство та про застосування санітарних та фітосанітарних заходів не створюють належного рівня міжнародної продовольчої безпеки. Серйозну проблему безпеки продовольства створюють нові харчові продукти, отримані за допомогою генетичної модифікації. Застосовувані до цього питання положення угод системи СОТ вкрай неконкретні і породжують безліч розбіжностей між членами СОТ. СОТ зобов'язана зіграти важливу роль у забезпеченні безпеки харчових продуктів і виступити в якості міжнародного координатора щодо ініціатив з безпеки харчових продуктів, насамперед, у співпраці з ВООЗ і ФАО (програма «Кодекс Аліментаріус»), та з урахуванням положень Картахенського Протоколу з біологічної безпеки 2000 [3, с. 7].

Використані джерела:

1. Багай Н. Наукові засади реформування аграрних відносин / Н. Багай // *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*. – Львів, 2002. – С. 253 – 256.
2. Декларація Всесвітнього саміту з продовольчої безпеки, Рим 16-18 листопада 2009р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/pdf/summit2009_declaration.pdf
3. Азходжаева Р.А. *Международно-правовое регулирование охраны здоровья в рамках ВТО : автореф. дисс. ...канд. юрид. наук : спец. 12.00.10* / Р.А. Азходжаева. – М., 2008. – 18 с.

Євстігнєєв Андрій Сергійович,
доцент кафедри екологічного права юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ОЦІНКУ ВПЛИВУ НА ДОВКІЛЛЯ»

Важливим правовим засобом забезпечення екологічної безпеки в у сфері спеціального природокористування може бути процедура оцінки впливів на довкілля, необхідність запровадження якої визначена євроінтеграційними зобов'язаннями України. З метою їх реалізації 23 травня 2017 року Верховною Радою України, після суттєвого доопрацювання та врахування зауважень Президента України, було прийнято Закон України «Про оцінку впливів на довкілля» (далі - Закон) [1], який вводиться в дію з 18 грудня 2017 року.

Законом передбачається запровадження процедури оцінки впливів на довкілля видів діяльності, визначених у його статті 3, що складається із декількох стадій: 1) інформування суб'єктом господарювання, що має намір здійснювати відповідну діяльність, уповноваженого територіального органу про намір провадити плановану діяльність та оцінку її впливу на довкілля шляхом повідомлення про плановану діяльність, яка підлягає оцінці впливу на довкілля, у письмовій формі (на паперових носіях та в електронному вигляді) за місцем провадження такої діяльності (ст. 5); 2) оприлюднення повідомлення про плановану діяльність, яка підлягає оцінці впливу на довкілля, оголошення про початок громадського обговорення звіту з оцінки впливу; 3) забезпечення суб'єктом господарювання підготовки звіту з оцінки впливу на довкілля відповідно до вимог ст. 6; 4) подання суб'єктом господарювання підготованого звіту з оцінки впливу на довкілля та оголошення про початок громадського обговорення такого звіту (ст. 6); 5) проведення громадського обговорення у процесі оцінки впливу на довкілля проводиться з метою виявлення, збирання та врахування зауважень і громадськістю уповноваженому органу, зауваження і пропозиції до планованої діяльності пропозицій громадськості до планованої діяльності надання у визначені строки; 6) видача уповноваженим центральним або територіальним органом висновку з оцінки впливу на довкілля. При цьому, серед визначених в ст. 3 Закону видів діяльності, що підлягають такій оцінці, визначено лише декілька із тих, які слід вважати різновидами спеціального природокористування.

Слід виділити наступні позитивні характеристики аналізованого Закону. Насамперед, нормативно передбачено, що обов'язковим об'єктом, можливі впливи на який планованої діяльності оцінюються, є здоров'я людини. Відповідно до положень ст. 6 Закону, при підготовці звіту про оцінку впливу на довкілля повинно бути проаналізовано стан факторів довкілля, які ймовірно зазнають впливу з боку планованої діяльності та її альтернативних варіантів, у тому числі здоров'я населення.

Водночас, не зважаючи на перший погляд достатньо прогресивний зміст аналізованого Закону, а також його відповідність євроінтеграційним зобов'язанням України, слід констатувати наступні його недоліки, які, на нашу думку, унеможливають ефективне застосування передбачених ним превентивних процедур як засобу забезпечення ЕБ у сфері природокористування, що обґрунтовується наступним.

По-перше, положення Закону поширюються лише на деякі різновиди спеціального природокористування (на нашу думку, визначені без достатньої обґрунтованості), що унеможливорює системне застосування його процедур щодо всіх різновидів вказаного природокористування. По-друге, необґрунтованими видаються визначені в Законі кількісні показники діяльності, за умови досягнення яких вона підлягає оцінці впливів за визначеною процедурою. По-третє, Закону не передбачає жодних правових гарантій напролюд важливих аспектів встановлюваної ним процедури. Так, відсутні належні й достатні гарантії повноти і

достовірності інформації, що наводиться як у повідомленні повідомлення про плановану діяльність, яка підлягає оцінці впливу на довкілля, так і в звіті про оцінку впливу на довкілля. По-четверте, не зважаючи на приділення важливого значення в процедурі оцінки впливу на довкілля громадськості, Закон чітко не встановлює процедуру проведення відповідного громадського обговорення, що дає можливості для зловживань при його проведенні. По-п'яте, закон не передбачає жодних ефективних позасудових процедур оскарження рішень, прийнятих за наслідками процедури оцінки впливу на довкілля.

Використані джерела:

1. Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» від 22 травня 2017 року № 2059-VIII. – Офіційний вісник України. - 2017 р. - № 50. – Ст. 1549.

Коваленко Олена Олександрівна,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін, господарського та трудового права
Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С.Сковороди,
доктор юридичних наук, доцент

ГНУЧКІ ФОРМИ ЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ ПАРАДОКС ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

30 грудня 2005 року стосовно України на підставі регламенту N2117/2005 вступив в силу статус країни з ринковою економікою, наданий Європейським Союзом [1]. Маючи даний статус, для України гостро стоять проблеми безробіття. Так, рівень безробіття населення України (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції) за 2016 рік, визначений за методологією Міжнародної організації праці, становить 9,3 відсотків [2]. З огляду на прагнення України стати повноправним членом Європейського Союзу, природно, проблеми безробіття повинні вирішуватися сучасними, перевіреними на позитивному європейському досвіді, способами, в тому числі - застосуванням гнучких форм зайнятості. На сьогоднішній день, на жаль, належне правове врегулювання гнучких форм зайнятості в Україні відсутнє. Також це стосується і проекту майбутнього Трудового кодексу України, в якому врегульовано лише неповний робочий час [3]. Хоча, в Стратегії подолання бідності, прийнятої Кабінетом Міністрів України від 16 березня 2016 р., гнучкі форми зайнятості вказуються в якості її основних напрямків, завдань і шляхів реалізації для досягнення розширення доступу до продуктивної зайнятості, сприяння зростанню доходів населення від зайнятості і виплат в системі державного соціального страхування для забезпечення умов гідної праці [4].

Зайнятість як категорія юридична представляє собою не заборонену законодавством діяльність осіб, пов'язану із задоволенням їх особистих та суспільних потреб з метою одержання доходу (заробітної плати) у грошовій або іншій формі, а також діяльність членів однієї сім'ї, які здійснюють господарську діяльність або працюють у суб'єктів господарювання, заснованих на їх власності, в тому числі безоплатно [5, ст. 1, п. 7]. Таким чином, юридична дефініція зайнятості тісно пов'язана з реалізацією природної здатності людини до праці, яка, як правило, дозволяє людині, як власнику цієї здатності, отримати дохід. Бо Конституція України, в ст. 43 закріпила: кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується [6]. Отже, зайнятість - це категорія, яка, прирівнюється законодавцем до

реалізації права на працю, охоплює не тільки діяльність, яка регулюється нормами трудового права, а й будь-яку іншу трудову (в широкому сенсі слова) діяльність, якою задовольняються особисті і суспільні потреби для отримання доходу, а також без отримання такого, якщо мова йде про застосування своїх здібностей в рамках діяльності однієї сім'ї або роботи у суб'єктів господарювання, заснованих на їх власності. Тобто категорія зайнятості охоплює всі сфери життя людини як суб'єкта соціального, бо буття останнього, як правило, і виникає в різних проявах і напрямках суспільно-корисної, не забороненої законом, діяльності, яка приносить певну вигоду, як людині, так і суспільству, і державі. Тобто зайнятість - це явище, яке проростає в ті галузі права, які регулюють своїми нормами реалізацію права людини на працю. Однак, парадокс полягає в тому, що дослідження гнучких форм зайнятості здійснюється здебільшого економістами, які не акцентують увагу на різногалузевому правовому існуванні цих форм зайнятості, що, можливо, і призводить до невизначеності їх правового врегулювання, а отже до проблем їх ефективності як засобу боротьби з безробіттям. Так, професор А.Н. Колот зазначає, що в умовах фінансово-економічної кризового стану в Україні підприємства часто вдавалися до наступних гнучких форм зайнятості: вимушена неповна зайнятість (часткове безробіття); режими зайнятості неповний робочий час; нестандартні організаційні форми зайнятості: тимчасові роботи, вторинна зайнятість (сумісництво), повна зайнятість, «позикова праця» (аутсорсинг, аутстафінг, лізинг персоналу); нестандартні робочі місця: надомна праця, працівники за викликом; гнучкі (нестандартні) режими робочого часу, які можуть застосовуватися як при повному, так і неповного робочого часу [7, с.124]. Таким чином, практика дає підстави для висновку, що поняття «гнучкі форми зайнятості» втілюється в реальність лише в якості зайнятості, яка протікає в праві трудовому, і яка, по суті, зводиться до різних режимів робочого часу. Інші ж, - назовемо їх нетрудоправові форми зайнятості - не використовуються. Враховуючи фактично відсутність правового врегулювання гнучких форм зайнятості, останні не виконують свого призначення - рятівного містка від безодні безробіття до рятувального материка отримання роботи, як легальної форми для отримання засобів для існування працівника та його сім'ї. Швидше навпаки - вони є способом закабалення працівника, вимушеного від відсутності коштів для існування погоджуватися на випадкові заробітки з відсутністю стандартних для трудового права гарантій своїх прав. Відповідно, на даний момент, можна констатувати, що гнучкі форми зайнятості в Україні не є ефективними способами боротьби з безробіттям.

Таким чином, можна констатувати, що гнучкі форми зайнятості виникли в якості компромісних способів врегулювання інтересів роботодавців і осіб, що володіють здатністю до праці, бажаючих її реалізувати. Так, за допомогою гнучкості в трудових відносинах повинні оптимізуватися (скорочуватися) витрати на працівників, що дозволяє вирішувати проблеми виплати заробітної плати в кризових умовах. У свою чергу, працівники, з урахуванням обов'язкового надання всіх передбачених трудовим законодавством гарантій, повинні отримати можливість, застосовуючи свою природну здатність до праці, заробляти на життя собі та своїй сім'ї. Однак, без належного правового регулювання, гнучкі форми зайнятості не можуть ефективно виконувати свої функції, закладені в природу цього явища. Тому першочерговим завданням під час реформування трудового законодавства України є необхідність врегулювати механізм застосування гнучких форм зайнятості в трудових відносинах.

Використані джерела:

1. *„Ліга. Новості. – 30.12.2005. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.liga.net/news/politics/263760-segodnya-ukraina-poluchila-ofitsialnyy-status-strany-s-rynochnoy-ekonomikoy.htm> .*
2. *Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. Режим доступу: - <http://www.ukrstat.gov.ua/>.*

3. *Проект Трудового кодексу України (доопрацьований) [Електронний ресурс] / Верховна Рада України : Законопроект від 26.12.2014 р., зареєстрований 27.12.2014 р. №1658. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221.*
4. *Стратегія подолання бідності [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України : Розпорядження, Стратегія від 16.03.2016р. № 161-р. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/161-2016-%D1%80>.*
5. *Про зайнятість населення [Електронний ресурс] / Верховна Рада України: Закон України від 05.07.2012р. № 5067-VI. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.*
6. *Конституція України [Електронний ресурс] / Верховна Рада України: Конституція; Закон від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.*
7. *Колот А.М. Соціально – трудова сфера: стан відносин, нові виклики, тенденції розвитку: монографія / А.М. Колот. – К.: КНЕУ. 2010. – 251 с.*

Коваленко Тетяна Олександрівна,
*професор та в.о. завідувача кафедри земельного та аграрного права
юридичного факультету Київського національного університету ім. Тараса Шевченка,
доктор юридичних наук, доцент*

ПРИНЦИПИ ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА ЯК ЗАСІБ МІНІМІЗАЦІЇ ЮРИДИЧНИХ ДЕФЕКТІВ

В сучасних умовах постійного збільшення кількості нормативних приписів, швидкого оновлення нормативно-правових актів роль правових принципів істотно зростає, зокрема як засобу мінімізації юридичних дефектів у регулюванні земельних відносин в Україні. Застосування загальних, конституційних, галузевих принципів права при виникненні юридичних колізій земельно-правових норм та нормативно-правових актів, прогалин, невизначеності правових приписів, інших юридичних дефектів має вирішальне значення для захисту земельних прав та інтересів різних суб'єктів, охорони та раціонального використання земель як основного національного багатства та об'єкта права власності Українського народу.

Галузеві принципи земельного законодавства нормативно визначені у ст. 5 Земельного кодексу України від 25 жовтня 2001 р. (далі – ЗК України), а саме: поєднання особливостей використання землі як територіального базису, природного ресурсу і основного засобу виробництва; забезпечення рівності права власності на землю громадян, юридичних осіб, територіальних громад та держави; невтручання держави у здійснення громадянами, юридичними особами та територіальними громадами своїх прав щодо володіння, користування і розпорядження землею, крім випадків, передбачених законом; забезпечення раціонального використання та охорони земель; забезпечення гарантій прав на землю; пріоритету вимог екологічної безпеки.

Крім законодавчо закріплених, в науці земельного права України до галузевих земельно-правових принципів відносять принципи пріоритету екологічного благополуччя навколишнього середовища у процесі використання земель; пріоритету інтересів Українського народу як суб'єкта права власності на землю; цільового і раціонального використання земель; державного контролю за використанням та охороною земель; нормативного встановлення правового режиму земель відповідних категорій; пріоритетності земель сільськогосподарського призначення порівняно з іншими землями; реальності і

гарантування прав суб'єктів права на землю; переважного права власності держави на землю; використання земель відповідно до основного цільового призначення тощо.

Відображаючи сутність та цінність земельного права, правові принципи мають пріоритет серед загально-правових засобів мінімізації юридичних дефектів у регулюванні земельних відносин в Україні. Водночас дослідження практики застосування норм земельного законодавства та спеціальної літератури дає підстави говорити, що в сьогоденних умовах застосування принципів земельного права як ефективних засобів мінімізації юридичних дефектів у законодавчому забезпеченні реалізації принципу законності у регулюванні земельних відносин ускладнено певними факторами.

По-перше, не всі галузеві принципи земельного права знайшли своє відображення у ст. 5 ЗК України, на що неодноразово зверталася увага в земельно-правовій доктрині. Зокрема, закріплення у Конституції України принципу верховенства права, який є одним із основоположних у регулюванні земельних відносин, зумовлює необхідність законодавчого закріплення в земельному законодавстві пріоритету, домінування природних прав людини над правами держави, суспільства та колективів людей, що в теорії права розглядається як основний зміст принципу верховенства права [1, с. 17]. Проте ні в ст. 5 ЗК України, ні в інших приписах нормативно-правових актів земельного законодавства не знайшли розвиток конституційні норми про право власності на землю Українського народу. Більше того, в ЗК України закріплена презумпція права державної власності на землю.

По-друге, окремі принципи, закріплені у ст. 5 ЗК України, суперечать загальним принципам права, не узгоджуються між собою та із іншими нормами земельного права. Зокрема, В. В. Носік звертає увагу, що у земельному законодавстві, а також у практиці його застосування, не завжди додержується принцип рівності громадян у здійсненні права власності на землю [2, с. 61]. Так, наприклад, у ст. 130 ЗК України закріплюється переважне право купівлі земельних ділянок сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва громадянами України, які постійно проживають на території відповідної місцевої ради, де здійснюється продаж, що не узгоджується з конституційним принципом рівності прав усіх громадян мати вільний доступ до набуття права власності на землю. Аналізуючи практику застосування закріпленого у ст. 5 ЗК України принципу пріоритету вимог екологічної безпеки, П. Ф. Кулинич приходять до висновку, що суть цього принципу в аспекті регулювання земельних відносин полягає у тому, що за наявності колізії між земельно-правовими та еколого-правовими нормами пріоритет належить останнім. Однак розвиток земельного законодавства України після прийняття ЗК України пішов шляхом вирішення правових проблем охорони земель саме нормами земельного законодавства [3, с. 140-147].

По-третє, нормативно зафіксовані у ст. 5 ЗК України окремі принципи земельного права за своєю природою не є принципами права, що ускладнює їх застосування на практиці. Так, на думку А. М. Мірошніченка, передбачений у п. «а» ст. 5 ЗК України принцип «поєднання особливостей використання землі як територіального базису, природного ресурсу і основного засобу виробництва» по суті своїй є принципом побудови земельного законодавства, який дуже важко, якщо взагалі можливо, використати у правозастосовчій, а не правотворчій діяльності [4, с. 221].

По-четверте, в українській земельно-правовій науці звертається увага на проблему виявлення тих принципів права, що насправді регулюють земельні відносини, і відмежування їх від закріплених законодавчо декларативних положень, що названі законом «принципами».

Використані джерела:

1. Малишев Б. В. *Принцип верховенства права (теоретико-правовий аспект)* / Б. В. Малишев // Бюлетень Мін-ва юстиції України. – 2012. – № 8. – С. 14-20.

2. Носік В. В. Проблеми реалізації принципу рівності конституційних прав і свобод у здійсненні права власності на землю в Україні / В. В. Носік // Актуальні проблеми правового регулювання аграрних, земельних, екологічних відносин і природокористування в Україні та країнах СНД : Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 10-11 вересня 2010 р.) : зб. наук. праць / за ред. А. М. Статівки. – Луцьк : РВВ ЛНТУ, 2010. – С. 60-63.
3. Кулинич П. Екологічні імперативи в системі правової охорони сільськогосподарських земель в Україні / П. Кулинич // Право України. – 2011. – № 2. – С. 140-147.
4. Мірошниченко А. М. Принципи права як джерела земельного права України / А. М. Мірошниченко // Вісник Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Юрид. науки. – 2009. – Вип. 81. – С. 220-223.

Ковтун Олена Миколаївна,
доцент кафедри кримінального та адміністративного права
Академії адвокатури України, кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ВИДИ ЗОНУВАННЯ ЗЕМЕЛЬ

У вітчизняному земельному праві починає формуватися інститут зонування земель. Так, згідно зі ст. 180 Земельного кодексу (далі – ЗК) України зонування земель здійснюється у межах населених пунктів. При зонуванні земель встановлюються вимоги щодо допустимих видів забудови та іншого використання земельних ділянок у межах окремих зон. Зонування земель здійснюється відповідно до закону. Отже, воно є різновидом територіального планування, що здійснюється у межах населених пунктів.

У юридичній науці досліджено поняття та правову природу зонування земель у межах населених пунктів. На думку І.В. Ігнатенко, це диференціація земель на функціональні зони, яка здійснюється на підставі затвердженого органом місцевого самоврядування плану зонування території з метою встановлення дозволеного та допустимого використання земельних ділянок в межах цих зон [1, с. 32]. Подібну точку зору висловлює Є.А. Самойленко, визначаючи зонування земель як їх поділ в межах населених пунктів на зони, яке здійснюється на підставі затвердженої органом місцевого самоврядування містобудівної документації з метою встановлення допустимих і переважних видів використання територій та окремих земельних ділянок у межах цих зон відповідно до плану зонування [2, с. 30].

Вищенаведені поняття визначають юридичну природу зонування земель в межах населених пунктів (саме таке розуміння зонування земель містить ст. 180 ЗК України). Однак, на наше глибоке переконання, об'єктом зонування земель мають бути землі в межах території України (а не лише землі в межах населених пунктів). Саме у такому широкому розумінні визначає зонування земель А.С. Юхно, що розуміє під ним встановлення, виділення та об'єднання однорідних територій та земельних масивів відповідно до визначених властивостей, які встановлюються згідно з поставленим завданням, категорією земель та типом землекористування [3, с. 247].

У ЗК України зонуванню земель присвячено лише одну статтю 180, яка виглядає «чужорідним тілом» і суперечить закріпленому у статті 19 принципу поділу земель за основним цільовим призначенням на категорії, який визначає структуру та зміст головного земельного закону, систему земельного права і є одним із провідних земельно-правових принципів. Проте така «спадщина радянських часів» сьогодні перешкоджає раціональному та ефективному використанню земельних ресурсів і не забезпечує ефективної правової охорони та захисту права власності Українського народу на землю та інші природні ресурси. На наше глибоке переконання, система поділу земель за основним цільовим призначенням

на категорії має бути замінена системою зонування земель, що забезпечує власникові оптимальні можливості щодо здійснення правомочностей володіння, користування та розпорядження земельною ділянкою і набула значного поширення в світі, зокрема у країнах ЄС. Безперечно, поняття зонування земель має бути законодавчо закріплене.

Зонування земель у межах населених пунктів у правничій науці розглядається у таких значеннях: як інструмент планування управління та розвитку територій; як один із способів визначення правового режиму земель; як спосіб встановлення обмежень щодо характеру використання земельних ділянок; як принцип екологічного права.

Основним законодавчим актом, який на сьогодні регулює питання зонування земель у межах населених пунктів, є Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17 лютого 2011 року. Поряд із зонуванням у межах населених пунктів чинне земельне законодавство України виокремлює такі його види, як природно-сільськогосподарське, еколого-економічне, протиерозійне, кадастрове. Проте ґрунтовне дослідження класифікаційних підходів у сфері зонування земель у вітчизняній юридичній науці відсутнє.

Зонування земель передбачає такий спосіб їх використання, при якому цільове призначення встановлюється не для однієї ділянки, а для групи суміжних ділянок, що об'єднуються у функціональну зону. Закон України «Про Генеральну схему планування території України» від 7 лютого 2002 року, закладаючи концептуальні основи зонування земель (хоча він і не оперує цим поняттям), фактично поділяє територію України на функціональні зони. Цей Закон, зокрема, визначає за видами та режимами переважного використання: 1) зону урбанізації; 2) зону сільського господарства; 3) зону національної екологічної мережі; 4) території (зону) радіаційного забруднення.

У юридичній науковій літературі цілком обґрунтовано виділяються наступні види зонування: 1) екологічне зонування – правовий інститут, що містить сукупність норм, які регулюють відносини у сфері забезпечення захисту природних об'єктів і комплексів та екологічно неблагополучних територій; 2) містобудівне зонування – правовий інститут, що містить сукупність норм, які регулюють відносини у сфері встановлення територіальних зон та містобудівельних регламентів; 3) зонування територій через встановлення зон з особливими умовами використання територій – правовий інститут, що містить сукупність норм, які регулюють відносини у сфері визначення особливого режиму господарської діяльності, умов використання земельних ділянок, пам'ятників природи, історії, культури та інших об'єктів; 4) економічне зонування – правовий інститут, що містить сукупність норм, які регулюють відносини у сфері визначення спеціального режиму здійснення підприємницької діяльності, що знаходить своє вираження, у тому числі, у наданні господарюючим суб'єктам заходів державної підтримки, застосування пільгових митних процедур тощо [4, с. 9-10].

Отже, дослідивши сутність та правову природу зонування земель, ми прийшли до висновку щодо необхідності відмови від принципу поділу земель за основним цільовим призначенням на категорії та переходу до зонінгового принципу поділу земель. Поняття та види зонування земель мають бути закріплені у Законі України «Про зонування земель», про необхідність прийняття якого йдеться у ст. 180 ЗК України.

Використані джерела:

1. Ігнатенко І.В. Правові засади зонування земель у межах населених пунктів. Дис...канд..юрид.наук: 12.00.06 / І.В. Ігнатенко; Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. – Харків., 2014. – 213 с.
2. Самойленко Є. Поняття та сутність зонування земель: проблеми поєднання підходів містобудівної та юридичної науки / Є. Самойленко // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 6. – С. 27-30.
3. Юхно А.С. Концептуальні основи аграрного зонування земель при управлінні земельними ресурсами сільськогосподарських підприємств / А.С. Юхно // Економічний аналіз : зб.

наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Економічна думка, 2014. – Том 15. – № 3. – С. 246-255.

4. Савельева Е.А. Правовое регулирование зонирования территорий. Дис...канд.юрид. наук 12.00.06. / Е.А. Савельева; Федеральное государственное бюджетное учреждение науки Институт государства и права Российской Академии наук. – М., 2015. – 180 с.

Козачук Олександра Андріївна,
асистент кафедри теорії та історії держави і права
Національного університету біоресурсів і природокористування України,
кандидат юридичних наук

МОРАТОРІЙ НА ЕКСПОРТ ЛІСУ: АНАЛІЗ КОНТРОЛЬНО-НАГЛЯДОВОЇ ФУНКЦІЇ ЛІСОВОЇ ОХОРОНИ

Знищення лісових насаджень в Україні є сьогодні най актуальнішим питанням, яке не залишається поза увагою як екологів так і простих громадян.

Неконтрольоване вирубування лісів, особливо в зимовий період, досягає критичного рівня. Щодня нелегально вирубуються тисячі дерев. Експерти зазначають, що найоб'єктивніше про зменшення площі українських лісів і про вирубування найстаріших масивів свідчать знімки з космосу.

Влітку 2016 було проведено аерофотозйомку лісів для моніторингу їх вирубки. В результаті було зафіксовано незаконну вирубку лісів у 12 областях країни. це дозволить у найкоротші терміни побачити повну картину незаконної вирубки лісів, хто саме їх вирубує і скільки[1].

Опитування громадян свідчать, що в першу чергу на державному рівні має бути вжито дієвих заходів щодо відновлення лісів і розширення їхніх площ. Адже втрата лісів – це не просто втрата зелених насаджень, а це серйозні зміни рівнів водойм, активізація ерозійних, зсувних процесів землі тощо. Також екологи неодноразово наголошували, що країні загрожує опустелювання. Попри це, Україна нині є одним з найбільших експортерів лісу в Європі. Водночас Верховна Рада заборонила експорт лісоматеріалів та пиломатеріалів у необробленому вигляді на 10 років, сподіваючись таким чином зменшити нелегальну вирубку лісу, адже незаконні рубки здійснюються саме через великий попит на деревину. Проте екологи вважають, що цього недостатньо. Спочатку потрібно припинити діяльність тіншового бізнесу, який процвітає в державі, а також запровадити європейську систему обліку деревини, яка передбачає контроль від моменту висадки лісу і до його переробки у меблі чи паркет. Натомість в Україні знищення лісів відбувається у величезних масштабах та за добре відпрацьованою схемою: призначається санітарна рубка, а вирубується найкраща деревина, що списується як «дрова» та йде здебільшого за кордон. Наслідки цього катастрофічні, майже щодня надходить інформація про чергове незаконне вирубування лісу, а ось інформації щодо покарання порушників майже немає. Хоча відповідно до статті 246 Кримінального кодексу України, за незаконну порубку лісу накладається штраф від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт до шести місяців, або обмеження волі до трьох років, або позбавлення волі на той самий строк з конфіскацією незаконно добутого [1].

Традиційно найбільше від вирубки лісів потерпають ліси в українських Карпатах. Причина цьому – величезний запас лісу в регіоні. За офіційними даними, лісомасиви займають близько 16% всієї території країни. Це майже 11 мільйонів гектар лісів. 40% з них припадає на західну Україну, де вирубка досягла масштабів екологічного лиха[2].

Найважливішим завданням лісової охорони є захист лісів від незаконних рубок.

Питання забезпечення охорони лісів від незаконних рубок знаходиться під постійною увагою Держлісагентства.

Слід зазначити, що відношення обсягів незаконних рубок до загального об'єму заготовленої деревини за 2015 рік по Держлісагентству (біля 16,0 млн куб. м), склало лише 0,1 %, на 1000 га лісів (загальна площа лісів – 7,5 млн га) обсяг незаконних рубок склав, близько 3 куб. м.

За 9 місяців 2016 року державною лісовою охороною до правоохоронних та судових органів передано 1491 справу на заподіяну шкоду 86,4 млн грн. Судами розглянуто 82 справи на суму 2 млн грн, присуджено до сплати 1,3 млн грн по 71 справі. Державною виконавчою службою стягнуто з лісопорушників 209 тис. грн по 11 справі. [3]

Боротьба з лісопорушниками ведеться працівниками державної лісової охорони систематично, але вона не може бути ефективною без допомоги природоохоронних, правоохоронних та судових органів.

Так, органами лісової охорони здійснюється контроль за несанкціонованою вирубкою лісу, але на виконання норм Закону щодо мораторію на експорт деревини, ключовим питанням є виконання своїх посадових обов'язків саме посадовими особами органів митної служби. Адже вищевказаним Законом не передбачено заборону на вирубку (правомірну чи не правомірну), а саме вивіз з території України.

Зміни до норм, зокрема посилення кримінальної відповідальності за незаконну порубку дерев або чагарників у лісах та додавання більшого покарання за повторне вчинення такого злочину, а також впровадження адміністративної відповідальності за порушення вимог охорони природних лісів, пралісів, квазіпралісів, дасть поштовх до зменшення правопорушень та намірів несанкціонованої вирубки лісу.

Використані джерела:

1. *УКРінформ*/<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2123942-gromadani-sturbovani-nezakonnou-virubkou-lisiv-uradovij-kontaktnij-centr.html>
https://antikor.com.ua/articles/74147-u_karpatah_virubka_lisu_dosjagla_mashtabiv_ekologichnogo_liha
2. http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=118945

Костяшкін Іван Олександрович,
завідувач кафедри трудового, земельного та господарського права
Хмельницького університету управління та права,
доктор юридичних наук, доцент

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

В Україні спостерігається тенденція конституціоналізації земельного права, що полягає в закріпленні конституційно-правових засад у регулюванні земельних відносин, розв'язанні найважливіших проблем земельного права з урахуванням принципів земельного законодавства. Цей процес, на думку В. Д. Сидор, позитивно впливає на розвиток правової системи, оскільки переносить на конституційний рівень земельні відносини, унеможливорює довільну зміну державою основних засад їх правового регулювання [1, с.52]. Реформування

відносин власності на землю потребує визначення, у першу чергу, конституційних засад формування масиву відповідного правового регулювання, з огляду на об'єкт, який становить загальнонаціональний інтерес, а також урахування галузевих, зокрема земельно-правових та цивільно-правових засад реалізації правомочностей власника земельної ділянки.

Унікальним за своїм соціальним змістом є конституційний принцип, що визначає єдиним джерелом влади в Україні народ (ст. 5 Конституції України[2]), який діє безпосередньо або через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Саме народ наділений усією повнотою влади, і лише він через визначені форми прямої та опосередкованої демократії визначає земельну політику в державі загалом та правове регулювання окремих форм власності на землю зокрема. Народ формує та утримує органи влади для забезпечення власних інтересів у межах визначеного правового поля. Відповідно до положень п. 7 ст. 92 Конституції України “виключно законами України визначається правовий режим власності” (у т. ч. і правовий режим власності на землю).

Відтак Верховна Рада України як орган представницького народовладдя має забезпечити такий механізм правового регулювання відносин власності на землю, який відображав би існуючі об'єктивні потреби та інтереси всього народу, зберігаючи при цьому можливість державного втручання чи застосування примусових заходів лише у разі посягання на якісні властивості земель як місця життєдіяльності людини (недотримання нормативів, визначених Законом України «Про охорону земель», самовільне захоплення земельних ділянок тощо).

Натомість органи державної влади та місцевого самоврядування повинні забезпечити доступні процедури одержання земельної ділянки конкретним громадянином, дорадчий характер правовідносин при здійсненні ним своїх прав, стимулювання його до раціонального та ефективного використання земель. При цьому важливим є формування такого механізму державної влади, яка б мала не просто партнерський характер у відносинах власності на землю, а здійснювала б певні обслуговуючі функції з метою забезпечення найбільш сприятливих умов ведення сільськогосподарського виробництва чи використання земель як територіального базису для розміщення будь-яких об'єктів відповідно до їх цільового призначення.

Зміст вказаного принципу максимально розширив повноваження окремо взятого власника земельної ділянки як представника Українського народу з метою забезпечення ним соціальної функції, яка полягає у задоволенні потреб власника земельної ділянки шляхом використання її корисних властивостей, збереження властивостей земель через найбільшу особисту зацікавленість власника такої ділянки та наявні санкції в разі настання негативних наслідків від використання земель, а також реалізації суспільного інтересу через встановлені обмеження та зобов'язання, які покладаються на власника земельної ділянки в частині вільного доступу до неї, раціонального землекористування тощо.

У свою чергу, органи державної влади та місцевого самоврядування, як зазначає В. В. Носік, мають обирати найбільш оптимальні шляхи реалізації правомочностей власника землі від імені народу, приймати рішення, які найповніше відображають зміст норм Конституції України чи закону і є доцільними для забезпечення раціонального використання та охорони землі, збереження цілісності території, захисту національних інтересів у взаємовідносинах із сусідніми державами, створення безпечного екологічного середовища, залучення інвестицій у розвиток територій пріоритетного розвитку та вільних економічних зон, спорудження транснаціональних автомобільних магістралей та інших лінійних об'єктів через територію держави тощо[3, с.333].

Одним із ключових конституційних принципів, що характеризує землю як народне надбання, є положення, за яким земля є основним національним багатством (ст. 14 Конституції), що знайшло своє формальне закріплення і в ст. 1 Земельного кодексу України, однак потребує визначення відповідного правового механізму. Вказана норма є базовою конституційною нормою-принципом, що визначає соціальну функцію права власності на землю, оскільки обумовлює зобов'язальний характер права власності на об'єкт, що є

загальнонаціональним надбанням, а відтак його використання повинно забезпечувати приватні та суспільні інтереси за умови збереження такого об'єкта та його властивостей для наступних поколінь.

Логічним продовження вище згаданих конституційних засад є положення Конституції України, що земля є об'єктом права власності Українського народу (ст. 13 Конституції), яке дозволяє сформулювати принцип пріоритету права власності на землю Українського народу. Таке право власності поширюється на всі землі в межах території України і є продовженням конституційного принципу, що проголошує єдиним джерелом влади Український народ. Саме здобувши омріяну тисячолітньою історією воєн, голодоморів, знущань та революцій державу, народ є єдиним джерелом влади і власником земель та природних ресурсів, що сконцентровані в межах державного кордону. Однак, передаючи частину своїх владних повноважень органам державної влади та місцевого самоврядування, народ у подібний спосіб через свій представницький орган – Верховну Раду України (яка, до речі, не є самостійним суб'єктом права власності) визначає найбільш прийнятні форми використання земель, закріплюючи відповідний суб'єктно-об'єктний склад у відносинах власності на землю (об'єктом якої виступає, як правило, земельна ділянка), права та обов'язки власників землі, які є рівними перед народом або актами його опосередкованого волевиявлення – законами. Таке право власності, безперечно, є обмеженим порівняно з правом власності народу, який через свій представницький орган визначає і випадки припинення права на земельну ділянку, особливо коли йде мова про завдання шкоди ґрунтовому покриву чи порушення екологічних вимог, тобто у випадках, коли виникає загроза для землі як об'єкта власності народу загалом (суспільним інтересам). Вказаний принцип має особливе значення для обґрунтування правових засад земельної реформи в Україні, оскільки весь механізм правового регулювання відносин власності на землю має бути спрямований на оптимальне забезпечення інтересів усього Українського народу. Відтак визначені законодавцем форми власності на землю або їх суб'єктно-об'єктний склад мають задовольняти потреби власника земельної ділянки досягаючи найвищого соціального ефекту. Натомість відсутність достатніх правових механізмів реалізації права власності Українського народу, зумовило певний вакуум у визначенні ключових питань земельної реформи, що обумовило існування мораторію на продаж земель товарного сільськогосподарського призначення та корупційні зловживання в сфері розподілу та перерозподілу земель.

Тому означені вище конституційні засади регулювання відносин власності на землю покликані стати основою для розробки правового механізму реалізації права власності на землю Українського народу як умови завершення земельної реформи в Україні.

Використані джерела:

1. Сидор В. Д. *Земельне законодавство України: сучасний стан та перспективи розвитку* : монографія / В. Д. Сидор. – К. : Юридична думка, 2011. – 312 с.
2. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // *Відомості Верховної Ради України*. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Носік В. В. *Право власності на землю Українського народу* : монографія / В. В. Носік. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 544 с.

Ладиченко Віктор Валерійович,
*завідувач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Національного університету біоресурсів і природокористування України,
доктор юридичних наук, професор*

ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Вдосконалення правового регулювання інформації у сфері охорони навколишнього середовища дозволить розробити та впровадити нові засади інформаційного права у сфері навколишнього середовища, що дозволить вирішити задачі із запобігання екологічним загрозам та зобов'язанням узятим на себе Україною після ратифікації Парижської угоди по клімату 2015р.

В цьому контексті вбачаємо за доцільне розширення доступу до екологічної інформації шляхом вдосконалення механізму забезпечення інформаційних прав людини, вдосконалення організаційно-правових інструментів контролю за дотриманням цих прав.

Таким чином, необхідним є впровадження нової парадигми **інформаційно-екологічної складової національної безпеки на основі забезпечення інформаційних прав та свобод людини**. Виходячи із положення про міжнародний характер інформаційного права, нова парадигма повинна включати концепцію світового інформаційного простору та відповідати вимогам міжнародної спільноти у цій сфері.

Стаття 50 Конституції України гарантує кожному право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена.

Поняття інформації про навколишнє природне середовище визначено Конвенцією про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля від 25.06.1998 р. (Орхуська Конвенція).

Відповідно до Конвенції «екологічна інформація» означає будь-яку інформацію в письмовій, аудіовізуальній, електронній чи будь-якій іншій матеріальній формі про:

а) стан таких складових навколишнього середовища, як вода, її компоненти, відповідність її чинним санітарно-гігієнічним нормам, включаючи генетично змінені організми, та взаємодію між цими складовими;

б) фактори, такі як речовини, енергія, випромінювання, а також діяльність або заходи, включаючи адміністративні заходи, угоди в галузі питного водопостачання, політику, законодавство, плани і програми, що впливають або можуть впливати на складові показники, які включає: аналіз затрат і результатів та інший економічний аналіз і припущення, використані в процесі прийняття рішень з питань, що стосуються навколишнього природного середовища;

в) стан здоров'я та безпеки людей, вплив на життя людей.

Актуальним вбачається вдосконалення правового регулювання інформації про навколишнє природне середовище з метою недопущення проявів обмеження свободи доступу до публічної інформації; розголошення інформації, яка становить державну таємницю, або іншої інформації з обмеженим доступом, можливість адаптації в українське законодавство міжнародно-правових механізмів охорони навколишнього середовища, безпеки життєдіяльності людини.

Нами розвивається розуміння інформаційних прав людини як права на збір, поширення, використання та збереження інформації, на основі яких виникають інформаційні відносини, що є основоположними, природними за своєю суттю, необхідними для становлення і розвитку особистості, для належного функціонування держави.

Слід вести мову про інформаційні права і свободи громадянина в екологічній, економічній, політичній та інших сферах. Зазначена диференціація окремих прав служить

підтвердженням структурованості інформаційних прав та необхідності дослідження правової природи кожного інформаційного права окремо та в сукупності з іншими.

Умовно можна сформулювати інформаційні права як групу прав з центром довкола свободи інформації, права на інформацію, права на комунікацію, право на доступ до інформації яка має публічний характер чи є суспільно значимою, право на приватність, охорону персональних даних, право на таємницю (нотаріальну, комерційну, адвокатську, лікарську, податкову) тощо.

Від так, доцільно:

- вдосконалити механізм доступу до інформації та реалізації права на екологічну інформованість та покласти це в основу системи моніторингу довкілля, контролю за єдиною державною системою цивільного захисту та контролю за діяльністю суб'єктів пов'язаних із відходами виробництва та споживання, їх вторинного використання, переробки та утилізації забезпечити лише за умови наявності доступу до інформації про їхню діяльність та впливу на стан екології.

- провести аналіз змін організаційно правових механізмів забезпечення права на доступ до екологічної інформації відповідно до адміністративно-правового забезпечення органів державної влади, місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання відповідно до чинного Закону України «Про доступ до публічної інформації», нової редакції Закону України «Про інформацію», Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» та інших нормативних актів інформаційного та природоохоронного законодавства.

- впровадити в чинне законодавство положення які вдосконалюють механізми забезпечення інформаційних прав у сфері охорони навколишнього природного середовища. Ці права охоплюють свободу інформації, право на інформацію, право на доступ до інформації, право на доступ до суспільно важливої інформації, право на правову інформацію, свободу думки, віросповідання право на захист персональних даних (генетична інформація) та будь-якої інформації що стосується приватного життя, право на знищення персональних даних в автоматизованих системах.

- закріпити право на екологічну поінформованість, як самостійне інформаційне право у сфері охорони навколишнього природного середовища яке гарантує право на проживання в безпечному середовищі.

Anna Misinkevych,

Associate professor of Labor Law, Land Law and Commercial Law Chair of
Khmelnitsky University of Management and Law,
PhD in Law

FINANCIAL AND LEGAL REGULATION OF MINE RECLAMATION ON THE DEGRADED, DAMAGED AND CONTAMINATED LANDS IN UKRAINE AND IN THE USA

For effective development of Ukraine as an economically strong state it is necessary to ensure the protection and restoration of lands which according to the Constitution of Ukraine is the main national wealth and is under special state protection.

Today the ecological state of land resources in Ukraine is extremely critical. Many lands are degraded, damaged, contaminated and polluted due to industrial activities. This is evidenced by the statistics submitted by the State Service of Ukraine for Surveying, Mapping and Cadastre. The total area of lands in the state that requires restoration is 1.1 million hectares, 644 thousand of

which — are degraded lands, 435.4 thousand are unproductive and 11.9 thousand hectares are technologically contaminated lands [1]. Among the land degradation processes in Ukraine the most large-scaled is erosion (about 57.5 % of the territory) [2]. The most polluted, degraded and damaged lands in Ukraine are in Donetsk, Luhansk, Lviv, Zaporizhia, Mykolaiv and Kherson regions [3].

The article is a comparative legal analysis of legal regulation of mine reclamation on the degraded, damaged and contaminated lands in Ukraine and in the USA.

One of the effective recovery measures of such lands is reclamation. It includes a range of financial, legal, surveying and organizational measures to ensure the return of lands to the quality of the pre-restoration previous state with the revitalization of landscape structure and efficient improvement of soil fertility. Conducting of mine reclamation in Ukraine will provide welfare, health, and safety for the Ukrainian people.

Today in Ukraine there is no current legislation legal mechanism that would provide the legal settlement of mine reclamation in the country after mining. It means that, there are neither legislative financial and legal procedures of mine reclamation on damaged, degraded and polluted lands nor specialized financial fund, which would have to manage this process. This is one of the main legal and financial problem non-conducting mine reclamation in our country.

Investigating the legal problems of lands restoration after industrial use, we can dare to say that in today's world one of the leading states, which effectively conduct mine reclamation, is the USA.

This state is one of the first countries in the world, which began to conduct the mining reclamation on damaged, degraded and polluted lands. In 1977 the USA Congress developed and adopted the «Surface Mining Control and Reclamation Act» (SMCRA).

SMCRA determines the clear legal procedure of mine reclamation in the US. This legal act has established financial and legal mechanism for funding the mine reclamation of damaged, degraded and polluted lands after mining in the US. This issue is dealt by the created Abandoned Mine Reclamation Fund, which is directed the Secretary of Interior. The USA law sets that, this Fund generated by grants is established by each State pursuant to an approved State program. In our country mine reclamation is carried out at the expense of the state budget, but since the independence of Ukraine the funds for mine reclamation have not been allocated. Ukrainian legal entities and individuals, who excavate minerals do not pay any fee for the mine reclamation.

In USA law any user charge imposed on or for land reclaimed, after expenditures for maintenance have been deducted. Money in the Abandoned Mine Reclamation Fund may be used for the following purpose: reclamation and restoration of land and water resources adversely affected by past coal mining, including but not limited to reclamation and restoration of abandoned surface mine areas, abandoned coal processing areas, and abandoned coal refuse disposal areas; sealing and filling abandoned deep mine entries and voids; planting of land adversely affected by past coal mining to prevent erosion and sedimentation; prevention, abatement, treatment, and control of water pollution created by coal mine drainage including restoration of stream beds, and construction and operation of water treatment plants; prevention, abatement, and control of burning coal refuse disposal areas and burning coal in situ; and prevention, abatement, and control of coal mine subsidence [4]. So, SMCRA describes specific technical and land management measures, which are paid by the individuals and the legal entities for the land restoration and the environment. This money comes to the Abandoned Mine Reclamation Fund from the indicated persons and then it is sent to the appropriate mine reclamation programs in the USA.

In our opinion, payment mechanism for carrying out the mine remediation is also very effective in the United States. Ukraine is able to borrow it, in spite of our different legal systems. So for example, all operators of coal mining operations subject shall pay to the Secretary of the Interior, for deposit in the fund, a reclamation fee of 35 cents per ton of coal produced by surface coal mining and 15 cents per ton of coal produced by underground mining or 10 per centum of the value of the coal at the mine, as determined by the Secretary of the Interior, whichever is less, except that the reclamation fee for lignite coal shall be at a rate of 2 per centum of the value of the coal at the mine, or 10 cents per ton, whichever is less [4]. All in all, such fee is not big for the

individuals and the legal entities, who carry out mining and they pay it every quarter. In addition, this financial mechanism is so convenient for our country because, if the mine company goes bankrupt, the Abandoned Mine Reclamation Fund will pay to cover all the costs for mine reclamation due to the permanent financial revenues to it.

It should be noted about so effective sanctions for non-payment of coal mining fee in the USA. This is indicated in SMCRA. For instance, any person, corporate officer, agent or director, on behalf of a coal mine operator, who knowingly makes any false statement, representation or certification, or knowingly fails to make any statement, representation or certification required in this section shall, upon conviction, be punished by a fine of not more than \$ 10,000, or by imprisonment for not more than one year, or both [4]. To our mind such sanctions should be installed in our Land Laws. This legal mechanism will provide restoration of the degraded, damaged and contaminated lands in Ukraine after coal mining.

References:

1. Здійснення заходів з охорони земель протягом 2010–2017 років : Матеріали Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру. URL : <http://land.gov.ua/zemleustrii-ta-okhorona-zemel/okhorona-zemel/104379-zdiisnennia-zakhodiv-z-okhorony-zemel-protiahom-2010-2012-rokiv.html>.
2. Про основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2020 року : Закон України від 21.12.2010 р. № 2818–VI // Відомості Верховної Ради України. 2011. № 26. Ст. 218.
3. Ерозія / Вікіпедія. URL : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Ерозія>.
4. SurfaceMiningControlandReclamationActof 1977 / Wikipedia. URL : https://en.wikipedia.org/wiki/Surface_Mining_Control_and_Reclamation_Act_of_1977.

Мушенко Віктор Васильович,
доцент кафедри загально правових дисциплін
Київського національного торговельно-економічного університету,
кандидат юридичних наук

СУЧАСНА ПАРАДИГМА ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Забезпечення сталого розвитку сільського господарства вимагає перетворень у правовому регулюванні фінансово-економічних відносин у галузі. Перехід підприємств аграрного сектору економіки до інноваційно-інвестиційного розвитку забезпечує збільшення виробництва сільськогосподарської продукції та поліпшення її якості. Об'єктивна державна нормативно-правова підтримка забезпечує розвиток сільського господарства, зумовлює зростання вкладень у виробництво, що передбачає зміцнення матеріально-технічної бази підприємств, широке використання прогресивних технологій та формування конкурентоспроможних господарських структур ринкового типу.

Поряд з цим, важливе значення для функціонування аграрної галузі має інвестиційна складова державної податкової політики та вплив державних адміністративно-фінансових методів податкового навантаження на формування власних коштів підприємств через використання податкових пільг, спрощену систему оподаткування, застосування спеціальних режимів сплати ПДВ (надалі – ПДВ-режимів) тощо.

Формування національної податкової системи аналізуються в роботах В. Збарського, В. Курила, М. Кучерявенка, В. Мацибори, В. Мушенка, І. Педь, та інших. У зв'язку з процесом постійної трансформації політико-економічних відносин, дослідження системи оподаткування національних сільськогосподарських товаровиробників та зміни пріоритетів оподаткування у вітчизняній політико-економічній системі, стає все більш актуальним.

Посилення податкового тиску порушує необхідність додержання одного з основних принципів оподаткування – стабільності використовуваних податкових важелів і методів стягнення податків. Податковий тиск, як негативний вплив податкових важелів та платника здійснюється на таких рівнях: тиск безпосередньо податкових важелів; тиск усієї сукупності податків, зборів, рентних плат; використання механізму пільг платниками, надання пільгових кредитів, дотацій; використання податкової техніки [1].

Встановлення оптимальної податкової ставки формує низку стимулів як для сільськогосподарських виробників так і для держави і суспільства. Вітчизняний досвід пільгових режимів оподаткування аграріїв забезпечив, за рахунок розширення виробництва і збільшення їх доходів, зростання податкової бази [2]. У період з 2000-2012 років у аграрній галузі відчутним було зменшення розміру тіньових доходів через зникнення стимулів для відхилення від оподаткування, і доходи тіньової економіки трансформуються в легальні, законні форми» [3].

Продовжуючи відстоювати державну інвестиційно-податкову складову розвитку сільськогосподарського виробництва, зазначимо, що вектором податкової політики більшості країн світу, на відміну від української політики збільшення податкового тиску, є спрощення адміністрування податків та пониження податкових ставок для власних сільськогосподарських виробників з метою збереження їх місця і ролі на глобальному конкурентному ринку.

На противагу цьому, вітчизняні органи влади постійно постають перед необхідністю збільшення дохідної частини бюджету за рахунок надходження податкових платежів при підвищенні ставок податку чи інших інструментів податкового навантаження. В результаті чого сформована система стійких стимулів для сільськогосподарських виробників через становлення оптимальних податкових ставок, запровадження спрощеної системи оподаткування та ПДВ-режимів, піддається постійному руйнуванню [4]. Підсумком державної політики посилення податкового тиску на сільськогосподарських платників стало скасування з 1 січня 2017 року ПДВ-режиму, що автоматично призвело до: скасування реєстрації суб'єктів спецрежиму та переведення їх на загальну систему оподаткування; перенесення від'ємного значення різниці між податковими зобов'язаннями та податковим кредитом до податкової декларації з ПДВ, за якою здійснюються розрахунки з бюджетом тощо[5].

Держава, позбавивши сільгоспвиробників економічних інвестицій через ПДВ-режим, запропонувала механізм прямих дотацій, які за своїми економічними критеріями не зможуть замінити платнику скасований ПДВ-режим по ряду економічних причин. Зокрема, згідно з чинними міжнародними угодами, обсяги прямих дотацій є незначними й складають загалом від 3 до 5 млрд грн на рік, тоді як держава позбавляє суб'єктів сільськогосподарського виробництва більше 20 млрд грн щорічно. Зокрема, від застосування спеціального режиму оподаткування ПДВ виробники сільськогосподарської продукції отримали інвестицій на свій розвиток у 2015 році у сумі 23 млрд грн[6].

Отже, на сьогодні, необхідним є збереження в редакції, яка діяла до 1 січня 2016 року, застосування ПДВ-режиму у сфері сільського господарства, або хоча б збереження для виробників тваринницької продукції, продукції овочівництва, садівництва, виноградарства та цукрової галузі, що на нашу думку, є єдиним механізмом державного інвестування таких підприємств без ручного втручання та корупційної складової.

Використані джерела:

1. Кучерявенко М.П. Податкове право. Підручник / М.П. Кучерявенко. – К.:Право. 2013. – 536 с.
2. Курило В.І. Фінансово-правове регулювання державної підтримки сільськогосподарського виробництва в Україні: стан та перспективи удосконалення [Монографія] / В.І. Курило, В.В. Мушенко. За заг. ред. д.ю.н., проф. В.І. Курила. – Ніжин, 2012. – 160 с.
3. Ярошук О. Податкова реальність в АПК, або Як стару систему знищили, а про нову – забули. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://agropolit.com/spetsproekty/155-podatкова-realnist-v-apk-stara-sistema-znischena-pro-novu-zabuli>.
4. Курило В.І. Податкові ризики сільськогосподарського виробництва в Україні: фінансово-правова характеристика [Монографія] / В.І. Курило, В.В. Мушенко, О.С. Риженко. За заг. ред. д.ю.н., проф. В.І. Курила. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2017. – 169 с.
5. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]: Закон від 02.12.2010 р. № 2755-VI. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
6. Сумченко В. Податковий зашморг: куди і скільки платять фермери? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kurkul.com/blog/215-podatkoviy-zashmorg-kudi-i-skilki>.

Небельська Вікторія Миколаївна,
студентка 4 курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКУПУ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ДЛЯ СУСПІЛЬНИХ ПОТРЕБ

Право власності на землю, гарантоване Конституцією України, Цивільним та Земельним кодексами України, здійснюється за волею власника, незалежно від волі інших осіб, ґрунтується на засадах його непорушності, невтручання держави у його здійснення тощо. У певних виняткових випадках, визначених законом, може мати місце примусове припинення права власності. Так, відповідно до ст. 41 Конституції України примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану. [1]

Безумовно, суспільні потреби та необхідність мають домінувати над потребами індивідуума, зокрема і в земельній сфері. Можливо такими мотивами керувався й сам законодавець. Але законодавче оформлення домінування суспільного інтересу над приватним викликає багато запитань у контексті того, чи не підміняє цей закон домінанту суспільної потреби над приватною, на домінування приватного інтересу над чиймось правом власності. [2]

Вивченню окремих аспектів правового забезпечення викупу земельних ділянок для суспільних потреб присвячувалися роботи таких вчених-правознавців у галузі земельного, аграрного та екологічного права, як В.К. Гуревський, І.І. Каракаш, П.Ф. Кулинич, В.В. Носік, О.О. Погрібний, В.І. Семчик, та ін.

Визначення терміну «суспільні потреби» у нашому законодавстві на відміну від світової практики, є дуже нечітким, що дає можливість його подвійного тлумачення, яке здебільшого є не вигідним для власника земельної ділянки. Так, згідно із ч. 2 ст. 12 Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них

розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності», викуп земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, може здійснюватися лише за згодою власників. Разом з тим, згідно зі ст. 15 Закону у разі неотримання згоди власника земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з викупом цих об'єктів для суспільних потреб зазначені об'єкти можуть бути примусово відчужені у державну чи комунальну власність лише як виняток з мотивів суспільної необхідності і виключно під розміщення об'єктів визначених цією статтею. [3] По суті, у більшості випадків у разі відмови власника з викупом для суспільних потреб належної йому земельної ділянки, уповноваженому органу достатньо змінити формулювання відповідного рішення з «суспільна потреба» на «суспільну необхідність», тим більше, що перелік підстав наведених у цій статті, можуть досить широко тлумачитися зацікавленими органами, особливо з урахуванням того, що низка з них одночасно в законі зазначені і як підстави для викупу для суспільних потреб, і як підстави для відчуження з мотивів суспільної необхідності. [4, с. 171]

Обґрунтування примусового відчуження має явний характер, коли примусово відчужена ділянка буде передаватися державним установам або ж для будівництва нових доріг, залізниць, аеропортів тощо. Також явний характер забезпечується при наданні примусово відчуженої земельної ділянки приватній організації, але задля задоволення громадських суспільних потреб. Більш суперечливим є випадок, коли уряд примусово відчужує приватні земельні ділянки та передає їх приватним забудовникам та великим компаніям для задоволення власних потреб, тому необхідно чітко слідкувати за тим, щоб відчужена земельна ділянка надавалась саме для громадських потреб, для забезпечення соціально-економічного розвитку, добробуту населення та захисту довкілля. [5, с. 96]

Крім того дуже суб'єктивною є процедура оцінювання вилученого майна. Вартість земельної ділянки, що відчужується або передається у власність замість відчуженої, визначається за договором на підставі її експертної грошової оцінки, проведеної відповідно до закону. Суб'єкти оціночної діяльності для проведення такої оцінки визначаються органом виконавчої влади чи органом місцевого самоврядування, а вартість надання послуг з експертної грошової оцінки сплачується за рахунок коштів відповідних бюджетів. Проте у разі якщо власник виступає проти відчуження свого нерухомого майна за оцінкою, проведеною суб'єктом оціночної діяльності, визначеним органом виконавчої влади або органом місцевого самоврядування, він може залучити іншого суб'єкта оціночної діяльності для визначення вартості нерухомого майна. У цьому разі витрати на виконання таких послуг несе власник майна.

Однак, експертна оцінка, проведена обраним суб'єктом оціночної діяльності, якого обрав власник може виявитися суттєво вища, бо при цьому повинні братися до уваги реальні ринкові ціни, а не мінімальна вартість, нижче якої продаж заборонено. А саме таку ціну, як свідчить практика, пропонує орган влади власнику для викупу. Тому варто було б покласти витрати на виконання оціночних послуг на орган влади, якщо буде встановлено, що викупна ціна, визначена суб'єктом оціночної діяльності, обраним власником, є справедливою компенсацією вартості майна, на відміну від тієї ціни, яка була визначена суб'єктом оціночної діяльності, визначеним органом виконавчої влади або органом місцевого самоврядування. Проте цього в законі немає, тому доцільно було б доповнити закон положенням вищезазначеного змісту.

Отже, урівноважений підхід до відчуження земельних ділянок для суспільних потреб і з мотивів суспільної необхідності вимагає в першу чергу поваги до прав власників земельних ділянок, що підлягають примусовому відчуженню. Має бути баланс між загальними інтересами суспільства та вимогами до захисту прав власності і принципами відчуження земель. Уряд України повинен будувати своє законодавство таким чином, щоб забезпечити його відповідність принципам захисту і гарантування прав людини.

Використані джерела:

1. Конституція України. – Офіційний документ ВРУ від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
2. Хилюк Д. «Суспільна необхідність» легко позбавить будь-кого його приватної власності // Д. Хилюк // *земельне право України: теорія і практика*. – 2010. - №4. – С. 14-17.
3. Закон України від 17 листопада 2009 р. № 1559-VI «Про відчуження земельних ділянок, інших б'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності». – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1559-17>.
4. Харченко О. Правове регулювання відносин з відчуження земельних ділянок для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності / О. Харченко // *Часопис Київського університету права*. – 2010. - №1. – С. 169-173.
5. Козлова Т.В., Балицька М.Е. Порівняльний аналіз законодавства країн ЄС і України щодо примусового відчуження земельних ділянок / Т.В. Козлова, М.Е. Бадицька // *Стратегія розвитку України*. – 2014. – №1. – С. 94-99.

Ніколенко Людмила Миколаївна,
професор Донецького юридичного інституту МВС України,
доктор юридичних наук

ЗАСТОСУВАННЯ ОЦІНОЧНИХ ПОНЯТЬ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

В умовах реформування законодавства в Україні, значна увага приділяється удосконаленню господарського процесуального законодавства. Кожному громадянину на підставі Конституції України гарантується право на захист, у тому числі у судових органах. Але такий захист не може бути здійснений належним чином, якщо учасникам спору не будуть зрозумілі норми закону. У теперішній час з урахуванням розвитку господарської діяльності збільшується кількість оціночних понять, які використовуються у законодавстві.

Застосування оціночних понять у господарському процесуальному законодавстві можливо пояснити тим, що вони дозволяють враховувати конкретні обставини справи, тобто надають гнучкість регулюванню господарських процесуальних відносин. Гнучкість правового регулювання, що забезпечено наявністю оціночних понять, сприяє досягненню ефективності судочинства. Але, у той же час, вони створюють певні труднощі при розгляді справи при тлумаченні та застосуванні.

Оціночні поняття у зв'язку з тим, що містять абстрактно сформульований нормативний припис, можуть бути застосовані до різних видів правовідносин, з урахуванням конкретних обставин.

Оціночні поняття містяться у діючому Господарському процесуальному кодексі України, Господарському кодексі України, Законі України «Про судоустрій і статус суддів» та інших нормативних актах. У законодавстві використовуються оціночні поняття, які можливо тлумачити як принципи господарського процесу: розумність, сумлінність, об'єктивність, оперативність тощо. Названі оціночні поняття забезпечують повноту правового регулювання, оскільки визначають основні засади правозастосовної діяльності.

На розгляді Верховної Ради України знаходиться проект Закону України № 6232 від 23.03.2017 р. «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України,

Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [1].

Щодо проекту ГПК, то він потребує уваги з причини наявності в тексті низки оціночних понять, які можуть по-різному тлумачитися суддями. Кожне з цих оціночних понять має своє призначення, кількість використання, аналоги у процесуальному міжнародному законодавстві. Оціночні поняття висловлюють нечіткі законодавчі визначення, які у правовій доктрині прийнято називати оціночними категоріями, поняттями або термінами. Значення оціночних понять полягає в тому, що вони: надають господарській процесуальній формі гнучкість, стабільність, забезпечують відносну беспробельність регулювання; при однозначному визначенні сприяють реалізації принципів господарського процесу та досягненню ефективності судочинства. Але застосування оціночних понять представляє певну складність для правозастосовної практики, тому що замінити оціночні поняття формально визначеними, в більшості випадків неможливо, а в ряді випадків - недоцільно. Тому виникає нагальна потреба виявити ті окремі випадки, коли заміна оціночних понять необхідна і доцільна, запропонувати відповідні альтернативи правового регулювання з їх детальним і ґрунтовним науковим обґрунтуванням. У проекті ГПК можливо проаналізувати деякі оціночні поняття, наприклад:

«завчасно» міститься у статтях 67, 121, 167, 168, 169 та використовується відносно вручення ухвали, повідомлення свідком суду і т.д. Зі змісту цього поняття не зрозуміло який термін буде враховуватися суддями як завчасний, тому слід визначити конкретний мінімальний термін вручення, тобто необхідно акцентувати увагу на положенні про отримання особою повідомлення, а не лише про фіксацію такого повідомлення.

«негайно» застосовується у тексті проекту ГПК більше 20 разів, у ст. 84, 103, 113 і т.д.: «негайно оглядаються судом», «негайно виконуються». Далі за текстом застосовується вже друге поняття «невідкладно». Це поняття вже застосовується більше 10 разів у статтях 10, 22, 86 і т.д.: «невідкладно передаються», «невідкладно виконуються» і таке інше. З метою дотримання принципу правової визначеності та однозначності необхідно вказати конкретний термін виконання дії і не використовувати синонімічні поняття.

«розумність строку» (ст.ст. 2, 115, 191, 249). Хоча проект ГПК містить визначення, що строк є розумним, якщо він передбачає час, достатній, з урахуванням обставин справи, для вчинення процесуальної дії, та відповідає завданню господарського судочинства. Все ж такі, це питання залишається оціночним та не надає можливості чітко визначити період, протягом якого суд або сторони зобов'язані виконати обов'язки. Оцінка тривалості такого строку носить суб'єктивний характер та залежить від суб'єкта, який буде її проводити. Наприклад, на думку суддів строк розгляду справи може бути «розумним», а сторін – навпаки.

Щодо поняття «розумність», то проект ГПК, крім поняття «розумний строк», містить поняття «розумно необхідний час» (ст. 219), «розумні сумніви» (ст. 294), «забезпечення розумного балансу» (ст. 16). Таке вільне застосування поняття «розумність» спонукає на законодавчому рівні визначити поняття та критерії розумності для правозастосовної діяльності.

Проект ГПК містить й інші оціночні поняття, тому пропонується доповнити проект загальною статтею, яка буде містити визначення понять, що застосовуються у проекті ГПК. Від того наскільки вірно буде визначено те або інше поняття залежить ефективність судочинства взагалі.

Будь-яке поняття, що застосовується у господарському процесуальному законодавстві повинно бути системним, ясним та зрозумілим за змістом, однозначним, лаконічним, а також застосовуватися неодноразово.

На підставі вищезазначеного можливо зробити висновок, що оціночні поняття, які використовуються у господарському процесуальному законодавстві є складною правовою конструкцією, що покликані забезпечувати ефективний вплив на господарські відносини. Від точності формулювання правових понять залежить ефективність господарського процесу, але іноді при правозастосовній діяльності потрібна певна свобода дій та можливість розсуду.

Тобто оціночні поняття спрямовані на економію правових засобів для вираження точної правової норми та встановлення у законодавстві конкретних варіантів різних обставин. Застосування у законодавстві великої кількості оціночних понять свідчить про якість правової системи, високий рівень правосвідомості та реальне існування правової держави.

Використані джерела:

1. *Проект Закону «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів від 23 березня 2017 року [Електронне ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415*

Петлюк Юрій Степанович,

*доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права ім. академіка В. З. Янчука,
Національного університету біоресурсів і природокористування України,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЕВОЛЮЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОХОРОНУ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ОЗДОРОВЧОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Реалізація лікувально-оздоровчої функції здійснюється через використання земель, що мають природні лікувальні ресурси. Землі, що використовуються або можуть використовуватися за таким призначенням, отримали назву земель оздоровчого призначення.

Серед науковців існує думка про те, що першим законодавчим актом, який загалом визначив правовий режим земель курортів, був Декрет Ради Народних Комісарів РРФСР від 20 березня 1919 року. «Про лікувальні місцевості загальнодержавного значення». До їх складу входили землі, які містили джерела лікувальних вод або лікувальних грязей; землі, які містять водойми, що використовувалися для солоно-озерних, лиманних і морських купань; землі, визнані кліматичними та гірськими станціями [1, с. 239].

У Земельному кодексі УРСР 1922 року визначаються такі категорії земель: як землі сільськогосподарського призначення, міські землі, землі спеціального призначення та землі державного запасу. Однак норм про землі курортів чи лікувально-оздоровчі місцевості цей правовий документ не містить.

Першим загальносоюзним законом, який визначив правовий режим усіх категорій земель, були Загальні засади землекористування і землепорядкування, затверджені Центральним виконавчим комітетом СРСР 15 грудня 1928 року. Згідно зі ст. 54 цього акта, землями спеціального призначення визначалися землі, надані для потреб транспорту, військових потреб, фабрик і заводів, шкіл, курортів тощо.

Головну роль у законодавчому регулюванні використання та охорони цих земель відігравали акти союзного уряду. Зокрема, 10 квітня 1940 року Рада Народних Комісарів СРСР прийняла «Положення про санітарну охорону курортів і місцевостей лікувального значення». Прийняття цього документа сприяло законодавчому встановленню режиму особливої охорони земель курортів.

Наступним етапом законодавчого розвитку та закріплення земель оздоровчого призначення було прийняття Основ земельного законодавства Союзу РСР і союзних республік від 13 грудня 1968 року, а також Земельного кодексу Української РСР, прийнятого 8 липня 1970 року. Однією із новел цих важливих земельно-правових актів була зміна у законодавчому порядку назви категорії із земель спеціального призначення на землі

промисловості, транспорту, курортів, заповідників та іншого несільськогосподарського призначення. Нове найменування повніше розкривало дійсне призначення цих земель і давало можливість визначити їх як землі спеціального несільськогосподарського призначення.

Згідно зі ст. 39 Основ земельного законодавства Союзу РСР і союзних республік до земель курортів були віднесені земельні ділянки, які мали лікувальне значення та сприятливі умови для організації оздоровчих заходів і надавалися в установленому порядку в користування лікувально-курортних закладів.

Земельний кодекс Української РСР від 8 липня 1970 року поряд із визначенням земель курортів, аналогічним наведеному в Основах земельного законодавства СРСР, визначає їх склад. Згідно зі ст. 124 до складу земель курортів були віднесені землі: а) із джерелами та родовищами цілющих (мінеральних) вод, лікувальних грязей та інших цілющих природних ресурсів; б) зайняті лікувальними та іншими установами для обслуговування хворих, а також підсобними, господарськими та іншими спорудами, призначеними для обслуговування курортів; в) зайняті лісовими, водними, парковими та іншими угіддями санітарно-оздоровчого характеру.

Для забезпечення раціонального використання курортних земель, усунення недоліків у забудові курортів та а зон відпочинку подальшого поліпшення санаторно-курортного будівництва Рада Міністрів СРСР прийняла постанову від 28 серпня 1970 р. «Про заходи по впорядкуванню забудови територій курортів і зон відпочинку і будівництва санаторно-курортних установ та установ відпочинку». Цим актом встановлювався поділ курортів на курорти загальносоюзного, республіканського та місцевого значення.

Правовий режим земель, які входили в межі округів санітарної охорони курортів, детально регламентований Положенням про курорти, затвердженим Постановою Ради Міністрів СРСР від 5 серпня 1973 року. Згідно з цим актом території, зайняті природними лікувальними засобами та спорудами для їх використання, санаторно-курортними закладами й закладами відпочинку та культури визначаються курортними зонами, щодо яких запроваджувався спеціальний правовий режим. Округ санітарної охорони курорту поділявся на три зони. Для кожної зони встановлювалися особливі обмеження щодо використання та охорони землі.

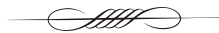
Варто зазначити, що за період існування Союзу РСР було прийнято понад три десятки підзаконних нормативних актів, які безпосередньо або опосередковано регулювали питання використання та правової охорони природних об'єктів на території курортів та лікувально-оздоровчих зон. Основним їх змістом було встановлення обмежень господарської діяльності на вказаних територіях, що негативно впливала б як на самі території, так і на природні ресурси, які вони містили [2, с. 55].

Базовим джерелом забезпечення охорони та використання земель оздоровчого призначення став Закон України «Про курорти» від 5 жовтня 2000 року, що встановлює порядок надання земельних ділянок для створення або розширення курорту. Визначається поняття лікувально-оздоровчої місцевості як природної території, що має мінеральні та термальні, лікувальні грязі, озокерит, ропу лиманів та озер, кліматичні та інші умови, сприятливі для лікування, медичної реабілітації, профілактики захворювань.

Процес законодавчого виокремлення земель оздоровчого призначення у самостійну категорію завершився прийняттям Земельного кодексу України 2001 року. Такий підхід законодавця до визначення місця земель, які мають природні лікувальні властивості, у складі земельного фонду України, на нашу думку, мав стимулювати прийняття важливих правових актів, на основі яких можна було б удосконалити правовий режим земель оздоровчого призначення з урахуванням їх особливостей. Але, як свідчить практика, законодавча діяльність у цьому напрямі була малоефективною. Тому на сьогодні проблема законодавчого регламентування охорони та використання земель оздоровчого призначення залишається актуальною.

Використані джерела:

1. Колбасов О. С. Правовой режим земель курортов, заповедников и памятников природы и культуры // *Общая теория советского земельного права* / О. С. Колбасов. – М. : Наука, 1983. – С. 239–259.
2. Орлов А. Н. Совершенствование правового режима курортно-рекреационных и лечебно-оздоровительных территорий / А. Н. Орлов // *Підприємництво, господарство і право*. – 2001. – № 6. – С. 65–69.

Позняк Еліна Владиславівна,
доцент кафедри екологічного права юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук, доцент, психолог

ЕСТЕТИКА ТА ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО: ЯК ЗАХИЩЕНА КРАСА ПРИРОДИ В УКРАЇНІ?

1. Ефективність реалізації конституційних [1] основ регулювання екологічних відносин в нашій державі в інтеграційних і диференційних процесах функціонування екологічного права та його основних системоутворюючих чинників залежить від рівня екологічної та еколого-правової культури в суспільстві.

У наукових публікаціях представників різних наукових і світоглядних напрямів теоретичних та прикладних досліджень – філософських, культурологічних, релігієзнавчих, етичних, естетичних, психологічних, соціологічних, педагогічних та ін. – впродовж останніх десятиліть акцентується увага на необхідності виховання людини з почуттям красивого (прекрасного) в природі. Найважливішими життєво необхідними потребами людини й суспільства в контексті об'єктивних передумов розвитку еколого-правових норм В.І. Андрейцев розглядає матеріальні, біологічні (фізіологічні) та духовні (естетичні) потреби [2, с. 8], що обумовлює доцільність інтеграції підходів зазначених вище наук з наданням правових форм екологічним новаціям.

На врахування необхідності підготовки громадян з високим рівнем екологічних знань, екологічної свідомості і культури на основі визнаних критеріїв оцінки взаємовідносин людського суспільства й природи (не насильство, а гармонійне співіснування з нею) спрямовані положення ст. 7 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. [6, с. 49]. Поряд з усталеними підходами, значною мірою цьому сприятиме виховання естетичних поглядів та установок кожної людини в її взаємодії та спілкуванні з природою, усвідомлення необхідності збереження естетичного вигляду об'єктів навколишнього природного середовища і виховання розуміння краси природи в суспільстві.

Важливою є орієнтація теорії права, еколого-правових норм, норм освітянського законодавства на дані естетики, де екологічна естетика, на думку Л.І. Юрченко, своїми специфічними засобами досліджує глобальну проблему взаємозв'язків людини і природи в контексті культури [8]. Оскільки особливе місце у вирішенні завдань усунення протиріч у відносинах між Людиною і Природою, на думку Г.І. Балюк, належить екологічному праву і законодавству, екологічній доктрині [3, с. 10], правомірно ставити питання про екологізацію естетики та, відповідно, естетизацію екологічного права й законодавства.

2. Становлення екологічної естетики як дисципліни (або субдисципліни) – як зазначає Н.М. Філяніна, – припадає на 1960-і роки. Хоча дискусії стосовно естетики природи розпочалися значно раніше, саме в ХХІ ст. завдяки розвитку екологічних рухів створилися відповідні контекст і умови, завдяки яким була визнана необхідність філософського осмислення зв'язків між естетичними цінностями природи та їхнім значенням в осмисленні екологічних проблем [7, с. 104]. Сучасний етап її розвитку пов'язаний, насамперед, зі спробами побудови концептуальної філософської моделі естетики природи з урахуванням того, що на відміну від філософії мистецтва, екологічні норми є не естетичними, але етичними і правовими [8].

Екологічна естетика визначається як естетика реального світу, що охоплює природне довкілля, культурне довкілля та сконструйоване довкілля, тобто довкілля, що сформувалося під впливом людської діяльності [7, с. 101]. В якості центральних понять екологічної естетики вчені-філософи розглядають такі нові терміни, як «екологічна краса», «краса в природі», «прекрасне в природі» [7, с. 105; 8], суть яких загалом зводиться до розуміння структури, функціональності, доцільності екологічної системи [8]. У красі, тобто в естетичній цінності природи для людей, як вважає Лю Хунянь, проявляються духовні атрибути природи, які, в свою чергу, закладені в концепт екологічного права як стан найвищої досконалості права, що є ідеальним, необхідним та належним [4, с. 92 – 93]. Отож, погоджуємось із тим, що в ситуації екологічної нестабільності варто побоюватись не того, щоб охопити щось «зайве» еколого-правовим регулюванням, а того, щоб не залишити чогось важливого з екологічної точки зору «за бортом» такого регулювання [5, с. 9], зокрема коли йдеться про красу.

3. Оспівана митцями краса природи віднайшла об'єктивацію у ряді джерел екологічного права на національному та міжнародному рівнях. Аналіз міжнародних конвенцій у сфері захисту всесвітньої культурної спадщини, дозволяє стверджувати, що людство вже почало свідомо цікавитися духовними цінностями природи, тобто її естетичними, історичними, культурними та науковими цінностями, стало регламентувати це на законодавчому рівні [4, с. 91]. На сьогоднішній день естетичні норми в екологічному законодавстві України відображені по-різному. На основі їх аналізу наведемо законодавчі терміни з уживанням терміну «естетичний»:

1) естетичні потреби (ч. 2 ст. 38 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», ст. 26 Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» від 8 липня 2011 р., ч. 1 ст. 27 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» від 16 червня 1992 р.);

2) естетична цінність (ч. 1 ст. 61 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», чч. 4 і 5 ст. 37 Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів», Преамбула, ст. 6, ч. 2 ст. 7, ч. 1 ст. 20, ч. 2 ст. 52 Закону України «Про природно-заповідний фонд України», ст. 1, ч. 1 ст. 2, ч. 1 ст. 13, ст. 28 Закону України «Про охорону культурної спадщини» від 8 червня 2000 р.);

3) естетичні цілі (ч. 1 ст. 37 Закону України «Про природно-заповідний фонд України»);

4) естетичні функції (ч. 2 ст. 1, ч. 1 ст. 39 Лісового кодексу України в редакції Закону України від 8 лютого 2006 р.);

5) естетичне значення (ч. 1 ст. 29 Закону України «Про природно-заповідний фонд України»);

6) естетичний вигляд (ч. 1 ст. 22 Закону України «Про благоустрій населених пунктів» від 6 вересня 2005 р.);

7) естетичне виховання (ч. 2 ст. 6 Лісового кодексу України, ч. 2 Преамбули, ч. 2 ст. 11 Закону України «Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону» від 10 лютого 2000 р., ч. 2 Преамбули Закону України «Про мораторій на видалення зелених насаджень на окремих об'єктах благоустрою зеленого господарства м. Києва» від 2 грудня 2010 р., Преамбула Закону України «Про

мораторій на зміну цільового призначення окремих земельних ділянок рекреаційного призначення в містах та інших населених пунктах» від 17 березня 2011 р.).

Таким чином, законодавче закріплення естетичних характеристик природи та її окремих об'єктів – це лише один «крок» до усвідомлення суспільством необхідності збереження їх краси, унікальності та неповторності, підвищення рівня еколого-правової культури в суспільстві. Складнішим завданням є створення організаційно-правового механізму збереження краси природи та забезпечення його дієвості засобами еколого-правової відповідальності.

Використані джерела:

1. Нормативно-правові акти наведено у відповідності до офіційного сайту Верховної Ради України // www.rada.gov.ua.
2. Андрейцев В.І. Екологічне право: Курс лекцій: Навч. посібник для юрид. фак. вузів [Текст] / В.І. Андрейцев. – К.: Вентури, 1996. – 208 с.
3. Балюк Г.І. Світоглядні та еколого-правові засади взаємодії людини і природи [Текст] / Г.І. Балюк // Екологічне право України: науково-практичний журнал. – 2017. – № 1 – 2. – С. 8 – 13.
4. Лю Хунянь. Концепт и взгляды на природу в экологическом праве // Государство и право. – 2010. – № 3. – С. 90 – 99.
5. Макарова Т.И., Краснова М.В. Предмет экологического права: взгляд с позиций юридической науки и законодательства Беларуси, Украины и России [Текст] / Т.И. Макарова, М.В. Краснова // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2014. – Вип. 1 (99). – С 9 – 14.
6. Малишева Н.Р. Науково-практичний коментар до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [Текст] / Н.Р. Малишева, М.І. Єрофєєв. – Харків : Право, 2017. – 416 с.
7. Філяніна Н.М. Мистецьке осягнення природи та екологічна естетика [Текст] / Н.М. Філяніна // Науковий вісник. Серія «Філософія». – Харків: ХНПУ, 2015. – Вип. 44. – С. 94 – 107.
8. Юрченко Л.І. Екологічна естетика навколишнього середовища [Текст] // http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/VKhnpu_filos/2009_29/36.html.

Рекетъ Николай Николаевич,

*старший преподаватель кафедры специальных юридических дисциплин,
Частного учреждения образования «БІП – Институт правоведения»,
магистр юридических наук*

ИСТОКИ ЗЕМЕЛЬНО-ПРАВОВЫХ ТРАДИЦИЙ СЛАВЯН

В историографии земельных отношений славян наименее исследованным представляется догосударственный исторический период. Объясняется это, как правило, отсутствием письменных источников, примитивностью общественных отношений и отсутствием земельно-правовых начал в данную эпоху. В прошлом советские, а в данный период большинство белорусских (Д.М. Демичев, Н.Г. Станкевич и др.) и украинских (П.П. Музыченко, В. С. Кульчицкий, В. Н. Власенко и др.) ученых-правоведов придерживаются позиции, которую можно выразить тезисом академика В.И. Пичеты, что у славян «род

супольнаўладаўсёйрухомай і нерухомаймаёмасцю»[Пичета, с. 35].Появление земельно-правовых традиций связывается с развитием феодальных отношений и феодального права.

Современные представители как белорусской[И.И. Ковкель, Э.С. Ярмусик, В.И. Голубович], так и украинской [В.И. Семененко, Л. А. Радченко] исторической науки,как правило не затрагивают земельный вопрос.В редких случаях отмечается то, что в догосударственных отношениях славян, занимаемые земельные угодья находились в общем пользовании рода и о каких-либо правилах индивидуальногоземлевладения и землепользованияречь не идет.

На основе выше приведенных взглядов представляется возможным утверждение о зарождении земельно-правовых обычаев у восточных славян только в период становления и оформления государственности. Согласно устоявшейся в науке точке зрения произошло это на рубеже I-II тысячелетия н.э.

Однако в науке встречаются сведения и гипотезы, позволяющие говорить о существовании в догосударственный период славянской истории правил (обычаев) занятия, владения и распоряжения землями.

Интересные данные приводит историк, доктор наук П.Н. Третьяков. Описывая поселки «антов» и «склавинов», раскопанные в среднем течении Днепра, Третьяков указывает на их длинные улицы, достигавшие километра. По его мнению, это свидетельствует о том, что уже в первые века нашей эры у славян поднепровья и поднестрилья преобладали «не первобытные родовые отношения, а территориальные общинные связи» [10, с. 162]. Т.е. отношения, построенные на основе разграничения занимаемых земельных угодий между соседями. Как известно по археологическим данным славянское заселение белорусской территории происходило со стороны Украины, прежде всего, по руслу рек – Днепр, Сож, Припять.

Любопытные сведения о земельных отношениях содержатся в комментариях исследователей XIX-нач. XX вв. по поводу смысловой нагрузки положений и терминов Русской Правды. Многие исследователи указывают на то, что зафиксированные обычаи носят «старый», «коренной», издревле сложившийся характер.

Так в комментарии к ст. 3 Пространной редакции Русской правды, приводится мнение дореволюционного историка, члена-корреспондента РАН А.Е. Прснякова, который рассматривает древнее понятие «вервь» и отмечает, что у славян еще до XI в., т.е. до Русской Правды, был сформирован «территориальный, соседский, а не кровный союз» [7, с. 270], под которым следует понимать «части племени, занявшие под хозяйство своих дворищ определенную, хотя, конечно, и не строго ограниченную, территорию» [7, с. 271]. Интересным представляется, описываемый порядок занятия территории «верви»: «Эти отдельные хозяйства устраивались враздробь, захватывая под эксплуатацию участки поля и леса путем запашки, закоса, зарубок, на деревьях, и так создавали свои заимки из «села»-дворища, со всем, что к нему потягло, а потягло – то, куда топор и соха ходили» [7, с. 271].

О существовании самостоятельных земельных владений у славянских семейных образований можно сделать вывод из ст. 100 Пространной редакции Русской правды. Основу данной статьи составляет словосочетание отцовский двор – «двор отень» [7, с. 665]. Александр Фёдорович фон Рейц — историк права, педагог(XIX в.), уверен, что отчий двор, по древней традиции (!), должен был доставаться младшему сыну: «Прочие съезжали со двора и селились в новых жилищах» [7, с. 665]. Известный исследователь белорусской истории, О.В. Турчинович (XIX в.), комментируя ст. 100 Русской Правды утверждает, что согласно существовавшим обычаям «братья не живут, или впредь не собираются жить вместе». [7, с. 665], т.е. занимают для своего двора новые участки земли. Крупный ученый второй половины XIX в., историк права, В.И. Сергеевич, комментируя данную статью, приводит издревле сложившуюся славянскую пословицу «Меньшему сыну отцовский двор, старшему новоселье» [7, с. 666]. Профессор И.Д. Беляев(XIX в.) утверждал, что данная статья «фиксирует старый коренной обычай, который сохранился не только в Русской правде, но и в летописях», указывая Лаврентьевскую летопись X в. [7, с. 665].

Известный русский политический деятель, ученый-правовед и публицист К.П. Победоносцев (XIX в.), рассматривает трудовую «заимку, как первоначальный способ приобретения поземельной собственности» [6].

К похожему выводу приходит и современный белорусский исследователь В. Шадыра. Он связывает появление неких правил или понятий в отношении землеустройства с распадом «патрыярхальна-сямейнай абшчыны на малыя сям'і». А произошло это у славян, по его мнению, в начале I тысячелетия н.э. [11, с. 3]

Приведенные сведения, позволяют сделать вывод о существовании в славянской догосударственной правовой культуре земельных обычаев. Порядок установления, обозначения и наследования занимаемых земельных угодий, носили естественный характер, продиктованный реалиями общественных отношений того времени. Первичным, исходным правилом становления и развития земельного права у славян (в том числе на территории современной Беларуси), можно гипотетически назвать принцип «трудовой заимки» – «там моя земля, куда мои топор, коса и соха ходили». С возникновением государства и феодального права данные обычаи были постепенно вытеснены. Государство сформировалось как верховный собственник и распорядитель земли. На этой основе получило развитие право частной собственности на землю.

Рассмотренные материалы и обозначенные выводы позволяют обоснованно заявить о необходимости более полного и детального изучения истории земельно-правовых традиций. Что, в свою очередь, позволяет несколько по-новому оценить историю становления и определить возможные пути развития земельного права славянских народов. Например, малоизученное, противоречивое наследие трипольской культуры может оказаться основой для новых научных изысканий в области истоков славянского права.

Использованные источники:

1. *Гісторыя Беларусі (у кантэксце сусветных цывілізацый): Вучэб. Дапаможнік / В.І. Галубовіч, З.В. Шібека, Д.М. Чаркасаў і інш.; Падрэд. В.І. Галубовіча і Ю.М. Бохана. – Мінск: Экаперспектыва, 2005. – 584 с.*
2. *Демичев, Д.М.. Земельное право: учебник / Д.М. Демичев. – Минск: Адукацыя і выхаванне, 2012. – 488 с.*
3. *История государства и права Украины: конспект лекций / составитель В. Н. Власенко. – Сумы : Сумский государственный университет, 2016. – 250 с.*
4. *Ковкель, И.И., Ярмусик, Э.С. История Беларуси с древнейших времен до нашего времени / И.И. Ковкель, Э.С. Ярмусик. – Минск : «Аверсэв», 2000. – 592 с.*
5. *Пічэта, У.І. Гісторыя Беларусі / У.І. Пічэта. – Мінск : БДУ, 2005. – 179 с.*
6. *Победоносцев К.П. Курс гражданского права. Первая часть: Вотчинные права. – М.: <Статут>, 2002. – 800 с. / Классика российского права. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://civil.consultant.ru/elib/books/15/page_64.html. – Дата доступа: 11.05.2016.*
7. *Правда Русская / Под ред. академ. Б.Д. Грекова. – М.: Академия наук СССР, 1947. – 862 с.*
8. *Семененко, В.И., Радченко, Л.А. История Украины с древнейших времен до наших дней / В.И. Семененко, Л. А. Радченко. – Харьков: Торсинг, 2002. – 480 с.*
9. *Станкевич, Н.Г. Земельное право: Учеб.пособие / Н.Г. Станкевич. – Минск: «Книжный дом», 2003. – 544 с.*
10. *Третьяков, П.Н. Восточнославянские племена / П.Н. Третьяков. – М: Академия наук СССР, 1953. – 312 с.*
11. *Шадыра В. Сацыяльныя адносіны і грамадскі лад / Гісторыя Беларусі: У 6 т. Т. 1. Старажытная Беларусь: Ад першапачатковага засялення да сярэдзіны XIII ст. / Рэдкал. М. Касцюк (гал. рэд.) і інш. – Минск: Экаперспектыва, 2000. – 351 с.*

Родік Оксана Олегівна,
*аспірантка 4 курсу юридичного факультету
Академії праці, соціальних відносин і туризму*

ПРАВОВА ОХОРОНА ЗЕМЕЛЬ ЖИТЛОВОЇ ТА ГРОМАДСЬКОЇ ЗАБУДОВИ ЯК ОСНОВНОГО НАЦІОНАЛЬНОГО БАГАТСТВА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

В умовах реформування земельних інституцій на ринкових засадах, проведення реформи адміністративно-територіального устрою на основі децентралізації влади та обрання шляху розвитку країни в європейському напрямку сприяє необхідності адаптації до принципово нових соціальних і економічних відносин, а також до запровадження «Європейської ґрунтової політики», яка хоча й має лише рекомендаційний статус, проте отримала широкий резонанс і була використана у більшості країн[1,14]. Адже погіршення загального стану навколишнього природного та соціального середовища в країні у цілому так і в населених пунктах зокрема, привертають особливу увагу до питання відновлення сприятливого для життєдіяльності людини довкілля особливо що стосується земельних ресурсів, їх стану, охорони та підвищення їх продуктивності. При цьому пріоритетною нормативною базою при розгляді даного питання має слугувати положення статті 18 Земельного Кодексу України[2] (далі - ЗКУ), де зазначається, що всі землі в межах території України незалежно від їх природного стану та приналежності до певної категорії складають одне ціле - землі України, а отже згідно статті 13 та 14 Конституції України[3] перебувають під особливою охороною держави як основне національне багатство, що є власністю Українського народу. З урахуванням зазначеного можемо стверджувати, що землі України з їх ґрунтовим покривом однаковою мірою потребують правової охорони як основного національного багатства Українського народу, не залежно від того чи відносяться вони до сільськогосподарських земель чи мають призначення не сільськогосподарського характеру. Оскільки земельні ресурси не сільськогосподарського призначення для населення країни є також найважливішим природним засобом життєдіяльності і умовою життєзабезпечення, адже вони виступають як просторовий операційний базис, тобто як місце проживання, як місце знаходження різноманітних об'єктів, місце здійснення виробничої та іншої діяльності, використовуються для комунально-побутових і соціально-культурних та інших цілей.

Серед земель спеціального несільськогосподарського призначення в межах населених пунктів найважливіше значення мають землі житлової та громадської забудови, згідно з даними Держгеокадастру станом на 1 січня 2016 року забудовані землі займають 2552,9 тис.га, або 4,2% до загальної площі території України[4]. Призначенням даної категорії земель є створення територіальної основи для комплексного розселення людей, обслуговування потреб мешканців тощо.

Значні темпи розвитку населених пунктів викликають необхідність у дослідженні правових проблем щодо охорони та використання земель житлової та громадської забудови. Практика показує, що вказані земельні ресурси надані для використання в будівельних інтересах забезпечують лише успішне виконання поставлених планів, але при цьому охорона земель до уваги не береться. Тому є очевидним що в сучасних умовах є найважливішою проблемою без вирішення якої досягнення сталого землекористування неможливе, це питання що стосується захисту земель з їх родючими ґрунтами при використанні земель житлової та громадської забудови, охорони їх як основного національного багатства що виконує життєзабезпечувальні функції як просторово-операційного базису для обслуговування потреб Українського народу.

Вагомий внесок у розробку окремих аспектів охорони земель житлової та громадської забудови зробили фахівці земельного права: В.І. Андрейцев, Є.О. Іванова, С.Д. Кравченко, І.І. Каракаш, В.Л. Мунтян, В.В. Носік, М.В. Шульга та інші вчені, які в своїх працях приділяють увагу дослідженню загальних положень правового режиму використання земель житлової та громадської забудови. Проте вчені у своїх дослідженнях не звертаючи увагу на

те, що землі з ґрунтовим покривом в межах даної категорії також є власністю Українського народу і відповідно потребують охорони як основного національного багатства.

Аналіз чинного земельного законодавства свідчить про наявність суттєвих прогалин щодо нормативного забезпечення регулювання землекористування в частині охорони земель і ґрунтів при розміщенні житлової та громадської забудови, зокрема: відсутність спеціального нормативного акта який регламентував використання та охорону земель житлової та громадської забудови, як наслідок спостерігається розпорошеність охоронних правових норм по різних містобудівних документах; застаріла містобудівна документація, яка неспроможна вирішувати сучасні питання використання земель житлової та громадської забудови, адже відсутня адекватна методологічна основа забезпечення містобудівного прогнозу планування, проектування і реалізації житлової та громадської забудови в результаті чого великі ґрунтові маси втрачають свої родючі можливості; відсутній моніторинг земель та ґрунтів, які зазнали шкоди від містобудівної діяльності; відсутні параметри за якими можна оцінити нанесену шкоду земельним ресурсам та ґрунтам в наслідок збільшення площ забудови та штучних покриттів; невизначеність критеріїв відмежування земель зазначеної категорії від інших категорій земель; а також недосконала реорганізація системи органів влади на засадах децентралізації влади, особливо що стосується розширення повноважень органів місцевого самоврядування з управління земельними ресурсами та посилення державного контролю за використанням і охороною земель.

Слід зазначити, що в Україні відносини щодо охорони земель житлової та громадської забудови як основного національного багатства Українського народу недостатньо врегульовані нормами права, про що свідчить вище вказане, тому необхідно впроваджувати особливі заходи щодо відновлення та охорони земель (в т.ч. ґрунтів) як одного з важливих природних компонентів міського середовища для існування Українського народу. Певною мірою подолання прогалин щодо охорони земель розглядуваної категорії можливо шляхом створення нової структури Державної служби охорони родючості ґрунтів та створення відповідного Відділу по контролю за охороною ґрунтового покриву в населеному пункті, в тому числі при використанні земельних ресурсів для житлової та громадської забудови. Відповідний структурний підрозділ займався б виявленням, запобіганням і припиненням правопорушень чинного законодавства при використанні території населеного пункту в галузі землекористування, планування, розвитку території і благоустрою [5,12]. Крім цього, з метою забезпечення ефективного використання земель, сприятливих санітарних і екологічних умов проживання Українського народу необхідно прийняти спеціальний Закон України «Про використання та охорону земель населених пунктів», в якому б одним з розділів регламентувалися положення щодо охорони земель та ґрунтів житлової та громадської забудови, шляхом визначення обов'язку органів місцевого самоврядування, здійснювати зонування правового режиму використання земель населеного пункту, а також додержання екологічних та санітарних вимог охорони ґрунтового покриву під час розміщення, проектування, будівництва та ведення в дію нових і реконструйованих об'єктів, будівель та споруд.

Використані джерела:

1. *Медведев В.В. Досвід реалізації «Європейської ґрунтової політики» / В.В. Медведев // Вісник аграрної науки – К., 2013. – 13-19с.*
2. *Земельний Кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. - № 3-4. - Ст. 27*
3. *Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р.// Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30. – Ст.141*
4. *Сайт Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру [Електронний ресурс]: <http://land.gov.ua/> (дата звернення 01.09.2017)*

5. *Кравченко С.Д. Контроль за охороною та використанням земель житлової та громадської забудови в містах України [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсове право / С.Д. Кравченко – К., 2010. – 16 с.*

Савчук Надія Сергіївна,
студентка 4 курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ЗНЯТТЯ ЗАБОРОНИ НА ВІДЧУЖЕННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Вважається, що одним з головних активів України є благодатні чорноземні ґрунти, які займають 8,7 % світових площ. Однак в Україні на законодавчому рівні заборонено вільний обіг земель сільськогосподарського призначення. Безумовно, така заборона не сприяє розвитку сільськогосподарського бізнесу та розвитку повноцінного ринку земель.

Так, у відповідності з положеннями ст. 14 Конституції України земля визнається основним національним багатством, що знаходиться під особливою охороною держави. Гарантується право розпоряджатися землею, в тому числі й сільськогосподарського призначення. При цьому ст. 22 Конституції України забороняє обмежувати зміст та обсяг існуючих прав і свобод при прийнятті нових законів або внесенні змін в існуючі[1].

Однак саме таке звуження прав і відбулося при введенні «мораторію» на обіг земель сільськогосподарського призначення, внаслідок чого власники сільськогосподарських угідь без особливих причин, на відміну від власників земель інших категорій, не можуть повноцінно розпоряджатися своєю власністю.

Так, мораторій на відчуження земель сільськогосподарського призначення регламентується Земельним кодексом України, п. 15 Перехідних положень якого введено заборону на відчуження земель сільськогосподарського призначення до вступу в дію закону про обіг земель сільськогосподарського призначення, але не раніше 01 січня 2018 року[2].

При цьому, земельний мораторій суперечить як положенням ст.ст. 14, 22, 41 Конституції України, так і п. 1 ст. 1 Протоколу 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, оскільки за відсутності правомірного суспільного інтересу і справедливої компенсації позбавляє власників сільськогосподарських угідь можливості отримувати економічний ефект від їх власності.

Ухвалений 18 січня 2001 року Закон України «Про угоди щодо відчуження земельної частки (паю)» встановив, щодо врегулювання порядку реалізації прав громадян і юридичних осіб на земельну частку (пай) Земельним кодексом України власники земельних часток (паїв) тимчасово не можуть укладати угоди щодо купівлі-продажу, дарування земельної частки (паю) або іншим способом відчужувати ці частки (паї), – окрім передачі їх у спадщину та при викупі земельних ділянок для державних і громадських потреб. Але ухвалений 25 жовтня того ж 2001 року Земельний кодекс не лише визначив термін такої заборони відчуження до 1 січня 2005 року, але й поширив її як на земельні частки (паї), так і на земельні ділянки для ведення селянського (фермерського) господарства та іншого товарного сільськогосподарського виробництва незалежно від форми власності[2]. Це й стало називатися «мораторієм на купівлю та продаж земель сільськогосподарського призначення».

Для того, щоб зрозуміти, наскільки масштабним явищем є мораторій, давайте розберемося, скільки землі підпадає під його дію і якої кількості громадян це стосується. Згідно із законодавством, під мораторій підпадають такі категорії земель:

- сільськогосподарські угіддя у державній та комунальній власності: всього 10,5 млн. га;
- несільськогосподарські угіддя в державній та комунальній власності – 1,3 млн. га;
- невитребувані паї – 16 тис. га;
- земельні частки (паї): 27,7 млн. га;
- сільськогосподарські землі для ведення товарного сільськогосподарського виробництва у власності: у власності юридичних осіб близько 1 млн. га, у власності громадян оціночно 500 тис. га.[3]

І це показує, що всього під мораторій підпадає приблизно 41 млн. га, що становить 96% всіх с/г земель в Україні. Як бачимо, 68% підмораторних земель – це земельні паї, які перебувають у приватній власності. Щодо кількості землевласників, яких стосується мораторій, то тільки власників паїв – 6,9 млн., а це – 16,2% постійного населення України. Переважна більшість таких власників мешкають у сільській місцевості[3].

Статистика свідчить, що використання земель сільськогосподарського призначення є гранично неефективним. У сфері сільськогосподарського виробництва працюють близько 20% усіх зайнятих в економіці, що суттєво (у 3–7 разів) перевищує параметри зарубіжних країн.

Але з іншої сторони і поспішне зняття мораторію може привести до позбавлення значної кількості громадян України прав власності на землю та до концентрації значних земельних ресурсів в руках деяких великих землевласників, якими можуть виявитися іноземні виробники.

Тому відповідно необхідно прописати в законодавстві ряд положень які би стримували, контролювали можливості виникнення негативних факторів зняття мараторію, а саме :

–обмеження суб'єктного складу осіб, які можуть набувати право власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення громадянами України, територіальними громадами, державою, юридичними особами та фізичними особами-підприємцями [4, с. 31–32].

–встановлення максимальних розмірів земельних ділянок сільськогосподарського призначення. Так для фізичних осіб – 200 га , а для юридичних осіб – 300-500 га. [5, с. 251–252]

–встановлення етапності відкриття ринку земель сільськогосподарського призначення

–продаж земель сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності виключно на конкурентних засадах шляхом проведення торгів.

–продаж земель сільськогосподарського призначення, які перебувають у приватній власності, за рішенням власника землі третім особам або на конкурентних засадах шляхом проведення електронних торгів.

–встановлення мінімальної ціну продажу земель сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності на рівні її експертної грошової оцінки. Мінімальну ціну продажу земель сільськогосподарського призначення приватної власності – на рівні нормативно грошової оцінки, але не нижче 20 орендних плат.

–врегулювання особливостей продажу частки у праві спільної власності на земельну ділянку сільськогосподарського призначення.

–обмеження можливості змінювати цільове призначення земельної ділянки сільськогосподарського призначення.

–встановлення тимчасової заборони на внесення земельних ділянок сільськогосподарського призначення до статутного (складеного, іншого) капіталу юридичних осіб.

–визначення особливостей застави земельних ділянок сільськогосподарського призначення.

–з метою боротьби з спекуляцією землі сільськогосподарського призначення можна передбачити заборону перепродажу протягом 3- 5 років.

І таким чином, скасування «мораторію» на продаж землі допоможе швидше та якісніше розбудувати сільськогосподарське виробництво. Зняття «мораторію» може мати як і позитивний так і негативний ефект. І тому досить важливим перед відкриттям ринку землі чітко врахувати механізми контролю, адже земля – це багатство нашої держави, стратегічний ресурс, який визначатиме перспективу розвитку країни на покоління вперед.

Використані джерела:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – ст. 141;
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3–4. – ст. 27
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Кулинич П.Ф. Правочини щодо земельних ділянок: деякі теоретичні та практичні аспекти // Земельне право України. – 2006. – № 4. – С. 28–38;
5. Організація виробництва і аграрного бізнесу в сільськогосподарських підприємствах. За ред. проф. Азізова С.П. – К.: ІАЕ УААН, 2001. – 340 с

Санніков Дмитро Валерійович,
доцент кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук

ДО ПИТАННЯ МІСЦЯ АГРАРНОГО ПРАВА В ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Останнім часом актуалізувалася дискусія стосовно самостійності деяких галузей права. До таких, наряду із будівельним правом, правом соціального забезпечення, гірничим правом та іншими, відноситься й аграрне право. Більш того, дискусію цю пожвавлено низкою публікацій у фахових виданнях та захистом двох дисертацій на здобуття наукових ступенів. Для з'ясування сутності питання щодо віднесення галузі права до самостійних або комплексних, слід звернутися до теоретичних положень правової науки, де достатньо давно були сформовані критерії розмежування цих правових утворень.

Так, теорія держави і права виділяє ряд вимог, за наявності яких можливо стверджувати, що галузь є або самостійною, або комплексною. Першою такою вимогою слід вважати наявність власного предмета правового регулювання. Такої позиції дотримувалося визнані класики теорії правової науки, серед яких С.С. Алексєєв, Д.А. Керімов, М.В. Цвік, Ц.А. Ямпольська. Сутність цієї позиції полягає в тому, що самостійна галузь права має власний, специфічний предмет правового регулювання – групу однорідних суспільних відносин, що об'єднана у певну загальну систему та не входить до сфери правового регулювання інших галузей права. Проте, досить часто зустрічаються групи правовідносин, які згуртовані у певне правове об'єднання, наприклад, за сферою виробництва, або за іншим критерієм. Теорія держави і права визначає їх як утворення комплексного характеру. Проте в останні роки особливо загострилася тенденція повального виокремлення таких незначних груп суспільних відносин із незначною специфікою механізму регулювання та визначення їх як галузей права. Проте, сучасна юридична наука визначає їх як комплексні, спеціалізовані, інтегративні галузі права. До таких прийнято відносити й аграрне право, предметом правового регулювання якого апологетами цієї галузі виокремлюються правовідносини, які

складаються в приводу майна сільськогосподарських виробників, їх земельних ділянок, праці у сільському господарстві, порядку створення та ліквідації сільськогосподарських підприємств і т. ін.

В процесі розвитку системного підходу в праві, теорія юридичної науки прийшла до необхідності застосування додаткових критеріїв у виділенні дійсно особливих та індивідуалізованих правових масивів, які мають всі необхідні якості самостійних галузей права. До них прийнято відносити метод правового регулювання та функції права. Щодо методу, то теоретична наука виділяє два самостійні методи – імперативний та диспозитивний. Самостійній галузі права притаманний тільки один метод правового регулювання, проте не виключається можливість застосування деяких елементів іншого методу. Варто підкреслити, що не двох методів одночасно, а лише деяких елементів іншого методу. Що ж стосується аграрного права, та у ньому широко застосовуються два методи правового регулювання, що, в свою чергу, пов'язано із нормами права, якими регулюються відносини. Так, при регулюванні аграрних відносин нормами, наприклад, земельного права, застосовується імперативний метод, притаманний земельному праву, а при регулюванні договірних відносин в аграрному праві застосовується імперативний метод, що використовується у цивільному праві.

Проте, думки стосовно самостійності аграрного права висловлено. Необхідно їх розглянути.

Так, Чабаненко М.М. визначає, що ознакою галузі аграрного права є наявність власного предмета правового регулювання, що не співпадає з предметами правового регулювання жодної іншої галузі права. Цим предметом є суспільні аграрні відносини, що не можуть бути віднесені в сукупності до предметів інших галузей права, а також відносини, тісно пов'язані з аграрними

а) відносини, пов'язані з використанням землі як головного засобу виробництва, природного об'єкта і ресурсу в сільськогосподарському виробництві; б) майнові відносини, що складаються у сфері сільськогосподарської діяльності; в) трудові відносини щодо використання сільськогосподарської праці; г) організаційно-управлінські відносини[1]. В цілому заперечуючи проти цієї позиції, варто зазначити, що відносини з приводу використання земель врегульовані земельним правом. Це прямо визначено ст. 2 Земельного кодексу України, трудові відносини регулюються Кодексом законів про працю, майнові – Цивільним кодексом і т.д. Тобто автор наводить у якості суто аграрних правовідносин ті, що врегульовано земельним правом, цивільним правом, трудовим правом, цивільним правом, господарським правом – самостійними галузями права. Таким чином, автор самостійно спростовує власну ж позицію.

Схожа ситуація і з методом правового регулювання. Так, Чабаненко М. визначає, що аграрному праву притаманне поєднання імперативного і диспозитивного способів правового регулювання при визначенні правового становища суб'єктів, порядок формування прав і обов'язків суб'єктів, особливості підстав виникнення, зміни і припинення відповідних суспільних відносин, особливості санкцій, закріплених у нормах даної галузі права виступають як елементи змісту й становлять структуру галузевого методу правового регулювання. Тобто автор визнає, що імперативний та диспозитивний методи застосовується одночасно в залежності від того, якій галузі права належить регулювання тих чи інших відносин.

Інший автор, Савельєва О.М., визначає аграрне право як самостійну галузь, та вбачає предметом правового регулювання відносини, що виникають при провадженні господарської діяльності з виробництва продукції сільського, лісового й рибного господарства; по-друге, комплекс суспільних відносин (земельних, майнових, трудових, членських, соціальних, організаційно-управлінських, фінансових, деліктних та інших), які виникають в процесі виробництва сільськогосподарської продукції, її переробки й реалізації сільськогосподарськими товаровиробниками, а також у відносинах з іншими суб'єктами господарювання, органами державної влади та органами місцевого самоврядування; по-

третє, аграрні й тісно з ними пов'язані відносини (у сфері матеріально-технічного забезпечення, соціального розвитку села, продовольчої безпеки тощо) і, по-четверте, аграрні правовідносини[2]. Тож, відносини, що виникають при провадженні господарської діяльності слід відносити до господарських, що стосується земельних, майнових, трудових, членських, соціальних, організаційно-управлінських, фінансових, деліктних відносин, то автором вже визначено, якою галуззю права вони врегульовані. Особливо цікавий підхід до аграрних й тісно з ними пов'язані відносини, а саме у сфері матеріально-технічного забезпечення, соціального розвитку села, продовольчої безпеки. Не зрозуміло, чому автором ці відносини віднесені до аграрних, або тісно пов'язаних з ними, проте ці відносини варто вважати цивільними, господарськими, адміністративними відповідно. Таким чином, цим автором, на жаль, також не наведено чіткої та ґрунтовної позиції щодо віднесення аграрного права до самостійних галузей.

Варто згадати позицію С.С. Алексєєва, відповідно до якої слід розглядати такі різновиди галузей права, як основні та комплексні. Разом з тим автор пояснює, що комплексні галузі наділені лише частиною ознак і особливостей галузі права та являють собою свого роду «нашарування» на поверхні правової системи. Якщо бути гранично чітким у термінології, то досліджувані правові утворення варто було б назвати «напівгалузі», проте їх вторинний, похідний характер, видається, можна відобразити і в слові «комплексний», яке в поєднанні з поняттям «галузь» вказує на особливості даних утворень як таких компонентів радянської правової системи, котрі виражають одну із граней певної сфери правового регулювання[3].

Уявляється, що на сучасному етапі розвитку правової системи України немає передумов для того, щоб вважати аграрне право самостійною галуззю. В той же час, численні дослідження, що присвячено даній тематиці слід спрямовувати не за напрямом, сутність якого полягає в тому, що автори намагаються зробити аграрними всі правовідносини, які хоч яким-небудь чином стосуються сільськогосподарської діяльності. Варто розробляти систему правовідносин, які не регулюються іншими галузями права, а виступають суто аграрними – відносини з приводу виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції.

Використані джерела:

1. Чабаненко, М. М. Система аграрного права України: методологічні засади становлення та розвитку [Текст] : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.06 - Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право / М. М. Чабаненко ; наук. конс. Статівка А. М. ; офіц. опон.: В. М. Єрмоленко, П. Ф. Кулинич, А. М. Мірошниченко ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. - Харків : [б. в.], 2016. - 40 с
2. Савельєва, О. М. // Предмет аграрного права України в умовах сталого розвитку [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 - Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право / О. М. Савельєва ; кер. роботи М. В. Шульга ; офіц. опон.: В. М. Єрмоленко, О. В. Білінська ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. - Харків : [б. в.], 2016. - 20 с.
3. Алексєєв, С.С. Общая теория права [Текст] : курс : в 2 т. / С.С. Алексєєв. – М. : Юрид. лит., 1981. – Т. I. – 360 с.

Статівка Анатолій Миколайович,
професор кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, професор

ДЕЯКІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ АГРАРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА

Україна має значний потенціал для виробництва органічної сільськогосподарської продукції, підтвердженням чого є статистичні дані Міжнародної федерації органічного сільськогосподарського руху (англ. – IFOM), за якими простежується позитивна тенденція розвитку органічного виробництва. Так, станом на 2002 р. в Україні було зареєстровано 31 господарство, що отримало статус “органічного”, в 2016 р. нараховувалось 390 сертифікованих органічних господарств, а загальна площа сертифікованих органічних сільськогосподарських земель склала 421200 га [1].

Проте внаслідок нескоординованої державної аграрної політики, органічне виробництво на сьогодні так і не стало пріоритетним напрямком аграрного сектору України. Причиною цього є недосконала нормативно-правова база, зокрема, в частині державної підтримки виробників органічної сільськогосподарської продукції.

Так, основою правового регулювання відносин у сфері виробництва органічної сільськогосподарської продукції є Закон України від 3 вересня 2013 р. «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», який визначає правові та економічні основи виробництва та обігу органічної сільськогосподарської продукції та сировини і спрямований на забезпечення належного функціонування ринку органічної продукції та сировини, а також на гарантування впевненості споживачів у продуктах та сировині, маркованих як органічні.

Закон регулює відносини у сфері виробництва та обігу органічної продукції (сировини) та поширюється на суб'єктів господарювання, які провадять господарську діяльність у цій сфері, та на органічну продукцію (сировину), отриману відповідно до вимог цього Закону, а також передбачає принципи виробництва, зберігання, перевезення та реалізації органічної продукції (сировини) як загальні, так і спеціальні.

Проте у Законі на сьогодні не передбачено державної підтримки суб'єктів господарювання, що здійснюють діяльність у сфері виробництва та обігу органічної продукції (сировини). Однак, при прийнятті Закону така підтримка передбачалась у Розділі VIII «Державна та наукова підтримка виробництва та обігу органічної продукції та сировини». Проте на підставі Закону України від 12 лютого 2015 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)» весь розділ було виключено.

Аналіз аграрного законодавства дає підстави стверджувати про відсутність спеціального механізму державної підтримки виробників органічної сільськогосподарської продукції. Виключенням є лише постанова Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 р. № 1102 “Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам”, за якою фінансова підтримка надається фермерським господарствам на конкурсних засадах на поворотній основі у розмірі, що не перевищує 500 тис. гривень, для проведення оцінки відповідності виробництва органічної продукції (сировини) із забезпеченням виконання зобов'язання щодо повернення бюджетних коштів. При цьому за рівних умов фермерські господарства, які подали заяву про перехід на виробництво органічної продукції (сировини), мають перевагу перед іншими, які претендують на отримання фінансової підтримки.

Між тим, у Верховній Раді зареєстровано законопроект «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції», у ст. 8. якого, «Державна підтримка органічного виробництва та обігу органічної продукції»,

зазначено, що державна підтримка може надаватися виробникам органічної продукції у рамках загальнодержавних та регіональних програм за рахунок і в межах видатків за бюджетними програмами, спрямованими на підтримку розвитку сільськогосподарських товаровиробників.

Проте зазначене положення не є досконалим, оскільки, не містить гарантії надання державної підтримки, а лише передбачає гіпотетичну можливість її отримання. Така ситуація вимагає удосконалення аграрного законодавства, розроблення механізму надання державної підтримки виробникам органічної сільськогосподарської продукції.

У цьому аспекті доцільно проаналізувати досвід Європейського Союзу. Так, основні цілі Спільної аграрної політики ЄС передбачено Римським договором 1957 р., серед яких: підвищення продуктивності аграрного сектора шляхом сприяння технічному прогресу, забезпечення раціонального розвитку сільськогосподарського виробництва та оптимального використання факторів виробництва, забезпечення прийняттого рівня життя для тих, хто працює у сільському господарстві і орієнтовані на збільшення їх доходів; стабілізацію ринків агропродовольчої продукції, захист виробників і споживачів від впливу зовнішніх факторів; гарантування забезпечення населення держав-членів Співтовариства якісним продовольством за рахунок власного виробництва продукції, а також забезпечення населення держав-учасниць продовольчою продукцією за доступними цінами.

Важливе значення для розвитку сільського господарства має державна підтримка. На рівні ЄС її надання визначається Регламентом Ради ЄС № 1698/2005 від 20 вересня 2005 р. щодо підтримки розвитку села з боку Європейського сільськогосподарського фонду розвитку села, яким передбачено такі види державної підтримки, як: надання допомоги молодим фермерам, пов'язаної з раннім виходом на пенсію; підтримки модернізації сільськогосподарських угідь; підтримки фермерів, які беруть участь у схемах з виробництва якісних продуктів харчування; допомоги для покращення навколишнього середовища і сільської місцевості.

Підтримка органічного сільського господарства зі сторони ЄС послідовно зростає. У більшості країн ЄС органічне сільське господарство підтримується агроєкологічними заходами, які компенсують фермерам втрати (або недоотримані вигоди), які пов'язані з виробництвом, створені більш дбайливим сільським господарством, яке приділяє більше уваги захисту довкілля та добробуту сільськогосподарських тварин. Крім того, прямі виплати є доступними для всіх фермерів, хто виконує базові вимоги для захисту навколишнього середовища та добробуту тварин (система “cross compliance” у рамках Схеми єдиних виплат (single payment scheme, SPS). Органічні фермери можуть подаватися на отримання додаткових субсидій, які зазвичай виплачуються під час добровільних агроєкологічних заходів [2, с. 14].

Таким чином, врахування досвіду ЄС має важливе значення для удосконалення національного законодавства. Зокрема доцільно розробити систему субсидіювання виробників органічної сільськогосподарської продукції на основі прямих та непрямих виплат з метою розвитку органічного виробництва як пріоритетного напрямку аграрного сектору України.

Використані джерела:

1. *Органік в Україні. Федерація органічного руху України.* URL: <http://organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29> (дата звернення: 05.09.2017).
2. *Урбан І., Хубер Б., Дитртова К., Прокопчук Н. та ін. Можливості державної підтримки для розвитку органічного сільського господарства: досвід інших країн* Київ: ФОП Задорожна С.О, 2013. 122 с.

Суєтнов Євгеній Павлович,
доцент кафедри екологічного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук

ЕКОСИСТЕМНИЙ ПІДХІД У РАМКОВІЙ КОНВЕНЦІЇ ПРО ОХОРОНУ ТА СТАЛИЙ РОЗВИТОК КАРПАТ

Карпати – гірська система на сході Центральної Європи на території України, Угорщини, Чехії, Польщі, Словаччини, Румунії, Сербії та Австрії. Карпатські гори є унікальним природним скарбом визначної краси й екологічної цінності, важливим центром біологічного різноманіття, головним водозбором великих річок, середовищем існування та притулком для багатьох видів рослин і тварин, які знаходяться під загрозою зникнення, а також найбільшою у Європі територією з незайманими лісами.

Усвідомлюючи, що Карпати – це важлива частина екологічного, економічного, культурного, рекреаційного довкілля та середовища існування у самому серці Європи, спільного для багатьох народів і країн, 22 травня 2003 р. під час 5-ї Всеєвропейської міністерської конференції «Довкілля для Європи» представниками країн Карпатського регіону була підписана Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат. Її основною метою є проведення всебічної політики та співпраці з охорони та сталого розвитку Карпат для поліпшення якості життя, зміцнення місцевих економік і громад, збереження природних цінностей і культурної спадщини (ч. 1 ст. 2). А одним із засобів для досягнення цієї мети визнано екосистемний підхід (п. «g» ч. 2 ст. 2).

Нагадаємо, що екосистемний підхід було запроваджено в рамках Конвенції про біологічне різноманіття 1992 р. У ній надано визначення екосистеми (ст. 2), під якою розуміється динамічний комплекс угруповань рослин, тварин і мікроорганізмів, а також їх неживого навколишнього середовища, взаємодіючих як єдине функціональне ціле.

І хоча в самому тексті Конвенції екосистемний підхід прямо не зазначений, існує низка рішень нарад її керівного органу – Конференцій Сторін – щодо цього питання. На П'ятій такій нараді, що проходила в м. Найробі (Кенія) з 15 по 26 травня 2000 р., було прийняте рішення V/6 «Екосистемний підхід», у додатку до якого є опис екосистемного підходу (розд. «А»), перелік його принципів (розд. «В») і практичні рекомендації щодо його застосування (розд. «С»). Згідно з пунктами 1 і 2 розділу «А» вказаного додатку екосистемний підхід визначається як стратегія комплексного управління земельними, водними і біологічними ресурсами, яка забезпечує їх збереження та стале використання на справедливій основі.

Повертаючись до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, зазначимо, що вона містить зобов'язання Сторін у рамках екосистемного підходу щодо:

1. Збереження і сталого використання біологічного й ландшафтного різноманіття (ст. 4). Зауважується, що Сторони здійснюють політику, спрямовану на збереження, стале використання та відтворення біологічного і ландшафтного різноманіття на всій території Карпат; вживають відповідні заходи з метою забезпечення високого рівня охорони та сталого використання природних і напівприродних середовищ існування, їхню цілісність та взаємозв'язок, а також характерних для Карпат видів флори і фауни; сприяють належному поводженню із напівприродними середовищами існування, відтворенню деградованих середовищ існування та підтримують розробку та виконання планів управління; проводять державну політику, спрямовану на запобігання ввезенню неаборигенних видів і поширенню генетично модифікованих організмів, які становлять загрозу екосистемам, середовищам існування чи видам.

2. Просторового планування (ст. 5). Вказується, що Сторони проводять політику просторового планування, спрямовану на охорону Карпат і їхніх гірських екосистем.

3. Сталого й інтегрованого управління водними ресурсами та річковими басейнами (ст. 6). Встановлюється, що Сторони проводять політику, спрямовану на збереження природних водостоків, джерел, озер і ресурсів підземних вод, збереження та охорону водно-болотних угідь і водно-болотних екосистем.

4. Сталого сільського і лісового господарства (ст. 7). Закріплюється, що Сторони вживають заходів з розроблення та здійснення їхньої сільськогосподарської політики, враховуючи потреби щодо охорони біорізноманіття, гірських екосистем і ландшафтів; використовують практику сталого управління гірськими лісами, враховуючи численні функції лісів, важливе екологічне значення Карпатських гірських екосистем.

5. Сталого транспорту та інфраструктури (ст. 8). Передбачається, що Сторони співпрацюють у сфері розроблення сталої транспортної політики, яка забезпечує переваги мобільності та доступу в Карпатах, водночас зменшуючи негативний вплив на здоров'я людей, ландшафти, рослини, тварини та їхні середовища існування.

6. Промисловості та енергетики (ст. 10). Наголошується, що Сторони сприяють застосуванню чистіших технологій виробництва для адекватного попередження, реагування та ліквідації промислових аварій і їхніх наслідків, а також для охорони здоров'я людей та збереження гірських екосистем.

7. Системи оцінки/інформації про стан навколишнього середовища, моніторингу та раннього попередження (ст. 12). Звертається увага на те, що Сторони здійснюють оцінку ризиків впливу на довкілля та стратегічну екологічну оцінку, враховуючи при цьому особливості Карпатських гірських екосистем.

Важливо зазначити, що засновані на екосистемному підході положення Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат впроваджуються й у національне екологічне законодавство. Так, 23 травня 2017 р. було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони пралісів згідно з Рамковою конвенцією про охорону та сталий розвиток Карпат». Цим Законом було внесено зміни до Лісового кодексу України. Зокрема, ч. 1 ст. 1, яка містить законодавче визначення лісу, була доповнена словом «екосистема», і тепер ліс визначається, як тип природних комплексів (екосистема), у якому поєднуються переважно деревна та чагарникова рослинність з відповідними ґрунтами, трав'яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними компонентами, що взаємопов'язані у своєму розвитку, впливають один на одного і на навколишнє природне середовище.

Крім того, ст. 1 Лісового кодексу України була доповнена частинами 7–9, які закріпили визначення природних лісів, пралісів і квазіпралісів. Згідно з доповненнями, природні ліси (природні лісові екосистеми) – це ліси (лісові екосистеми), в яких локально і тимчасово проявився антропогенний вплив, але він не змінив ценотичної структури фітоценозів і тому природні лісові екосистеми здатні протягом короткого часу регенеруватися (відновитися) природним шляхом до стану пралісових екосистем. Праліси (пралісові екосистеми) – це споконвічний, стародавній ліс (природні лісові екосистеми), що сформувався природним шляхом і в ході розвитку не зазнав безпосереднього антропогенного впливу. А квазіпраліси – це умовно пралісові екосистеми, в яких відбувся незначний тимчасовий антропогенний вплив, що не змінив природної структури лісостанів і при припиненні якого натуральний стан екосистем повністю відтворюється протягом короткого періоду.

Таким чином, на прикладі прийнятого Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони пралісів згідно з Рамковою конвенцією про охорону та сталий розвиток Карпат» ми можемо спостерігати поступове впровадження екосистемного підходу в національне лісове законодавство. Але це лише перші кроки, бо для якісного правового регулювання екологічних відносин необхідним є широке та послідовне впровадження екосистемного підходу в екологічне законодавство України.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІСТОБУДІВНОГО КАДАСТРУ: ЕКОЛОГО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Земля, як сполучна ланка усієї екосистеми, виступає основою життєдіяльності людини, тому вплив на цей природний ресурс прямо чи опосередковано позначається на стані інших природних ресурсів і стані навколишнього природного середовища в цілому. Саме тому державне (муніципальне) управління повинно здійснюватися стосовно земельної сфери таким чином, щоб спрямовувати діяльність по використанню і охороні земель на максимальне збереження і відновлення їх якості як природного ресурсу. Важливим елементом такого управління виступає облік земельних ділянок.

На сучасному етапі розвитку суспільства, коли в природі відбуваються серйозні деградаційні процеси, крім захисту прав на землю та фіскальної функції містобудівного кадастру, щодо обліку земель можуть бути поставлені нові завдання, а саме необхідність створення еколого-орієнтованої моделі обліку земельних ділянок.

Відповідно до п. 2 постанови Кабінету Міністрів України «Про містобудівний кадастр» містобудівний кадастр являє собою державну систему зберігання та використання геопросторових даних про територію, адміністративно-територіальні одиниці, екологічні, інженерно-геологічні умови, інформаційних ресурсів будівельних норм, державних стандартів і правил для задоволення інформаційних потреб у плануванні територій та будівництві, формування галузевої складової державних геоінформаційних ресурсів [1].

Як автоматизована інформаційна система містобудівний кадастр містить дані щодо міської території, об'єктів міського довкілля. Він створюється для кожного населеного пункту. Він містить дані про належність територій до відповідних функціональних зон, їх сучасне і перспективне призначення, екологічну, інженерно-геологічну ситуації, стан забудови й інженерне забезпечення, характеристики будівель і споруд на землях усіх форм власності [2]. До його складу мають бути внесені відповідні схеми планування, генеральні плани населених пунктів, межі економіко-планувальних зон, об'єкти і території, що мають історико-культурну цінність, інженерно-транспортна інфраструктура населених пунктів і територій, реєстри вулиць і адреси об'єктів нерухомості, червоні лінії, обмеження забудови, екологічні та інженерно - геологічні характеристики окремих територій і земельних ділянок, матеріали проектної документації, дозволи (декларації) про будівництво, акти контрольних перевірок, документи на прийняття об'єктів в експлуатацію і т.д.

Комплексність, повнота та достовірність даних системи містобудівного кадастру повинні забезпечувати прийняття управлінських рішень щодо формування безпечного середовища життєдіяльності населення, захисту території від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру, запобігання надмірній концентрації на певній території населення та об'єктів виробництва, зниження рівня забруднення навколишнього природного середовища, ефективне і надійне функціонування об'єктів будівництва та інженерно-транспортної інфраструктури, охорону та раціональне використання природних ресурсів і територій з особливим статусом.

Органам влади вкрай важливо мати повну і достовірну первинну інформацію про стан усіх потенційно небезпечних об'єктів з метою:

- 1) оцінки потенційної небезпеки техногенних аварій або надзвичайних ситуацій;
- 2) прогнозування наслідків надзвичайних ситуацій;
- 3) прогнозування виникнення ланцюга надзвичайних подій внаслідок техногенної аварії або в умовах виникнення руйнівних природних явищ (зливи, зсуви, землетруси, повені);
- 4) оцінки якості реалізації прийнятих рішень [3].

В даному випадку йдеться про екологічну функцію містобудівного кадастру, яку можна розглядати як похідну від правоохоронної функції. Однак її реалізація практично не підтримана на законодавчому рівні, оскільки законодавство передбачає лише мінімальний набір відомостей, які можуть бути внесені в кадастр.

Чинне законодавство передбачає внесення до містобудівного кадастру відомостей про категорії земель і види дозволеного використання земельної ділянки. Це єдині характеристики, які лише певним чином дають уявлення про якість земель. Зазначені параметри земельної ділянки змушують носіїв земельних прав використовувати її лише у певний спосіб. Проте, слід пам'ятати, що містобудівний кадастр не уповноважений відносити ділянки відповідно до категорій земель. Ці характеристики вносяться на підставі рішень органів державної влади та місцевого самоврядування і лише фіксуються в містобудівному кадастрі. Тобто кадастр, акумулюючи ці відомості, стає зручним централізованим джерелом інформації.

Вважаємо, що було б доцільним відображати в містобудівному кадастрі відомості про попередні категорії земель і види використання земельних ділянок, які були дозволені. Якщо такі відомості не були встановлені відповідними актами органів державної влади та місцевого самоврядування, то вказувати фактичний вид використання який здійснювався раніше. Зазначення цієї характеристики земель не потребує значних вкладень коштів. Фактичний вид використання може бути встановлений, наприклад кадастровим інженером при проведенні кадастрових робіт з виїздом на місце шляхом огляду. Проте, при вирішенні питання про можливе будівництво на певній ділянці, ця характеристика може виявитися досить важливою і визначати його ринкову (кадастрову) вартість.

Тому, на нашу думку, створюючи еколого-орієнтовану модель обліку земельних ділянок у складі містобудівного кадастру, слід доповнити чинне законодавство, а саме:

1) щодо цілей кадастрового обліку, серед яких мають бути названі: охорона земель і навколишнього природного середовища, інформаційне забезпечення зацікавлених осіб відомостями про стан земельних ділянок, межі категорій земель;

2) щодо завдань кадастрового обліку, до яких слід віднести: забезпечення дотримання вимог природоохоронного законодавства при утворенні земельних ділянок; створення необхідних умов для формування земельних ділянок з характеристиками, які забезпечують охорону земель; попередження використання земельних ділянок не за цільовим призначенням. Зокрема, такі нововведення допоможуть більш точно тлумачити положення чинного законодавства щодо кадастрового обліку на практиці.

Виходячи з викладеного вище, можна констатувати, що в даний час, містобудівний кадастр достатньо не орієнтований на облік необхідної інформації про землю як про природний ресурс. Це передусім, може призвести до прийняття екологічно необґрунтованих управлінських рішень, які неминуче відбиваються на ефективності державного управління земельними ресурсами.

Використані джерела:

1. Про містобудівний кадастр: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 травня 2011 року № 559/Урядовий кур'єр. 2011. № 100.
2. Дьомін М. Методичні засади створення системи містобудівного кадастру // Теорія та історія архітектури. 1995. С. 185.
3. Аналіз досвіду провідних країн світу щодо формування інформаційних ресурсів— [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://minregion.gov.ua/building/tehnichne-regulyuvannya-ta-naukovo-tehnichniyrozvitok/Naukovo-tekhnichny-rozvytok/naukovo-doslidni-rozrobky>

Уркевич Віталій Юрійович,
професор кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, професор

ПРО ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКУ КООПЕРАЦІЮ

Одними з суб'єктів сільськогосподарської діяльності виступають сільськогосподарські кооперативи як самостійна, специфічна організаційно-правова форма сільськогосподарського підприємства. Незважаючи на привабливість цієї форми аграрного господарювання та значний досвід створення й функціонування сільськогосподарських кооперативів в інших країнах світу, в Україні вони не набули значного поширення й використання селянами. Так, за інформацією Державної служби статистики України, станом на 1 червня 2017 р. зареєстровано всього 987 сільськогосподарських виробничих та 1024 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Такі невітішні цифри свідчать в тому числі й про неналежне правове регламентування створення та функціонування сільськогосподарських кооперативів.

Як відомо, правові, організаційні, економічні та фінансові особливості утворення і діяльності сільськогосподарських кооперативів визначено Законом України «Про сільськогосподарську кооперацію», прийнятим 17 липня 1997 р. У даний час від діє в редакції Закону «Про внесення змін до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 20 листопада 2012 р., № 5495-VI. У аграрно-правовій літературі зміст останнього нормативно-правового акту піддавався ретельному науковому аналізу вчених, загальний висновок за результатами якого зводився до неналежного правового регламентування функціонування сільськогосподарської кооперації, ухилу законодавця в бік сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів з майже повних ігноруванням кооперативів виробничих.

Вочевидь з метою виправлення такої ситуації на розгляд Верховної Ради України групою народних депутатів був внесений законопроект, зареєстрований за №6527 від 31 травня 2017 р., яким Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» запропоновано викласти в новій редакції. Передусім автори цього законопроекту пропонують відмінити поділ сільськогосподарських кооперативів на виробничі й обслуговуючі, вказуючи, що основними видами діяльності сільськогосподарського кооперативу є виробництво сільськогосподарської продукції, переробка, заготівля, закупівля, зберігання, збут, продаж сільськогосподарської продукції, постачання засобів виробництва і матеріально-технічних ресурсів та інші види сервісного обслуговування членів кооперативу, зокрема надання технологічних, транспортних, меліоративних, ремонтних, будівельних послуг, а також послуг з ветеринарного обслуговування тварин і племінної роботи, бухгалтерського обліку і аудиту, науково-консультаційного обслуговування. Вважаємо, що відсутність чіткої градації сільськогосподарських кооперативів не дозволить, приміром, поширювати на них відповідні правові приписи щодо того чи іншого виду кооперативу.

Також будь-який сільськогосподарський кооператив зможе здійснювати діяльність з метою одержання прибутку або ж без такої мети. Очевидно, що відповідний режим функціонування кооперативу буде визначатися його засновниками під час створення. Зазначимо, що таке положення суперечить загальновизнаним принципам функціонування обслуговуючих кооперативів, адже вони за своєю природою є неприбутковими організаціями, оскільки такі юридичні особи мають надавати різноманітні послуги, пов'язані з організацією та здійсненням сільськогосподарського виробництва виключно своїх членів.

Новаторськими є положення аналізованого законопроекту щодо членського складу сільськогосподарського кооперативу. Так, засновниками й членами будь-якого розглядуваного кооперативу виступатимуть як фізичні, так і юридичні особи (без будь-яких

вимог щодо громадянства фізичних осіб, місця державної реєстрації юридичних осіб). Нагадаємо, що в даний час існує вимога щодо членства у виробничих кооперативах виключно осіб фізичних, що пояснюється, зокрема, потребою їх особистої трудової участі в діяльності таких кооперативів. У разі ж прийняття розглядуваного законопроекту, лише статутом відповідного сільськогосподарського кооперативу (причому лише того, який діє з метою одержання прибутку), може бути передбачено обов'язкову трудову участь у діяльності такого кооперативу його членів – фізичних осіб. Така новела відкриває шлях до перетворення сільськогосподарських кооперативів не на специфічну форму організації сільськогосподарського виробництва, що розрахована саме на використання та участь у ній селян, зацікавлених у результатах власної праці на власній землі, а фактично на форму підприємницького товариства із залученням до його членського складу широкого кола осіб – як фізичних, так і юридичних.

Новим також є й те, що згідно розглядуваного документу внесення пайових внесків засновниками та членами кооперативу передбачається лише для сільськогосподарського кооперативу, який діє з метою одержання прибутку. У протилежному випадку названі особи мають вносити лише вступний внесок. Зазначимо, що згідно з вихідними засадами функціонування кооперації, внесення пайових внесків та існування права на пай членів кооперативу є визначальними моментами.

Окрім наведеного, звертає увагу на себе й той факт, що законопроект не містить жодного слова про формування земельного масиву сільськогосподарського кооперативу, без використання якого здійснювати його виробничо-господарську діяльність просто неможливо.

Одночасно зазначимо, що до Верховної Ради України подано й альтернативний законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо становлення і розвитку сільськогосподарської кооперації та її державної підтримки», зареєстрований за №6527-1 від 20 червня 2017 р. Ним передбачаються важливі зміни щодо функціонування сільськогосподарських кооперативів, зокрема, пропонується визнати у Земельному кодексі України названі кооперативи, членами яких є виключно фізичні особи, суб'єктами права оренди земельних ділянок для сінокосіння і випасання худоби. Також істотні зміни запропоновано безпосередньо до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію», зокрема, щодо запровадження кредитних сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (кооперативних банків), про потребу створення яких розмови ведуться вже тривалий час.

Суттєві зміни пропонує альтернативний законопроект щодо державної підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, зокрема тих, членами яких є фізичні особи та/або сімейні фермерські господарства та/або сільськогосподарські товаровиробники, площа оброблюваних угідь яких не перевищує 500 га, а також додаткової державної підтримки у вигляді пільгового кредитування, в тому числі через механізм лізингу та здешевлення кредитів, отриманих кооперативами для модернізації та розширення активів, придбання техніки та обладнання, будівництва приміщень і споруд для агропромислового комплексу, збільшення обсягів поточної діяльності, залучення додаткових членів. Відповідні правові приписи цілком обґрунтовано запропоновано включити до Законів України «Про сільськогосподарську кооперацію» й «Про державну підтримку сільського господарства України». Однак зазначимо, що ці наведені обґрунтовані пропозиції стосуються лише сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, а правовий статус кооперативів виробничих залишиться фактично без змін.

Викладений матеріал дозволяє підсумувати, що найближчі перспективи розвитку законодавства України про сільськогосподарську кооперацію не дозволяють відчувати оптимізм. Адже окремі з них спрямовані на усунення специфіки цієї організаційно-правової форми здійснення сільськогосподарської діяльності, а інші не враховують потребу наповнення реальним змістом правового статусу сільськогосподарських виробничих кооперативів.

*Хомінець Світлана Володимирівна,
асистент кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук*

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ ВІД ЗАБРУДНЕННЯ

Питанню правового регулювання охорони земель від забруднення присвячені численні наукові публікації, в котрих досліджуються поняття, ознаки, складові механізму правового регулювання та інші його аспекти. Значний науковий інтерес до цієї теми є закономірним і пояснюється критично низьким якісним станом земельних ресурсів. Метою цієї публікації є подальше дослідження правового забезпечення запобігання забрудненню земель.

Юридичне визначення поняття «забруднення земель» закріплено в Законі України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» і тлумачиться як накопичення в ґрунтах і ґрунтових водах внаслідок антропогенного впливу пестицидів і агрохімікатів, важких металів, радіонуклідів та інших речовин, вміст яких перевищує природний фон, що призводить до їх кількісних або якісних змін. Наведене визначення свідчить, що вітчизняним законодавством регулюються лише питання щодо правової охорони земель від забруднення внаслідок антропогенних навантажень. І дійсно, на відміну від псування земель, котре може статися як в результаті господарської діяльності людини, так і під дією природних чинників, забруднення земель можливе лише у разі негативного впливу результатів антропогенного й техногенного навантаження.

Отже, землі вважаються забрудненими, якщо в їх складі виявлені негативні кількісні або якісні зміни, що сталися в результаті господарської діяльності чи впливу інших чинників, пов'язаних з господарською діяльністю.

Варто зауважити, що поширення зазначених негативних процесів можливе на землях всіх категорій, відповідно до їх цільового призначення. Проте, на різних землях загроза забруднення може надходити від різних джерел.

Серед джерел забруднення земель найбільш масштабними і руйнівними за наслідками є викиди промислових підприємств, відходи хімічної промисловості, застосування хімічних добрив на землях сільськогосподарського призначення, побутові й господарські відходи. В останні роки гостро постає питання стосовно захоронення твердих побутових відходів на полігонах і сміттєзвалищах, оскільки значна їх частка є небезпечними і стає джерелом забруднення земель.

Вирішення зазначених проблем надзвичайно важливе для збереження земельного фонду країни в належному якісному стані, оскільки несвоєчасне вжиття заходів з запобігання і охорони земель від забруднення спричинює появу техногенно забруднених земель – радіаційно небезпечних, радіоактивно забруднених, забруднених важкими металами та іншими хімічними елементами.

Повноваження щодо здійснення заходів, спрямованих на запобігання забрудненню земель хімічними і радіоактивними речовинами, відходами, стічними водами покладено на Державну екологічну інспекцію України. Окремим завданням цього контролюючого державного органу є здійснення у межах повноважень, передбачених законом, державного нагляду за додержанням вимог законодавства щодо поводження з відходами, небезпечними хімічними речовинами, пестицидами та агрохімікатами. Відповідно до Положення про Державну екологічну інспекцію, затвердженого Кабінетом Міністрів України від 19 квітня 2017 р., в ході перевірок органи і посадові особи Держекоінспекції складають відповідно до законодавства акти за результатами здійснення нагляду, надають обов'язкові до виконання приписи щодо усунення виявлених порушень вимог законодавства та здійснюють контроль за їх виконанням.

Відповідно до ст. 211 ЗК України, за забруднення земель може наставати юридична відповідальність. Зокрема, ст. 52 КУпАП закріплює норму, згідно з якою за забруднення земель хімічними і радіоактивними речовинами, нафтою та нафтопродуктами, неочищеними стічними водами, виробничими та іншими відходами може наставати адміністративна відповідальність. Повноваження щодо складання протоколів про адміністративні правопорушення, розгляду справи, накладання адміністративного стягнення покладаються на державних інспекторів. У визначених законом випадках за забруднення земель особу можна притягнути до кримінальної відповідальності (відповідно до ст. 239 КК України).

Варто зауважити, що шкода, завдана забрудненням земель підлягає відшкодуванню в цивільному порядку. У разі заподіяння шкоди державі, повноваження щодо пред'явлення претензії про відшкодування шкоди та розрахунку її розміру покладено на державних інспекторів. Порядок розрахунку розмірів відшкодування шкоди встановлено Методикою визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства.

В цілому за 2016 рік територіальними органами Держекоінспекції України проведено 30 066 ресурсних перевірок на об'єктах державного нагляду. За результатами перевірок складено 31 312 протоколів про адміністративні правопорушення; до правоохоронних органів скеровано 251 матеріал у порядку ст. 214 КПК України; штрафні санкції накладено на 27 103 порушників на загальну суму 5 млн. 310 тис. грн.; з метою відшкодування збитків, пред'явлено позовів на загальну суму 591 млн. 479 тис. грн.; з метою припинення негативного впливу на навколишнє природне середовище при здійсненні виробничої діяльності, у 126 випадках за рішенням суду обмежено або призупинено діяльність суб'єктів господарювання.

З урахуванням наведеного можна зробити висновок, що покладення функції державного контролю за дотриманням вимог законодавства у сфері охорони земель від забруднення на Держекоінспекцію України забезпечує комплексний підхід до охорони земель.

Шевчук Інна Володимирівна,
*доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Хмельницького університету управління та права*

ТАКТИКИ Й ІНСТРУМЕНТИ ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВУ ЯК ЗАГРОЗИ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Явище рейдерства є однією із суттєвих загроз економічній безпеці країни. Сьогодні поряд із необхідністю створення привабливого інвестиційного клімату й підвищення підприємницької активності, захист економіки держави від негативного впливу гібридної війни з Російською Федерацією явище рейдерства не поступається своєю значимістю.

Явище рейдерства набуло значного поширення в Україні у 90-і роки ХХ ст. у зв'язку з активним перерозподілом капіталу та відвертим поділом державної власності та майна. Проте сьогодні рейдери також активно реалізують рейдерські схеми досить часто через залучення органів влади, зокрема судів та правоохоронних органів.

Метою рейдерства є незаконне захоплення великих підприємств, площ, земельних ділянок, нерухомості, обладнання, а також привласнення чужого бізнесу. Сучасна рейдерська атака – ретельно спланована операція, яка передбачає ряд етапів із використанням відповідних технологій.

Зокрема, Ю. Біляк вирізняє 5 етапів проведення рейдерських захоплень, серед яких [1]:

етап 1 – проведення розвідки бізнесу;

етап 2 – оцінювання здатності захисту суб'єкта господарювання та реакції на зміну власника;

етап 3 – розробка схеми захоплення компанії;

етап 4 – організація захоплення компанії;

етап 5 – захист захопленого суб'єкта господарювання.

Задля протидії рейдерським атакам компанії зацікавлені у виробленні комплексу превентивних заходів, які включатимуть інструменти як правового характеру, так і самозахисту [2].

Серед основних складових, які потребують особливого захисту від рейдерських нападів є:

1) Органи управління;

2) Капітал компанії.

3) Майно суб'єкта господарювання.

Компанії, які є привабливими для рейдерів зобов'язані виробити власну стратегію щодо протистояння та запобігання незаконному захопленню, що передбачає застосування таких тактичних прийомів:

1) замовлення послуг фірм, які спеціалізуються на виявленні спроб поглинання, особливо на ранніх стадіях;

2) запрошення фахівців, які спеціалізуються на розробці стратегій та методів протидії рейдерським нападам;

3) моніторинг господарських операцій суб'єкта господарювання, які є привабливими, особливо операції з купівлею акцій;

4) контроль за купівлею значних пакетів акцій (більше 10 %) та концентрацією контрольного пакета акцій в одного акціонера;

5) вчасне виявлення та швидке вирішення корпоративних конфліктів серед акціонерів, засновників, менеджерів тощо

Компаніям, які загрожує реальне незаконне поглинання слід виробити власну стратегію опору, яка включає тактики опору та офіційні заходи протидії захопленню.

До тактик опору рейдерським захопленням, що дають ефективний результат, відносять:

1) «зелений шантаж» (поглинута компанія викупляє у рейдера акції з визначеною премією в обмін на домовленість впродовж певного терміну не викупувати контрольний пакет акцій);

2) «отруйна пігулка» (поглинуте підприємство встановлює додаткову емісію акцій, що дає змогу акціонерам компанії, крім рейдера, купувати додаткові акції за зниженими цінами, а також право власникам звичайних акцій купувати акції поглинача за зниженими цінами при захопленні;

3) «макаронна оборона» (емісія значної кількості облігацій та надання можливості довгострокової виплати за завищеними цінами під час поглинання);

4) «випалена земля» (продаж найпривабливішої частини бізнесу задля неможливості захоплення її рейдером);

5) «пек-мен» - компанія, яка є потенційною жертвою рейдера починає скуповувати акції самого рейдера, тим самим погрожуючи поглинути останнього) [3, С. 26-27].

Окремо слід виділити тактику самозахисту компанії, коли вона обтяжує себе кредиторською заборгованістю. В такому випадку, слід створити «запасну» фірму, на рахунках якої розмістити достатню кількість коштів для погашення кредиторської заборгованості, в подальшому закласти і все майно.

Схожою за специфікою тактикою є передання основного приміщення в оренду за договором з правом викупу підконтрольній особі. Така тактика є вкрай ризикованою, оскільки підконтрольна особа може отримати більш вигідну пропозицію від рейдера.

Таким чином, для забезпечення протидії рейдерським захопленням необхідно застосовувати різноманітні тактики та різного роду інструменти. Слід наголосити, що реалії сьогодення вимагають від суб'єкта господарювання вдаватися до самозахисту та формувати систему превентивних заходів щодо попередження незаконного поглинання рейдером.

Використані джерела:

1. Біляк Ю.В. Специфіка корпоративного рейдерства як процес отримання юридичного та фізичного контролю над майном, бізнесом проти волі власника підприємства / Ю.В. Біляк. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2039/>
2. Гавриляко Я. самозахист підприємств від рейдерства / Я. Гавриляко – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stattionline.org.ua/pravo/65/9978-samozaxist-pidpriyemstv-vid-rejderstva.html>
3. Руденко-Сударєва Л.В. Збереження економічної безпеки функціонування господарюючих суб'єктів в умовах активізації корпоративних поглинань та рейдерських захоптів / Л.В. Руденко-Сударєва // Незалежний аудитор. – 2013. - № 3. – С. 22-28.

Шелухин Николай Леонидович,
*заведующий кафедрой права и публичного администрирования
Мариупольского государственного университета,
доктор юридических наук, профессор*

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СУБЪЕКТОВ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ КАК ПРИОРИТЕТНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ ПРАВОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Украинские предприятия и организации подвержены воздействию многочисленных внутренних и внешних угроз, иногда криминального характера, что приводит к негативным последствиям для всей хозяйственной системы. Поэтому обеспечение экономической безопасности предприятий является одним из приоритетных направлений в системе экономической безопасности Украины

Изначально понятие «экономическая безопасность» впервые было введено в употребление как составляющая другого термина «национальная безопасность». Начиная с 1934 года, в США функционировали правительственные органы, деятельность которых была направлена на обеспечение национальной безопасности государства: Комитет по экономической безопасности; Национальный экономический комитет и т.д. В Европейском союзе термин экономическая безопасность в основном применяется для характеристики позиции ЕС в мировой экономической системе. Вместе с тем полноценная научная категория экономической безопасности, как части национальной безопасности, в США и ЕС так и не сформировалась [1].

В результате исследований, под руководством профессора В.К. Сенчагова, теоретических проблем категории экономической безопасности следует, что обеспечение экономической безопасности требует создания специальных механизмов: экономических, правовых и организационных. Это должно стать одной из функций социального управления, как на макро, так и на микроуровне [2, с.19].

Рассматривать эти специальные механизмы в отдельности невозможно и методологически неверно, так как общественные отношения в сфере производства, обмена и

распределения продукции, которые собственно и являются экономикой – определяются и регулируются нормами права, а в случае развития, изменения либо трансформации этих отношений - они сопровождаются либо закрепляются правовыми нормами.

Рассматривая правовые и организационные механизмы обеспечения экономической безопасности субъектов хозяйственной деятельности, необходимо еще раз подчеркнуть, что, прежде всего, они функционируют в соответствии с нормами хозяйственного, административного и гражданского права. Причем нормы хозяйственного права заметно превалируют над другими правовыми нормами. Хозяйственное право устанавливает общий хозяйственный порядок применительно к экономике в целом и к отдельным ее секторам, включая реальный сектор [3, с.9].

В Украине исследованиями в области экономической безопасности проводились, прежде всего, учеными-экономистами и благодаря их усилиям решением ВАКа Украины в перечень научных специальностей для защит диссертаций на соискание степеней кандидата и доктора экономических наук была введена отдельная специальность 21.04.02 «Экономическая безопасность субъектов хозяйственной деятельности».

Необходимо отметить, что еще в 1975 году вышло в свет коллективное монографическое исследование под редакцией докторов юридических наук В. К. Мамутова и Ю. С. Цимермана «Организация хозяйственно-правовой работы на предприятии», в котором в рамках плановой экономики и применительно к условиям социализма была раскрыта и обоснована стройная система обеспечения субъектом хозяйственной деятельности своей экономической безопасности [4]. Эта система включала в себя организацию хозяйственно-правовой работы субъекта хозяйствования, направленной на:

- сохранность собственности;
- борьбу с хищениями, растратами и недостачами имущества;
- обеспечение исполнения договоров;
- сохранность железнодорожных и автомобильных перевозок;
- контроль за правильным применением цен, за количеством и качеством поступающей продукции, за своевременностью расчетов.

В монографии так же рассматривались особенности хозяйственно-правовой работы в областях капитального строительства, энергоснабжения, сбора и сдачи металлолома.

Именно в научных трудах В.К.Мамутова, В.В.Лаптева, В.С.Мартемьянова, М.И.Клеандрова, Ю.С.Циммермана и др. была обусловлена необходимость правовой регламентации внутрихозяйственных отношений субъектов хозяйственной деятельности как залог их успешной работы [5-7]. Правовая регламентация внутрихозяйственных отношений субъектов хозяйственной деятельности обеспечивает хозяйственный (экономический) правопорядок и является важнейшей составляющей механизма самообеспечения экономической безопасности.

В дальнейшем изучение правового механизма обеспечения экономической безопасности субъектов хозяйственной деятельности Украины стало предметом исследования представителей правовой науки Бандурки А.М., Камлика М.И., Користина А.Е., Ортынского В.Л., Подоляки А.Н. и др., которые являются авторами и руководителями авторских коллективов базовых учебников по курсу «Экономическая безопасность» [8-12].

Анализируя содержание этих учебников необходимо отметить, что авторы рассматривают процесс обеспечения экономической безопасности субъектов хозяйственной деятельности с двух сторон. С одной стороны - как комплекс мероприятий, направленных на соблюдение действующих правовых норм, регулирующих хозяйственные отношения. С другой стороны - как комплекс мероприятий (в рамках действующего законодательства), направленных на противодействие незаконному вмешательству в хозяйственную деятельность.

В систему институциональных отношений по обеспечению экономической безопасности субъектов хозяйственной деятельности все исследователи-юристы включают государственное регулирование экономической деятельности.

Принимая во внимание научные исследования в области экономики и права, с учетом множественности различных подходов к определению термина «экономическая безопасность» сформулируем понятие «обеспечение экономической безопасности субъекта хозяйствования» как комплекса мероприятий проводимых органами государственной власти, местного самоуправления и субъектами хозяйственной деятельности направленных на соблюдение действующих правовых норм, регулирующих хозяйственные отношения; на противодействие незаконному вмешательству в хозяйственную деятельность, а так же на минимизацию влияния внешней среды как основного источника опасностей для субъектов хозяйственной деятельности.

Противодействие экономическим правонарушениям и преступлениям на любом предприятии предполагает создание многоцелевой системы управления, учет норм международных стандартов, применение более совершенных технологий в принятии управленческих решений, обоснование новых направлений кадровой политики, многопрофильную подготовку кадров.

Учение об экономической безопасности субъектов хозяйствования можно рассматривать как новое междисциплинарное направление, которое базируется на теории хозяйственного права и развивается на стыке права и экономики и подчинено разрешению насущных проблем хозяйственной деятельности.

Использованная литература:

1. Лепешкина М. Н. Эволюция понятия «экономическая безопасность» в США, Западной Европе и России / М. Н. Лепешкина // *Экономическая наука и практика: материалы междунар. науч. конф.* — Чита: Издательство «Молодой ученый», 2012. — С. 7-9.
2. Сенчагов В. К. О сущности и основах стратегии экономической безопасности России / В. К. Сенчагов // *Вопросы экономики*, 1995. — №1. — С. 98-101
3. Лаптев В.В. Предпринимательское (хозяйственное) право и реальный сектор экономики / В.В.Лаптев, Рос. акад. наук, Ин-т государства и права. — М.; Инфотропик Медиа; 2010. — 88с.
4. Организация хозяйственно-правовой работы на предприятии / Бабикова Л.И., Гноева Г.Д., Липницкий Д.Х., Мамутов В.К. и др.; Отв. ред.: Мамутов В.К., Цимерман Ю.С. — М.: Юрид. лит., 1975. — 280 с.
5. Клеандров М.И. Экономическое правосудие в России: прошлое, настоящее, будущее. М.: Волтерс Клувер, 2006. — 367 с.
6. Мартемьянов В.С Правовые вопросы создания новых структур при переходе к рынку / В.С.Мартемьянов // *Предприятие: внутренняя и внешняя хозяйственная деятельность (правовые аспекты).* - сборник статей М. : Изд-во ИГиП АН СССР, 1991. — С.24-31
7. Мартемьянов В.С Стратегические пути правового регулирования хозяйственной деятельности / В.С.Мартемьянов // *Документы и научно-информационные материалы международного юридического симпозиума «Сотрудничество по вопросам правового регулирования хозяйственной деятельности»*, М. : Издательство Социоцентр, 1994. — С.105-107
8. Основи економічної безпеки : підручник. / [Бандурка О. М, Духов В. С, Петрова К. Я., Червяков І М.] ; за ред. О. М Бандурки - Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. — 436 с.
9. Кампик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект : навч. Посібник / М.І. Кампик . — К. : Атіка, 2005. — 432 с.
10. Економічна безпека :навч. посібник / [О. Є. Користін, О. І. Барановський, Л. В. Герасименко, Л. М. Доля та ін.] ; за ред. О. М. Джужі ; М-во освіти і науки України. — К.: Всеукр. асоціація вид. «Правова єдність», 2010. — 368 с.
11. Економічна безпека підприємств, організацій та установ : навч. посібник [для студ. ВНЗ] / [В.Л. Ортинський, І.С. Керницький, З.Б. Живкотайн] ; за ред. В.Л. Ортинського. — К.: Вид-во «Правова єдність», 2009. — 544 с.

12. Підприємницьке безпекознавство в Україні: навч. посібник / [Е.І.Низенко, П.Д.Біленчук, Г.С.Семаков, В.Б.Міщенко] ; за ред. А.Н.Подольки . – К. : ДП «Видавничий дім «Персонал», 2010. – 352 с.

Шуляк Юлія Васильевна,
*студентка 5 курсу юридического факультета
Гродненского государственного университета имени Янки Купалы*

МЕДИАЦИЯ КАК СПОСОБ РАЗРЕШЕНИЯ СПОРОВ

Последние время все больше внимания уделяется возможностям медиации при разрешении хозяйственных и экономических споров, что обеспечивает максимальную выгоду хозяйствующим субъектам. Ведь вопросы конфиденциальности, быстроты принятия решений, сохранения репутации – это аспекты, без которых невозможно обеспечить успех и жизнеспособность современного бизнеса.

Медиация сегодня – это уже не только механизм разрешения созревшего конфликта, а зачастую также эффективный способ предупреждения конфликтов, способных перерасти в длительные судебные тяжбы. Это одинаково касается и внутрикорпоративных, и межкорпоративных споров. Поэтому крупные и средние компании при возникновении конфликта обращаются к внешним медиаторам, при этом обучают сотрудников своих правовых департаментов и персонал именно этому методу разрешения споров, который гарантированно способствует уменьшению финансовых затрат на судебное разбирательство, совершенствованию корпоративной культуры и повышению профессиональной компетентности сотрудников.

Посредничество превратилось в самостоятельную профессию. Если прежде в роли посредников выступали лица, обладающие в первую очередь высоким социальным статусом и вследствие этого авторитетом, обычно наделенные полномочиями для вынесения обязательного для сторон решения, то теперь часто посредниками становятся лица, авторитет которых основывается единственно на их опыте и знании, а главное – специальных навыках по урегулированию споров.

По общему правилу, содержащемуся в законах о медиации практически всех стран, применяющих медиацию, обязательным условием допуска к осуществлению деятельности медиатора является прохождение специализированного обучения медиативным навыкам, позволяющим эффективно проводить переговоры в медиации. Медиатор не мирит стороны, он не вправе предлагать сторонам варианты разрешения конфликта – его функция заключается в том, чтобы направить переговоры сторон в конструктивное русло, позволяющее сторонам найти их собственное решение, устраивающее обе стороны и эффективно разрешающее конфликт[1].

Медиативная практика в Беларуси находится в начале своего формирования. На данном этапе развития медиации, когда еще рано говорить о зарождении новой культуры разрешения конфликтов и ведения переговоров, ориентированной на сотрудничество и достижение консенсуса, особое значение имеют гарантии исполнимости достигнутых договоренностей, в том числе и возможность их принудительного исполнения. Несмотря на высокий показатель исполнимости медиативных соглашений – 90-95% — для некоторых сторон предусмотренный законодательством порядок принудительного исполнения медиативного соглашения является основным фактором при решении вопроса о применении медиации для урегулирования спора и взыскания долга. В данном случае речь идет о

хозяйственных (экономических) спорах (ст. 40-1, ст. 262-1 – 262-3 ХПК). Так, в случае неисполнения добровольно медиативного соглашения, для получения исполнительного документа заинтересованной стороне необходимо обратиться с заявлением в суд. К заявлению прилагаются оригинал медиативного соглашения, доказательства, подтверждающие факт неисполнения другой стороной медиативного соглашения в срок, установленный в нем, и доверенность, подтверждающую полномочия представителя лица на подписание заявления. Суд рассматривает заявления о выдаче исполнительного документа в течение одного месяца со дня поступления заявления в суд, включая срок на вынесение определения. Заявление может быть подано в течение шести месяцев со дня окончания срока добровольного исполнения медиативного соглашения. Главным условием для получения исполнительного документа на принудительное исполнение медиативного соглашения является его соответствие требованиям ХПК о мировом соглашении. Противоречие установленным требованиям о мировом соглашении является основанием для отказа в выдаче исполнительного документа[2].

В последнее время данный упрощенный порядок принудительного исполнения медиативного соглашения для многих становится привлекательным. Наблюдается тенденция, когда при наличии долга по ранее заключенному договору стороны обращаются к медиатору с целью заключить медиативное соглашение для последующего обращения в суд за исполнительным документом, рассматривая медиацию как формальность. Стороны заранее договариваются об условиях соглашения, ошибочно полагая, что этого достаточно, и медиатор просто поставит свою подпись на медиативном соглашении. Здесь важно понимать, что одной из задач, которая стоит перед медиатором в ходе медиации, является проверка соглашения на реалистичность его исполнения. Поэтому, при обращении сторон к медиатору, в любом случае, заключается соглашение о применении медиации, и медиатор проводит медиацию в соответствии с Правилами о проведении медиации, утвержденными постановлением Совета Министров РБ №1150 от 28.12.2013.

Список использованных источников

1. Антонов И.В. Ружицкая Н.В. Медиация как альтернативная форма разрешения экономических споров с участием посредника // Законодательство. 2008. N 4. с. 56 - 60.
2. Зайцев А.М., Кузнецов Н. В., Савельева Т. Л. Негосударственные процедуры урегулирования правовых споров: учеб.пособие. – Саратов, 2010. - 342 с.

Шульга Михайло Васильович,
*завідувач кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, професор*

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ПАСОВИЩНИХ УГІДЬ

Як відомо, поняття «правовий режим використання і охорони земель» в законодавстві про охорону і використання земель не розкривається. В той же час система земельного права і законодавства значною мірою відбувається згідно з науковими уявленнями про правовий режим земель.

Правовий режим земель являє собою встановлений нормами земельного права порядок можливої або належної поведінки щодо землі як об'єкта правового регулювання. Формування правових режимів різних категорій земель відбувається в результаті накопичення в законодавстві правових норм, що визначають сукупність прав та обов'язків

власників земельних ділянок і землекористувачів при здійсненні ними різних видів діяльності.

Правовий режим окремих категорій земель групується на закріпленні відмінностей між цими землями. Він включає елементи, які дають уявлення про загальне поняття правового режиму земель. Ці елементи розкриваються через специфічні для кожної категорії земель особливості їх використання та охорони. Складові правового режиму включають встановлення форм права власності на землі конкретної категорії, визначення правових форм їх використання, механізм управління землями, особливості охорони земель і застосування заходів відповідальності за правопорушення в сфері використання та охорони щодо кожної категорії земель.

Пасовищні угіддя – самостійна складова земель сільськогосподарського призначення, правовий режим яких на доктринальному рівні глибоко і всебічно досліджені П. Ф. Кулиничем та іншими представниками земельно-правової науки. Такі сільськогосподарські угіддя можуть перебувати і в складі інших категорій земель, наприклад, земель лісгосподарського призначення та ін. Об'єднуючим моментом даних угідь виступає те, що вони незалежно від місця знаходження виступають основним і безпосереднім засобом виробництва в сільському господарстві. Вони використовуються для забезпечення кормами сільськогосподарських тварин.

Згідно зі ст. 34 Земельного кодексу України земельні ділянки для випасання худоби можуть надаватися на умовах оренди громадянам. Це означає, що відповідні земельні ділянки можуть використовуватися громадянами тимчасово і за плату. Максимальний строк орендного використання даних земель згідно із законом України «Про оренду землі» становить не більше 50 років, а мінімальний термін – 7 років.

Ст. 34 Земельного кодексу України обмежує коло осіб, які можуть використовувати земельні ділянки для випасання худоби лише громадянами. Водночас орендувати земельної ділянки для випасання худоби згідно зі ст. 5 Закону України «Про оренду землі» можуть не тільки громадяни України, а й іноземці, особи без громадянства та юридичні особи.

Пасовища можуть перебувати в складі будь-якого сільськогосподарського підприємства. Мова йде, зокрема, про державні та комунальні сільськогосподарські підприємства, установи та організації, які використовують землі сільськогосподарського призначення на титулі постійного землекористування для науково-дослідних, навчальних цілей та ведення товарного сільськогосподарського виробництва (ст. 24 Земельного кодексу України), а також сільськогосподарські кооперативи, яким можуть належати землі сільськогосподарського призначення на праві приватної власності (ст. 28 Земельного кодексу України). Окрім того, землі для випасання худоби можуть бути в складі земель, які використовуються для ведення особистого селянського господарства (ст. 33 Земельного кодексу України).

У процесі проведення земельної реформи з'явилась нова правова форма забезпечення кормами сільськогосподарських тварин, які перебувають у власності громадян, що отримала назву «Громадські пасовища». Процедура створення громадських пасовищ була врегульована рекомендаційним актом – Рекомендаціями щодо створення поблизу населених пунктів із земель запасу та резервного фонду громадських пасовищ для випасання худоби, затвердженими наказом Держкомзему України «Про затвердження рекомендацій щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» від 30.12.1999 р. № 130. Згідно з цим документом громадські пасовища як специфічний різновид земель загального користування створювалися за рішенням органів місцевого самоврядування. При цьому такі пасовища для худоби створювалися за межами населених пунктів за рахунок земель запасу та резервного фонду, що відносились до земель сільськогосподарського призначення.

Організаційні питання спільного використання громадських пасовищ вирішувалися через уповноважену особу, яка обиралася об'єднанням громадян, що мали у власності худобу.

Чинна ст. 34 Земельного кодексу України містить новелу, сутність якої складає

можливість органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування створювати на землях, що перебувають у власності держави чи територіальної громади, громадських пасовищ. Це положення було уточнене в результаті внесення змін до змісту ст. 83 Земельного кодексу України законом України від 06.09.2012 р.

Відповідно до ч. 3 даної статті земельні ділянки, які передбачається використати для розміщення об'єктів, призначених для обслуговування потреб територіальної громади, в тому числі громадських пасовищ за рішенням органів виконавчої влади передаються в комунальну власність. Отже із змісту наведеної норми випливає, що створення громадських пасовищ повинно здійснюватися лише на землях, які перебувають у комунальній власності. Водночас сама процедура створення таких пасовищ на землях комунальної власності потребує законодавчого вирішення низки питань. Йдеться, зокрема, про те, що ініціатива створення громадських пасовищ має надходити від власників худоби. Це зумовлює необхідність створення об'єднання громадян – власників худоби.

Створення об'єднання громадян – власників худоби як юридичної особи ускладнює отримання громадянами земельної ділянки для випасання худоби та використання її в якості громадського пасовища. Справа в тому, що ст. 134 Земельного кодексу України закріплюючи обов'язковість продажу земельних ділянок або прав на них на конкурентних засадах, допускає можливість отримання окремими громадянами земельних ділянок на умовах оренди для випасання худоби без проведення земельних торгів. Наявність же юридичної особи, створеної на задоволення потреб громадян у забезпеченні худоби кормами, ускладнює питання щодо отримання земельної ділянки.

Окрім того слід мати на увазі, що створення громадських пасовищ вимагає законодавчого вирішення проблеми платності за користування такими пасовищами на умовах оренди. Видається, що громадські пасовища як специфічний різновид земель загального користування, які виділяються зі складу земель державної та комунальної власності, мають знімати питання щодо платності ними. Але законодавець має чітко визначитись з приводу проблем, які випливають із змісту ст. 34 Земельного кодексу України.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО. КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО.

*Азаров Игорь Дмитриевич,
магистрант 1 курса юридического факультета
Гродненского государственного университета им. Янки Купалы*

ВЛИЯНИЕ НАКАЗАНИЯ В ВИДЕ ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ НА УРОВЕНЬ РЕЦИДИВА

Срок может быть назван лишь ориентировочно, но он должен быть не менее 3 лет, так как статистика показывает, что подавляющее большинство преступлений совершаете именно в срок от 6 месяцев до 3 лет после отбытия наказания.

Поведение же во время отбывания наказания полностью подчинено главной цели каждого осужденного - цели скорейшего освобождения. Главное, отбывая наказание, осужденный должен осознавать, что его поведение существенно влияет на дальнейшую судьбу, на возможность досрочного освобождения от наказания, и поэтому он может стимулировать исправление [1, с.117].

Одной из задач наказания в виде лишения свободы является приспособление осуждаемого к нормальной жизни в условиях свободы, а не в специфических условиях отбывания наказания. Так, например, правильное поведение осужденного в колонии дает определенные основания для выводов о его исправлении. Такие выводы не должны идти слишком далеко: всегда необходимо помнить, что условия места лишения свободы резко отличаются от нормальных условий жизни на свободе. Человек, безусловно ведущий себя в месте заключения, может, оказавшись на свободе, вновь совершить преступление, доказав тем самым, что цель исправления не достигнута.

В первую очередь это относится не к лицам, осужденным за преступления против общественного порядка, личности и других объектов, связанных с проявлением агрессии, хулиганских мотивов и т. н. Такие пороки, как стяжательство, жажда наживы за счет проявления чиновничьей власти, проявляемые в различного рода хищениях, должностных преступлениях, преступных деяниях в сфере экономики и т.п. являются причинами очень большого процента преступлений. Однако их исправление в условиях лишения свободы невозможно достичь и особенно проконтролировать. Требования дисциплины в поведении и труде, отношениях с администрацией и другими осужденными эта категория отбывающих лишение свободы не нарушает, но это далеко не свидетельствует об исправлении их пороков, явившихся причиной совершения преступления, а значит, с их стороны вполне вероятен рецидив при выходе на свободу [2, с. 255].

Сами сотрудники исправительных учреждений подтверждают, что не всегда подтверждается правило: чем жестче, тем лучше. Отметим, что в колониях общего режима осужденные находятся в более мягких режимных условиях, отбывают меньше сроки, однако количество нарушений больше чем в колонии строгого режима не из-за более «мягкого» обращения. В колонии строгого режима порядок и дисциплина идут как бы от самих осужденных, и, как пояснили сотрудники колонии, им редко приходится применять спецсредства в силу. Однако если у осужденного происходит срыв, то порой сдерживаемая агрессия выливается в очень тяжкие преступления. Такие же проблемы и после освобождения.

Гораздо проще поддается учету отрицательное поведение. По этим критериям чаще всего и судят о недостатках в деятельности органов, исполняющих наказания.

Результаты предупредительной деятельности органов, исполняющих наказания, почти не поддаются точному учету, ибо осуществление задачи предупреждения рецидива ходит в обязанность многих государственных органов и организаций и, прежде всего, правоохранительных. Общим показателем оценки такой работы может служить уровень первичной преступности в том или ином регионе, городе, поселке и т.д. Однако выделить и оценить деятельность уголовно-исполнительной системы в целом, а тем более отдельного ее органа, вряд ли возможно.

Если же осужденные совершают преступления во время отбывания лишения свободы, особенно однородные или более тяжкие, то такое положение явно свидетельствует о недостатках в работе конкретного учреждения, слабой эффективности применения мер уголовного наказания.

Эффективность исправительных учреждений может быть оцениваема и по иным показателям, которые определяются другими задачами, стоящими перед исправительными учреждениями. К ним относятся: обеспечение правопорядка и законности в исправительных учреждениях, безопасности; обеспечение общего и профессионального образования и профессионального обучения; обеспечение охраны здоровья осужденных и содействие органам, осуществляющим оперативно-розыскную деятельность [3, с.218].

Кроме того, могут рассматриваться и другие данные: о нарушениях правопорядка и законности в учреждении, об организации общеобразовательного и профессионального обучения осужденных, о результатах производственной деятельности и степени трудовой занятости осужденных, об уровне и видах заболеваемости осужденных.

Использованные источники:

1. *Энциклопедия уголовного права : в 35 т. / В. Б. Малинина. – СПб. : СПб ГКА, 2007. – 800 с. – 8 т.*
2. *Захаренко, В. Е. Уголовно-исполнительное право Республики Беларусь : учебн.-метод. пособие / В. Е. Захаренко, Д. Г. Мороз. – Минск : БИП, 2002. – 68 с.*
3. *Научно-практический комментарий к Уголовно-исполнительному кодексу Республики Беларусь / Н. Ф. Ахраменка [и др.] ; под общ. ред. В. М. Хомича. – Минск : ГИУСТ БГУ, 2012. – 696 с.*

Белянкова Дарья Юрьевна,
студентка 4 курса юридического факультета
Гродненского государственного университета имени Янки Купалы

ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОГО СТАТУСА ЧАСТНОГО ОБВИНИТЕЛЯ

Наличие института частного обвинения обусловлено, прежде всего, стремлением общества к процессу его демократизации, ибо государство, закрепляя возможность личности выразить свою волю и реализовать право осуществлять уголовное преследование лица, нарушившего его права и свободы, выступает гарантом обеспечения частных интересов граждан и повышает эффективность обеспечения и защиты прав и свобод личности [1, с. 57].

Особая природа дел частного обвинения состоит в том, что они затрагивают частные интересы граждан в сфере бытовых, семейных отношений и представляют небольшую общественную опасность.

И. В. Данько считает, что остается открытым вопрос о праве родственников на выдвижение обвинения в случае смерти пострадавшего, ведь в ч. 1 ст. 28 УПК Республики

Беларусь [2] говорится о деле частного обвинения, а значит, заявление пострадавшего лица уже принято судом (обвинение выдвинуто), и можно утверждать лишь о его поддержании правопреемниками умершего [3, с. 44].

Также И. Я. Фойницкий отмечал, что смерть потерпевшего завершает все его личные счета с виновным; на наследников переходит лишь его имущественная сфера, а не личная, которая неотделима от индивидуальности. Поэтому смерть должна иметь значение условия погашения наказания за все деяния, подлежащие преследованию в частном порядке, объектом которых было какое-то личное, неотделимое от индивидуальности умершего благо, каковыми являются его честь, свобода, телесная неприкосновенность. Со смертью потерпевшего уголовное преследование не может быть возбуждено, а начатое подлежит прекращению за примирением [4, с. 131].

Л. А. Меженина считает, что в рассматриваемой ситуации судья вправе прекратить уголовное дело в связи с изменением обстановки, так как обвинение поддерживать некому, а значит, и самообвинение, по сути, отсутствует. В указанном случае можно признать, что совершенное деяние утрачивает свою общественную опасность [5, с. 83].

Л. И. Кукреш считает, что не менее злободневным является и вопрос о процессуальном положении лица, в отношении которого совершено преступление, преследуемое в порядке частного обвинения, о котором заявление подал, как это следует из ч. 1 ст. 426 УПК Республики Беларусь, не сам пострадавший, а его представитель. Закон, называя его пострадавшим, не определяет понятия этого лица, не закрепляет за ним никаких прав и не приравнивает по статусу к потерпевшему. Но при этом, по сути, закрепляет право иметь своего представителя, который в соответствии со ст. 58 УПК Республики Беларусь может быть только у потерпевшего, гражданского истца и гражданского ответчика. Лицо согласно ст. 49 УПК Республики Беларусь обретает процессуальный статус потерпевшего, во-первых, только по уголовному делу и, во-вторых, – в связи с постановлением о признании его потерпевшим. Именно частный обвинитель представляет доказательства и поддерживает обвинение в судебном заседании. При этом в тени остается лицо, пострадавшее от преступления, если заявление в суд подано не им самим, а его представителем [6, с. 72].

В ч. 1 ст. 43 УПК Российской Федерации [7] понятие «частный обвинитель» уточнено, т. е. указано, что частным обвинителем является лицо, подавшее заявление в суд по уголовному делу частного обвинения в порядке, установленном ст. 318 УПК Российской Федерации, и поддерживающее обвинение в суде.

Процессуальный статус частного обвинителя законодатель в ст. 43 УПК Российской Федерации не раскрыл, однако часть вторая данной статьи относительно прав частного обвинителя отсылает к ч. 4, 5 и 6 ст. 246 УПК Российской Федерации. О. А. Тарнавский считает, что это не совсем правильно, поскольку может быть непонятно для правоприменителя [1, с. 58].

Норма, закреплённая ч. 2 ст. 51 УПК Республики Беларусь, также имеет отсылочный характер. В ней закреплено, что частный обвинитель наделяется правами, указанными в ч. 1 ст. 50 УПК Республики Беларусь.

Резюмируя вышеизложенное, можно констатировать следующее:

1. понятие «частного обвинителя», закреплённое в ч. 1 ст. 51 УПК Республики Беларусь шире, чем понятие «частного обвинителя» в УПК Российской Федерации, но всё же нуждается в уточнении процессуального статуса частного обвинителя.
2. нерешённым остаётся вопрос о «судьбе» дела частного обвинения в связи со смертью пострадавшего. Так как не ясно, могут ли близкие родственники пострадавшего быть частным обвинителем по делу, возбуждённому по заявлению пострадавшего?
3. законодатель не приравнивает пострадавшего к потерпевшему, тем самым не наделяет его соответствующими правами. Однако представитель, согласно ч. 1 ст. 426 УПК Республики Беларусь, может подать от имени пострадавшего заявление в суд. Таким образом, открытым также остаётся вопрос о процессуальном положении пострадавшего, от имени которого заявление подал его представитель.

Использованные источники:

1. Тарнавский, О. А. Процессуальная деятельность лиц, пострадавших от совершения преступления, по делам частного-публичного обвинения [Электронный ресурс] / О. А. Тарнавский // Вестник Оренбургского государственного университета. – 2012. – № 3 (139). – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/protsessualnaya-deyatelnost-lits-postradavshih-ot-soversheniya-prestupleniya-po-delam-chastno-publichnogo-obvineniya>. – Дата доступа: 14.09.2017.
2. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь [Электронный ресурс] : 16 июля 1999 г. № 295-З : принят Палатой представителей 24 июня 1999 года : одобр. Советом Респ. 30 июня 1999 года : в ред. Закона Респ. Беларусь от 18 июля 2017 г. // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2017.
3. Данько, И. В. К вопросу о влиянии смерти пострадавшего на развитие производства по уголовным делам частного обвинения / И. В. Данько // Юстыцыя Беларусі. – 2015. – № 5. – С. 44–47.
4. Фойницкий, И. Я. Учение о наказании в связи с тюремным содержанием / И. Я. Фойницкий. – СПб.: тип. М-ва пут. сообщ., 1889. – 504 с.
5. Меженина, Л. А. Публичность российского уголовного процесса : Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Л. А. Меженина ; Уральский юридический институт МВД России. – Екатеринбург, 2002. – 175 с.
6. Кукреш, Л. И. К дискуссии о правовых коллизиях производства по уголовным делам частного обвинения / Л. И. Кукреш // Судовывесник. – 2009. – № 8. – С. 71–72.
7. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации [Электронный ресурс] : 18 декабря 2001 года N 174-ФЗ : принят Гос. Думой 22 ноября 2001 года : одобр. Советом Федерации 5 декабря 2001 года : в ред. Федер. закона от 17.04.2017 г. // КонсультантПлюс. Россия / ЗАО «Консультант Плюс». – М., 2017.

Бернацька Вікторія Володимирівна,
студентка магістратури юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права

СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ ТЕРОРИЗМУ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ТА МІЖНАРОДНІЙ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ

Тероризм – це проблема не лише таких країн як Ірак, Афганістан, Пакистан чи Сирія, це проблема вже стосується й України. Підтвердженням такої думки є результати дослідження Глобального індексу тероризму, проведеного групою експертів з Інституту економіки і миру Сіднейського університету, відповідно до якого, Україна за цим показником у 2016 році посіла 11-е місце в світі, тоді коли у 2014 році вона займала 51-е місце. Крім того, статистичні дані Генеральної прокуратури України свідчать про збільшення кількості терористичних злочинів. Так, в Україні у 2013 році зареєстровано лише 4 терористичних акти, відповідальність за вчинення яких передбачена ст. 258 Кримінального кодексу України, а протягом 2016 р. – 1659.

Аналізуючи вищевказану інформацію, приходимо до висновку, що дослідження поняття та сутності тероризму як кримінально-правового явища є актуальним як для міжнародної спільноти, так і для України, особливо в сучасний період існування людства.

Сьогодні налічується понад 250 визначень поняття «тероризм», проте жодне з них не підтримане міжнародною спільнотою як загальновизнане. На думку А. Шміда, одного із провідних учених у галузі досліджень тероризму і протидії тероризму, існує чотири причини, що пояснюють труднощі у визначенні цього поняття. До причин дослідник відносить:

- спірність концепції тероризму;
- легітимізацію, делегітимізацію та криміналізацію певних груп;
- існування різних типів тероризму із власними формами прояву;
- зміну значення поняття впродовж його існування [8].

Відсутність єдиного визначення поняття «тероризм» може призводити до різного роду зловживань. Так, у країнах, де відсутнє визначення поняття «тероризму», або воно є, але не чітко сформульоване, уряди, особливо більш авторитарні за своєю сутністю, можуть використати ярлик тероризму, для того щоб придушити будь-яку опозицію. Цим самим, використовувати звинувачення у тероризмі, щоб заарештовувати або звинувачувати людей, які не мають жодних намірів вдаватися до насильства для досягнення певних цілей.

В Україні поняття «тероризм» закріплено у Законі України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003 року № 638-IV. В Законі вказано, що тероризм – це суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей.

Вказане визначення можна віднести до категорії «не чітко сформульованих». Так, С.В. Дрьомов та В.А. Тимошенко зазначають про незрозумілість використання у законодавчій дефініції словосполучення «ні в чому не винних людей». А якщо йтиметься про посягання на «в чомусь винних людей», наприклад, на осіб, що відбувають покарання в місцях позбавлення волі, то суспільно небезпечна діяльність (застосування зброї, вибухи, підпали чи інші дії, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини, вчинені з відповідною метою) уже не визнаватиметься тероризмом? [3]

Щодо Кримінального кодексу України, то у ньому закріплена відповідальність за вчинення терористичних злочинів, проте визначення поняття «тероризм» відсутнє.

У сучасній вітчизняній теорії можна зустріти різноманітні визначення поняття «тероризм». І.Р. Серкевич вважає, що тероризм – це узагальнене позначення суспільно-небезпечних діянь, які визначаються відповідною державою чи міжнародним співтовариством терористичними, злочинними [5; с. 35]. В цьому випадку тероризм і терористичні злочини – це синонімічні поняття.

На думку І.М. Рижова для поняття «тероризм» властива подвійність змісту. Тероризм можна розглядати як відповідну ідеологію, як соціальний процес та як конкретну дію. Це єдиний вид злочинної діяльності, який допускає подвійний об'єкт: безпосередню жертву терористичного акту та опосередковану – жертву психологічного впливу. При цьому вид злочину, що використовується для терористичного акту, не може бути конкретизованим. Це може бути будь-яка протиправна дія, що пов'язана з людськими жертвами або без них. Сутність поняття тероризму як конкретної дії зазвичай ілюструють у відповідних нормативно-правових приписах кримінального законодавства або традиційно прийнятим у суспільстві поняттям [4; с. 319].

Про важливість єдиного визначення поняття «тероризм» вже давно говорить міжнародна спільнота. У 2005 році Кофі Аннан, в той час генеральний секретар ООН, наполягав на прийнятті загально визначеного поняття «тероризм». Він стверджував, що тероризм – це навмисне вбивство мирних жителів і цивільного населення з політичними цілями. Та це визначення не отримало підтримки з боку всіх держав.

А. Шмід для того, щоб вивчити поняття «тероризм», проводив опитування серед вчених у галузі досліджень тероризму та протидії тероризму. На підставі отриманих відповідей, він спробував знайти ключові складові вказаного поняття, серед яких виділив наступні:

- це теорія та практика насильницьких дій;
- створення обстановки страху, паніки та тривоги;
- переважно політичний характер;
- це тактика дій;
- наявність жертв;
- наявність наміру терористичних актів;
- наявність фізичного насильства або його загрози;
- безпосередні жертви – це не кінцева мета;
- для участі в тероризмі характерна наявність мотивів;
- наявні процеси комунікації, тобто характерна публічність і гласність виконуваних дій;
- висока соціальна небезпека, зумовлена втягуванням у сферу терористичного акту випадкових осіб;
- терористичні акти – це частина кампанії насильства [8].

Проаналізувавши окремі визначення поняття «тероризм» у вітчизняній та міжнародній кримінально-правовій доктрині, доходимо висновку, що тероризм – це дійсно складне, неоднозначне, суперечливе, різностороннє кримінально-правове явище, яке у законодавстві і теорії не завжди чітке та зрозуміле. Формування єдиного однозначного визначення – є важливим завданням міжнародної спільноти, вирішення якого, забезпечить, насамперед, налагодження міжнародної співпраці у боротьбі із терористичними злочинами, а також усуне ризики зловживань з боку окремих країн.

Використані джерела:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25-26, ст.131.
2. Закон України Про боротьбу з тероризмом від 20.03.2003 № 638-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 25, ст.180.
3. Дрьомов С.В., Тимошенко В.А. Сучасний стан протидії тероризму в Україні: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dt.ua/internal/karati-ne-mozhna-pomiluvati-abo-suchasniy-stan-protidii-terorizmu-v-ukrayini-.html>
4. Рижов І.М. Тероризм: соціально-філософський аспект / І.М. Рижов // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 1. – С.319-323.
5. Серкевич І.Р. Кримінологічні детермінанти та кримінально-правова протидія тероризму: дис...к.ю.н.: 12.00.08 / І.Р. Серкевич. – Львів, 2015. – 215 с.
6. Global Terrorism Index 2014. Institute for Economics & Peace: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2015/06/Global-Terrorism-Index-Report-2014.pdf>
7. Global Terrorism Index 2016. Institute for Economics & Peace: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2016/11/Global-Terrorism-Index-2016.2.pdf>
8. Need For a Definition: Some Attempts: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.coursera.org/learn/terrorism/lecture/QOvXP/1-5-need-for-a-definition-some-attempts>

Буйко Ирина Вячеславовна,
студентка 4 курса юридического факультета
Международного университета «МИТСО»

ИНСТИТУТ ИНДИВИДУАЛЬНОЙ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В СОВРЕМЕННОМ МЕЖДУНАРОДНОМ УГОЛОВНОМ ПРАВЕ: ЗНАЧИМОСТЬ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Институт индивидуальной уголовной ответственности физических лиц является одним из основных в международном уголовном праве. В этой связи более широкое признание и прогрессивное развитие в данной области права представляется приоритетной задачей, к выполнению которой должны стремиться все государства.

В идее создания международного уголовного права и вместе с ним Международного уголовного суда (далее – МУС) воплощены многовековые стремления человечества к справедливому миропорядку, невозможному без наказуемости тяжких преступлений, посягающих на основы человеческой цивилизации.

Изначально данные стремления нашли отражение в создании специальных международных судебных органов, таких как специальные трибуналы adhoc. Появление трибуналов послужило доказательством реализации принципа индивидуальной уголовной ответственности физических лиц за международные преступления. Своей практикой они способствовали введению новых норм в международное уголовное право и принятию практических мер по предотвращению и устранению угрозы миру и прекращению совершения серьезных международных преступлений. Практика трибуналов adhoc во многом повлияла на разработку центрального документа в сфере международного уголовного права – Римского Статута (далее – Статута). Основное достижение Статута заключается прежде всего в консолидации и объединении разрозненных правовых положений [1, с. 671].

На сегодняшний день Статут МУС подписан 139 государствами, но ратифицирован только 124. С одной стороны количество присоединившихся к МУС государств выглядит вполне солидно, так как участниками Статута является большинство государств мира. Однако, проанализировав географию ратификаций, можно сделать вывод о том, что на ней имеются так называемые «белые пятна». Эти пробелы – большинство стран Азии, Россия, многие страны Африки и США. Сегодня в составе МУС нет трех из пяти постоянных членов Совета Безопасности ООН – США, России и Китая, а также второй по численности страны мира – Индии [2, с. 405]. Следует отметить, что Республика Беларусь также не является участнице данного международного договора. Таким образом, значительная часть территории нашей планеты и ее населения находится вне юрисдикции МУС.

Многие государства, включая США, Китай, Индию, Пакистан, Индонезию, Турцию и ряд других отказались подписывать данный документ. Это связано с тем, что государства видят в Статуте угрозу национальным интересам, а также противоречия с международным правом и национальным законодательством. Сложность ратификации Статута заключается в том, что он является жестким международным договором, который не предусматривает оговорок. В первую очередь, имеющиеся трудности касаются некоторых противоречий между нормами Статута и нормами конституционного права государств его подписавших. Примером этого могут послужить такие правовые коллизии как: принцип «ne bis in idem» – «нельзя судить дважды за одно и то же» - данный принцип противоречит конституционным нормам значительного числа государств; применение Статута в равной мере ко всем лицам без какого бы то ни было различия на основе должностного положения, тогда как конституциями большинства стран мира закрепляется иммунитет от уголовного преследования глав государств [3, с. 23]; обязанность государств, согласно Статуту, передавать МУС граждан своей страны, в то время как большинство государств закрепили

недопустимость выдачи собственных граждан для осуществления уголовного преследования.

Тем не менее, вышеперечисленные коллизии не должны препятствовать государствам рассматривать возможность ратификации данного международного договора. Для этого следует использовать опыт государств, которые успешно разрешили такие вопросы. Можно предложить два основных способа решения данной проблемы. Первый способ заключается во внесении соответствующих поправок в Конституции государств. По такому пути пошли, например, Франция, Бразилия, Бельгия, Германия. Другой способ решения проблемы состоит в толковании, интерпретации действующей Конституции в соответствии с положениями Статута. Данный вариант был выбран большинством государств, ратифицировавших Статут МУС (страны Восточной Европы, Латинской Америки) [4, с. 36].

По мнению М.Ш. Бассионни, «Международный уголовный суд не является наднациональным органом, он – международный орган, идентичный иным существующим. Он не может большего, чем любое государство в рамках существующего международного права. Данный орган является не чем иным, как расширением национальной юрисдикции. Следовательно, Международный уголовный суд не затрагивает национального суверенитета» [5, с. 181].

Вышеизложенное свидетельствует о том, что своим возникновением МУС не только не противоречит принципу суверенитета, но и служит его важной гарантией. Во-первых, создание МУС на основе международного договора является реализацией государствами своих суверенных прав. Во-вторых, МУС защищает государства от наиболее грубых нарушений их суверенитета. В-третьих, МУС гарантирует государствам возможность осуществлять свое суверенное право преследовать физических лиц за совершение международных преступлений при невозможности осуществления национальной юрисдикции.

Таким образом, значимость МУС, а также института индивидуальной уголовной ответственности физических лиц очень велика. В настоящее время требуется дальнейшее обеспечение независимости МУС, а также признания института международной уголовной ответственности физических лиц в качестве отдельного института международного уголовного права. Система международного уголовного правосудия сможет эффективно работать только при условии, что все участвующие стороны будут оказывать поддержку МУС в борьбе с международной преступностью.

Использованные источники:

1. Roberge, M. C. *The new International Criminal Court: A preliminary assessment* / M. C. Roberge // *International Review of the Red Cross*. 1998. – Vol. 38. No.325. – P. 671-683.
2. Popovski, V. *The International Criminal Court: A Necessary Step towards Global Justice* // *Security Dialogue*. 2000. – Vol. 31. No.4. – P. 405-419.
3. Организация Объединённых Наций [Электронный ресурс] / Римский Статут Международного уголовного суда. – Режим доступа: [http://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute\(r\).pdf](http://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute(r).pdf). – Дата доступа: 20.09.2017.
4. Duffy, H. *National Constitutional Compability and the International Criminal Court* / H. Duffy // *Duke Journal of Comparative and International Law*. 2001. – Vol. 11. – P. 36.
5. Lattimer, M. Sands, P. *Justice for Crimes Against Humanity* / M. Lattimer, P. Sands // Hart Publishing, Oxford, 2003. – 546 p.

Виговський Дмитро Леонідович,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ НАУКОВОЇ ДИСКУСІЇ З ПРИВОДУ МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СМЕРТНОЇ КАРИ В УКРАЇНІ

Однією з численних проблем сучасної юридичної науки в Україні є деструктивний вплив так званої «громадської думки» на формування відношення суспільства до тих чи інших інститутів права. Позитивний, теоретично, процес впливу суспільства на інструментарій управління соціумом, на практиці нерідко виступає в якості своєрідного гальма суспільного прогресу. Основною причиною цього є той факт, що чимала кількість активних членів суспільства, формуючи своє відношення до того чи іншого інструменту правового регулювання, керуються власними уявленнями про предмет дискусії. Типовим прикладом може стати ситуація з розглядом проблеми легалізації в Україні зброї самозахисту. Як свідчать численні опитування, проведені представниками засобів масової інформації, більшість осіб, що виступають категорично проти надання українцям права на зброю самозахисту, не можуть більш-менш чітко визначити саме поняття «зброя самозахисту» [1]. Це призводить до парадоксальної з точки зору логіки ситуації: людина готова відстоювати (часто – на вельми агресивних позиціях) переконання, які сама не може сформулювати. В даному випадку ми можемо констатувати так званий «войовничий дилетантизм», блискуче висміяний М. Булгаковим в образі П.П. Шарикова.

Втім, не лише питання дозволу на короткоствольну зброю вимагає чіткого розуміння предмету обговорення, яке, свідомо, чи ні, але спотворюють численні політики, журналісти, інколи й не надто чистоплотні науковці. Питання меж необхідної оборони, проблем кваліфікації окремих складів злочинів, кримінологічні проблеми детермінації найбільш небезпечних видів злочинності і пошуку засобів протидії їм – і чимало інших важливих питань в сфері кримінального права та кримінології належить вирішити, аби хоча б наблизити умови життя в країні до умовних стандартів життя цивілізованих країн. Та, як не дивно, одним з таких питань є проблема доцільності застосування в системі кримінальних покарань смертної кари, від якої країни Європи, в своїй переважній більшості, вже відмовились.

Теза про те, що смертна кара як вид покарання настільки невідповідна духу часу, фундаментальним положенням суспільної моралі, є пережитком мало не середньовічних часів настільки міцно вгніздилась у свідомості пересічних громадян, що навіть науковці-кримінологи часто відкидають саму можливість дискусії з даного приводу.

Так, професор П.Ф. Мартиненко в своєму дослідженні вказує на невідповідність існування такого виду покарання дійсному стану розвитку нашого суспільства [2, с. 205]. І хоча в подальшому науковець аргументує цілком практичні аспекти необхідності відміни в свій час смертної кари, все ж положення про те, що смертна кара є «пережитком давнини» досить чітко прослідковується в цитованій роботі. Подібна позиція неодноразово декларувалась також іншими, не менш поважними науковцями-правниками, серед яких варто згадати М.Й. Коржанського, П.П. Михайленко, В.В. Сташиса та багато інших. Дехто з науковців займає категорично негативну позицію при розгляд питань про доцільність існування смертної кари в системі кримінальних покарань в Україні. Так, В.А. Германенко пропонує розглядати смертну кару, здебільш, як узаконений спосіб фізичної ліквідації людини [3]. Виникає логічне запитання: а як в такому разі розглядати, до прикладу, такий інститут кримінального права, як необхідна оборона, передбачений кримінальним законодавством України? Нагадаємо, що у відповідності до ч.4 ст. 36 КК України, у зазначених законом випадках спричинення смерті особі-нападнику (нападникам) не тягне за

собою кримінальної відповідальності. Виключають настання кримінальної відповідальності за позбавлення життя винної особи також інші норми кримінального законодавства України, і багатьох зарубіжних країн. Іншими словами, загальновживаною є практика правомірного позбавлення життя винної особи, яка своїми діями створює загрозу для життя оточуючих. Але, якщо окремий індивід має право захищати своє життя і здоров'я від неправомірних на них замахів, то чи не варто надати право на захист своїх окремих членів суспільству взагалі? Питання не є настільки риторичним, як може здатися. Прикриваючись гаслами гуманізації і визначення, як пріоритетного, напряду діяльності держави, спрямованого на захист життя своїх членів, представники окремих політичних сил і напрямків здійснюють, тим самим, діяльність, надзвичайно шкідливу і навіть небезпечну в масштабах окремої держави і цивілізованого людства взагалі. Варто згадати справу сумнозвісного Андреса Брейвіка, від терактів якого загинуло 77 осіб та 240 отримали поранення [4]. Вирок маніяку та екстремісту своєю м'якістю і явною невідповідністю тяжкості злочину шокував навіть надмір ліберальне норвезьке суспільство [5]. Але найбільша небезпека не в тому, що Брейвік має шанси вийти на свободу раніше, ніж спливе призначений йому 21-річний строк ув'язнення. Небезпека у тому, що психічно невірноважені особистості із садистичними нахилами мають перед очима приклад того, як правосуддя виявилось, практично, безсиле перед фігурою новоявленого Герострата. Приклади наслідування Брейвіку вже відомі. Зокрема, 7 листопада 2012 р. в Москві 29-літній Дмитро Виноградов влаштував стрілянину в офісі аптечної фірми, внаслідок якої загинули 6 осіб і ще одна була важко поранена [6]. На допиті вбивця прямо заявив, що вважає своїм кумиром Брейвіка.

Таким чином питання з риторичного стає цілком прагматичним: чи не прослідковується зв'язок між надмірною м'якістю покарання за найбільш тяжкі і жорстокі злочини, і зростанням їх чисельності? Вважаємо, що такий зв'язок, безсумнівно існує. Це дозволяє поставити нове питання: чи має право суспільство себе *захистити* (курсив мій – Д.В.), застосувавши смертну кару не лише як вид покарання, але й як засіб гарантування невчинення даною особою нових злочинів в майбутньому?

Така постановка проблеми, безумовно, викличе у противників смертної кари не просто неприйняття, а, швидше, обурення. Але оцінка висловленої нами позиції є не лише потрібною, а й необхідною. Відтак, більш глибоке дослідження історії питання та доцільність повернення смертної кари в систему кримінальних покарань України повинно стати темою подальшої наукової дискусії із залученням фахівців як юридичних спеціальностей, так і філософів, релігієзнавців, психологів, психіатрів та інших.

Використані джерела:

1. http://vgolos.com.ua/articles/pistolet_dlya_ukraintsya_hto_i_chomu_pozbavlyae_nas_prava_na_samozahyst_221041.html
2. Мартиненко П. Ф. Україна і смертна кара: європейський вибір / П. Ф. Мартиненко // Науковий вісник Дипломатичної академії України. - 2003. - Вип. 9. - С. 204-219.
3. Германенко В.А. Смертна кара як найжорстокіше порушення права на життя / В.А. Германенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://smertnakara.blogspot.com>
4. https://en.wikipedia.org/wiki/Anders_Behring_Breivik
5. http://vgolos.com.ua/news/sogodni_nabuv_chynnosti_vyrok_andersu_breyviku_68524.html?print
6. https://en.wikipedia.org/wiki/2012_Moscow_shooting

*Гришук Віктор Климович,
декан юридичного факультету
Львівського державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України,
академік АНВО України*

ЗЛОВЖИВАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ ЯК ФЕНОМЕН КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ДІЙСНОСТІ

Кримінально-правові поняття є специфічним феноменом кримінально-правової дійсності. Вони виконують важливу соціальну роль інструментів: а) наукових досліджень всіх інших явищ кримінально-правової дійсності; б) конструювання, моделювання норм кримінального закону; в) правозастосувальної діяльності; г) навчання фахівців-правників. Повною мірою це стосується і поняття «зловживання кримінальним правом».

Проблема розуміння зловживання правом, впродовж останніх десятиліть, є предметом жвавих дискусій, як в українських так і зарубіжних доктринах філософії права та теорії права (Алексєєв С.С., Андрущенко І.Г., Бачинін В.А., Бакаєв Д.С., Калюжний Р.А., Малиновський А.А., Полянський Т., Рабінович П.М., Хміль М.М. та ін.), конституційного права (Боброва Н.А., Веніславський Ф.В., Гаджієв Г.А., Олуйко В.М. та ін.), цивільного права та процесу (Бару М.И., Братусь С.Н., Грибанов В.П., Колінчук Х.Г., Стефанчук М.О. та ін.), трудового права (Тихонович Л., Офман Є.М. та ін.), кримінального процесу (Андрушко О.В., Баєв О.Я., Капліна О.В., Рябцев Є.В., Развейкіна Н.А., Хабло О.Ю. та ін.).

В сучасній доктрині українського кримінального права дана проблема фактично ігнорується. Тому комплексне дослідження зловживання кримінальним правом на монографічному рівні відсутнє, що, зокрема, підсилює її актуальність.

Початково слід зазначити, що категорія «зловживання» стосується всіх чотирьох доктринальних площин розуміння кримінального права: 1) як науки; 2) як галузі права (об'єктивне, позитивне право); 3) як види (форми) суб'єктивного права; 4) як навчальної дисципліни. Правда, є специфіка цього прояву та наявні функціональні взаємозв'язки. Так, кримінально-правова наука, в державі соціально-демократичного спрямування, завжди має бути домінуючим, визначальним фактором щодо трьох інших площин розуміння кримінального права. На жаль, **сучасна доктрина кримінального права, в силу причин суб'єктивного характеру, зокрема, відсутності політичної волі, не виконує повною мірою такої функції.** Вона ще не є повноправним суб'єктом як правотворчої так і правозастосувальної діяльності. У цьому, головним чином, проявляється її «зловредність». Вона, мимоволі, в силу цього, виступає своєрідним, непрямим генетичним джерелом зловживання кримінальним правом, що трансформується на інші три площини його розуміння. Зусилля науковців, головним чином, спрямовані на «обслуговування» чинного об'єктивного, позитивного кримінального права, на вирішення його часткових проблем: «латання» чинного КК: удосконалення окремих норм та інститутів, криміналізацію та декриміналізацію, пеналізацію та депеналізацію окремих суспільно-небезпечних діянь. Кримінально-правова наука «потонула» у дослідженні часткових кримінально-правових проблем.

Давно відома аксіома, що **без вирішення проблем загального характеру** неможливо ефективно вирішувати проблеми часткового характеру. На цьому тлі є можливим виокремити **дві, як думається основні, загальні світоглядні проблеми.**

Перша стосується методології сучасної кримінально-правової науки. Регулювання поведінки людей на основі старої світоглядної моделі кримінального права не дає очікуваних результатів у здійсненні реформаційних процесів. **Методологія – це свого роду «комп'ютерна програма»,** відсутність якої може призвести до системних помилок «збоїв» у механізмі кримінально-правового регулювання, яке не завжди очевидне. Очевидною і нагальною є потреба її переосмислення. Йдеться, зокрема, про те, **чи буде вона далі на**

позитивістських засадах, чи скерується в бік юснатуралізму, природного права. Чи є вірогідність вироблення гармонійно поєднаної на їх ґрунті сучасної методології доктрини кримінального права? Як позитивний ілюстративний фрагмент аргументованості такої постановки питання, можна звернутися до рішення Конституційного права України від 02.11.2004 року де вказано: «Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним із проявів верховенства права є те, що **право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї, принципи права, які і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства.** Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України».

Очевидним є той факт, що Конституційний Суд став на позицію гармонійного поєднання позитивістського і юснатуралістичного підходів до розуміння права.

Не дивлячись на те, що рішення Конституційного Суду України, в силу ст. 150 Конституції України є «обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені», доктрина кримінального права ніяк не відреагувала на нього.

Друга загальна проблема стосується світогляду людини, від якого значною мірою залежить як наукова, так і правотворча, так і правозастосувальна та правоосвітня практика.

Однією з найбільш характерних рис сучасного стану кримінально-правового регулювання та охорони суспільних відносин є **дефіцит людської совісті** як детермінанта загальної, правової та кримінально-правової культури.

Совість, розглядається у філософії, філософії права, загальній теорії права як вагомий показник людяності, антропологічна основа відповідальності людини, як внутрішній орієнтир, стабілізатор її поведінки, як інтелектуально-вольовий критерій здатності людини приймати рішення і діяти через призму категорій справедливості, доброчинності, доброзичливості, вдячності, скромності, милосердя, співчуття, поваги до гідності інших людей, гармонійного поєднання своїх інтересів та інтересів держави і суспільства.

На протязі століть **чиновники від державної влади дбали про удосконалення форми кримінально-правових велінь (приписів) держави, але недостатньо дбали про удосконалення світоглядних, моральних підвалин людської душі, як основи її совісті і багатопланової культури.** Виник певний «розрив» між формою та змістом державно-правового впливу. Чітко сформувався синдром примату формальних складових кримінально-правового регулювання над світоглядними, духовними. В ряді випадків такий підхід призвів до ситуації, коли формальне вирішення є вірним, а по суті – знущенням над здоровим глуздом, нехтуванням «духом» кримінального права – його принципами як демократичними цінностями, в основі яких лежать права і свободи людини.

Зловживання кримінальним правом потенційно можливе в **трьох площинах:** а) законодавчій; б) правозастосувальній; в) реалізації суб'єктивних кримінальних прав особи.

Окремо щодо зловживання кримінальним правом з боку законодавця. Воно може проявитися у двох основних варіантах: а) **переоцінка** ролі норм кримінального права; б) **недооцінка** норм кримінального права.

Кримінальне право, як і будь-який соціальний регулятор, має свої інструментальні можливості, їх межі. Вихід з боку законодавця за ці межі означає **переоцінку інструментальних можливостей** кримінального права, «навантаження» його надмірними формальними і об'єктивно нездійсненними регулятивно-охоронними рисами. Це, в свою чергу, обумовлює заздалегідну нездійсненність мети, яку переслідує законодавець. Уже з середини 80-х років і до нині вчені, зокрема, Н. Крісті, Альбрехт Петер-Алексіс, ставлять наукову проблему кризи кримінального права, яке вже не спроможне забезпечити повною мірою очікування суспільства на всі сучасні виклики.

Кримінальне право, як інтелектуальний здобуток суспільства, в демократичній, правовій, соціальній державі, в громадянському суспільстві має бути **ultima ratio** –

останнім, крайнім засобом, який застосовується владою для унормування суспільно значимої поведінки людини. Вирішальна, домінуюча роль у цій справі має належати, відповідно до обставин, іншим суспільним засобам: ідеологічним, організаційним, економічним, іншим правовим. Разом з цим, кримінальний закон також є важливим і ефективним засобом регулювання свободи людини в демократичному суспільстві за умови, звичайно, що його розроблення, прийняття та застосування здійснюється на наукових засадах. Зокрема, йдеться про необхідність у кожному випадку вирішення питання змін і доповнень до чинного КК України з'ясування їх **соціальної зумовленості, крайньої потреби**.

Важливо при цьому уникнути як **переоцінки**, фетишизації кримінально-правових засобів, так і їх **недооцінки**.

Недооцінка кримінально-правових засобів, як форма зловживання у нормативному комплексі регулювання суспільних відносин може бути одним із факторів, які зумовлюють поступове скочення демократично налаштованого державно-суспільного механізму до аномії, хаосу, беззаконня. **Аномія** уявляється як хаотичний, кризово-катастрофічний стан соціально-правової системи, при якому панує падіння соціальних регуляторів, зростає злочинність, виникають масштабні соціальні конфлікти аж до збройного протистояння, і як наслідок – грубе, цинічне, масове порушення прав і свобод людини. Тобто, демократичне суспільство може набути тенденцію руху до стану відсутності керованості й розпаду як цілісності. Упорядкованість на рівні соціальних норм, правових норм, і в тому числі кримінального права, заперечує аномію соціально-правової системи, демонтаж її демократичних інститутів.

Відсутність обов'язкового наукового встановлення соціальної зумовленості норм кримінального права, переоцінка чи недооцінка їх інструментального значення в регулюванні суспільних відносин – шлях до зловживання кримінальним правом з боку держави, що не може бути допустимим в демократичному суспільстві. В ідеалі, якщо норми кримінального права є соціально зумовленими, тобто достеменно з'ясовано науковими засобами їх необхідність, неминучість криміналізації чи пеналізації відповідного діяння людини, то є надія, що вони можуть розглядатися розумно-культурною людиною як його особисте благо і як благо суспільне.

Зловживання кримінальним правом, як уже зазначалося вище, можливе не лише на рівні законодавчого органу, але й **на рівні органів правозастосування**. Зловживання цими органами кримінальним правом, як свідчить історичний досвід, веде до руйнування демократичних підвалин соціального механізму, нехтування фундаментальними гуманістичними цінностями, ідеями правової, соціальної держави і громадянського суспільства. Це шлях до підриву довіри з боку громадян до держави і їх поступового відчуження від неї, зневаги до неї та розвиток нігілістичного ставлення до норм кримінального права, а нерідко і до нехтування тих велінь, приписів, що в них містяться. В такій ситуації розривається зворотній зв'язок між державою та іншими суб'єктами суспільних відносин, послаблюється загалом система суспільної нормативної комунікації. За таких умов кримінальне право не лише не сприяє прогресивному розвитку суспільства, але й іноді перешкоджає цьому.

До **числа найважливіших причин та умов** зловживання кримінальним правом на цьому рівні можна, зокрема, віднести: **1)** недостатньо високий рівень загальної та правової культури як важливих детермінантів совісті службових осіб правозастосувальних органів; **2)** корупцію; **3)** політичну конкуренцію; **4)** економічну конкуренцію; **5)** недоліки чинного КК України.

Аналіз норм чинного КК України свідчить про наявні **потенційні можливості для зловживання правозастосовними органами**, головним чином судом, кримінальним правом. До їх числа, у першу чергу, відносяться: **а)** оцінні поняття (терміни); **б)** широкі межі судової дискреції (угляду); **в)** альтернативні та відносно визначені санкції норм кримінального права; **г)** банкетні диспозиції норм кримінального права. За наявності таких

чинників, не виключаються варіанти зловживання кримінальним правом з пункту бачення його «духу» – **принципів кримінального права, природного права.**

Чинний КК України, **в окремих випадках, забороняє зловживання кримінальним правом.** Наприклад, постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку (ст. 375 КК), завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою (ст. 371 КК), притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності (ст. 372 КК).

Варто також зазначити, що зловживання кримінальним правом можливе як в процесуальній, нормативній формі, так і з порушенням цієї процесуальної форми.

На рівні реалізації (використання) суб'єктивних прав особи є певні можливості для зловживання ними. Кримінально-правова поведінка особи може суперечити «духу» кримінального права, його принципам, природному праву, що **зазвичай має прихований, замаскований характер.** Наприклад, коли йдеться про імітацію добровільної відмови (ст. 17 КК), правомірності необхідної оборони (ст. 36 КК), затримання особи, що вчинила злочин (ст. 38 КК), осудності чи неосудності (ст.ст. 19, 20 КК), форми, виду вини (ст.ст. 24, 25 КК), умов звільнення від кримінальної відповідальності (ст.ст. 45, 46, 47 КК), умов звільнення від покарання (ч. 4 ст. 74, ч. 2 ст. 81, ч. 3 ст. 82 КК).

Таким чином, лише наближений підхід до з'ясування соціальної природи та суті зловживання кримінальним правом дозволяє виокремити найбільш характерні, очевидні **його ознаки:** **а)** це правова, кримінально-правова поведінка суб'єкта правових, кримінально-правових відносин; **б)** це діяння цього суб'єкта, яке суперечить «духу» кримінального права-його принципам, природному праву; **в)** це діяння такого суб'єкта є винним; **г)** діяння такого суб'єкта в одних випадках є формально в правових, кримінально-правових межах, а в інших випадках – є порушенням правових, кримінально-правових норм; **д)** таке діяння заподіює шкоду особі, суспільству чи державі.

Отже, зловживання кримінальним правом є винне, правове, кримінально-правове діяння, уповноваженого, повноважного суб'єкта правових, кримінально-правових відносин, яке, в одних випадках є формально в правових, кримінально-правових межах, але таким, що суперечить «духу» кримінального права – його принципам, природному праву, а в інших випадках – є прямим порушенням норм права, кримінального права, діяння, яким заподіюється шкода особі, суспільству чи державі.

Дорохіна Юлія Анатоліївна,
доцент кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права
Київського національного торговельно-економічного університету,
доктор юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТА ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 194 КК УКРАЇНИ

Закріплені в кримінальному законі правові заборони щодо знищення або пошкодження майна покликані забезпечити захист права власності громадян. Зокрема, знищення або пошкодження майна не лише не поступається за рівнем небезпеки крадіжкам та іншим ненасильницьким розкраданням, а й подекуди перевершує їх. Це пов'язано з тим, що в результаті розкрадання майно не припиняє виконувати своїх соціально-господарських функцій, воно, як і раніше, слугує цілям задоволення соціально-економічних, культурних та інших потреб людей. У разі ж знищення або пошкодження майна (речі) воно вже не несе жодного навантаження взагалі або може бути повернуто в обіг після значних фінансових витрат [1, с. 350; 2]. Проте, завдаючи збитків власнику чи володільцю майна, такий злочин не

спрямований на протиправне збагачення винного за рахунок знищеного (пошкодженого) майна.

У сучасний період вітчизняні вчені та судова практика визнають, що предметом злочину може бути лише чуже майно (як рухоме, так і нерухоме), у тому числі чужа частка майна в спільній частковій власності.

Проте, історичний досвід вказує на те, що не завжди предметом «умисного знищення чи пошкодження майна» визнавали лише чуже майно. Так, на початку ХХ ст. предметом такого посягання визнавали як чуже, так і власне майно особи. Як обґрунтування, вказували, що власник з особистих міркувань може знищити майно, яке є його власним, проте, одночасно становить значну цінність для суспільства [3, с. 178–179]. На нашу думку, сучасний підхід, відповідно до якого предметом «умисного знищення чи пошкодження майна» є лише чуже майно, хоч і ставить на перше місце інтереси власника та його право будь-яким чином на власний розсуд розпоряджатися майном (у тому числі знищувати його), проте, не враховує інтересів інших осіб, які також можуть бути зацікавленими в збереженні такого майна.

У зв'язку із цим доречно навести як приклад Конституцію Франції, яка містить положення, що закріплюють ряд обмежень, які, на нашу думку, хоч звужують деякою мірою інтереси власника, але в цьому випадку інтереси суспільства мають перевагу. Так, в абз. 9 Преамбули Конституції Франції 1946 р. прямо вказано, що «будь-яке майно, експлуатація якого має або набуває рис національної суспільної служби або фактичної монополії, має стати колективною власністю». Згідно зі ст. 17 Декларації 1789 р., позбавлення права власності може також відбутися внаслідок «суспільної необхідності», яка має бути встановлена на законних підставах і за умови справедливого та попереднього відшкодування власнику збитків, у зв'язку з відчуженням такої власності.

Безперечно, режим приватної власності за Конституцією України побудовано на ліберальних принципах, тому постає необхідність усебічного захисту від умисного знищення або пошкодження особою свого майна, яке становить особливий суспільний інтерес та цінність для держави. Тому для захисту суспільних або державних інтересів стає необхідним визнати предметом злочину, передбаченого ст. 194 КК України, власне майно, а судові рішення – основним механізмом реалізації принципу прав громадян на власність, який цілком відповідає основному принципу узгодження інтересів власника й суспільства.

Вищезазначене надає можливість висловити обґрунтовану думку про те, що, як злочин проти власності доцільно розглядати дії особи щодо умисного знищення або пошкодження свого майна у випадку, коли власник знищує або пошкоджує майно, яке належить йому, але становить особливу цінність для суспільства та держави.

Використані джерела:

1. Антонюк Н. О. Кримінально-правова охорона власності : навч. посіб. / Н. О. Антонюк ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2012. – 514 с.
2. Хилюта В. В. Хищение: понятие, признаки, проблемы квалификации : монография / В. В. Хилюта ; Гродненский гос. ун-т им. Янки Купалы. – Гродно : ГрГУ им. Я. Купалы, 2011. – 335 с.
3. Уголовное право / под ред. проф. Б. С. Утевского. – Москва : Гос. изд-во юрид. лит., 1949. – Кн. 2. – 212 с.

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ТЕРОРИЗМ» ТА «ТЕРОРИСТИЧНИЙ АКТ»

Категорія «терористичний акт» є спорідненою з поняттям «тероризм». Тероризм є словом іншомовного походження, походить від латинського слова «*terror*» та французького «*terrorisme*», що означає страх, жах [1, с. 47].

У великому тлумачному словнику сучасної української мови тероризм пояснюється як «здійснюється, застосування терору», тобто «найгострішої форми боротьби проти політичних і класових супротивників із застосуванням насильства аж до фізичного знищення; з надмірною жорстокістю стосовно до кого-небудь; залякуванням» [2, с. 1243]. Тобто тероризм має переслідувати політичну та класову мету, а також здійснюватися насильницькими методами.

У тлумачному словнику юридичних термінів також вказується, що метою тероризму є досягнення певних політичних цілей окремими рухами та угрупованнями. Деталізуються методи здійснення тероризму: «переслідування, мордування і вбивства політичних діячів, службовців, бізнесменів та заручників» [3, с. 270]. При цьому методи завжди розглядаються науковцями як кримінально-правове явище, є злочином [1, с. 47; 3, с. 270]. Саме одним із методів тероризму є терористичний акт [1, с. 47; 3, с. 270].

Таким чином, у словниках терористичний акт характеризується метою та методами здійснення, а також через кваліфікацію правопорушення.

Подібний підхід спостерігається у законодавстві та науково-практичній літературі, де головною ознакою дії, як терористичного акту, є її кваліфікація «злочином». Так, у Законі України «Про боротьбу з тероризмом», тероризм визначається як «суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей» (ч. 1 ст. 1). У цьому визначенні не вказується на політичну та класову мету вчинення злочинних дій.

Подібний підхід спостерігаємо також в Європейській конвенції про боротьбу з тероризмом (ETS № 90), яку було ратифіковано Законом України № 2990-III від 17.01.2002 р. У Європейській конвенції закріплено перелік терористичних актів, які не можна розглядати як «політичний злочин або як злочин, пов'язаний з політичним злочином, або як злочин, вчинений з політичних мотивів» (ст. 1). Це зроблено з метою видачі правопорушників державами-членами Ради Європи, які підписали цю Конвенцію, що злочинці не уникнули переслідування та покарання.

Слід зазначити, що Європейська конвенція надає можливість договірним державами визнавати терористичним актом тяжкі злочини проти життя, фізичної недоторканості або свободи особам, пов'язаний з актом насильства, а також проти власності, якщо ці дії створюють колективну загрозу групі осіб, але не передбачені статтею 1 (ч. 1, 2 ст. 2).

Це призводить до того, як зазначає В. Н. Кубальський, що поняття «тероризм» «може охоплювати собою і діяння, які не є за своєю суттю тероризмом» [4, с. 9]. Тобто законодавець тлумачить «тероризм» занадто широко з чим погодитися не можна. Водночас, розкриваючи сутність поняття «терористичний акт», цей Закон відсилає до КК України, де вже вказується на політичні, релігійні чи інші погляди терориста.

У ст. 258 КК України поняття терористичного акту визначається через мету та методи здійснення: «застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової

шкоди чи настання інших тяжких наслідків»; «погроз вчинення зазначених дій з тією самою метою».

У юридичній літературі визначення поняття «тероризм» різняться позиціями щодо вказівки чи її відсутності на політичну, релігійну та іншу мету діяльності терориста [5, с. 6; 6; 7, с. 16; 8, с. 509-510].

На нашу думку, тероризм характеризують такі ознаки: 1) організоване насильство; 2) метою є досягнення політичних, релігійних, економічних, військових чи інших цілей; 3) проявляється у формі здійснення терористичної діяльності, що має ознаки злочину; 4) створення загрози або завдання істотної шкоди.

Терористичний акт становить один із видів терористичної діяльності, який вирізняється від решти таким.

По-перше, терористичний акт як злочинна діяльність здійснюється шляхом «застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій».

По-друге, породжує два види недоговірних зобов'язань: а) створення загрози завдання шкоди життю, здоров'ю людини або майну; б) завдання (істотної) шкоди.

Використані джерела:

1. *Юридична енциклопедія : В 6 т. / Редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : «Укр. енцикл.», 1998. – Т. 6 : Т-Я. – 2004. – 768 с.*
2. *Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. Ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.*
3. *Юридичні терміни. Тлумачний словник / В. Г. Гончаренко, П. П. Андрушко, Т. П. Базова та ін.; за ред. В. Г. Гончаренка. – 2-ге вид., стереотипне. – К. : Либідь, 2004. – 320 с.*
4. *Кубальський В.Н. Кримінально-правові проблеми протидії тероризму в Україні : автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Владислав Нарцизович Кубальський . – Київ : Б.в., 2007. – 18 с.*
5. *Серкевич І. Р. Кримінологічні детермінанти та кримінальноправова протидія тероризму : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Серкевич Ірина Ростиславівна ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. - Львів, 2015. - 19 с.*
6. *Емельянов В. П. Терроризм – как явление и как преступление / В. П. Емельянов. – Харьков : Право, 1999. – 272 с.*
7. *Біленчук П. Д., Кравчук В. В., Кравчук О. В., Кулик В. М. Сучасний тероризм : світові, вітчизняні та регіональні тенденції / Біленчук П. Д., Кравчук В. В., Кравчук О. В., Кулик В. М. – Навчальний посібник : 8. Хмельницький : ХмЦНТЕІ, 2008. – 212 с.*
8. *Большая советская энциклопедия : в 30 т. / под ред. А. М. Прохорова. – М. : «Советская энциклопедия», 1976. – Т. 25. «Струнино-Тихорецк. – 600 с.*

Захарчук Віктор Миколайович,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ САМОВІЛЬНОГО БУДІВНИЦТВА НА САМОВІЛЬНО ЗАЙНЯТІЙ ЗЕМЕЛЬНІЙ ДІЛЯНЦІ

Відповідно до чинного законодавства одним із видів самовільного будівництва є будь-які дії, які свідчать про самовільне будівництво на самовільно зайнятій земельній ділянці будівель або споруд. Однак потрібно враховувати, що є будівлі та споруди, які не є нерухомістю, не мають фундаменту і їх можна переміщувати в просторі без втрати їх характеристик. Зокрема, це стосується так званих МАФів (малих архітектурних форм) та тимчасових споруд. Так, відповідно до ч. 2 ст. 21 Закону України від 6 вересня 2005 року № 2807-IV «Про благоустрій населених пунктів» до МАФів належать: альтанки, павільйони, навіси; паркові арки (аркади) і колони (колонади); вуличні вази, вазони і амфори; декоративна та ігрова скульптура; вуличні меблі (лавки, лави, столи); сходи, балюстради; паркові містки; огорожі, ворота, ґрати; інформаційні стенди, дошки, вивіски; інші елементи благоустрою, визначені законодавством [1].

В ч. 2 ст. 28 Закону України від 17 лютого 2011 року № 3038-VI «Про регулювання містобудівної діяльності» йдеться про тимчасові споруди торговельного, побутового, соціально-культурного чи іншого призначення для здійснення підприємницької діяльності – одноповерхові споруди, що виготовляються з полегшених конструкцій з урахуванням основних вимог до споруд, визначених технічним регламентом будівельних виробів, будівель і споруд, і встановлюються тимчасово, без улаштування фундаменту та можуть мати закриті приміщення для тимчасового перебування людей (павільйон площею не більше 30 м² по зовнішньому контуру) або не мати такого приміщення [2]. Видається, що вказані в ч. 2 ст. 28 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» споруди також належать до МАФів, хоча відповідно до вказаного Закону для об'єктів, що використовуються у підприємницькій діяльності, замість терміна «МАФ» (мала архітектурна форма) застосовується термін «тимчасова споруда», тоді як МАФами вважаються декоративні споруди, що використовуються для поліпшення естетичного вигляду громадських місць.

Під цю категорію також підпадають інші тимчасові об'єкти, які встановлюються на присадибній земельній ділянці: накриття, літні душові, теплиці, свердловини, криниці, клозети, паркани тощо, а також тимчасові будівлі та споруди, які необхідні для виконання будівельно-монтажних робіт і обслуговування працівників будівництва, які спеціально будуються або пристосовуються на період будівництва (виробничі, складські, допоміжні, житлові та громадські).

Відповідно до Настанови що визначення розміру коштів на титульні тимчасові будівлі та споруди і інші витрати (ДСТУ-Н Б Д.1.1-5:2013) тимчасові будівлі та споруди поділяються на дві групи: 1) титульні тимчасові будівлі та споруди (тимчасові виробничі майстерні і кузні, електростанції, котельні, насосні, компресорні, калориферні, вентиляторні тощо тимчасового призначення; тимчасові цементобетонні й асфальтобетонні заводи для приготування бетонних і асфальтобетонних сумішей з бітумосховищами тощо 2) нетитульні тимчасові будівлі та споруди (приоб'єктні контори і комори виконробів і майстрів, складські приміщення і навіси при об'єкті будівництва, душові, неканалізовані вбиральні і приміщення для обігрівання робітників) [3].

Головною ознакою усіх вказаних споруд є їх тимчасовість, а також те, що вони є збірно-розбірними, без фундаменту, з недовговічного матеріалу, як правило, сезонного використання (без утеплення основних огорожувальних конструкцій) тощо, що не є характерним для нерухомого майна. Відповідно до ч. 4 ст. Закону України «Про державну

реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» 01 липня 2004 року № 1952-IV не підлягають державній реєстрації речові права та їх обтяження на малі архітектурні форми, тимчасові, некапітальні споруди, що розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є можливим без їх знецінення та зміни призначення [4].

Таким чином, МАФи, а також тимчасові будівлі та споруди (в тому числі для здійснення підприємницької діяльності) не можуть бути предметом складу злочину, що передбачений ч. 3 (4) ст. 197¹ КК України, оскільки вони не є нерухомим майном, встановлюються тимчасово, конструктивно не розраховані на тривалий строк експлуатації (не мають капітального характеру), не пов'язані фундаментом із землею, а права на них не підлягають державній реєстрації. Тому за їх будівництво на самовільно зайнятій земельній ділянці винна особа не може підлягати відповідальності за ч. 3 ст. 197¹ КК України.

Використані джерела:

1. *Про благоустрій населених пунктів: Закон України від 06 вересня 2005 року № 2807-IV // Відомості Верховної Ради України. 2005. № 49. Ст. 517.*
2. *Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17 лютого 2011 року № 3038-VI // Відомості Верховної Ради України. 2011. № 34. Ст. 343.*
3. *ДСТУ-Н Б Д.1.1-5: 2013 Настанова щодо визначення розміру коштів на титульні тимчасові будівлі та споруди і інші витрати у вартості будівництва: Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 27 серпня 2013 року № 405 / Національний стандарт України. 2013. С. 26-27.*
4. *Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01 липня 2004 року № 1952-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. № 51. Ст. 19.*

Каиета Андрей Викторович,

магистрант юридического факультета

Гродненского государственного университета имени Янки Купалы

О НЕКОТОРЫХ ВОПРОСАХ КВАЛИФИКАЦИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, СВЯЗАННЫХ С УКЛОНЕНИЕМ ГРАЖДАН ОТ ВОИНСКОГО УЧЕТА

Существующие пробелы в уголовном законе и законодательстве о воинской обязанности и воинской службе не позволяют в полной мере обеспечить исполнение гражданами обязанности по защите Республики Беларусь, возложенной на них ст.57 Конституции Республики Беларусь. В связи с этим возникает необходимость более точного исследования порядка применения ст.437 Уголовного кодекса Республики Беларусь (далее – УК) [1]. Статьей 437 УК предусмотрена уголовная ответственность за уклонение призывников и военнообязанных от воинского учета. В соответствии со ст. 1 Закона Республики Беларусь «О воинской обязанности и воинской службе» (далее – Закон) призывником является гражданин мужского пола, приписанный к призывному участку; военнообязанным – гражданин, состоящий в запасе Вооруженных Сил или других воинских формирований. Уклонение гражданами от воинского учета неразрывно связано с нарушением ими требований ст. 18 Закона, согласно которой, в целях обеспечения воинского учета, граждане обязаны состоять на воинском учете. Однако в практике ведения учетно-призывной работы в военных комиссариатах имеют место факты непрохождения

гражданами (допризывниками) приписки к призывному участку по достижении 16-летнего возраста. Таким образом, последним удастся уклоняться от постановки на воинский учет, при этом, при достижении 18-летнего возраста, в соответствии со ст.1 Закона, статус призывника они не приобретают, и, соответственно субъектами преступления, предусмотренного ст. 437 УК не являются.

В соответствии со ст. 17 Закона, снятию с воинского учета подлежат граждане, отбывающие наказание в виде ареста, ограничения свободы или лишения свободы. При этом следует учесть, что ст. 18 Закона, в части обязанности состоять граждан на воинском учете, конкретизирована Положением о воинском учете, утв. Постановлением Совета Министров Республики Беларусь № 1662 от 18.12.2003 г., п.12.11 которого обязывает граждан, подлежащих воинскому учету, по отбытии наказания в виде ареста, ограничения свободы или лишения свободы встать на воинский учет в военном комиссариате (обособленном подразделении военного комиссариата) по месту жительства. Вместе с тем, неявка в военный комиссариат для постановки на воинский учет по отбытии наказания также может образовать состав преступления, предусмотренного ст. 437 УК. Однако в данном случае проблемой вменения гражданину совершения уклонения от воинского учета являются трудности в процессе доказывания умысла совершения указанного преступления. Так, в отличие от практики привлечения к уголовной ответственности призывников (военнообязанных) за уклонение от мероприятий призыва на военную службу (военных сборов) либо в период мобилизации (ст.ст.435, 436, 434 УК), порядок вызова в военный комиссариат граждан, подлежащих воинскому учету, однако не явившихся для постановки на него, законодательно не определен. В связи с этим, доказательства умысла совершения преступления, предусмотренного ст.437 УК Республики Беларусь, как правило, носят косвенный характер. Стоит обратить внимание, что при снятии призывников и военнообязанных с воинского учета, в связи с отбытием наказания, документы остаются в военных комиссариатах, что в целом позволяет контролировать сроки отбытия наказания и необходимости постановки на воинский учет. Вместе с тем, как указано выше, порядок подобного контроля законодательством не регламентирован. При этом, снятие с воинского учета производится на основании документов об осуждении, направленных судом, а для постановки на учет необходимо личное прибытие в военный комиссариат.

Что касается воинского учета призывников, в соответствии с законодательством призывники, в случае отбытия наказания до достижения ими 27-летнего возраста, восстанавливаются на воинский учет на основании заявления, что также снимает обязанность с должностных лиц военного комиссариата самостоятельно принимать меры по вызову их военный комиссариат для постановки на воинский учет. Следует принять во внимание, что конечной целью совершения преступления указанной категории является избежание призыва на срочную военную службу, службу в резерве и военных сборов, соответственно, либо избежание призыва по мобилизации. Указанная цель схожа с умыслом на уклонение от мероприятий призыва на военную службу, в том числе по мобилизации и от явки на сборы. Однако разница составов заключена в непосредственном объекте преступного посягательства, в первом случае – это порядок осуществления воинского учета призывников и военнообязанных, во втором – проведение мероприятий по призыву граждан на срочную военную службу и службу в резерве.

Вместе с тем необходимо обратить внимание на разграничение состава преступления предусмотренного ст.437 УК и ч.1 ст.25.8 кодекса Республики Беларусь об административных правонарушениях (далее – КоАП). Часть 1 ст.25.8 КоАП предусматривает ответственность за нарушение гражданами обязанностей по воинскому учету, в связи с чем, административная ответственность наступает за невыполнение гражданами требований ст.18 Закона и п.12.11 Положения. В соответствии с указанными нормами, фактически не постановка на воинский учет содержит признаки административного правонарушения. Однако в данном случае необходимо учесть, что уклонение от воинского учета является

активним действием, в связи с чем, положения ст.437 УК являются специальными по отношению к ч.1 ст.25.8 КоАП, в связи с чем, подлежат квалификации по ст.437 УК.

С целью повышению эффективности работы государственных органов по обеспечению исполнения гражданами обязанностей по постановке на воинский учет, в том числе расширения практики применения ст.437 УК и с целью предупреждения совершения преступлений, связанных с уклонением граждан от воинского учета представляется необходимым: 1) внести изменение в ст. 437 УК, расширив круг субъектов указанного преступления, так как граждане, не явившиеся для приписки к призывному участку, однако обязанные состоять на воинском учете призывников (допризывников), согласно ст. 1 Закона не являются субъектами уголовно-наказуемого уклонения от воинского учета; 2) внести дополнение в Положение, возложив на военные комиссариаты обязанность по вызову граждан, обязанных состоять на воинском учете и не состоящих – для постановки на воинский учет, а также разработать порядок взаимодействия с органами внутренних дел по их розыску; 3) для обеспечения явки в военный комиссариат граждан для постановки на воинский учет, при назначении наказания организовать изъятие у них военного билета (удостоверение призывника). Представляется также нецелесообразным снятие с воинского учета призывников и военнообязанных, отбывающих наказание в виде ограничения свободы без направления в исправительное учреждение открытого типа, в связи с его нахождением при этом, по месту жительства.

Использованные источники:

1. *Уголовный кодекс Республики Беларусь: принят Палатой представителей 2 июня 1999 г.: одобр. Советом Республики 24 июня 1999 г.: текст по состоянию на 5 янв. 2016 г. // Консультант Плюс: Беларусь. Технология 3000 [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2017.*

Лех Вікторія Олександрівна,
студентка магістратури юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права

РАТИФІКАЦІЯ РИМСЬКОГО СТАТУТУ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ – НАГАЛЬНА ПОТРЕБА УКРАЇНИ

Проблема забезпечення миру та безпеки людства є однією з найважливіших та найбільш масштабних у контексті функціонування не лише окремих держав, а й усього світового співтовариства. Історії відомі численні спроби забезпечити механізм мирного співіснування держав, однак жодна з них не створила належних гарантій для його ефективної роботи.

Очевидним є те, що виконання вказаного масштабного завдання безпосередньо залежить від належної імплементації норм міжнародного кримінального права та криміналізації міжнародних злочинів кожною окремою державою світу, а дієвість протидії цим видам злочинів багато в чому залежить від підходу держав у своєму внутрішньому праві до визначення тих видів правопорушень, які загрожують найважливішим цінностям, що охороняються правом, – людина, її життя, загальна безпека, мир тощо. Цим і обумовлюється актуальність досліджуваної теми.

Важливою умовою ефективності зусиль будь-якої держави у протидії вчиненню злочинів проти миру і безпеки людства та й загалом злочинності, є адекватна сучасним

умовам законодавча регламентація системи таких злочинів з урахуванням як міжнародного досвіду, так і відображенням на національному рівні новітніх підходів до формулювання складів злочинів у рамках міжнародної спільноти та досвіду зарубіжних країн.

Щодо норм вітчизняного кримінального законодавства, то вони фактично є результатом імплементації окремих положень відповідних міжнародних документів, що створює додаткові труднощі у кваліфікації злочинів, адже в багатьох випадках слід звертатися до міжнародно-правових джерел для з'ясування змісту норм або окремих понять. Наприклад, джерелами норм про злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку є статuti Нюрнберзького (1945 р.) і Токійського (1946 р.) військових трибуналів, статuti міжнародних кримінальних трибуналів по Югославії (1993 р.) та по Руанді (1994 р.), Римський Статут Міжнародного кримінального суду 1998 р., інші конвенції і резолюції ООН [1, с.286].

Варто приділити увагу саме Римському Статуту Міжнародного кримінального суду (МКС) і розпочати з того, що Римський статут (установчий документ, на основі якого діє Міжнародний кримінальний суд) Україна підписала ще у 2000 р., однак досі не ратифікувала. За даними офіційного сайту Міжнародного кримінального суду, на сьогодні 124 держави ратифікували зазначений документ. При цьому серед європейських держав до Римського статуту не приєдналися лише Туреччина та пострадянські держави (Азербайджан, Російська Федерація та Вірменія). За даними соціологічного опитування, проведеного в Україні у червні 2015 р. міжнародною правозахисною організацією Amnesty International, 73% українців виступають «ЗА» залучення МКС для розслідування воєнних злочинів на Донбасі.

Також, аналіз поіменного голосування щодо проекту «Заяви до МКС про визнання Україною юрисдикції міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та військових злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян» №1881 від 04.01.2015 р., свідчить, що 271 депутат виступив «ЗА» залучення МКС до розслідування воєнних злочинів в Україні у порядку *ad hoc*.

Наша держава вже двічі визнавала юрисдикцію МКС відповідно до п. 3 ст. 12 Римського статуту *ad hoc*: вперше – 25.02.2014 р. щодо злочинів проти людяності, які відбулися на території України у період з 21.11.2013 р. по 22.02.2014 р.; а вдруге – 04.02.2015 р. щодо воєнних злочинів, злочинів проти людяності, скоєних вищими посадовими особами РФ й керівниками терористичних організацій ДНР та ЛНР у період з 20.02.2014 р. і до сьогодні. Щодо цих випадків варто погодитися з позицією Миколи Гнатівського, який стверджує, що визнання юрисдикції МКС в порядку *ad hoc* створює достатньо суперечливу правову ситуацію. З одного боку, Україна стає де-факто «асоційованою учасницею» Римського статуту, що породжує відповідні обов'язки для неї (наприклад, обов'язок видачі підозрюваних осіб суду). З іншого боку, Україна не набуває жодного формального статусу перед зазначеною установою, а отже, вона не зможе користуватися ні організаційними, ні процесуальними правами, що надаються Римським статутом країнам, які його ратифікували[2].

Не слід забувати, що офіційною причиною неможливості ратифікації Римського статуту став висновок Конституційного суду України від 11.07.2001 р. №3-в/2001, згідно з яким Римський статут не відповідає Конституції України, оскільки «Міжнародний кримінальний суд ... доповнює національні органи кримінальної юстиції»[3].

Але визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду постало з новою силою після ратифікації Україною 16.09.2014 р. Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами (далі – Угода про асоціацію). Відповідно до ст. 8 Угоди про асоціацію, Україна взяла на себе зобов'язання ратифікувати та імплементувати в національне законодавство Римський статут МКС, а також пов'язані з ним документи. Європейський союз визнає важливість Міжнародного кримінального суду як гарантії дотримання прав та

свобод людини, що підтверджується таким фактом: всі 28 держав-членів Європейського союзу визнали юрисдикцію МКС та ратифікували Римський статут.

Визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду є неодмінною складовою європейського шляху розвитку, а невиконання Україною взятих на себе зобов'язань за Угодою про асоціацію не лише порушує такий принцип міжнародного права, як *pacta sunt servanda* (з лат «договори мають дотримуватися»), а й підриває договірні відносини з міжнародним співтовариством.

Використані джерела:

1. Волкотруб С.Г., Омельчук О.М., Ярін В.М. *Кримінальне право України: навч. посіб.* / О. М. Омельчук – К.: Наукова думка; Прецедент, 2004. – 297 с.
2. Гнатовський М. *Міфи та реалії звіту щодо України* : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/experts/2016/11/17/7057564/>
3. *Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання [...] від 11.07.2001 № 3-в/2001*: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01>

Липовець Юлія Олександрівна,
ад'юнкт кафедри філософії права та юридичної логіки
Національної академії внутрішніх справ

ПРАВОВІ ЦІННОСТІ В ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

На сучасному етапі суспільного розвитку, в часи демократичних перетворень в правові державі принципи та норми організації правоохоронної діяльності ґрунтуються на засадничих моральних і правових цінностях. Для оцінювання діяльності з позицій її цінності необхідно виділяти відповідні критерії.

Під аксіологічними критеріями слід розуміти норми, правила поведінки, стандарти, на підставі яких здійснюється оцінювання юридичної діяльності з точки зору її відповідності правовим цінностям, з позиції добра і зла, совісті й честі.

На нашу думку, аксіологічні критерії оцінювання діяльності правоохоронних органів можна розподілити на певні групи.

Загальноорганізаційні і спеціалізовані критерії. Загальноорганізаційні критерії являють собою оцінку відповідності ціннісної ієрархії працівників правоохоронних органів загальнолюдським цінностям: суворе дотримання законів, моральність, бездоганність, шанобливе ставлення до людини та її прав.

Спеціалізовані критерії відображають специфіку роботи правоохоронців, а саме: захист прав і свобод громадян, забезпечення законності й правопорядку, усвідомлення свого професійного обов'язку тощо.

Кількісні та якісні критерії. Кількісні показники дозволяють оцінити систему цінностей працівника правоохоронного органу через призму виконаної ним роботи. Для керівника це може бути рівень усвідомлення працівником свого професійного обов'язку, уміння й здібності користуватися наданими йому повноваженнями в межах закону, на користь суспільства та держави. До якісних критеріїв відносяться ціннісні орієнтації кожного окремого працівника, які можна оцінити за допомогою різних запитальників і тестів. Оцінюючи систему цінностей працівників, за основу беруться ті цінності, які мають найбільше значення для досягнення високих результатів: людське життя, справедливість,

рівність, совість, честь і гідність, повага до права й неухильне дотримання норм закону тощо. Оцінка поведінки працівника, як правило, покликана визначити рівень володіння ним службовим етикетом, поведіння у складних ситуаціях, характер взаємовідносин між керівниками та підлеглими.

Об'єктивні й суб'єктивні критерії. До об'єктивних критеріїв оцінювання можна віднести аксіологічні стандарти правоохоронної діяльності, що містяться в деонтологічних кодексах. Проте зміст правоохоронної діяльності може оцінюватися й за суб'єктивними критеріями - показниками, характеристиками, які формуються громадянами. Об'єктивність тут завжди буде відносною, тому що оцінка системи цінностей працівників-правоохоронців здійснюється через призму власної ціннісної ієрархії [1, с. 4].

Цінності діяльності працівника правоохоронного органу є похідними від загальнолюдських та правових цінностей, які виражають добро: людське життя, свобода, відповідальність, гідність, власність, рівність, справедливість. Вони органічно пов'язані між собою і становлять систему. Головне місце в ній посідає життя окремої людини в єдності з існуванням суспільства. Це знаходить своє підтвердження в національному законодавстві України, в ньому закладені концептуальні основи для формування нового, людиноцентристського мислення правоохоронця [2, с. 12-13].

Є низка особливостей, які сформувалися під впливом умов службово-професійної діяльності, ціннісних установок і орієнтацій кожного працівника правоохоронного органу. Зокрема, вона багато в чому зумовлюється усвідомленням ним соціальної значущості свого професійного обов'язку і відповідальності за виконання покладених на нього конституційних обов'язків щодо захисту прав і свобод кожного громадянина.

За жодних обставин на першому місці завжди буде зазначатись гуманізм, тобто визнання людини, її прав, свобод ж найвищої цінності. Наприклад у ст. 3 Конституції України проголошено: "Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю" [3, с. 4]. Це і є відображення принципу гуманізму, основними ідеями якого залишаються ідеї свободи, рівності, честі й гідності, максимальний розвиток незалежності особистості, захист її прав тощо. Гуманізм у правоохоронній діяльності передбачає наявність у працівників бажання, здатності й уміння вибирати та застосовувати ті форми поведінки, які передбачаються загальнолюдською мораллю і професійною етикою, ту справедливість, яка найбільшою мірою відповідає життєвим потребам громадян.

Систему цінностей працівника правоохоронного органу неможливо уявити без визнання ним цінності такого поняття, як совість. Для нього важливо не абсолютизувати суворість і жорстокість – як наслідок сумлінного виконання службових обов'язків, не перебільшувати ролі своєї професії і не забувати свого суспільного обов'язку, бути готовим визнавати недостатність своїх знань, усвідомлювати свої помилки.

Сьогодення потребує виховання такого типу особистості, яка у своїй діяльності також керувалася б почуттям порядності. Порядність - це моральне почуття причетності й відповідальності за долю іншої людини чи суспільства. Порядність чи непорядність у стосунках між людьми може визначатися як моральний критерій, моральна норма для оцінювання моральних учинків. Порядний правоохоронець - особистість, світоглядно зорієнтована на втілення в життя загальнолюдських і правових цінностей свободи, добра, справедливості, істини, мудрості тощо. Він стає безпосереднім їх творцем і носієм. Порядність також передбачає відповідальність за інших, причетність до подій в особистому чи суспільному житті, особисту гідність, щирість, чесність у взаємодії з іншими людьми.

Мірою реальної рівності у правах і свободах, мірою коригування формальної рівності цими чинниками, мірою соціальної гармонії виступає саме справедливість. Чим вище рівень реальної рівності у правах і свободах людини у суспільстві, тим це суспільство є справедливішим. Справедливість можна розуміти як реальну рівність у суспільстві. Вона стримує рівність від перетворення на формалізм і догматизм, свободу – на анархію. Вона виступає особливим чинником, який забезпечує рівновагу правових цінностей, відіграє координуючу й інтегруючу роль у суспільному житті [4, с. 34].

Ураховуючи вищевикладене, можна зазначити, що аксіологічну основу правоохоронної діяльності складають загальноетичні й правові уявлення про добро, цінність права, людське життя, свободу, відповідальність, гідність, власність, рівність, порядність, совість, справедливість. З них чітко проглядаються такі специфічні цінності працівників - законність, честь, гуманізм, совість, патріотизм, взаємодопомога, мужність і безкорисливість, благородство і вірність обов'язку, майстерність і професіоналізм тощо. Система цінностей правоохоронної діяльності заснована на міжнародному законодавстві про права людини, низці національних нормативних актах, потребах українського суспільства в забезпеченні правопорядку і законності.

Використані джерела:

1. *Поліщук П.В. Аксіологічний вимір діяльності працівників внутрішніх справ /П.В. Поліщук // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 2. – С. 311-318.*
2. *Права людини в діяльності української поліції – 2015. Науково-практичне видання / Упоряд. Крапивін Є.О. – К. : Асоціація УМДПЛ, 2016 р. – 408 с.*
3. *Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. - К. : Преса України, 1997. - 80 с.*
4. *Бандура О.О. Справедливість та її роль у системі цінностей права / О. О. Бандура // Закон и жизнь. - 2012. - № 11 (251). - С. 31-34.*

Мельник Вікторія Олександрівна,
*студентка магістратури юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права*

ТЕНДЕНЦІЇ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ЩОДО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНУ «ПОСЯГАННЯ НА ТЕРИТОРІАЛЬНУ ЦІЛІСНІСТЬ І НЕДОТОРКАНІСТЬ УКРАЇНИ»

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого статтею 110 КК України, характеризується активними діями, які можуть проявитися у таких формах: 1) дії, вчинені з метою зміни меж території або з метою зміни державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України; 2) публічні заклики до вчинення дій, метою яких є зміна меж території (державного кордону) України; 3) розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення дій, метою яких є зміна меж території (державного кордону) України.

Зміст цих дій достатньо повно і всебічно з'ясований у кримінально-правовій літературі [1, 2]. Відповідне розуміння ґрунтується на положеннях Конституції України, зокрема ч. 3 ст. 5 та ст. 73, та інших нормативно-правових актів, які є додатковою юридичною підставою кримінально-правової кваліфікації.

З метою узагальнення судової практики проаналізовано 20 рішень суду першої інстанції, що не оскаржувались, постановлені в період з 01.03.2016 р. по 19.11.2016 р. [3-22].

За результатами аналізу встановлено, що у десяти вироках з двадцяти суд кваліфікував дії особи за ч.1 ст.110 КК України як умисні дії, вчинені з метою зміни меж території(державного кордону) України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, що становить 50% від загальної кількості проаналізованих (у 6-ти з них – «умисні дії...» полягали в організації та проведенні незаконного референдуму).

У 9-ти вироках з 20, тобто в 45%, дії особи суд кваліфікував за ч. 1 ст. 110 КК України як розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення дій, метою яких є зміна меж

території (державного кордону) України на порушення порядку, встановленого Конституцією України.

За ч.1 ст.110 КК України як публічні заклики до вчинення дій, метою яких є зміна меж території (державного кордону) України на порушення порядку, встановленого Конституцією України суд кваліфікував дії особи лише в 1 вирокі, що становить 5% від проаналізованих.

Частка вироків, в яких допущена неправильна кваліфікація, становить 15 % (3 вирокі). З проаналізованого матеріалу вбачається, що для суду становить труднощі розмежування дій, що передбачені як альтернативні частиною 1 статті 110 КК України.

Так, вирокі Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 30 березня 2016 р. дії особи по проведенню відео конференції із закликами до сприяння так званім «ЛНР» та «ДНР» у відвоюванні всіх «исконнорусских земель» та дії по розповсюдженню друкованих матеріалів із такими ж закликами суд кваліфікував за ч.1 ст.110 КК України як умисні дії, вчинені з метою зміни меж території та державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, а також розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій. Суд не взяв до уваги, що заклики під час відео конференції завжди є публічними, а тому дії особи слід кваліфікувати за ч.1 ст.110 КК України як публічні заклики до вчинення дій, метою яких є зміна меж території (державного кордону) України на порушення порядку, встановленого Конституцією України та розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій, оскільки будь-яких інших умисних дій з метою зміни меж території (державного кордону) України на порушення порядку, встановленого Конституцією України не було вчинено.

Схожу помилку допустив Дзержинський районний суд м. Харкова у вир. від 29 липня 2016 року, яким публічні виступи особи, в ході яких звучали заклики до зміни меж території України шляхом від'єднання Харківської області та створення самостійної «Харківської народної республіки», кваліфікував за ч.1 ст.110 КК України як умисні дії, вчинені з метою зміни меж території та державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України та публічні заклики до таких дій. Знову ж таки, у діях особи не вбачається умисних дій, вчинених з метою зміни меж території та державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України.

У вирокі Прилуцького міськрайонного суду Чернігівської області від 13 травня 2016 р. кваліфікація взагалі не була конкретизована. Повторне розповсюдженні в соціальній мережі «ВКонтакте» текстових публікацій із закликами до вчинення дій з метою зміни меж території та державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України були кваліфіковані «за ч.1 ст.110 КК України, як умисні дії, вчинені з метою зміни меж території *або* державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, а також публічні заклики *чи* розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій, та за ч. 2 ст. 110 КК України, як розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення дій з метою зміни меж території *або* державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, вчинених повторно, хоча особа вчинила лише повторне розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення дій з метою зміни меж території та державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України.

Варто зазначити, що у більшості вироків суди неналежно обґрунтовували кваліфікацію. Так, лише 6 з 20 проаналізованих вироків(30% від загальної кількості) містять посилання на статті Конституції України, які безпосередньо регламентують процедуру зміни меж території та державного кордону України, що були порушені. У 10-ти вирокіх з 20-ти проаналізованих(50%) суди обмежились констатуванням факту визнання обвинуваченим своєї вини і визнали за недоцільне дослідження доказів, оскільки обставини справи вважали встановленими, а вину доведеною. В цих випадках суди обґрунтовували лише укладення угоди про визнання винуватості.

Крім того, лєвова частка дій осіб, що кваліфіковані у вироках за ч.1 ст.110 КК України як розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення дій з метою зміни меж території та державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, вчиняються шляхом використання соціальних мереж. У жодному з таких випадків суди не обґрунтовували кваліфікацію[3-10]. Не було наведено правової норми, яка б передбачала, що сторінки у соціальних мережах використовуються як засоби масової інформації.

Такий стан судової практики суперечить статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод «Право на справедливий суд», в частині вимоги про обґрунтованість судового рішення.

Зазвичай суди посилаються лише на приписи Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України. Посилання ж на джерела, що є додатковими юридичними підставами кримінально-правової кваліфікації здійснювались вкрай рідко. Лише у 3 вироках з 20-ти проаналізованих суди посилались на положення Конвенції про захист прав і основоположних свобод, що становить 15 % від загальної кількості вироків.

Отже, на підставі вищезазначеного, можна зробити висновок, що кримінально-правова кваліфікацію злочину «Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України» суди здійснюють здебільшого правильно. Наявні ж помилки свідчать про недотримання окремими судами принципів кримінально-правової кваліфікації та про відсутність усталеної судової практики щодо цієї категорії злочинів.

Використані джерела:

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 4-те вид., переробл. та доповн. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Юридична думка, 2010. – 1184с.
- 2.Рубащенко М. А. Дії, вчинені з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України: поняття та види [Електронний ресурс] / М. А. Рубащенко // Вісн. Асоц. кримін. права України. – 2014. – № 2 (3). – С. 311-325.[Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://nauka.juracademy.kharkov.ua/download/visnik_yg/3/25.pdf. – Заголовок з екрана.
3. Вирок Лисичанського міського суду Луганської області від 15 березня 2016 р. № 57940442. Справа № 415/726/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://reyestr.court.gov.ua/Review/57940442>
4. Вирок Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 30 березня 2016 р. № 56801403. Справа № 686/19004/14-к// Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://reyestr.court.gov.ua/Review/56801403>
5. Вирок Прилуцького міськрайонного суду Чернігівської області від 13 травня 2016 р. № 57670080. Справа № 1-кп/742/113/16.// Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://reyestr.court.gov.ua/Review/57670080>
6. Вирок Кременського районного суду Луганської області від 20 травня 2016 р. № 57803924. Справа № 414/735/16-к// Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://reyestr.court.gov.ua/Review/57803924>
7. Вирок Северодонецького міського суду Луганської області від 20 травня 2016 р. №59905310. Справа № 428/5002/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://reyestr.court.gov.ua/Review/59905310>
8. Вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 1 червня 2016 р. № 58047352. Справа № 308/4653/16к// Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://reyestr.court.gov.ua/Review/58047352>

9. Вирок Самарського районного суду м. Дніпропетровська від 3 серпня 2016 р. № 59567491. Справа № 206/3792/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/59567491>
10. Вирок Зарічного районного суду м. Сум від 9 листопада 2016 р. № 62597542. Справа № 591/5685/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/62597542>
11. Вирок Святошинського районного суду м. Києва від 3 березня 2016 р. № 56291512. Справа № 668/14221/15-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/56291512>
12. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 3 березня 2016 р. № 56241309. Справа № 640/2086/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/56241309>
13. Вирок Рубіжанського міського суду Луганської області від 16 березня 2016 р. № 56525992; Справа № 423/898/15-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/56525992>
14. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 29 березня 2016 р. № 56962330. Справа № 644/1246/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/56962330>
15. Вирок Новоайдарського районного суду Луганської області від 13 квітня 2016 р. № 57118951. Справа № 419/1238/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/57118951>
16. Вирок Новоайдарського районного суду Луганської області від 14 квітня 2016 р. № 57147843. Справа № 419/1240/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/57147843>
17. Вирок Новоайдарського районного суду Луганської області від 14 квітня 2016 р. № 57147813. Справа № 419/1239/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/57147813>
18. Вирок Барвінківського районного суду Харківської області від 30 травня 2016 р. № 58865575. Справа № 611/438/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/58865575>
19. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 7 червня 2016 р. № 58147571. Справа № 640/8881/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/58147571>
20. Вирок Краснолиманського міського суду Донецької області від 15 червня 2016 р. № 58972099. Справа № 236/1655/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/58972099>
21. Вирок Жовтневого районного суду м. Харкова від 28 липня 2016 р. № 59326097. Справа № 1-кп/639/374/16 // Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/59326097>
22. Вирок Дзержинського районного суду м. Харкова від 29 липня 2016 р. № 59312645; Справа № 638/11791/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/59312645>

ОТГРАНИЧЕНИЕ ЛЖЕПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА ОТ ПРИЧИНЕНИЯ ИМУЩЕСТВЕННОГО УЩЕРБА БЕЗ ПРИЗНАКОВ ХИЩЕНИЯ

Одна из целей лжепредпринимательства, согласно ст.234 УК, обозначена как получение иной незаконной имущественной выгоды. Цель извлечения имущественной выгоды может быть достигнута при причинении имущественного ущерба собственнику или иному владельцу имущества путем обмана или злоупотребления доверием при отсутствии признаков хищения (ст. 216 УК). Материальный ущерб причиняется не присвоением имущества, как при мошенничестве, а в форме упущенной выгоды, неполучения должного дохода. Сравним указанные преступления.

Видовым и основным непосредственным объектом причинения имущественного ущерба без признаков хищения (ст.216 УК) являются отношения собственности. В качестве основного непосредственного объекта этого преступления выступают отношения конкретной формы собственности, терпящей урон от совершения преступления. Видовым объектом лжепредпринимательства являются отношения в сфере экономической деятельности, основным непосредственным – отношения, обеспечивающие порядок осуществления предпринимательской деятельности, дополнительным непосредственным объектом – отношения собственности, если лжефирма создана для извлечения иной имущественной выгоды, не связанной с получением кредитов, освобождением от налогов, преступной деятельностью. Так судить об объекте лжепредпринимательства можно, исходя из местоположения состава [1, с. 198].

При причинении имущественного ущерба без признаков хищения используется обман или злоупотребление доверием, как и при мошенничестве, но нет признаков хищения. Это объединяет рассматриваемые нормы.

Во-первых, при лжепредпринимательстве также виновные прибегают к обману.

Во-вторых, тоже причиняется имущественный ущерб в виде упущенной выгоды.

В-третьих, и лжепредпринимательство, и причинение имущественного ущерба не являются хищением.

При лжепредпринимательстве с целью извлечения имущественной выгоды обман заключается в том, что руководители коммерческих структур или индивидуальные предприниматели, заключая договоры с другими хозяйствующими субъектами, не собираются выполнять условия договора, в связи с чем не занимаются подбором контрагентов, не имеют для этого достаточных средств, помещений, складов и т. п. В ряде случаев полученная предоплата используется на расходы, не связанные с исполнением договорных обязательств, например, на выплату зарплаты, исполнение другого договора, погашение долгов, ремонт и обустройство дорогостоящего офиса и т. д.

Такие неправомерные действия совершаются, например, путем незаконного удержания предоплаты, полученной от организаций, с которыми заключаются хозяйственные договоры на поставку товаров, либо на выполнение работ (услуг) без исполнения условий договора, либо использованием их на расходы, не связанные с исполнением договорных обязательств. Нередко руководители предпринимательских структур, не имея достаточных финансовых средств для определенной деятельности, идут на различные ухищрения, чтобы получить такие средства. С этой целью они, не намереваясь выполнять условия договора, но и не преследуя цель присвоения денежных средств, чтобы не быть привлеченными к уголовной ответственности, дают объявления о том, что могут поставить определенный товар, заключают договоры, получают предоплату и используют ее определенное, часто довольно продолжительное время, получая прибыль от оборота денежных средств. Своевременный невозврат денег объясняют ссылками на различные надуманные причины. Тем самым

причиняється ущерб володільцю грошових засобів, який хоча і отримує їх через певний час, але, враховуючи велику ступінь інфляційних процесів, несе значительний збиток. Нерідко такі дії переростають в шахрайство [2, с. 502].

Якщо причинення майнового збитку шляхом обману або зловживання довірою здійснюється законно створеною комерційною організацією, то в цьому випадку створення лжепідприємницької структури буде способом здійснення обману при причиненні майнового збитку.

Склади обох злочинів сконструйовані як матеріальні, в якості наслідків передбачено і в тому, і в іншому злочині збиток в формі упущеної вигоди. Різниця полягає в тому, що для складу причинення майнового збитку без ознак хищення шляхом обману або зловживання довірою (ч.1 ст.216) не вимагається великий збиток, а для лжепідприємництва і ч.2 ст.216 УК – це обов'язкова умова. Момент закінчення злочинів однаковий – настання збитку.

Суб'єктивна сторона обох злочинів представлена винною в формі умислу. Причинення майнового збитку без ознак хищення можливо тільки з прямим умислом, на що вказує спосіб здійснення злочину.

Суб'єкт причинення майнового збитку загальний: фізична особа, досягла 16 років, вменяема.

Проаналізувавши елементи обох складів злочинів, відзначаємо, що лжепідприємництво є спеціальною нормою по відношенню до норми, передбачаючої відповідальність за причинення майнового збитку без ознак хищення, і конкретизує, по суті, спосіб здійснення цього злочину.

Використані джерела:

1. Лукашов, А. І. *Злочини проти порядку здійснення економічної діяльності : кримінально-правова характеристика і питання кваліфікації* / А. І. Лукашов. – Мінськ : Тесей, 2002. – 256 с.
2. *Кримінальне право Республіки Білорусь : Особлива частина : навчальний посібник* / під ред. А. І. Лукашова. – Мінськ : Амалфея, 2001. – 807 с.

Міняйло Тетяна Анатоліївна,
*студентка магістратури юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІМ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ

У Мінімальних стандартних правилах ООН, які стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінських правилах»), затверджених 29 листопада 1985 р., серед керівних принципів винесення судового рішення і вибору заходів впливу значаться, зокрема, такі: «17.1. При виборі заходу впливу компетентний орган повинен керуватися наступними принципами: а) заходи впливу завжди повинні бути співрозмірні не лише з обставинами і тяжкістю правопорушень, але й з становищем та потребами неповнолітнього, а також з потребами суспільства; б) рішення про обмеження особистої свободи неповнолітнього повинні прийматися тільки після ретельного розгляду питання і обмеження повинно бути по можливості зведене до мінімуму; в) неповнолітнього правопорушника не слід позбавляти особистої свободи, якщо тільки він не визнаний винним у вчиненні діяння з застосуванням

наси́льства проти іншої особи або в неодноразовому вчиненні інших серйозних правопорушень, а також за відсутності іншого відповідного заходу впливу;d) при розгляді справи неповнолітнього питання про його або її благополуччя повинно слугувати визначальним фактором...»[1].

Однак, як свідчить аналіз статистичних даних, наданих на запит Державною судовою адміністрацією України, із всіх видів покарань, що призначалися неповнолітнім, позбавлення волі становило у 2014 та 2015 році – 48%, у 2016–41% [2]. Таку ситуацію не можна визнати прийнятною, оскільки сутність позбавлення волі глибоко суперечлива. У світлі проблем, пов'язаних із призначенням покарань неповнолітнім, постає питання щодо ефективності системи покарань щодо неповнолітніх.

При засудженні до покарання у виді позбавлення волі неповнолітній відривається від життя в нормальних умовах, ізолюється від суспільства, потрапляє в обстановку, яка різко відрізняється від життя на волі, де можливість залучення до антигромадських стереотипів поведінки значно зростає, а адаптаційні здатності особи до життя на волі після звільнення знижуються. [3] Тому пропонується залишити позбавлення волі в системі покарань неповнолітніх злочинців лише за вчинення ними злочинів середньої тяжкості повторно або із фізичним насильством над особою, тяжких та особливо тяжких злочинів.

Із всієї системи покарань, передбачених КК України, до неповнолітніх може бути застосовано лише шість з них. Досить часто виникає така ситуація, коли до неповнолітнього неможливо застосувати жодне з покарань[4].

Відповідно до постанови Пленуму Верховного Суду України № 7 від 24.10.2003 року «Про практику призначення судами кримінального покарання», суд невинуватити до більш тяжкого виду покарання у випадках, коли санкцією закону, за яким засуджується особа, передбачено лише такі покарання, які з огляду на її вік чи стан не можуть бути до неї застосовані. В таких випадках суд, за наявності до того підстав, відповідно до ст. 285-286 КПК України повинен закрити справу і звільнити особу від кримінальної відповідальності або постановити обвинувальний вирок і звільнити засудженого від покарання [5].

Однак така ситуація повністю нівелює принцип невідворотності кримінальної відповідальності та покарання за вчинений злочин, зміст якого полягає в тому, що особа, яка вчинила злочин, підлягає покаранню в кримінально-правовому порядку. Під останнім слід розуміти і своєчасне притягнення злочинця до відповідальності, й те, що перед законом ніхто не повинен мати привілеїв [6]. Крім того, даний принцип покликаний продемонструвати соціально нестійким елементам „невигідність” порушення кримінального закону [7].

Для недопущення такої ситуації пропонується розширити перелік покарань, що можуть призначатися для неповнолітніх та розширити коло випадків призначення видів покарання, вже передбачених в КК України для неповнолітніх.

Досить ефективним видом покарання щодо неповнолітніх є громадські роботи, широке застосування яких в умовах кризової соціально-економічної ситуації дозволило б зайняти значну масу неповнолітніх засуджених суспільно корисною працею, а також одержати певний економічний ефект на благо суспільства. У результаті застосування до неповнолітніх даного виду покарання відбувається обмеження беззмістовного дозвілля неповнолітніх засуджених і формується відповідальне ставлення до суспільно корисної праці. У той же час, не дивлячись на низку переваг, громадські роботи все ще вкрай рідко застосовуються до неповнолітніх злочинців. Серед причин нечастого застосування – незначна кількість санкцій: 18,7 % від загальної кількості санкцій, відсутність угодженого механізму виконання, а також суб'єктивна недооцінка карально-виховного потенціалу даного виду покарання суддями. Можна запропонувати кілька шляхів активізації застосування даного виду покарання: збільшення кількості санкцій, що передбачають громадські роботи як основний вид покарання; установлення можливості застосовувати громадські роботи також і як додатковий вид покарання, у тому числі й у випадках, коли

вони безпосередньо не передбачені в санкції відповідної статті[3]. Крім того покарання у виді громадських робіт доцільно застосовувати до всього кола неповнолітніх, що вчинили злочин у віці, з якого може наступати кримінальна відповідальність, тобто з 14 років, а не з 16, як встановлено на сьогоднішній день у Кримінальному кодексі України.

Як один із видів покарань, пов'язаних із виправно-трудовим впливом, представляється обґрунтованим увести до кримінального законодавства новий вид покарання для неповнолітніх – обмеження волі. Даний вид покарання слід розглядати насамперед як альтернативу покаранню у виді позбавлення волі. З метою широкого застосування даного покарання варто створити мережу виправно-виховних центрів для того, щоб вони були в кожному регіоні. З огляду на специфіку вітчизняного трудового законодавства слід передбачити можливість залучення до продуктивної праці засуджених до обмеження волі неповнолітніх починаючи з 14-річного віку. Для неповнолітніх 14–15 річного віку трудова діяльність повинна бути обмежена навчально-виробничою практикою й посильними роботами із благоустрою виправно-виховного центру. При цьому основними засобами виправного впливу на неповнолітніх, засуджених до обмеження волі, повинні стати не стільки праця, роль якої не применшується, скільки загальноосвітнє, професійно-технічне навчання й соціально-виховна робота при відсутності строгої ізоляції засудженого від соціального середовища.

Подібне вирішення питання, на наш погляд, сприяло б більш глибокій індивідуалізації покарання неповнолітніх і в певній мірі усунуло б негативні наслідки масового застосування до неповнолітнього позбавлення волі, більшою мірою сприяло б їх успішній соціальній адаптації.

Використані джерела:

1. *Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций, касающиеся отправления правосудия в отношении несовершеннолетних ("Пекинские правила")* [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_211/page
2. *Лист Державної судової адміністрації України від 15.03.17р. № 216-17-225/17 про розгляд запиту від 10.03.17 р.*
3. *Березовська Н. Л., Деякі проблемні питання призначення покарань неповнолітнім / Н. Л. Березовська // Вісник Асоціації кримінального права України, 2014, № 1(2) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/07/2_11.pdf*
4. *Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 25. – ст. 131.*
5. *Про практику призначення судами кримінального покарання: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 7 від 24.10.2003 року // Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03>*
6. *Сучасне кримінальне право України: Курс лекцій / А.В. Савченко, В.В. Кузнєцов, О.Ф. Штанько. – К., 2005.*
7. *Фріс П.Л. Кримінально-правова політика України: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. – К., 2005.*

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ПРОКУРОРА

В умовах пошуку найраціональніших шляхів реформування прокуратури України для забезпечення прав та свобод людини як на найвищій суспільній цінності набуває особливої актуальності зміцнення моральних засад діяльності правоохоронних органів, зокрема, прокуратури. На прокуратуру покладено функції і обов'язки, які вимагають від її службових осіб таких професійних якостей, які відповідали б найвищим стандартам людської поведінки. Це безпосередньо стосуються моральності і професійної етики у прокурорському середовищі. Знання законодавства і досвід його застосування значною мірою втрачають цінність, якщо діяльність прокурорів позбавлена морально-етичного наповнення.

Професійна етика – це вчення про етичні основи професійної діяльності, про моральні якості представників певної професії і про моральні відносини, які складаються в процесі здійснення професійної діяльності.

Зміст норм і принципів професійної етики значною мірою формується під впливом як соціальних завдань конкретної професійної діяльності, так і тих сторін моральних відносин, які найбільш типові для даної професійної діяльності.

Серед видів професійної етики особливе місце посідає професійна етика юристів, тобто осіб, які присвятили свою діяльність використанню і застосуванню норм права у процесі регулювання суспільних відносин.

Юридична етика, пов'язана з характером діяльності всіх юристів-правознавців і виробленими стереотипами їх професійної поведінки. Це дозволило спілці юристів України в 2001 році затвердити Основні засади професійної етики юристів України [1, с. 595].

На думку В.Шибіка, є підстави виділяти як самостійний різновид юридичної етики судову етику, яка мала б включати не лише етичні привила для суддів, але й прокурорів, слідчих, адвокатів [2, с. 367]. Такої ж думки дотримуються російський дослідник В.Четвернін [3, с. 1216].

Вважаємо, що в теоретичному і практичному розумінні ця ідея є нездійсненною, оскільки лише суди охоплюються судовою владою, чого не можна сказати про прокуратуру, органи розслідування, і звичайно, про адвокатуру. Та й розбіжності у характері професійної діяльності є більш ніж відчутні, хоча не можна заперечувати і наявності спільних рис, пов'язаних з тим, яку роль відіграють ці органи у забезпеченні додержання принципів верховенства права і законності, підтриманні правопорядку.

Це особливо може помітити працівник, який займався різними видами юридичної діяльності. Наприклад суддя чи прокурор, які раніше були адвокатами, здатні краще зрозуміти позицію адвоката з точки зору додержання ним норм адвокатської етики, що сприяє гармонізації професійних відносин між ними.

Зв'язок між судовою і прокурорською етикою найвиразніше проявляється у країнах так званої романської правової сім'ї, в якій і судді, і прокурори попри те, що вони здійснюють різні функції, належить до одного професійного мегаоб'єднання – магістратури і можуть без особливих формальностей міняти статус судді на статус прокурора, і навпаки.

Що стосується діяльності прокурора, то вона пов'язана з великою кількістю моральних проблем. Вирішення цих проблем відбувається залежно від моральних ідеалів, принципів і почуттів прокурора. При цьому роль регулятора поведінки в усіх випадках виконують цілком конкретні, перевірені практикою і освячені традицією вимоги прокурорської етики. У правовій літературі не дається її визначення, зробимо спробу запропонувати власне визначення.

«Професійна етика прокурора – це зведення правил етичної поведінки при здійсненні функцій прокуратури у відносинах з пересічними громадянами, суддями, іншими сторонами

судового процесу, представниками правоохоронних та інших державних органів та установ, органами місцевого самоврядування, зарубіжними органами прокуратури, об'єднаннями громадян, засобами масової інформації, колегами-прокурорами для підтримання авторитету прокуратури в суспільстві».

Прокурор не лише керується нормами етики, враховуючи при цьому специфіку служби в прокуратурі. Він у своїй професійній діяльності обирає лінію оптимальної поведінки, яка відповідає його внутрішньому моральному переконанню, так званому внутрішньому імперативу поведінки, несучи за порушення етичних норм, залежно від характеру порушень, юридичну відповідальність як представник держави.

Важливе значення професійної етики прокурора як її окремої галузі полягає в тому, що її основною функцією виступає регулювання моральних відносин прокурора, що виникають під час здійснення ним своїх професійних обов'язків.

Застосування норм професійної етики на практиці створює сприятливий професійний клімат в прокурорському середовищі, підвищує працездатність працівників прокуратури і їхній рівень їх доброчесності і, цим самим допомагає підвищити авторитет прокурорської професії в очах громадськості.

Неоціненною є роль професійної етики і для виховного процесу у прокурорській системі. Кожна людина в суспільстві виконує різні соціальні ролі і функції. Виконання певних функцій передбачає наявність не тільки певних професійних знань, навичок і умінь, а й моральних вимог, а також виховання необхідних моральних якостей для виконання соціальної ролі професії.

Етичне виховання особи прокурора – важливе завдання професійної етики.

Використані джерела:

1. Сухоруков О.А. *Спілка юристів України* / О.А.Сухоруков // *Юридична енциклопедія*. – Т. 5. – К.: Українська енциклопедія. – С. 595.
2. Шибіко В.П. *Етика судова* / В.П. Шибіко // *Юридична енциклопедія*. – Т. 2. – Х.: Українська енциклопедія, 1999. – С. 367–368.
3. Четвернин В.А. *Этика судебная* / В.А. Четвернин // *Юридическая энциклопедия / Институт государства и права Российской академии наук*; Под общ. ред. Б.Н. Топорнина – М.: «Юрист», 2001. – 1267 с.

Нікіфорова Тетяна Іванівна,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права,
кандидат юридичних наук, доцент

ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИРІШЕННЯ ПИТАННЯ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ НА ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» від 23 травня 2013 року № 314-VII КК України було доповнено розділом XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб». У цей розділ було внесено зміни Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року № 1207-VII[1, 2]. Положення цих законів є безперечно актуальними, оскільки дозволяє

на законодавчому рівні певним чином привести у відповідність до взятих Україною на себе міжнародно-правових зобов'язань положення чинного Кримінального та Кримінального процесуального законодавства в частині відповідальності юридичних осіб за вчинення суспільно небезпечних діянь.

Головними аргументами на користь законодавчого закріплення кримінально-правового впливу на юридичних осіб, зокрема, є:

1) оскільки велика кількість злочинів скоюється через корпорації, єдиним ефективним методом боротьби з корпоративною злочинністю є накладення прямих караючих санкцій на корпорації;

2) піддавати кримінальному переслідуванню виключно фізичних осіб за дії, які вони скоювали в рамках корпорацій та своїх службових обов'язків – не справедливо, до того ж, не дозволить досягнути бажаного результату;

3) альтернативні моделі відповідальності юридичних осіб (адміністративна, цивільна) не дають тих процесуальних гарантій, що є в кримінальному процесі;

4) на корпорації може накладатися штраф, що значно перебільшує максимальний розмір штрафу для фізичних осіб, до того ж, велике значення може мати сам факт засудження корпорації;

5) на міжнародному рівні держави часто надають правову допомогу один одному часто тільки по кримінальних справах, а злочинна діяльність корпорацій має тенденцію носити позанаціональний характер[3, с. 156-157].

Аргументи «за» також викладені в Рекомендації Комітету міністрів країн - членів Ради Європи щодо відповідальності підприємств – юридичних осіб за правопорушення, вчинені в ході ведення ними господарської діяльності, яка була прийнята 20 грудня 1988 р. (розроблена комітетом експертів в області кримінальної відповідальності корпоративних одиниць за рішенням Європейського Комітету із кримінальних проблем), і Меморандумі з коментарями до цієї Рекомендації. У цих документах відзначалися наступні підстави встановлення такої відповідальності для юридичних осіб:

1) зростаюче число правопорушень, вчинених у ході ведення підприємствами своєї діяльності, що завдає значної шкоди окремим особам і суспільству в цілому;

2) бажаність покладання відповідальності у випадках, коли вигода витікає з незаконної діяльності;

3) труднощі у встановленні конкретних осіб, які повинні відповідати за вчинений злочин, пов'язані зі складною структурою управління підприємством;

4) недостатня ефективність застосування санкцій до окремої особи для запобігання здійснення підприємством нових правопорушень;

5) необхідність покарання підприємств за незаконну діяльність для того, щоб запобігати подальшим правопорушенням й стягувати нанесений збиток.

Відповідно до даної Рекомендації на підприємства, що ведуть господарську діяльність, повинна накладатись відповідальність за правопорушення, вчинені ними в процесі ведення своєї діяльності, навіть якщо правопорушення не було пов'язане з виконуваними підприємством завданнями. Підприємство повинне нести відповідальність незалежно від того, чи була встановлена конкретна особа, у дії (бездіяльності) якого містився склад правопорушення. Якщо ж така особа встановлена, то залучення до відповідальності підприємства не повинне звільняти від відповідальності фізичну особу, винну у правопорушенні. Зокрема, особи, що виконують управлінські функції на підприємстві, повинні відповідати за порушення при виконанні своїх обов'язків, якщо це призвело до вчинення правопорушення. Підприємство не повинно нести відповідальність, якщо керівництво підприємства не було задіяне в правопорушенні й вживало всі необхідні заходи для його запобігання. При цьому термін «задіяне» вживається в дуже широкому значенні. Управління підприємством вважається задіяним у правопорушенні й у тому випадку, якщо воно, знаючи про факт правопорушення, приймає отриманий від цього прибуток [4].

Проте введення даного інституту в кримінальне право України викликало суттєві дискусії та зауваження в доктрині кримінального права.

Для вітчизняної науки кримінального права питання кримінально-правового впливу на юридичних осіб звичайно не є новим. Враховуючи досвід зарубіжних країн, вітчизняні науковці здійснювали дослідження, присвячені перспективам визнання юридичної особи суб'єктом кримінальної відповідальності чи запровадження інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб. Проте розділ XVI-I КК звичайно не міг увібрати увесь науковий доробок, тому положення цього розділу піддаються з боку науковців глибокому критичному аналізу. Ключовою з-поміж усіх проблемних питань є дискусія щодо природи цього нового для кримінального права України інституту.

Перед тим як проаналізувати доктринальні підходи до вирішення питання щодо застосування кримінально-правового впливу на юридичних осіб, слід звернутися до зарубіжного досвіду.

У світовій практиці існує три основних моделі інституту юридичної відповідальності юридичних осіб, а саме:

а) традиційна конструкція кримінальної відповідальності юридичних осіб, коли юридична особа поряд із фізичною особою визнається самостійним суб'єктом злочину та у певних випадках підлягає кримінальній відповідальності (Велика Британія, США, Австрія, Франція).

б) друга конструкція базується на принципі винної кримінальної відповідальності фізичної особи (суб'єкта) за вчинення нею злочину. При цьому за умови, що фізична особа вчиняє злочин в інтересах юридичної особи, поряд із фізичною особою юридична також зазнає кримінальної відповідальності (Швейцарія, Іспанія, Туреччина);

в) і, нарешті, в третій моделі юридична особа зазнає специфічну адміністративної відповідальності за причетність до злочину, що вчинила фізична особа (Німеччина, Італія, Швеція) [5, с. 45].

Інститут заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб в Україні зовні є наближеним до другої моделі, проте глибокий аналіз положень відповідного розділу КК викликає багато зауважень з цього приводу.

Різноманітні підходи щодо вирішення питання про можливість здійснення кримінально-правового впливу на юридичних осіб у вітчизняній науці, які сформувалися до внесення відповідних змін до КК узагальнено можна звести до трьох основних наукових напрямків. В основі першого напрямку лежить уявлення про те, що юридичні особи можуть визнаватися суб'єктами певних видів злочинів, а тому до них може застосовуватися кримінальна відповідальність у різних формах її прояву, в тому числі і покарання. Представники другого підходу не вважають за можливе визнання колективних суб'єктів, якими виступають юридичні особи, як суб'єктів злочину, а тому до них не може застосовуватися кримінальна відповідальність у різних формах свого прояву, у тому числі й у формі покарання. Третій підхід можна визнати компромісним, і він полягає у тому, що юридичні особи не можуть бути визнані суб'єктами злочину, принаймні без внесення принципових змін до загальних засад кримінального права, але до них можуть застосовуватися примусові та заохочувальні кримінально-правові заходи, за аналогією з тими, які застосовуються до осіб, у яких відсутні всі ознаки суб'єкта злочину.

На перший погляд у КК було застосовано саме третій підхід. Проте аналіз відповідних законодавчих положень призвів в доктрині до висновків, що заходи кримінально-правового характеру до юридичних осіб мають усі ознаки кримінальної відповідальності, проте не співвідносяться з іншими положеннями Загальної частини КК.

Основні критичні зауваження щодо нового інституту кримінального права зводяться до наступного:

1) порушується принцип індивідуальної відповідальності (фактично діє принцип «кругової поруки»), тим самим ігнорується норма Конституції України (абз. 2 ст. 61 – «юридична відповідальність особи має індивідуальний характер»).

2) порушується принцип винної відповідальності. Взагалі, питання про вину є доволі суперечливим у контексті інституту відповідальності юридичних осіб. Очевидно, що у юридичної особи не може бути ніякого психічного ставлення до вчинюваного нею діяння. Деякі дослідники пропонують вирішити це питання відокремленням суб'єкту злочину (фізична особа) від суб'єкту кримінальної відповідальності (юридична особа).

3) значний рівень колізійності по відношенню до чинного Кримінального Кодексу, зокрема щодо положень про суб'єкта злочину, поняття та видів покарання, інститутів співучасті, множинності, стадій вчинення злочину, тощо[5, с. 50-53].

Усі ці зауваження базуються на тому, що аналізований інститут за своєю суттю, метою (превенція, покарання, компенсація), функціями (загальна та спеціальна превенція, пенальна функція) відповідають природі, меті та функціям кримінальної відповідальності. Виходячи із зазначеного, робиться висновок, що запропоновані законодавцем заходи, незалежно від того, як їх назвати, де-факто передбачають саме кримінальну відповідальність, а отже і створення нового виду суб'єкту – юридичної особи, а це, як зазначалося вище, не співвідноситься з іншими положеннями КК.

Проте К.П. Задоя, аналізуючи усі ці позиції, приходить до висновку, що концепція кримінальної відповідальності у чинному КК обов'язково передбачає осуд особи за вчинений злочин, який має бути закріплений в обвинувальному вироку. Проте, згідно ч. 4 ст. 374 КПК, суд приймає рішення про застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру, яке закріплюється у вироку, проте про осуд юридичної особи не йдеться. Тому заходи кримінально-правового характеру до юридичних осіб не можна звести до форм кримінальної відповідальності[6, с. 44].

Звичайно найбільш прийнятною є позиція, згідно якої заходи кримінально-правового характеру не є кримінальною відповідальністю, а є іншими заходами, подібними до тих, які застосовуються до осіб, що не є суб'єктами злочину (примусові заходи медичного характеру, примусові заходи виховного характеру, примусове лікування, спеціальна конфіскація). Проте останні є по своїй суті заходами безпеки або виховання, що застосовуються у випадках вчинення правопорушення чи настання інших юридичних фактів, переслідують цілі попередження, прискікання, регулювання, відновлення, а також — забезпечення безпеки. Заходи щодо юридичних осіб, як вже зазначалося, переслідують мету покарання та превенції, а тому є видом відповідальності.

К.П. Задоя пропонує визнати їх окремим видом юридичної відповідальності щодо юридичних осіб[6, с. 49].

Існують також пропозиції щодо виключення аналізованого інституту з КК зважаючи на його дискусійність, оскільки заходів правового реагування відносно діяльності юридичних осіб чинне законодавство (адміністративне, фінансове, господарське, цивільне та ін.) має достатньо, а тому, немає сенсу додавати до них ще й заходи кримінально-правового характеру [5, с. 54].

Проте зазначений інститут в КК є, зазнає змін та звичайно потребує удосконалення.

Використані джерела:

1. *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб: Закон України від 23 травня 2013 року № 314-VII // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 12. – Ст. 183.*
2. *Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 26. – Ст. 892*

3. Дудченко К.Ю. Інститут заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб: актуальні питання становлення та розвитку // Вісник Кримінологічної асоціації України. 2014. № 8. С. 156-162.
4. Волженкин Б.В. Уголовная ответственность юридических лиц: Серия “Современные стандарты в уголовном праве и уголовном процессе”. СПб, 1998. URL: http://library.nulau.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/VOLGENKIN_UGOLOV.htm
5. Панов М.І., Харитонов С.О. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб як новела у кримінальному законодавстві України // Вісник Асоціації кримінального права України, 2014, № 2(3). С. 44-55.
6. Задоя К.П. Правова природа заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб / К.П. Задоя // Право і громадянське суспільство. – 2014. – № 4. – С. 42-53 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///D:/DOC/Downloads/Zadoia_2014-4.pdf

Плисюк Наталія Миколаївна,
доцент кафедри кримінального права та процесу,
Хмельницького університету управління та права,
кандидат юридичних наук, доцент

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ ПРИ КВАЛІФІКАЦІЇ ВБИВСТВ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

При кваліфікації вбивств важливим є питання про аналіз такого багатозначного поняття як «життя людини».

Поняття «життя людини» може містити в собі різні аспекти, такі, наприклад, як: біологічний, психологічний, соціальний, кримінально-правовий та ін. В межах поставленої тематики вважаємо за доцільне зупинитися на кримінально-правовому аспекті поняття «життя людини».

Поняття «життя людини» в кримінально-правовому аспекті асоціюється з об'єктом такого злочину як вбивство. Об'єктом вбивства є життя людини незалежно від віку, соціального стану, роду занять, стану здоров'я та інших особистісних характеристик. У Конституції України, зокрема у статті 3, проголошується, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Відповідно до статті 27 Конституції України кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань [1].

Виключно високий ступінь суспільної небезпеки цього діяння визначається тим, що воно посягає на найцінніше в кожній людині, яке не може бути поновленим чи відшкодованим – на її життя. При вчиненні вбивств настають суспільно-небезпечні наслідки, які не підлягають відновленню, тобто втрачене життя є незворотнім наслідком.

Кримінально-правовий аспект, який характеризує поняття «життя людини» як об'єкта вбивства передбачає виявлення моменту початку та закінчення життя, котрий містить в собі фактичні та юридичні передумови. До таких передумов можна віднести:

1) Встановлення того, що посягання вчинене на життя людини, яка почала своє життя. Найбільш складним і дискусійним є питання визначення початку життя, яке має визначальне значення в кримінально-правовому аспекті захисту життя людини. Проблема визначення

початку життя людини, тобто моменту, після якого вона набуває права на життя і його охорону, досить важлива з багатьох причин: від розв'язання цієї проблеми залежать питання правоздатності, визначення правової природи абортів, встановлення наявності або відсутності об'єкта злочину, складу злочину та підстав кримінальної відповідальності та ряд інших питань.

Щодо визначення початкового моменту людського життя в теорії кримінального права немає єдиного підходу науковців.

Думки інших вчених, стосовно даного питання, дуже різняться між собою і поділяються, як правило, на декілька позицій:

- з моменту запліднення (С.Д. Порошук та О.В. Онуфрієнко);
- з моменту визначення плоду життєздатним (Р. Шарапов, В.М. Трубникова та Т.А. Павленко);
- з моменту фізіологічних пологів (В.В. Сташис та М.І. Бажанов);
- з моменту народження (відокремлення від організму матері).

Найпоширенішою вважається точка зору, що початком життя слід вважати початок фізіологічних пологів (О.Ф. Бантишев, В.С.Картавцев, А.Керімов, М.Й. Коржанський, О.П.Литвин, М.І.Мельник).

А. М. Попов вважає, що кримінально-правова охорона життя повинна здійснюватися з того моменту, коли дитина готова до продовження життя поза утробою матері [5, с. 201; 6, с. 27].

А. М. Красиков моментом життя людини вважає саме момент констатування повного вигнання або вилучення продукту зачаття з організму вагітної, тобто коли плід відокремився від утроби матері [2, с. 9-10]. Р. Шарапов зазначає, що юридично життям людини є життя її мозку, і початок життя мозку означає початок життя людини [4, с. 76].

На нашу думку, початком життя людини варто визначати з народження самої дитини, тобто з моменту фактичного відокремлення від організму матері та початку самостійного функціонування з подальшим поза утробним існуванням без посилення на періоди розвитку її організму, а лише спираючись на факт живонародження, оскільки дитина може народитися різним способом, не тільки внаслідок фізіологічних пологів, а також і за допомогою кесаревого розтину, і передчасно.

2) Говорячи про життя, варто розглянути і протилежне йому поняття - «смерть». Смерть - біологічне завершення життя живої істоти, припинення її життєдіяльності. Оскільки з актом народження смерть є одним з істотних визначень життя, тому виникає необхідність дати їй осмислення.

Питання про момент закінчення життя людини – смерті з точки зору кримінального права характеризується біологічною смертю, пов'язаною з виникненням невідворотним розпадом клітин кори головного мозку. В. Даль зазначав, що смерть людини – це кінець земного життя, роз'єднання душі з тілом, припинення життєдіяльності організму та його загибель. Найпоширенішою в юридичній літературі є точка зору, що смертю є повне і незворотне припинення життєдіяльності кори головного мозку, обумовлене відмиранням його клітин.

Смерть мозку може настати внаслідок його первинного або вторинного ушкодження. Кожен факт смерті людини (потенційного донора) встановлюється консилиумом лікарів закладу охорони здоров'я або наукової установи після завершення процедури встановлення моменту смерті людини (смерті її мозку), та оформлюється акт констатації смерті людини на підставі діагностичних критеріїв смерті мозку за формою первинної облікової документації № 012/о, затвердженою наказом Міністерства охорони здоров'я України від 23 вересня 2013 року № 821.

Смертю людини слід вважати повну смерть мозку. Посягання на мертву людину, тобто після настання фізіологічної або біологічної смерті, та, яка помилково прийнята за живу в кримінальному праві варто розглядати за правилами фактичної помилки і слід кваліфікувати як замах на вбивство. Кримінально-правові наслідки настають саме після смерті мозку, тобто

незворотного закінчення життя. Клінічна смерть не є підставою для констатації смерті людини.

Таким чином, викладене дозволяє сформулювати наступні висновки. Початком життя людини, на нашу думку, варто визначати з народження самої дитини, тобто з моменту фактичного відокремлення від організму матері та початку самостійного функціонування з подальшим поза утробним існуванням без посилання на періоди розвитку її організму, а лише спираючись на факт живонародження, оскільки дитина може народитися різним способом, не тільки внаслідок фізіологічних пологів, а також і за допомогою кесаревого розтину, і передчасно. Що стосується закінчення життя людини, тобто її смерті, то слід зауважити, що смертю є повне і незворотне припинення життєдіяльності кори головного мозку, обумовлене відмиранням його клітин.

Використані джерела:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96–ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Красиков А. Н. Уголовно-правовая охрана прав и свобод человека в России [Текст] : уч. пособие / А. Н. Красиков. - Саратов : Полиграфист, 1996. -211 с.
3. Наказ МОЗ України від 29 березня 2006 р. № 179 «Інструкція з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості» // Офіційний вісник України від 26.04.2006 – 2006 р., № 15. – С. 351. – Ст. 1150.
4. Шарапов Р. Начало уголовно-правовой охраны жизни человека: опыт юридического анализа / Р. Шарапов // Уголовное право. – 2005. – № 1. – С. 75–77.
5. Попов А. Н. О начале уголовно-правовой охраны жизни в новом тысячелетии / А. Н. Попов // Уголовное право в XXI веке: Междунар. науч. конф. Москва, 31 мая – 1 июня 2001 г. – М.: МГУ им. М.В. Ломоносова, 2002. – С. 200-203.
6. Попов А. Н. Преступления против личности при смягчающих обстоятельствах / Попов А.Н. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. – 465 с.

Пунда Анастасія В'ячеславівна,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Хмельницького університету управління та права,
кандидат наук з державного управління

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ – СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ

Торгівля людьми – одна з найбільш актуальних проблем сучасності. Жертвами сучасних форм рабства в усьому світі щорічно стають мільйони людей. Окрім економічних причин які змушують шукати роботу за кордоном або в різних регіонах своєї країни, важливим фактором, що сприяють торгівлі людьми, є відсутність достовірної інформації про можливість працевлаштування, незнання своїх прав, поширення стереотипів і т.ін.

У XXI ст. торгівля людьми є одним із найбільш брутальних, ганебних та варварських порушень прав і свобод людини.

За останніми оцінками Міжнародної організації праці, кількість жертв примусової праці, у тому числі примусової сексуальної експлуатації, становить 20,9 млн осіб по всьому світу, з них 5,5 млн – діти. За даними Європейського поліцейського управління, дітей, яких примусово залучають до злочинної діяльності – організоване жебрацтво і крадіжки в магазинах, – сьогодні продають як товар за ціною 20 тис. євро. Загалом, торгівля людьми

забезпечує міжнародним злочинним організаціям по всьому світу понад 25 млрд євро прибутку.

За даними Управління з наркотиків і злочинності Організації Об'єднаних Націй, три чверті потерпілих у країнах – членах Європейського Союзу стають жертвами торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації (76%). Інших потерпілих примушують до праці (14%), жебрацтва (3%) чи використовують як домашню прислугу (1%). Жінки та дівчата є основними жертвами торгівлі людьми – частка жінок, які стали жертвами торгівлі людьми, становить 79%, чоловіків – 21%.

Серед найголовніших порушень прав людини в сучасному світі актуальним є злочин, який має багато назв – «біле рабство», «торгівля людьми», «контрабанда людьми». За оцінками експертів щорічно 1-2 млн. людей стають «живим товаром». Наприкінці XX сторіччя з його проявами зіткнулась і Україна.

Торгівля людьми є однією з найжорстокіших форм порушення основних прав і свобод людини. Незалежно від виду експлуатаційної мети, торгівля людьми має тяжкі, а часом фатальні наслідки для постраждалих осіб. Злочин торгівлі людьми постійно еволюціонує услід за прагненнями злочинців отримати щонайвищі прибутки від експлуатації постраждалих та протистояти зусиллям правоохоронних органів з протидії їхній злочинній діяльності [5].

На сьогодні проблема боротьби з торгівлею людьми (особливо жінками) стала надзвичайно актуальною для нашої держави. Україна, як і більшість країн Центрально-Східної Європи, вже має досить тривалий сумний досвід втрати значної кількості жінок і дівчат, вивезених з її території за кордон, де вони стають жертвами різноманітних методів та форм експлуатації, найпоширенішою з яких є примушення до заняття проституцією.

Складна економічна ситуація в Україні, високий рівень безробіття, недосконалість законодавства та правова необізнаність громадян є основними умовами, що сприяють цьому явищу. Прагнучі кращої долі, люди їдуть за кордон шукати добру роботу, спритні ділки щороку використовують сотні таких шукачів.

Легально щорічно працевлаштовується за кордоном 50-60 тисяч осіб, але нині майже 4 млн. громадян України працюють за кордоном нелегально.

За оцінкою ООН – кожного року в світі продають від 2 до 4 мільйонів людей. Кожного року в Євро Союз нелегально ввозять близько 200 000 людей, переважна більшість з яких ввозиться для сексуальної експлуатації, 80% жертв, що продаються закордон, це жінки, і 70% таких жінок продаються з метою сексуальної експлуатації.

За оцінками, прибутки від торгівлі людьми складають 7—13 мільйонів доларів на рік.

За останні 18 років жертвами торгівлі людьми стали 100 тисяч українців. Причому йдеться не лише про жінок, з яких роблять повій, а й про чоловіків, котрих використовують для трудової експлуатації.

Негативний вплив від торгівлі людьми полягає ще й у поширенні венеричних захворювань, СНІДу, формуванні моральної деградації та відчуженості особистості, втрати родинних зв'язків, зруйнуванні суспільної моралі, небезпечному «звиканні» громадської свідомості до негативного явища, поширенні депресивних синдромів та суїцидальних тенденцій, зростанні агресивності та жорстокості. Торгівля жінками сприяє знищенню генофонду нації, оскільки злочинними угрупованнями втягуються у проституцію лише фізично здорові та найпривабливіші дівчата.

Для України проблема торгівлі людьми в її сучасному розумінні постала після розпаду Радянського Союзу. Саме сукупність соціально-економічних умов, специфіка географічного положення, неврегульованість українських кордонів із сусідніми країнами призвели до того, що Україна перетворилася в країну-постачальника та країну-транзитера «живого товару».

Як свідчить світовий досвід, держава має значні переваги в боротьбі з організованою злочинністю і завжди, за наявності політичної волі, виходила переможцем у подоланні криміналізації суспільних відносин.

Так, суспільство принципово завжди є сильнішим злочинного співтовариства і лише недостатня організація суспільства дає змогу кримінальним структурам вільно почуватися в ньому. Безумовна підтримка основної частини населення завжди є і буде на боці тих, хто веде непримириму боротьбу зі злочинністю; матеріальні й духовні ресурси держави незрівнянно вищі можливостей кримінального співтовариства. Тому протидія організований злочинності та торгівлі людьми зокрема має носити характер загальнодержавної політики і передбачати систему заходів політичного, економічного, правового, адміністративного, пропагандистського і спеціального характеру, що мають одну стратегію і націлені на досягнення єдиних цілей і вирішення єдиних завдань [3].

Використані джерела:

1. *Про затвердження Положення про створення та функціонування Єдиного державного реєстру злочинів торгівлі людьми : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 квіт. 2012 р. № 303 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/303-2012-n>.*
2. *Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми : Постанова Кабінету Міністрів України № 783 від 22 серпня 2012 р. // Офіційний вісник України від 31.08.2012 р., № 64, стор. 35, стаття 2615, код акту 63126/2012.*
3. *Скулиш Є. Д. Загальнодержавна система протидії організований злочинності: проблема формування та функціонування / Є. Д. Скулиш // Вісн. Хмельниц. ін.-ту регіон. упр. та права: Наук. часоп. 2003. № 2 (6). – С.125–129.*
4. *Скулиш Є. Д. Структурні компоненти формування теоретичних основ протидії торгівлі людьми в Україні / Є. Д. Скулиш // Право України. – 2010. – № 4. – С. 283–291.*
5. *Костючек М. Ф. Становлення та розвиток міжнародної системи протидії торгівлі людьми / М. Ф. Костючек // Вісник ЛНУ ім. Т. Шевченка. – 2010. – № 9 (196). – С. 27–28.*

Романюк Христина Ігорівна,

аспірантка Львівського державного університету внутрішніх справ

СПІВУЧАСТЬ ПРИ ВЧИНЕННІ НЕЗАКОННОГО АБОРТУ

Вчинення злочину однією особою (суб'єктом злочину) є типовою ситуацією. Але у практиці застосування кримінального закону досить часто трапляються випадки, коли у вчиненні одного злочину беруть участь дві або більше осіб, які діють сумісно (узгоджено) і спрямовують свої зусилля на вчинення одного й того самого злочину для досягнення єдиного злочинного результату. В таких випадках йдеться про співучасть у злочині [1, с. 206].

Об'єднання зусиль двох і більше осіб полегшує вчинення злочину, його приховування, уникнення винними кримінальної відповідальності. Спільні, злагоджені злочинні дії, організовані і керовані, у більшості випадків, значно підвищують ефективність дій, спрямованих на досягнення злочинного результату. Ось чому у деяких випадках співучасть розглядається як кваліфікуюча обставина, що тягне за собою більш сувору кваліфікацію злочину (наприклад, вчинення крадіжки за попередньою змовою групою осіб - ч. 2 ст. 185 КК України), або вважається обтяжуючою обставиною при призначенні покарання (п. 2 ч. 1 ст. 67 КК України) [2].

Розділом VI КК України встановлено низку норм, які регулюють питання кримінальної відповідальності за співучасть у злочинні (статті 26–31 КК України). Ці норми визначають поняття співучасті у злочині, види співучасників, форми співучасті, а також кримінальну відповідальність співучасників і у своїй сукупності утворюють самостійний інститут кримінального права — співучасть у злочині, що має важливе як практичне, так і теоретичне значення.

Як показав аналіз судової практики за останні десять років, співучасть не є характерною при вчиненні злочину незаконне проведення абортів. В переважній більшості у справі фігурує лише особа злочинця та особа потерпілої.

Найбільш небезпечною формою співучасті є організатор (ч. 3 ст. 27 КК України). Згідно п.3 постанови Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13 „Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями”, при з'ясуванні змісту ознак, за якими особа може бути визнана організатором вчинення злочину (злочинів) у простих формах співучасті, потрібно виходити з того, що дії організаційного характеру полягають в об'єднанні дій інших співучасників і спрямуванні їх на вчинення одного чи декількох злочинів або в координації поведінки цих осіб [3].

Деякі автори іноді виділяють таку фігуру, як ініціатор злочину. Законодавець не пішов шляхом виділення такого співучасника, оскільки ініціатором злочину, власне кажучи, є підбурювач або організатор. Організатор підбирає учасників злочину, розподіляє ролі між співучасниками, розробляє плани злочинної діяльності тощо. Слід зазначити, що серед усіх співучасників організатор — це найнебезпечніший злочинець, що має враховуватися під час призначення йому покарання.

Організація вчинення злочину (злочинів) може полягати в залученні співучасників усіх видів (виконавців, пособників, підбурювачів, інших організаторів) або лише одного з них (наприклад, виконавців) і здійснюватись у формі наказу, угоди, прохання, підкупу, доручення, замовлення тощо. Мета зберегти єдність співучасників для подальшої злочинної діяльності при цьому не ставиться.

Таким чином, актуальність проблеми дослідження співучасті конкретного виду злочину, а в нашому випадку – незаконного проведення абортів, обумовлена, перш за все, необхідністю розробки інтегративної концепції співучасті як інституту загальної частини кримінального права та відносним дефіцитом теоретично - правових і законодавчих розробок, які б давали змогу якісно врегулювати нові форми співучасті в злочинах, з якими стикаються правники-теоретики та працівники судових і правоохоронних органів.

Проведене наукове дослідження дозволяє зробити висновок, що під час розгляду співучасті як системи взаємопов'язаних між собою видів співучасників, їх спільна діяльність визначається певними рисами. З одного боку, така спільна діяльність має передбачати загальну відповідальність за вчинений злочин, а з іншого – в залежності від виду співучасті потрібно проводити диференціацію їх (співучасників) дій та брати до уваги характер і ступінь участі кожного у вчиненні злочину. Співучасники, хоча й взаємопов'язані між собою за об'єктивними та суб'єктивними ознаками, проте вони відокремлюються один від одного власними функціями та ролями.

Використані джерела:

1. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / [Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.]; за ред. проф. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-те вид, переробл. і допов. – Х.: Право, 2010. – 456 с.*
2. *Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III [Текст] // ВВР. — 2001. — № 25–26. — Ст. 131.*
3. *Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями : Постанова Верховного Суду України від 23.12.2005 р. № 13*

Ромейко Екатерина Юрьевна,
магистрант 1 курса юридического факультета
Гродненского государственного университета им. Янки Купалы

КЛАССИФИКАЦИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ И ЕЕ РОЛЬ ПРИ НАЗНАЧЕНИИ УГОЛОВНОГО НАКАЗАНИЯ

Классификации преступлений имеет существенное значение для законотворчества, решения вопросов дифференциации ответственности и индивидуализации наказания, а также для целей криминологического изучения состояния и структуры преступности.

Под классификацией преступлений понимают их дифференциацию на определенные группы в зависимости от того или иного критерия. Основанием классификации преступлений может служить их общественная опасность, в целом, либо конкретный признак преступного деяния, либо сочетание таких признаков.

Можно выделить следующие основные виды преступлений:

- 1) по признакам и видам объекта преступления (не менее 20 видов по разделам Особенной части УК: преступления против жизни и здоровья человека (раздел VII, глава 19 УК Республики Беларусь), преступления против собственности (раздел VIII, глава 23 УК Республики Беларусь), преступления против экологической безопасности и природной среды (раздел IX, глава 26 УК Республики Беларусь);
- 2) по наличию или отсутствию предмета преступления (предметные и беспредметные);
- 3) по формам вины (умышленные, неосторожные и преступления с двойной формой вины);
- 4) по мотивам совершения (из корыстных побуждений, хулиганских, по другим личным мотивам и др.);
- 5) по субъектам (преступления с общим субъектом и специальным);
- 6) по степени тяжести последствий [1, с. 268].

Вместе с тем развитие уголовного права неразрывно связано с индивидуализацией уголовной ответственности и наказания в зависимости от тяжести преступления.

Данная классификация содержится в ч. 1 ст. 12 УК Республики Беларусь, в основе которой лежит степень общественной опасности, которая нашла свое отражение в санкциях статей Особенной части УК Республики Беларусь [2]. Стоит отметить, что Уголовный кодекс БССР 1960 года не содержал четко определенной системы классификации преступлений, что создавало на практике определенные сложности.

При классификации преступлений учитывается максимальный вид и размер наказания, который предусмотрен в уголовно-правовых нормах Особенной части УК Республики Беларусь, а не те, которые определяются судом при назначении наказания для виновного лица.

Вместе с материальным критерием классификации законодатель в ст. 12 УК Республики Беларусь предусматривает и ее формальный критерий – определенный вид и размер наказания, что наиболее детально отражает тяжесть конкретной группы преступлений. Так, для преступлений, не представляющих большой общественной опасности закон предусматривает, как предельный критерий, наказание в виде лишения свободы на срок не свыше двух лет, так и иное более мягкое наказание; для менее тяжких преступлений – максимальное наказание в виде лишения свободы на срок не свыше шести лет; для тяжких преступлений – максимальное наказание в виде лишения свободы на срок не

свыше двенадцати лет; а для особо тяжких –наказание в виде лишения свободы на срок свыше двенадцати лет, пожизненного заключения или смертной казни.

Установленная в ст. 12 УК Республики Беларусь классификация преступлений на четыре категории находит свое конкретное отражение в институтах Общей и Особенной частей УК Республики Беларусь.

Классификация преступлений влияет на построение Особенной части УК, в частности на разделение составов преступлений на простые, квалифицированные, особенно квалифицированные и со смягчающими обстоятельствами. Классификация преступлений обязывает при конструировании санкций за преступления учитывать последствия отнесения преступлений к той или иной группе в зависимости от определения высшего предела лишения свободы.

Наличие классификации преступлений в белорусском уголовном законодательстве обусловлено ее немаловажной значимостью, связанной, в первую очередь, с помощью в быстром подборе необходимого варианта квалификации действий либо бездействий.

Классификации преступных деяний имеет огромное значение, поскольку учитывается в рамках проведения индивидуализации уголовной ответственности и уголовного наказания. Например, в случае совершения лицом впервые преступного деяния, относящегося к категории, не представляющей большой общественной опасности либо к менее тяжким преступлениям, представляется возможным по белорусскому уголовному законодательству освободить его от уголовной ответственности на таком основании, как деятельное раскаяние (ст. 88 УК Республики Беларусь); в связи с добровольным возмещением причиненного ущерба (вреда), уплатой дохода, полученного преступным путем (ст. 88¹ УК Республики Беларусь) либо примирение с потерпевшим (ст. 89 УК Республики Беларусь).

Практическая значимость классификации преступлений прослеживается также и в рамках уголовной статистики, поскольку формирование статистических данных о совершенных на территории Республики Беларусь преступлениях различных категорий, позволяет отслеживать, в какой степени произошло увеличение либо уменьшение числа преступных деяний, категории не представляющих большой общественной опасности, менее тяжких преступлений, тяжких преступлений и особо тяжких преступлений, а после этого, выстроить тактику по уменьшению уровня преступности. В качестве примера можно привести сведения о состоянии преступности в Республике Беларусь за I полугодие 2017 г. Так, согласно статистическим данным, представленным для обозрения на сайте Министерства внутренних дел Республики Беларусь, на территории нашего государства было зарегистрировано за соответствующий период времени 43 893 преступления. В I полугодии 2017 г. зарегистрировано 6,5 тыс. особо тяжких и тяжких преступлений, удельный вес которых в общем числе зарегистрированных преступлений составил 14,8% [3].

Таким образом, становится очевидно, что институту классификации преступных деяний в системе уголовного законодательства отведено далеко не последнее место в виду его научно-теоретической и практической значимости. Отсутствие распределения преступлений в отдельные группы на основании различных критериев чревато возникновением сложности в понимании содержания норм Уголовного кодекса Республики Беларусь, что негативно отразится и на правоприменительной деятельности, связанной с реализацией уголовно-правовых положений.

Использованные источники:

1. *Гладких, В.И., Уголовное право России. Общая и Особенная части : учеб. // В. И. Гладких. – М.: Новосиб. гос. ун-т., 2015. – 614 с.*
2. *Уголовный кодекс Республики Беларусь [Электронный ресурс] : 9 июля 1999 г., № 275-З : принят Палатой представителей 2 июня 1999 г. : одобр. Советом Респ. 24 июня 1999 г. : в ред. Закона Респ. Беларусь от 19.07.2016 г. // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2017.*

3. *Общая статистика за 2017 г. [Электронный ресурс]// Министерство внутренних дел Республики Беларусь. – Режим доступа: <http://mvd.gov.by/main.aspx?guid=162163>. – Дата доступа: 18.09.2017.*

Семенишина Богдана Миколаївна,
*аспірант кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права*

РОЛЬ ТА МІСЦЕ НЕДЕРЖАВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ЗАПОБІГАННІ НАРКОМАНІЇ

Існує багато поглядів на те, чому людина розпочинає вживати наркотичні засоби та психотропні речовини, проте якими б не були ці причини небезпека наркоманії ні в кого не викликає сумніву. Незаконний обіг наркотичних засобів та психотропних речовин здобуває все більшого розмаху, стає надзвичайно серйозним негативним соціальним фактором, що впливає на стан здоров'я і добробут окремих людей, розвиток суспільства в цілому тощо.

Пропорційно розповсюдженню наркоманії зростає й кількість злочинів, скоєних на їх основі, тому що крім загрози спустошення суспільного потенціалу, наркотичні засоби та психотропні речовини приводять до погіршення криміногенної ситуації у державі, створюючи порочне коло «наркотики - злочин».

Проте, на нашу думку, ефективність заходів щодо запобігання та протидії поширенню наркоманії залежить не тільки від правоохоронних органів, органів місцевого самоврядування та виконавчої влади, але й громадських організацій та благодійних фондів. Участь недержавних організацій у запобіганні наркоманії нормативно врегульована Концепцією реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на 2011-2015 роки [1] та Програмою реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на 2012-2015 роки [2].

Окрім фінансової та інформаційної підтримки правоохоронних органів недержавними організаціями у зазначеній сфері, необхідний і громадський контроль за діяльністю останніх за допомогою громадських наглядових рад. Метою створення та роботи таких структур є: забезпечення реалізації громадянами їх конституційного права на участь у процесі державного управління та налагодження постійного діалогу з усіма соціальними групами населення та об'єднаннями громадян; координація заходів, пов'язаних з проведенням консультацій з громадськістю з питань формування і проведення державної політики, водночас рада здійснює і зворотний зв'язок, зокрема, інформує громадськість про свою діяльність, ухвалені рішення і стан їх виконання.

На сьогодні різноманітних недержавних організацій в Україні створено багато (зокрема благодійних організацій - 1002; всеукраїнських молодіжних організацій - 186 [3]), проте дієвість заходів, що ними вживаються, потребує суттєвого покращання та координації з боку держави. Головною метою діяльності державних та недержавних організацій, уповноважених вживати організаційних та практичних заходів щодо запобігання наркоманії у межах компетенції, має бути: формування в суспільстві несприйнятливої ставлення до наркоманії як явища та підвищення ефективності існуючого механізму боротьби з її розповсюдженням; створення цілісної системи діяльності державних та недержавних організацій у сфері запобігання наркоманії та превентивних заходів, які здійснюються на регіональному та національному рівнях.

Ми вважаємо, що громадські організації та благодійні фонди мають право на участь у таких заходах, як:

- членство в громадських наглядових радах при правоохоронних органах, які є консультативно-дорадчими органами, що створюються з метою здійснення координації заходів, пов'язаних із забезпеченням проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики в сфері запобігання та протидії наркоманії;
- зміцнення матеріально-технічної бази правоохоронних органів, які безпосередньо ведуть боротьбу з незаконним обігом наркотиків, зокрема фінансування навчання та підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів на базі відповідних відомств зарубіжних держав з метою вдосконалення професійних навичок та обміну передовим досвідом запобігання та протидії наркоманії;
- фінансування потреб наркологічних закладів у необхідному обладнанні з метою зміцнення матеріально-технічної бази, а також розбудови мережі територіальних наркологічних об'єднань, запровадження сучасних лікувально-реабілітаційних програм;
- розроблення різних видів зовнішньої реклами, в тому числі тиражування інформаційно-просвітницьких матеріалів (буклетів, плакатів, пам'яток) із застережливими написами та розміщення їх у громадських місцях (метрополітені, іншому міському та міжміському транспорті, на залізниці тощо), публікування у засобах масової інформації матеріалів на антинаркотичну тематику, проведення конкурсів на створення художніх творів антинаркоманійної спрямованості з метою формування у свідомості громадян негативного ставлення до вживання наркотичних засобів та психотропних речовин;
- створення та показ освітніх фільмів з проблем наркоманії та СНІДу;
- участь у проведенні наукових конференцій, симпозіумів, прес- конференцій з проблемних питань запобігання та протидії наркоманії;
- участь у межах компетенції в соціально-медичної реабілітації осіб, хворих на наркоманію;
- взаємодія з відповідними недержавними організаціями зарубіжних країн у сфері запобігання наркоманії у межах компетенції.

Усі зазначені заходи повинні проводитися з урахуванням поширеності незаконного вживання наркотичних засобів та психотропних речовин як у цілому в Україні, так і в окремих регіонах зі складною наркоситуацією, а також серед певних верств населення, насамперед серед молоді, на підставі систематичних комплексних і науково обґрунтованих оцінок ситуації.

Таким чином, в Україні поки що не склалася ефективна національна система запобігання наркоманії, і вирішити це питання можна лише шляхом скоординованих та узгоджених дій держави та недержавних організацій, при чому останні мають посідати провідне місце у проведенні зазначених заходів.

Використані джерела:

1. *Про Концепцію реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на 2011-2015 роки* : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2010 р. № 1808-р.
2. *Про затвердження Програми реалізації державної політики у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на 2012-2015.*
3. Ємець Л. О. Публічне управління неполітичними об'єднаннями громадян (адміністративно-правове дослідження): автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Л. О. Ємець. - Дніпропетровськ, 2009. - 20 с.

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ САНІТАРНИХ ПРАВИЛ І НОРМ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ІНФЕКЦІЙНИМ ЗАХВОРЮВАННЯМ ТА МАСОВИМ ОТРУЄННЯМ

Забезпечення належного рівня здоров'я населення є пріоритетним завданням будь-якої держави, її системи охорони здоров'я, про що зазначається в стратегічних документах міжнародного та національного рівнів. Цілі та завдання, що стоять перед сучасною системою охорони здоров'я України, спрямовані на збереження та зміцнення здоров'я, забезпечення населення доступною та якісною медичною допомогою відповідно до рівня фінансових можливостей та технологічного розвитку, реальних потреб згідно з дотриманням принципів рівності та справедливості. Проблему здоров'я світова спільнота зарахувала до кола глобальних проблем, вирішення яких обумовлює подальше існування людства як біологічного виду. Саме розслідування кримінальних справ, порушених за порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним захворюванням та масовим отруєнням, є одними із найбільш складних видів злочинів проти здоров'я населення, передбачених Кримінальним кодексом України.

Дослідженню окремих проблем кримінальної відповідальності за злочини проти здоров'я населення присвятили свої праці В. А. Владіміров та П. Ф. Гришанин, М. Д. Дурманов, П. С. Матишевський, М. А. Єфімов, В. М. Смітєнко, О. П. Литвин, Є. В. Фесенко. Однак правознавці приділяли увагу переважно юридичному аналізу складів цих злочинів, їхній кримінологічній характеристиці й особливостям запобігання таким діям. Теоретичні і прикладні проблеми кримінальної відповідальності за злочини аналізованої категорії, на жаль, не дістали належного висвітлення.

Реалізація кримінальної відповідальності здійснюється у формі правозастосування, тобто владної діяльності уповноважених органів та посадових осіб, яка полягає у застосуванні правових норм до конкретних фактів вчинення юридично значущих дій. У нашому випадку правозастосування полягає у здійсненні уповноваженими державними або громадськими органами та посадовими особами передбачених законом дій щодо притягнення осіб, які вчинили правопорушення в галузі охорони здоров'я, до кримінальної відповідальності.

У ряді випадків сьогодні, на жаль, питання відповідальності за порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним захворюванням та масовим отруєнням перебувають поза межами кримінально-правової охорони. Досить часто національний законодавець обмежується запровадженням норм про адміністративну відповідальність.

Зокрема, у вітчизняному кримінальному законодавстві, аж до введення в дію Кримінального кодексу України 2001 р. була відсутня норма, яка б передбачала відповідальність за порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним захворюванням та масовим отруєнням.

Усвідомлення людиною потреби в необхідності протидії інфекційним захворюванням та масовим отруєнням – тривалий процес. Незважаючи на появу небезпечних для людини інфекційних хвороб, які вперше з'явилися ще в XVI ст., забезпечення охорони здоров'я населення впродовж останніх чотирьох століть не було предметом охорони кримінального права. Правове регулювання такої охорони обмежувалося лише складанням рекомендацій, збірників правил, порад і настанов.

Даний процес прискорився лише на початку XIX ст., у зв'язку із вдосконаленням знань в галузі інфектології та появою нових систематизованих нормативних актів, в тому числі кримінально-правового характеру.

Оскільки завданням кожної демократичної держави є забезпечення планомірного науково обґрунтованого попередження, лікування, та ліквідація масових інфекційних

захворювань, то була прийнята ціла низка нормативно-правових актів з цього питання, зокрема Санітарні правила та норми щодо запобігання та боротьби з епідемічними, іншими інфекційними захворюваннями та масовими неінфекційними захворюваннями (отруєннями) встановлюються відповідно до Основ законодавства України про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII (ВВРУ. - 1993. - № 4 (26.01.93). - Ст. 19) зі змінами, законів України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24 лютого 1994 р. № 4004-XII (ВВРУ. - 1994. - № 27 (05.07.94). - Ст. 218) зі змінами та «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 6 квітня 2000 р. № 1645-III (ОВУ. - 2000. - № 17 (12.05.2000). - Ст. 690) зі змінами, «Про протидію захворюванню на туберкульоз» від 5 липня 2001 р. № 2586-III (ВВРУ. - 2001. - № 49 (07.12.2001). - Ст. 258) зі змінами та ст. 325 Кримінального кодексу України від від 5 квітня 2001 року N 2341-III, ОВУ, 2001 р., N 21, ст. 920.

Санітарний нагляд, зокрема, на території західної України, направлений на збереження здоров'я громадян, стали запроваджувати з XV ст. Санітарно-просвітницькі заходи під час спалахів епідемій широко практикували на території України. Зазвичай, при початку спалаху епідемії, спеціальні глашатаї оголошували вулицями міст, що повинні вживати жителі, щоб вберегтися від захворювань. Рекомендували не відвідувати громадські місця: лазні, церкви, цехові збори, не брати участь у розвагах, забороняли купувати та продавати вживані речі, оскільки вони могли бути джерелом зарази. Обмежувалось перебування в містах приїжджих і жебраків. Жебракам і убогим було надано приміщення. Приїжджим купцям пропонували зупинитися в передмістях, а власнесвоїм громадянам рекомендували не відвідувати хворих, які мали спілкуватися тільки з медичними працівниками. Були виділені спеціальні особи, які забирали небіжчиків з вулиць і осель міст, забезпечували їх поховання. [1]

У середньовічній Польщі, а отже і на українських землях, які перебували під владою, не було загальнодержавного законодавства з санітарних питань. Забезпечення благополучного санітарного стану було функцією і обов'язком магистратів міст, де діяло Магдебурзьке право. Кожен магистрат видавав свої правила, які були обов'язковими тільки в межах керованого ним міста. Розпорядження стосувалися основних продуктів, таких як хліб, м'ясо і риба, а з напоїв – вода, вино і пиво. За якість продуктів відповідали цехи.

Ще одним документом, що широко використовувався в той історичний період, був «Санітарний патент», який регламентував діяльність фармацевтів, зокрема й при виникненні масових епідемій [2, с. 3]. Відомості про санітарно-гігієнічні заходи, які проводили наприкінці XIX – на початку XX ст. на теренах західної України, вкрай незначні та мало досліджені. А важкі умови проживання, дефіцит продовольства, теплого одягу та взуття, важка й виснажлива праця, низька санітарна культура населення та відсутність систем санітарного благоустрою в містах зумовлювали виникнення та поширення епідемій.

Відомості про санітарно-гігієнічні заходи, які проводили наприкінці XIX – на початку XX ст. на теренах України, вкрай незначні та мало досліджені. А важкі умови проживання, дефіцит продовольства, теплого одягу та взуття, важка й виснажлива праця, низька санітарна культура населення та відсутність систем санітарного благоустрою в містах зумовлювали виникнення та поширення епідемій. Постійним захворюванням з високими показниками смертності був туберкульоз [3, с. 5].

Після революції та громадянської війни туберкульоз у нашій країні займав перше місце серед всіх причин ненасильницької смерті. Боротьба з ним стала одним із головних завдань радянської охорони здоров'я. Саме тоді була закладена наукова база, створена мережа протитуберкульозних закладів та налагоджена одна з найбільш досконалих у світі систем боротьби з туберкульозом.

У 1918 р. на землях західної України, які перебували під владою Польщі, було введено в дію польське санітарне право. З прийняттям 19 червня 1919 р. Основного Санітарного Статуту, в якому були висвітлені основні польські санітарні закони, питання нормативно-правового забезпечення санітарних заходів отримало юридичне упорядкування. [4]

У радянський період кримінальна політика продовжувала розвиватися в напрямках припинення незаконного заняття приватною медичною практикою або приватною фармацевтичною діяльністю; протидії поширенню небезпечних інфекційних захворювань людини.

Так, наприклад, у ст. 226 ККУ 1960 р. «Незаконне лікарювання» зазначалося, що заняття лікарюванням як професією, здійснюване особою, яка не має належної медичної освіти, якщо це спричинило розлад здоров'я або смерть, карається позбавленням волі на строк до трьох років [5].

А у ст. 227 ККУ 1960 р. «Порушення правил по боротьбі з епідеміями» вказувалося, що порушення обов'язкових правил, встановлених з метою запобігання епідемічним та іншим заразним захворюванням і боротьби з ними, якщо дії спричинили або завідомо могли спричинити поширення заразних захворювань, карається позбавленням волі на строк до одного року або виправними роботами на той же строк або штрафом від п'яти до ста двадцяти мінімальних розмірів заробітної плати [5].

Прагнення створити єдину систему державної охорони здоров'я зумовили створення в кримінальному законодавстві вказівки на незаконність заняття лікуванням, як професією, особами, які не мають належно посвідченого медичної освіти, а так само заняття медичним працівником такого роду медичною практикою, на яку він не мав права.

Тим самим державою проводився курс на підтримку високого професійного рівня медичних працівників та переслідування в кримінальному порядку непрофесіоналів, в тому числі магів, цілителів, знахарів.

Самої ж норми, яка передбачала кримінальну відповідальність за порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним захворюванням та масовим отруєнням у ККУ 1960 р. в цілісному вигляді не було, лише в ст. 219 «Порушення правил при проведенні будівельних робіт» говорилося, що порушення при проведенні будівельних робіт будівельних і санітарних правил, а також порушення правил експлуатації будівельних механізмів, якщо воно заподіяло шкоду здоров'ю людей або завідомо могло спричинити людські жертви чи інші тяжкі наслідки, карається позбавленням волі на строк до одного року або виправними роботами на той же строк або штрафом до двадцяти мінімальних розмірів заробітної плати [5].

Лише з прийняттям Кримінального кодексу України від 5.04.2001 р. була включена ст. 325 «Порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним захворюванням та масовим отруєнням», у якій було сказано, що порушення правил та норм, встановлених з метою запобігання епідемічним та іншим інфекційним захворюванням, а також масовим неінфекційним захворюванням (отруєнням) і боротьби з ними, якщо такі дії спричинили або завідомо могли спричинити поширення цих захворювань, карається штрафом до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років. Ч.2. Ті самі діяння, якщо вони спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки, караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років» [6].

Тим самим кримінальним законодавством захищалися право на охорону здоров'я як основне право гарантоване Конституцією.

Сучасна кримінально-правова політика в сфері медицини та санітарії регулюється Конвенцією про захист прав і гідності людини у зв'язку з використанням досягнень біології та медицини 1996 р.), Конвенції про захист прав і гідності людини у зв'язку з використанням досягнень біології та медицини 1950 р.), окремих законах та підзаконних нормативно-правових актах, зокрема: Основами законодавства України про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 р. законами України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» та «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 6 квітня 2000 р. «Про протидію захворюванню на туберкульоз» від 5 липня 2001 та ст. 325 Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року.

Пріоритетні напрямки, в рамках яких в попередній історичний період розвивалася кримінальна політика в сфері охорони здоров'я, збереглися. Більш того, вони розширилися за рахунок появи цілого ряду статей спрямованих на протидію інфекційним захворюванням та масовим отруєнням; туберкульозом; порушень в області страхування у зв'язку з переходом на страхову медицину.

Сучасна кримінальна політика в галузі охорони здоров'я знаходиться в тісному взаємозв'язку з адміністративною політикою в цій сфері; вона узгоджується з основними напрямками розвитку туризму, фізкультури і спорту як складової соціальної політики нашої держави, спрямованої на зміцнення здоров'я нації; враховує основні напрямки політики в галузі охорони праці і трудових відносин.

Так, наприклад, ст 42 Кодексу України про адміністративні правопорушення містить положення про порушення санітарних норм, куди входять виробництво, заготівля, реалізація сільськогосподарської продукції, що містить засоби захисту рослин, стимулятори їх росту, мінеральні добрива та інші хімічні препарати понад гранично допустимі рівні концентрації (ст. 42¹), заготівля, переробка або збут радіоактивно забруднених продуктів харчування чи іншої продукції (ст. 43³), продаж лікарських засобів в аптечних закладах без рецепта у заборонених законодавством випадках (42⁴).

Використані джерела:

1. *Середа О.І. Історичні аспекти санітарно-гігієнічної організації та епідеміологічний стан на західноукраїнських землях у період польського правління (1918–1939 роки) / О.М. Середа, З.Д. Воробець // Вісн. гігієни та епідеміології. – Т. 12, № 1, 2008. – С. 190–195.*
2. *Материалы к истории гигиены и санитарного дела в УССР: сборн. / Под ред. Д.Н. Калюжного и А.А. Грандо. – К., Госмедиздат УССР, 1962. – Т. 2. – 318 с.*
3. *Власенко С.С. Уголовно-правовые аспекты противодействия распространению опасных инфекционных заболеваний человека / Автореф. дисс...к.ю.н. – Ростов-на-Дону, 2011. – С. 13.*
4. *Давибіда Лев. Стан охорони здоров'я у Станиславівському воєводстві в 1921–1939 рр.: до 60-річчя проєсора Миколи Кугутяка/ Лев Давибіда // Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис "Галичина". – Ч. 20–21. – 2012. – С. 182–187.*
5. *Кримінальний кодекс України від 28.12.1960 р./ Електронний ресурс – Режим доступу: <https://docs.dtkr.ua/doc/1011.33.0>*
6. *Кримінальний кодекс України від 5.04.2001 р./ Електронний ресурс – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page14>*

Соколюк Валентин Іванович,
*аспірант кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права*

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРОТИПРАВНЕ ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ, ОРГАНІЗАЦІЇ

Стаття 206-2 Кримінального кодексу України, яка передбачає відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, у національному законодавстві знайшла своє відображення разом з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового

регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» від 10 жовтня 2013 року і набрав чинності у 29 березня 2014 року і став новелою, не дивлячись на те, що у низці європейських держав відповідальність за цей вид злочину існує вже давно.

Питання протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації охоплювалося поняттям «рейдерство», дефініції якого у нашому законодавстві не наводилося, але було широко поширене і в Україні, і за її межами. Під рейдерством розумілося протиправне поглинання та захоплення суб'єктів господарювання, позбавлення права власності, що здійснюється злочинним шляхом, тобто за допомогою шахрайських операцій, підробки документів, вимагання, силового захоплення підприємства без правових підстав [1, с. 12].

Самі ж витoki кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації слід шукати в кримінальному законодавстві, яке було чинним на території нашої держави і охороняло право власності.

Розпочати варто було б із часів існування Київської Русі, де правочини щодо власності укладалися переважно стосовно рухомих речей. Тому, згідно ст. 19 Короткої редакції Руської Правди (Правди Ярослава), злочином вважалося незаконне користування чужим майном, особливо самовільна їзда на чужому коні [2, с. 56]. На Запорізькій Січі у XVIII ст. поширеним був такий вид злочину як конокрадство, яке вважалося доволі важким видом злочину і за що доволі часто міг настати самосуд [2, с. 242].

Соборне Уложення 1649 р. містило ряд статей, якими встановлювалося покарання за насильницьке посягання на чуже нерухоме майно, зокрема засівання чужої землі та оголошення її власною [3, с. 143].

В Уложенні про покарання кримінальні та виправні 1845 р. був передбачений розділ XI «Про злочини і проступки проти приватних осіб», який складався з 5 глав і 130 статей. Для порівняння, чинний Кримінальний кодекс України містить у розділі VI «Злочини проти власності» та VII «Злочини у сфері господарської діяльності» лише 50 статей, що регулюють схожі суспільні відносини [4, с. 169].

Кримінальне уложення Росії 1903 р. [5], яке частково почало діяти поряд з Уложенням про покарання 1845 р. (у редакції 1885 р.) та Статутом про покарання 1864 р., також передбачало ряд глав про посягання на власність: гл. 30 «Про пошкодження майна, шляхів сполучення, попереджувальних, межевих та тому подібних знаків чи інших предметів», гл. 31 «Про неповідомлення про знахідку, привласнення чужого майна і зловживання довірою», гл. 32 «Про викрадення, розбій та вимагання», гл. 33 «Про шахрайство», гл. 34 «Про банкрутство, лихварництво та інші випадки недобросовісності по майну», гл. 35 «Про злочинні діяння проти прав авторських та привілеїв на винаходи», гл. 36 «Про самовільне користування чужим майном» (всього 91 стаття).

Проте у Кримінальному уложенні не було норми, яка б передбачала відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. Захист цих суспільних відносин охоплювався загальними нормами, зокрема ч. 1 ст. 590 встановлювала, що «винний у примушуванні, з метою надати собі чи іншому майнову вигоду, до поступки права на майно чи до вступу в іншу не вигідну угоду з майном шляхом тілесного ушкодження, насильства над особою чи караної погрози, за це вимагання карається ув'язненням у виправному будинку». Частина 2 цієї статті містила обтяжуючі обставини, за які передбачалось покарання до восьми років каторги.

Першим радянським Кримінальним кодексом був КК РРФСР від 24 травня 1922 р. Джерелами цього нормативного акту були декрети радянського уряду 1917-1922 рр., «Руководящие начала по уголовному праву РСФСР» від 12 грудня 1919 р. та досвід роботи революційних трибуналів і народних судів.

КК Української РСР був затверджений Постановою ВУЦВК 23 серпня 1922 р. і введений в дію 15 вересня 1922 р. Законодавчі органи УРСР зберегли однакову з КК РРФСР нумерацію та зміст статей в КК республіки. Завдяки ст. 3 зазначеної Постанови дію КК

УРСР було поширено на злочини, вчинені до його видання. Зміни КК УРСР у 1922-1925 рр. повністю повторювали зміни, які вносились до КК РРФСР [6, с. 296, 297].

Майновим злочинам у КК УРСР 1922 р. [7] була присвячена гл. VI, яка містила 19 статей. У цьому нормативному акті законодавець не виділяв як окремі види рухоме та нерухоме майно. Не було й окремої норми про протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. Цей КК містив загальні норми про посягання на власність. Також вказаної норми не містив і розд. IV «Злочини господарські».

Вказаний підхід (відсутність норми про протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації) зберігся і в наступних кримінально-правових нормативних актах, чинних на території України: КК 1927 р., КК 1960 р., КК 2001 р. Особливістю КК 1960 р. була наявність розподілу кримінальної відповідальності залежно від форми власності. Так, глава II Особливої частини цього КК передбачала відповідальність за злочини проти соціалістичної (а пізніше - державної та колективної) власності, а глава V Особливої частини - за злочини проти особистої власності громадян.

Кримінальну відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації в Україні було введено 10 жовтня 2013 р. шляхом доповнення КК України 2001 р. ст. 206-2 «Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації».

Законодавцем правильно прийнято рішення щодо криміналізації протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, оскільки це дає можливість провести розмежування між цивільно-правовими і кримінально-правовими відносинами в цій сфері, а визначення у диспозиції вказаної статті конкретних видів неправомірних рейдерських діянь дозволяє їх відрізнити з-поміж діянь, що передбачені складами суміжних злочинів, тим самим забезпечуючи невідворотність кримінальної відповідальності за злочин, що посягає на сферу господарювання.

Незважаючи на розбіжності в думках науковців щодо необхідності встановлення кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємств, установ, організацій, криміналізація статті 206-2 Кримінального кодексу України є доцільною, оскільки дає можливість виокремити кримінально-правові відносини у сфері протиправного заволодіння майном підприємств, установ та визначає конкретний перелік «рейдерських» діянь, тим самим запобігає їх кваліфікації за іншими складами злочинів, що до сфери господарських відносин відношення не мають.

Використані джерела:

1. Фёдоров А. Ю. Рейдерство и корпоративный шантаж (организационно-правовые меры противодействия) / А. Ю. Фёдоров. – М.: Волтерс Клувер, 2010.- 285 с.
2. Історія держави і права України: у 2 ч. : (підручник для юридичних вищих навчальних закладів і факультетів) / А.Й. Рогожин, М. М. Страхов, В. Д. Гончаренко та ін. – К.: Ін юре, 1996 - Ч.1. – 1996. – 368 с.
3. Российское законодательство X-XX веков : в 9 т. / под. ред. О. И. Чистякова. – М. : Юрид. Лит, 1984. – 512 с.
4. Грищенко Н. М. Витоки та сучасний стан кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації / Н. М. Грищенко. – Порівняльно-аналітичне право. - №3. – 2016. – с. 168-170
5. Уголовное уложение 22 марта 1903 г. - СПб. : Издание Н.С. Таганцева, 1904. - 141 с.
6. История советского уголовного права (1917-1947) / [А.А. Герцензон, Ш.С. Грингауз, Н.Д. Дурманов, М.М. Исаев, Б.С. Утевский]. - М. : Юрид. изд-во МЮ СССР, 1948. - 466 с.
7. Уголовный кодекс УССР. - X. : Юридическое издательство Наркомюста УССР, 1924. - 75 с.

Телюк Оксана Николаевна,
*старший преподаватель кафедры специальных юридических дисциплин
Гродненского филиала «БИП-Институт правоведения»*

ИНСТИТУТ ПОМИЛОВАНИЯ: ПРОБЛЕМЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ОТРАСЛЕВОЙ ПРИНАДЛЕЖНОСТИ

Проблемы назначения и исполнения наказания являются актуальными не только для представителей правоохранительных органов, но и других государственных органов, общественных объединений, правозащитников, а также всех членов общества. Анализ юридической природы института помилования необходимо проводить в рамках рассмотрения соотношения помилования со смежными правовыми институтами.

Этимологически с древних времен понятие помилование означало прощение, пощаду, благодеяние, щедроту, благоволение. В современных словарях русского языка термин «помилование» означает решение об освобождении от наказания или о смягчении наказания для осужденного [2, с. 892]; помиловать – отменить или смягчить наказание, к которому приговорили обвиняемого; простить кому-либо «вину, проявить снисхождение к кому-либо» [5, с. 573].

На протяжении многих лет к «прощению» как правовому явлению было самое неоднозначное отношение. Ч. Беккариа выступал против закрепления института «прощения» в уголовном законодательстве, поскольку считал, что «показывать людям, что преступления могут прощаться и что наказание – необязательное их следствие, значит порождать в них иллюзию безнаказанности и заставлять их верить, что если можно добиться прощения, то приведение в исполнение приговора непростительному скорее акт насилия власти, чем результат правосудия» [1, с. 155].

Н.И. Лазаревский считал первым существенным признаком помилования «наличность уже состоявшегося приговора», вторым признаком – распространение помилования «исключительно на уголовное наказание» [3, с. 226].

Н.С. Таганцев указывал, что последствия помилования зависят, с одной стороны, от объема его, устанавливаемого самим актом Высочайшей воли, а с другой – процессуальным положением дела, к которому этот акт относится. Так, акт помилования может: 1) устранить возбуждение уголовного дела; 2) прекратить начатое производство; 3) повлечь освобождение от наказания; 4) устранить или видоизменить назначенное в приговоре наказание; 5) прекратить или видоизменить отбываемое наказание; 6) устранить последствия наказания [6, с. 366].

Система видов помилования, представленная И.Я. Фойницким, основывается на таких критериях, как момент его применения и его последствия. 1. Если помилование применяется до следствия и суда, то оно называется аболицией и действие его равносильно предписанию забыть происшедшее, считать его юридически не существовавшим. Действия, покрытые аболицией, не считаются преступными, не идут в счет при рецидиве, совокупности преступлений и т.п. 2. Помилование по постановлению приговора, но до приведения его в исполнение называется помилованием в собственном смысле. Оно может быть полным (отменяется все наказание) и частичным (смягчается его строгость). 3. Помилование, даруемое по отбытии части наказания, называется восстановлением прав на свободу, честь, гражданские и политические льготы [8, с. 122-123].

В рамках современного уголовного законодательства по-прежнему активно исследуют проблемы, связанные с освобождением от отбывания наказания, в том числе и проблемы помилования, известные ученые-криминалисты Ю.М. Антонян, М.М. Бабаев, Н.И. Ветров, Ю.В. Голик, А.Я. Гришко, М.П. Журавлев, В.Е. Квашиш, С.Г. Келина, Д.А. Корецкий, В.П. Малков, А.С. Михлин, П.Г. Пономарев, Ю.М. Ткачевский, О.В. Филимонов, В.Д. Филимонов, В.А. Уткин. Но несмотря на наличие достаточного количества научных работ по теме исследования, институт помилования остается недостаточно изученным.

Помилование занимает особое место среди различных видов освобождения от наказания. В соответствии со ст. 96 Уголовного кодекса Республики Беларусь [7], помилование осуществляется Президентом Республики Беларусь в отношении индивидуально-определенного лица. На основании акта помилования лицо, осужденное за преступление, может быть (1) полностью или частично освобождено от наказания, причем как основного, так и дополнительного, (2) освобождено от наказания условно, (3) неотбытая часть наказания ему может быть заменена более мягким наказанием, (4) ему может быть снята судимость. Процедура помилования регламентируется Положением о порядке осуществления в Республике Беларусь помилования осужденных, освобождения от уголовной ответственности лиц, способствовавших раскрытию и устранению последствий преступления, утвержденным Указом Президента Республики Беларусь от 3 декабря 1994 г. №250 [4].

Наличие института помилования в системе уголовно-правовых норм является проявлением гуманизма, как одного из принципов уголовного закона и уголовной ответственности. Тем не менее, указанный институт имеет межотраслевое значение. Помилование выступает как мера уголовно-правового поощрения за позитивное поведение лиц, отбывающих наказание. При этом следует отметить его исключительный характер.

Таким образом, подводя итог всему выше изложенному, можно отметить, что институт помилования складывается из нормативных предписаний различной отраслевой принадлежности, что свидетельствует о его комплексном, межотраслевом значении. Возможно, видится целесообразным конституционное закрепление права каждого осужденного просить о помиловании во втором разделе «Личность, общество, государство» Конституции Республики Беларусь.

Использованные источники:

1. *Беккария, Ч. О преступлениях и наказаниях / Ч. Беккария. – М.: Инфра-М, 2004. – 184 с.*
2. *Ефремова, Т.Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный / Т.Ф. Ефремова. – М.: Дрофа, Русский язык, 2000. – 1233 с.*
3. *Лазаревский, Н.И. Лекции по русскому государственному праву. Т. 1: Конституционное право / Н.И. Лазаревский. – СПб.: Типография акционерного общества «Слово», 1908. – 516 с.*
4. *О порядке осуществления в Республике Беларусь помилования осужденных, освобождения от уголовной ответственности лиц, способствовавших раскрытию и устранению последствий преступления: положение, утв. Указом Президента Республики Беларусь от 3 декабря 1994 г. № 250; в ред. от 11.01.2014 г. // Консультант Плюс: Беларусь. Технология 3000 [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр» Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2017.*
5. *Современный толковый словарь русского языка / гл. ред. С.А. Кузнецов. – СПб.: Норинт, 2001. – 960 с.*
6. *Таганцев, Н.С. Русское уголовное право: лекции. Часть общая. Т. 2 / Н.С. Таганцев. – М.: Наука, 1994. – 393 с.*
7. *Уголовный кодекс Республики Беларусь от 9 июля 1999 г.: принят Палатой представителей 2 июня 1999 г., одобрен Советом Республики 24 июня 1999 г.: в ред. 18.07.2017 г. // Консультант Плюс: Беларусь. Технология 3000 [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр» Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2017.*
8. *Фойницкий, И.Я. Учение о наказании в связи с тюремоведением / И.Я. Фойницкий. – М.: Городец, 2000. – 464 с.*

МЕТА ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ

Скоєння суспільно – небезпечних дій психічнохворими є великою проблемою в нашому суспільстві. Ці особи сильно відрізняються від звичайних злочинців, хоча існує думка, що злочинці, в своїй загальній масі є психічнохворими. Але на нашу думку, це твердження є хибним, тому, що ця категорія злочинців (психічнохворі) є більш небезпечною для суспільства, злочини скоюються у такий спосіб, що завжди шокує. [4, с. 861]

Відповідно до статистичних даних, які озвучила у вересні 2016 року нардеп від фракції «Блоку Петра Порошенка», голова комітету Ради з питань охорони здоров'я Ольга Богомолець, на сьогодні в Україні є 1,6 мільйонів психічнохворих людей. Якщо брати останні наявні статистичні дані з сайту Державної служби статистики про кількість населення, то станом на 1 червня 2016 року в Україні нараховувалось 42 мільйони 673 тисячі 911 жителів. Зазначається, що це дані без урахування анексованого Криму. Таким чином, кожний 26 українець є психічнохворим. [5]

Тому і зростає кількість злочинів та протиправних діянь, що здійснюється особами які мають психічні хвороби та певні відхилення в психіці.

Законом передбачено, щодо таких осіб застосовують передбачені кримінальним законом примусові заходи медичного характеру (далі – ПЗМХ), які за своєю природою не є покаранням, оскільки не містять в собі кари. Цим і обумовлена актуальність обраної теми та необхідність даного дослідження.

Відповідно до ч.1 ст. 93 КК України, **примусовими заходами медичного характеру є надання амбулаторної психіатричної допомоги, поміщення особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою Частиною цього Кодексу, в спеціальний лікувальний заклад з метою її обов'язкового лікування, а також запобігання вчиненню нею суспільно небезпечних діянь.** [1]

Враховуючи вищевказане, КК України виділяє **дві цілі застосування ПЗМХ**: 1) обов'язкове лікування особи та 2) запобігання вчиненню нею суспільно небезпечних діянь. Як бачимо, перша мета має суто медичний характер, а друга – юридичний.

Пунктом 1 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування» від 03 червня 2005 р. № 7 визначено, що метою застосування примусових заходів медичного характеру і є:

1) вилікування чи поліпшення стану здоров'я осіб, названих у статтях 19 (неосудні особи), 20 (обмежено осудні особи), 76 (особи, звільнені від відбування покарання з випробуванням), 93 (особи, до яких застосовуються примусові заходи медичного характеру) та 96 (особи, до яких застосовується примусове лікування) КК;

2) запобігання вчиненню зазначеними особами нових суспільно-небезпечних діянь, відповідальність за які передбачена нормами КК [3, с. 3].

Визначаючи «лікування» як мету примусових заходів медичного характеру законодавець розглядає його як один із елементів системи медико-соціальних заходів – психіатричної допомоги, яка визначається як «комплекс спеціальних заходів, спрямованих на обстеження стану психічного здоров'я осіб на підставах та в порядку, передбачених цим Законом та іншими законами, профілактику, діагностику психічних розладів, лікування, нагляд, догляд та медико-соціальну реабілітацію осіб, які страждають на психічні розлади» [2, с. 143]. В тексті Закону вказується не на лікування осіб, а на надання їм «психіатричної допомоги». Таким чином, відповідно до діючого законодавства, лікування, про яке зазначається в ст. 92 КК України, є лише однією із складових системи заходів психіатричної

допомоги, яка включає в себе також й інші не менш важливі заходи, наприклад, медико-соціальну реабілітацію психічно хворих осіб.

Крім цього, на думку Книги М.М., не зовсім вдалим є вживання в ст. 92 КК України слова «поміщення» яке в поєднанні із сполучником «також» розриває лікувально-профілактичну сутність мети примусових заходів медичного характеру, робить обидві мети самостійним, відокремленими одна від одної. І ось що ми через це маємо: мета перша – «поміщення особи ... в спеціальний лікувальний заклад з метою її обов'язкового лікування» і мета друга – «поміщення особи ... в спеціальний лікувальний заклад з метою ... запобігання вчиненню нею суспільно небезпечних діянь» [6, с. 67]. Остання мета виглядає дещо репресивною, оскільки виходячи із такого визначення запобігання вчиненню суспільно небезпечних діянь досягається саме шляхом «поміщення особи ... в спеціальний лікувальний заклад». Формулювання мети без використання слова «поміщення» повністю змінило б розуміння сутності мети застосування примусових заходів медичного характеру.

Як бачимо, формулювання законодавцем в одній статті одним реченням поняття і мети примусових заходів медичного характеру призвела до суттєвої плутанини, що відповідно має свої негативні наслідки.

Є тут і проблема логіко-граматичного змісту. Із диспозиції ст. 92 КК України вбачається, що визначена в ній мета стосується не всіх видів примусових заходів медичного характеру, оскільки в ст. 92 КК України чітко вказується на «поміщення особи ... в спеціальний лікувальний заклад з метою її (тобто цієї особи) обов'язкового лікування, а також запобігання вчинення нею суспільно небезпечних діянь». В зазначеній нормі законодавець, даючи визначення примусових заходів медичного характеру, чітко розмежовує їх види на «надання амбулаторної психіатричної допомоги» та «поміщення особи в спеціальний лікувальний заклад», та покладає усе смислове навантаження стосовно мети примусових заходів медичного характеру саме на ті, які пов'язані із госпіталізацією особи.

На нашу думку, це не єдині проблеми, які породжує законодавче формулювання мети примусових заходів медичного характеру.

На підставі вищевикладеного та враховуючи те, що законодавцем було виділено примусові заходи медичного характеру як самостійний інститут, а також передбачено особливий процесуальний порядок кримінального провадження щодо їх застосування – визначення та правильне формулювання мети застосування таких заходів відіграє важливу роль, оскільки:

- забезпечить належний захист інтересів суспільства і його безпеки, а також захист інтересів особи, яка має психічні розлади;
- сприятиме встановленню реальних правових та соціальних причин існування таких заходів;
- допоможе уникнути проблем при правозастосуванні норм, що стосуються інституту примусових заходів медичного характеру.

Використані джерела:

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - № 25-26. – Ст. 141.
2. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22.02.2000 р. (із зм. і доп.) // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 19. – Ст. 143.
3. Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 03.06.2005 р. № 7 // Вісник Верховного Суду України. — 2005. — № 7. – Ст. 3.
4. Бекетова О.В. Правова природа примусових заходів медичного характеру // Актуальні проблеми держави і права. – 2004. – № 2. – С. 860-863.

5. *Психіатри: Хворих в Україні все більше – божевільними людей робить зубожіння* [Електронний ресурс] // Надзвичайні новини. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: https://nnovosti.info/articles/psihiatри_hvorih_v_ukrajini_vse_bilshaje_bozhevilnimi_ljudej_robit_zubozhinnja_video-524.html.
6. Книга М.М. Примусові заходи медичного характеру як засіб попередження злочинності: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. – Дніпропетровськ, 2009. – 172 с.

Шапіро Анна Семеновна,
магістрант 1 года обучения Гродненского университета им. Я. Купалы

КОНФИСКАЦИЯ В СИСТЕМЕ МЕР УГОЛОВНО-ПРАВОВОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ

Социально-правовая значимость конфискации имущества проявляется в том, что её применение призвано обеспечить восстановление социальной справедливости и, одновременно, устранить экономическую основу современной преступности, приобретающей всё более организованный, агрессивно-террористический, корыстный и коррупционный характер.

В условиях формирования в международных отношениях «общего правового поля» представляется актуальным дальнейшее согласование предписаний белорусского законодателя о конфискации с положениями международного права, а также изучение и использование наиболее приемлемых моделей её регламентации в уголовном законодательстве других государств. Это обуславливает рассмотрение конфискации имущества в системе мер уголовно-правового воздействия.

В соответствии с законодательством Республики Беларусь конфискация применяется только в качестве дополнительного наказания и только при осуждении за тяжкое и особо тяжкое преступление, совершенные из корыстных побуждений, если данное наказание к тому же предусмотрено санкцией соответствующей статьи Особенной части Уголовного кодекса Республики Беларусь (далее – УК) [2].

Конфискация имущества может быть предусмотрена в санкции либо как обязательное, либо как альтернативное дополнительное наказание. В том случае, если применение конфискации является обязательным, суд может не назначить это дополнительное наказание только в случае чрезвычайного смягчения наказания в порядке ст. 70 УК с обязательным указанием мотивов такого решения. В тех случаях, когда санкции статьи Особенной части конфискация предусмотрена в качестве возможного дополнительного наказания, вопрос о её применении решается судом [2].

Конфискация в качестве дополнительного наказания может применяться и в случаях, когда основным наказанием было назначено виновному с применением ст. 70 УК, в том числе с переходом к более мягкому виду наказания. Однако суд должен иметь в виду, что в целом основное наказание должно быть строже дополнительного.

Рассмотрение конфискации как вида уголовного наказания согласуется с целями уголовной ответственности. Однако не стоит забывать о содержательном аспекте конфискации имущества. Конфискация имущества заключается в принудительном безвозмездном изъятии в собственность государства всего или части имущества, являющегося собственностью осужденного. Это значит, что конфискация может рассматриваться как принудительная мера уголовно-правового воздействия, применяемая по приговору суда к лицу, осужденному за преступление, и заключается в ущемлении имущественных прав осужденного.

Так, конфискации подлежит только имущество, принадлежащее лицу на праве собственности, включая его долю в общей собственности. При этом подлежащее конфискации имущество не может быть заменено внесением денежной суммы, эквивалентной стоимости конфискуемых вещей.

При назначении конфискации имущества суд должен учитывать не только тяжесть совершенного преступления, но и данные о личности виновного, его семейное и материальное положение. Не подлежит конфискации имущество, которое жизненно необходимо для осужденного или лиц, находящихся на его иждивении, согласно перечню, установленному Уголовно-исполнительного кодекса Республики Беларусь (далее – УИК) [1]. В соответствии со ст.ст. 166-171 УИК исполнение наказания в виде конфискации имущества производится судебными исполнителями по месту нахождения имущества в установленном порядке.

Следует указать, что невыявление имущества, которое подлежит конфискации, на момент постановления приговора само по себе не является препятствием для назначения конфискации, поскольку такое имущество может быть выявлено при исполнении приговора.

В случаях, когда после исполнения приговора в части конфискации всего имущества, но до истечения установленных законом сроков давности исполнения обвинительного приговора обнаруживается неконфискованное имущество осужденного, приобретенное им до вынесения приговора или после вынесения приговора, но на средства, подлежащие конфискации, судебный исполнитель вносит в суд, постановивший приговор, или в суд по месту исполнения приговора представление о конфискации указанного имущества, если оно может быть конфисковано по закону [1].

Таким образом, конфискация имущества – это мера государственного принуждения, предусмотренная уголовным законом, назначаемая по обвинительному приговору, определению или постановлению суда, лицу, признанному виновным в совершении преступления, заключающаяся в принудительном безвозмездном окончательном отобрании находящегося у осужденного имущества. Соответственно, суть конфискации проявляется в изъятии (лишении, отчуждении) и объектом такого изъятия выступает имущество (вещи, предметы).

Использованные источники:

1. Уголовно-исполнительный кодекс Республики Беларусь [Электронный ресурс]: 11 января 2000 г. № 365-З: принят Палатой представителей 14 декабря 1999 г.: одобр. Советом Респуб. 22 декабря 1999 г.: в ред. Закона Респ. Беларусь от 9 января 2017 г. // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2017.
2. Уголовный кодекс Республики Беларусь [Электронный ресурс]: 9 июля 1999 г. № 275-З: принят Палатой представителей 2 июня 1999 г.: одобр. Советом Респ. 24 июня. 1999 г.: в ред. Закона Респ. Беларусь от 19.07.2016 г. // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь.– Минск, 2017.

Шкодяк Альона Ігорівна,
*аспірант кафедри кримінального права та кримінології юридичного факультету
Львівського національного університету ім. І. Франка*

СПІВВІДНОШЕННЯ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. СТ. 132 ТА 145 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Конституція України в ст. 32 гарантує кожній людині право на особисте та сімейне життя, забороняє збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [3]. Цю конституційну норму більш детально розкрито в ст. 286 Цивільного кодексу України передбачено право особи на таємницю про стан здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при її медичному обстеженні. Цією ж статтею передбачено обов'язок фізичної особи утримуватися від поширення зазначеної інформації, яка стала відома особі у зв'язку з виконанням службових обов'язків або з інших джерел [5]. Законодавець не лише задекларував таке право особи в Конституції України та Цивільному кодексі України, але й передбачив кримінально-правову відповідальність за розголошення таємниці про стан здоров'я людини у ст. 132 та ст. 145 Кримінального кодексу України. Вважаємо, що варто з'ясувати, як саме співвідносяться ці два склади злочинів.

Стаття 132 КК України передбачає відповідальність за розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини, або захворювання на синдром набутого імунодефіциту (СНІД) та його результатів службовою особою лікувального закладу, допоміжним працівником, який самостійно здобув інформацію, або медичним працівником, що стали їм відомі у зв'язку з виконанням службових або професійних обов'язків [4]. Об'єктом цього злочину є встановлений порядок надання інформації про проведення медичного огляду на виявлення зараження ВІЛ чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, права і свободи громадян. Предметом цього злочину є інформація про проведений медичний огляд на виявлення ВІЛ та результати цього огляду [2]. Відповідно до ч. 3 ст. 13 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» відомості про результати тестування особи з метою виявлення ВІЛ, про наявність або відсутність в особи ВІЛ-інфекції, є конфіденційними та становлять лікарську таємницю [1]. Об'єктивна сторона полягає в розголошенні таких відомостей.

Суб'єкт такого злочину є спеціальний, а саме: 1) службова особа лікувального закладу; 2) допоміжний працівник такого закладу, який самостійно здобув інформацію; 3) медичний працівник. Під службовими особами слід розуміти працівників закладів, в яких особам надається лікувально-профілактична допомога, які здійснюють функції організації та управління в сфері охорони здоров'я. Медичним працівником є особи, незалежно від того, яку спеціальну освіту (середню або вищу) вони мають (лікарі, медичні сестри, фельдшери тощо, у т.ч. працівники служби швидкої медичної допомоги та державної служби медицини катастроф), у якому закладі охорони здоров'я вони працюють або займаються медичною практикою як різновидом підприємницької діяльності. Суб'єктивна сторона характеризується умислом або необережністю [2].

Ст. 145 КК України передбачена відповідальність за умисне розголошення лікарської таємниці особою, якій вона стала відома у зв'язку з виконанням професійних чи службових обов'язків, якщо таке діяння спричинило тяжкі наслідки.

Об'єктом цього злочину є порядок збереження лікарської таємниці. Його предметом є власне лікарська таємниця. Законодавче визначення лікарської таємниці передбачене у ст. 40 Основ законодавства України про охорону здоров'я: лікарською таємницею є відомості про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну та сімейну сторону життя

громадянина, про які медичним працівникам та іншим особам стало відомо у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків [6]. Об'єктивна сторона характеризується діями у вигляді розголошення лікарської таємниці, тяжкими наслідками та причинним зв'язком між цими діями та наслідками. Розголошення – це усна чи письмова розповідь стороннім особам про зміст документів, що містять лікарську таємницю, відповідні публікації у пресі та інше віддання гласності певних відомостей. Суб'єкт злочину - спеціальний. Ним є медичні працівники та інші особи, у т.ч. і службові, яким відповідна інформація стала відома у зв'язку з виконанням професійних чи службових обов'язків. Суб'єктивна сторона злочину характеризується умислом [2].

Проаналізувавши вищевикладене можна дійти висновку, що ст. 145 та ст. 132 КК України співвідносять між собою як загальна та спеціальна і основним елементом диференціації цих двох складів злочину є предмет злочину.

Вважаємо, що варто виключити медичного працівника із переліку суб'єктів злочину, передбаченого ст. 132 КК України, а розголошення ним відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження ВІЛ чи іншої невиліковної інфекційної хвороби та його результати кваліфікувати за ст. 145 КК України, оскільки відповідно до ст. 40 Основ законодавства України про охорону здоров'я медичні працівники не мають права розголошувати інформацію, що становить лікарську таємницю [6], а проаналізувавши норми медичного законодавства, ми бачимо, що відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження ВІЛ чи іншої невиліковної інфекційної хвороби та його результати є саме лікарською таємницею.

Використані джерела:

1. Закон України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ»: Закон від 12.12.1991 №1972-ХІІ // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1972-12> (дата звернення: 14.09.2017)
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України [Текст] / А. М. Бойко [та ін.] ; ред. М. І. Мельник, М. І. Хавронюк. - К. : Юридична думка, 2010. URL: <http://uport.inf.ua/naukovo-praktichnyi-komentar-kriminalnogo.html> (дата звернення: 14.09.2017)
3. Конституція України : Закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 14.09.2017)
4. Кримінальний кодекс України: Кодекс від 05.04.2001 №2341-ІІІ // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 14.09.2017)
5. Цивільний кодекс України: Кодекс від 16.01.2003 №435-ІV // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 14.09.2017)
6. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон від 19.11.1992 №2801-ХІІ // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (дата звернення: 14.09.2017)

Шошин Сергей Владимирович,
*доцент кафедры уголовного, экологического права и криминологии
юридического факультета Саратовского национального государственного университета
имени Н.Г.Чернышевского, доцент, кандидат юридических наук*

ПРОБЛЕМЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ЗАЩИТЫ ПРАВ ПОТЕРПЕВШЕГО ПРИ ПРОИЗВОДСТВЕ ПО ДЕЛАМ О ПРИНУДИТЕЛЬНЫХ МЕРАХ МЕДИЦИНСКОГО ХАРАКТЕРА В РОССИИ

Глава 51 УПК РФ детально регламентирует процессуальный регламент применения принудительных мер медицинского характера. Не всегда противоправное деяние может быть совершено вменяемым, т.е. отдающим отчет в своих действиях, их негативном значении, способным руководить ими, лицом. Иногда, в период производства расследования конкретного уголовного дела, лицо, совершившее конкретный деликт в состоянии вменяемости, заболевает тяжелым психическим недугом. В итоге – такое лицо не может оказаться (в конкретный период времени) осужденным по данному уголовному делу. Наличие у такого лица психического заболевания, не позволяющего привлекать его (ее) к уголовной ответственности и не допускающего применения к подобному индивидууму мер уголовного наказания, делает актуальным использование потенциала принудительных мер медицинского характера.

Как указано на сайте Судебного департамента РФ, в 2016 году было рассмотрено материалов уголовных дел 9073 лицах, в отношении которых были применены принудительные меры медицинского характера [1; с. 1].

Из иной доступной информации по числу случаев применения принудительных мер медицинского характера сегодня, в частности, можно указать на цитату С.В.Полубинской. Ссылаясь на итоги деятельности российских судов общей юрисдикции, она отмечает, что в 2011 году было отмечено 6371 случай, в 2012 году – 5832 случая, в 2013 году – 6604 случая [2; с.173]. Также полностью сегодня подтверждается и мнение С.В.Полубинской о том, что дела о применении принудительных мер медицинского характера составляют чуть более 1% от общего числа уголовных дел, рассмотренных в течение года судами Российской Федерации. Указанное соотношение сохраняется на стабильном уровне уже несколько лет. Вместе с тем, подобная статистическая информация не дает оснований для пренебрежения правами лиц, в той или иной степени затрагиваемых при производстве по подобным уголовным делам. Как правило, практически по каждому из подобных дел имеется один или несколько потерпевших – физических лиц.

Лицу, в отношении которого уголовное дело направлено в суд для рассмотрения вопроса о применении принудительных мер медицинского характера, его законному представителю и защитнику, подлежит, в силу ч. 6 ст. 439 УПК РФ, вручению копия постановления следователя о направлении такого уголовного дела в суд. Вручение копии такого постановления следователя потерпевшему и (или) его представителю действующая сегодня редакция УПК РФ, к сожалению, не предусматривает. При этом можно отметить позитивное изменение УПК РФ, предусмотревшее в ч. 2 ст. 222 возможность, при наличии соответствующего ходатайства, вручение обвинительного заключения и потерпевшему. Хотя сегодня аналогия и не является приветствуемой в рамках современного российского уголовного процесса, тем не менее, можно предположить актуальность установления подобного правила и на потерпевших по уголовным делам о применении принудительных мер медицинского характера. В подавляющем большинстве случаев, по итогам вынесения судом (судьей) решения о применении принудительных мер медицинского характера, по результатам назначенного лечения, выздоровления не наблюдается. Соответственно, обвинительный приговор в отношении таких лиц становится некоей мифической субстанцией. Хотя, с другой стороны, в прежней личной следственной практике автора настоящей работы имеется единственный случай, когда при производстве по уголовному

делу, лицо, к которому суд постановил применить принудительные меры медицинского характера, смогло выздороветь.

Отдельно можно отметить отсутствие указания в тексте ч. 3 ст. 445 УПК РФ на необходимость извещения о дате рассмотрения судом ходатайства о прекращении, изменении или продлении применения медицинских мер принудительного характера следующих лиц:

- А) потерпевшего по делу;
- Б) законного представителя потерпевшего по делу;
- В) гражданского истца по уголовному делу;
- Г) гражданского ответчика по уголовному делу (его законного представителя).

В складывающейся сегодня правовой ситуации российский национальный законодатель не усматривает в отсутствии потребности в необходимости извещения указанных нами ряда лиц из числа субъектов уголовного процесса по конкретному уголовному делу какого-либо не только существенного нарушения прав этих лиц, но и вовсе какого-либо нарушения прав таких лиц. Любопытным фактом является отсутствие до настоящего времени даже единичного обращения за защитой указанных выше прав потерпевших как в Конституционный Суд Российской Федерации, так и в Европейский Суд по правам человека. Похожая ситуация сложилась и с подачей соответствующих жалоб в Комитет ООН по правам человека в Женеве. Возможно, в будущем эта неординарная ситуация найдет свое комплексное разрешение как на национальном, так и на международном уровне. Анализ представителями научной общественности разных стран указанного сегмента прав человека способен выступить толчком к инициированию подобного совершенствования как национального законодательства, так и практики его применения. Полемика, сопровождающая такой анализ содержания сегмента российского национального правового поля, вероятно, сможет привлечь внимание и ряда заинтересованных в ее совершенствовании акторов. Значительную роль в данном процессе способны сыграть практические работники, различные практикующие юристы.

Позитивный фактор рассматриваемых в работе инициатив - отсутствие потребности в сколько-нибудь значительных финансовых ресурсах при реализации данных идей на практике. Практически весь электорат способен позитивно оценить содержание указанных выше законодательных инициатив. Сложно найти некое обоснованное возражение, препятствующее подобному совершенствованию российского правового пространства.

Использованные источники:

1. Интернет-сайт Судебного департамента при Верховном Суде Российской Федерации: <http://www.cdep.ru/index.php?id=79&item=3832> (режим доступа – свободный). (Дата обращения: 21 сентября 2017 г.).
2. Полубинская С.В. Назначение принудительных мер медицинского характера// Труды ИГП РАН. 2016.- С. С. 173-174.

ПОНЯТТЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ОБ'ЄКТА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ «КОНТРАБАНДА»

Розглядаючи питання про об'єкт контрабанди за кримінальним кодексом України потрібно вказати, що визначення об'єкта злочину дає можливість встановити те коло суспільних відносин, яким передусім спричиняється шкода у процесі злочинного посягання. Юридичне значення об'єкта злочину полягає у тому, що він беззаперечно визнається обов'язковим елементом будь-якого складу злочину.

Відповідальність за контрабанду встановлена ст. 201 Кримінального кодексу України (далі КК України), яка поміщена до розділу VII «Злочини у сфері господарської діяльності» Особливої частини. Відповідно до якої об'єктом контрабанди визнається державний порядок здійснення зовнішньоекономічної діяльності, який включає в тому числі й загальний і спеціальний порядок переміщення товарів через митний кордон. Безпосереднім об'єктом злочину є встановлений порядок переміщення відповідних предметів через митний кордон України, який є необхідною умовою нормальної діяльності митних органів по стягненню передбачених законодавством платежів, здійсненню митного контролю і митного оформлення предметів. Додатковим факультативним об'єктом контрабанди можуть виступати встановлений порядок обігу предметів дозвільної системи, громадська безпека, здоров'я населення. [1]

У науці кримінального права під безпосереднім об'єктом посягання розуміють конкретні суспільні відносини, які поставлені законодавцем під охорону певного кримінального закону і яким завдається шкода злочином, що підпадає під ознаки даного складу [4, с. 87]. Складним у теорії кримінального права виявилось питання про безпосередній об'єкт контрабанди. Як видається, це є головною причиною того, що більшість науковців з цих питань уникають визначення безпосереднього об'єкта даного злочину.

Відповідно до законодавчого визначення даного складу злочину вчені О.О. Дудоров та М.Ф. Хавронюк визначають безпосередній об'єкт контрабанди як «порядок переміщення відповідних предметів через митний кордон України, який є необхідною умовою нормальної діяльності митних органів щодо стягнення передбачених законодавством платежів, здійснення митного контролю і митного оформлення предметів» [3, с.469]. Додатковим факультативним об'єктом контрабанди, на їх думку, можуть бути: встановлений порядок обігу предметів дозвільної системи і захисту культурної спадщини, встановлений порядок оподаткування, громадська безпека, здоров'я населення.

Наближене за змістом визначення об'єкта злочину «контрабанда» запропоноване В.М. Киричком, О.І. Перепелицею та В.Я. Тацієм: «Суспільні відносини, що забезпечують нормальний товарообіг через митний кордон і внесення до бюджету мита і зборів. Додатковий безпосередній об'єкт – громадська безпека при контрабанді зброї, а також здоров'я населення – при контрабанді отруйних, сильнодіючих і радіоактивних речовин» [2, с. 525].

Такого ж визначення безпосереднього об'єкта контрабанди притримується В.Є.Мельник, яка вважає «суспільні відносини, що регулюють товарообіг через митний кордон і забезпечують надходження до бюджету митних зборів» [6, с. 253-257; 305, с. 216].

У диспозиції ст. 201 КК України передбачено незаконні переміщення предметів, які мають різний ступінь суспільної небезпеки. Тобто у даній нормі згруповані різні за своєю кримінально-правовою значущістю діяння. Зокрема, не можна вважати однаковим ступінь суспільної небезпеки діянь під час незаконного переміщення товарів та зброї.

При контрабанді історичних і культурних цінностей безпосереднім об'єктом виступають суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом, з приводу

забезпечення права народу на культурну спадщину. Важливим у цьому випадку є той факт, що таке право народу гарантовано ст. 54, 56 Конституції України.

У випадку незаконного переміщення через митний кордон України отруйних, сильнодіючих, радіоактивних або вибухових речовин, зброї та боєприпасів, спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації факультативним безпосереднім об'єктом у таких злочинах виступають суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом щодо забезпечення громадської безпеки, життя, здоров'я населення, приватного життя.

Аналогічної думки дотримуються Г.В. Андрусів та О.Ф. Бантишев, які вважають, що заборона перевезення отруйних, сильнодіючих, радіоактивних, вибухових речовин, зброї та боєприпасів (предметів, вилучених з вільного обігу) через митний кордон диктується інтересами громадської безпеки [5, с. 121-122].

При протиправному переміщенні через митний кордон України товарів та предметів контрабандним шляхом порушуються суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом, порядок державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, у зв'язку із порушення встановленого порядку переміщення товарів та предметів через кордон, що призводить до заподіяння економічних збитків державі, пов'язаних із несплатою мита та інших податків. Окрім цього посягає на культурну спадщину і заподіює шкоду відносинам з іншими державами в економічній сфері. Тому із вищезазначеного більшість авторів визначають родовим об'єктом контрабанди (ст. 201 КК України) охоронюванні кримінальним законодавством суспільні відносини щодо забезпечення господарської діяльності України та поза її межами.

Використані джерела:

1. *Електронний ресурс* : <http://www.pravoznavec.com.ua/books/162/12256/28/#chapter>
2. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар* / [за заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація]. – К.: Ін Юре, 2003. – 1196 с.
3. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України* / [за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка]. – [3-тє вид., перероб. та допов.]. – К.: Атіка, 2005. – 1064 с.
4. *Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для юридичних вузів і фак.* / М.І.Бажанов, Ю.В.Баулін, В.І.Борисов та ін. За ред. професорів М.І.Бажанова, В.В.Сташиса, В. Я. Тація. - Харків: Право, 1997. - 368 с.
5. *Андрусів Г.В., Бантишев О.Ф. Відповідальність за злочини проти держави: Навчальний посібник для студентів юридичного факультету.* - К.: РВЦ «Київський університет», 1997. - 166 с.
6. *Уголовное право. Особенная часть. Часть I.* Под ред. проф. Н.А.Беляева, доц. Д.П.Водяникова, проф. В.В.Орехова. –Спб.: Изд-во С.-Петербургского ун-та, 1995.

Юркевич Виктория Юрьевна,
студентка 4 курса юридического факультета
Гродненского государственного университета им. Янки Купалы

СОГЛАСИЕ ЛИЦА НА ПРИЧИНЕНИЕ ВРЕДА КАК ОБСТОЯТЕЛЬСТВО, ИСКЛЮЧАЮЩЕЕ ПРЕСТУПНОСТЬ ДЕЯНИЯ ПРИ ТРАНСПЛАНТАЦИИ ОРГАНОВ И ТКАНЕЙ ЧЕЛОВЕКА

Особую актуальность проблема согласия лица приобретает в связи с развитием медицины в области трансплантологии, что предполагает и случаи, когда один человек добровольно жертвует какой-либо свой парный орган или ткани тяжело больному человеку для спасения его жизни или здоровья.

Законом Республики Беларусь «О трансплантации органов и тканей человека» от 4 марта 1997 года, как и Законом Российской Федерации «О трансплантации органов и (или) тканей человека» от 22 декабря 1992 года регламентировано, что одним из условий пересадки органов от живого донора является его согласие [1; 2]. Однако российский исследователь Т. Орешкина пишет, что всё же необходимо закрепление общей нормы о правомерности согласия лица на причинение ему вреда в уголовном законе, поскольку без такой нормы остаются не урегулированными границы возможного вреда и условия для признания согласия человека на причинение ему вреда правомерным [3, с. 74]. Другой российский исследователь Ю. В. Баулин и вовсе говорит о целесообразности включения нормы о согласии лица в гл. 8 Уголовного кодекса РФ (далее – УК РФ) [4, с. 89]. В 2008 году К. С. Широков писал о том, что при оценке согласия донора как свободного и осознанного следует выяснить, не стало ли оно результатом наплыва эмоций, кратковременной вспышкой острой жалости, следствием упреков родственников больного и т. д. Для более объективной оценки согласия донора информацию о последствиях трансплантации как для донора, так и для реципиента должен дать не врач, под наблюдением которого находится больной, и не врач, участвующий в операции по трансплантации, а другое лицо из медицинского персонала. Донор должен иметь возможность в любое время отказаться от своего согласия, и в этом случае проведение операции исключается. Согласие же донора на пересадку должно даваться в отношении определенного реципиента. Если донор дал согласие на пересадку своего органа одному лицу, а орган был пересажен другому, такая операция должна признаваться совершенной без согласия донора, а значит, противоправной [5].

Однако Е. К. Газданова высказывает возражение против такого подхода, обосновывая это тем, что такое закрепление придаст данному обстоятельству универсальный характер [6, с. 11].

В противовес Т. Орешкина пишет о том, что чрезмерной универсальности при дополнении гл. 8 Уголовного кодекса РФ нормой о согласии можно избежать путём указания определённых градаций и чётких условий правомерности. Правомерное согласие лица на причинение вреда его здоровью должно быть строго лимитированным, обусловленным невозможностью без этого спасти жизнь или здоровье другого человека и наличием общественно полезным мотива и цели. Что же касается жизни человека, то добровольное согласие не может придать правомерность причинению ему смерти другим лицом.

Кроме содержательной стороны согласие на причинение вреда как обстоятельство, исключаящее преступность деяния, должно обладать и иными признаками, быть добровольным и осознанным. По времени согласие должно предшествовать причинению вреда. Отклонение от содержания данного лицом согласия на причинение ему вреда недопустимо [3, с. 74–75].

Резюмируя вышеизложенное, хотелось бы отметить следующее. Вопрос о согласии донора на причинение вреда его здоровью частично регулируется действующим законодательством о трансплантации. Однако неоднократно исследователями высказывается мнение о целесообразности закрепления института согласия на причинение вреда как

условия исключаящего преступность деяния в Уголовном кодексе как Республики Беларусь, так и в Уголовном кодексе РФ. Так К. С. Широков предлагает дополнить главу 8 УК РФ «Обстоятельства, исключаящие преступность деяния» статьей «Причинение вреда здоровью человека при трансплантации органов и (или) тканей» следующего содержания:

«1. Не является преступлением причинение вреда здоровью человека при трансплантации его органов и (или) тканей в случае, когда по состоянию здоровья лица (реципиента) возникла опасность для жизни этого лица, не устранимая иными медицинскими средствами и подтвержденная консилиумом врачей-специалистов, если такой вред причинен с добровольного и осознанного согласия донора, достигшего 18 лет и являющегося дееспособным, и, если при этом не было допущено превышения пределов необходимости.

2. Превышением пределов необходимости признается причинение донору равного или большего вреда, чем вред, предотвращенный реципиенту.

3. Донор вправе назвать реципиента, для которого он согласился на изъятие у него органа и (или) ткани, или отказаться от трансплантации. Нарушение перечисленных волеизъявлений донора исключает правомерность трансплантации и влечет уголовную ответственность в зависимости от характера вреда, причиненного жизни или здоровью донора» [5].

Рассмотрение перспективы введение такого института и в законодательство Республики Беларусь кажется вполне обоснованным.

Использованные источники:

1. *О трансплантации органов и тканей человека [Электронный ресурс] : Закон Респ. Беларусь, 4 марта 1997 г., № 28-3 : в ред. Закона Респ. Беларусь от 01.01.2015 г. // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2017.*
2. *О трансплантации органов и (или) тканей человека [Электронный ресурс] : Федер. закон, 22 дек. 1992 г., № 4180– I : в ред. Федер. закона от 23.05.2016 г. // КонсультантПлюс. Россия / ЗАО «КонсультантПлюс». – М., 2017.*
3. *Орешкина, Т. Обстоятельства, исключаящие преступность деяния: дискуссионные вопросы общего характера / Т. Орешкина // Уголовное право. – 2016. – №4. – С. 70 – 76.*
4. *Баулин, Ю. В. Причинение вреда с согласия «потерпевшего» как обстоятельство, исключаящее преступность деяния. / Ю. В. Баулин. – Харьков : Кроссруд, 2007. – 93 с.*
5. *Широков, К. С. Согласие лица на причинение вреда его здоровью при трансплантации органов или тканей: условия правомерности [Электронный ресурс] / К. С. Широков // Известия вузов. Правоведение. – 2008. – № 1. Режим доступа : <http://www.center-bereg.ru/fl480.html>. Дата доступа : 26.11.2016.*
6. *Газданова, Е. К. Согласие потерпевшего в уголовном праве: понятие, характеристика, значение : автореф. дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.08 / Е. К. Газданова ; Московская государственная юридическая академия имени О. Е. Кутафина. – М., 2011. – 38 с.*

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС. КРИМІНАЛІСТИКА. СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА.

*Баимур Жанна Витальевна,
студентка 4 курса юридического факультета
Гродненского государственного университета имени Янки Купалы*

ИНСТИТУТ ПРИМИРЕНИЯ С ПОТЕРПЕВШИМ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ И УКРАИНЫ

Во многих странах мира примирение с потерпевшим является институтом, прежде всего, уголовно-процессуального права, соответственно, положения о данном виде освобождения от уголовной ответственности непосредственно в уголовных законах не закреплены. Как институт материального права примирение с потерпевшим является достаточно развитым и предусматривается в уголовно-правовых нормах государств СНГ.

Освобождение от уголовной ответственности в связи с примирением с потерпевшим в Республике Беларусь регулируется статьей 89 Уголовного кодекса (далее – УК), в соответствии с которой лицо, совершившее преступление, не представляющее большой общественной опасности, или впервые совершившее менее тяжкое преступление может быть освобождено от уголовной ответственности, если оно примирилось с потерпевшим и загладило причиненный преступлением вред [1]. Примирение с потерпевшим как вид освобождения от уголовной ответственности закреплено в статье 46 УК Украины, которая гласит, что лицо, впервые совершившее преступление небольшой тяжести или неосторожное преступление средней тяжести, кроме коррупционных преступлений, освобождается от уголовной ответственности, если оно примирилось с потерпевшим и возместило причиненные им убытки или устранило причиненный вред [2].

Анализ указанных статей позволяет сделать вывод, что основанием освобождения от уголовной ответственности и в Республике Беларусь, и в Украине, является примирение виновного с потерпевшим. Условиями для такого освобождения выступают определенная категория преступления (преступление, не представляющее большой общественной опасности, или менее тяжкое преступление в Беларуси и преступление небольшой тяжести или неосторожное преступление средней тяжести, кроме коррупционных преступлений, в Украине), факт совершения преступления впервые (менее тяжкого; небольшой тяжести и неосторожное преступление средней тяжести соответственно), само примирение с потерпевшим, а также заглаживание (устранение) виновным причиненного преступлением вреда.

Указывая на различия, необходимо подчеркнуть тот факт, что в белорусском уголовном законе рассматриваемый вид освобождения от уголовной ответственности предусмотрен как факультативный: указано, что лицо «может быть» освобождено от уголовной ответственности. В то же время в уголовном законодательстве Украины такое освобождение является обязательным. Следующее различие заключается в том, что в Республике Беларусь решение об освобождении от уголовной ответственности помимо суда может вынести также прокурор или следователь с согласия прокурора (ст. 30 Уголовно-процессуального кодекса Республики Беларусь (далее – УПК) [3]), тогда как в Украине такое решение может вынести только суд. Прокурор лишь составляет ходатайство об освобождении от уголовной ответственности и направляет его в суд (ч. 1 и ч. 2 ст. 286 УПК Украины) [4].

В Украине, в отличие от Республики Беларусь, потерпевший может заключить соглашение о примирении с подозреваемым или обвиняемым (п. 1 ч. 1 ст. 468 УПК Украины). При этом, инициатор заключения такого соглашения может быть как

потерпевший, так и подозреваемый (обвиняемый). Договоренности относительно соглашения о примирении могут проводиться самостоятельно потерпевшим и подозреваемым (обвиняемым) или с помощью другого лица, согласованной сторонами уголовного производства (кроме следователя, прокурора или судьи) (ч. 1 ст. 469 УПК).

Еще одно отличие касается пределов охвата случаев освобождения от уголовной ответственности в связи с примирением с потерпевшим за совершение преступлений (в соответствии со статьями 89 УК Республики Беларусь и 46 УК Украины). Различаются как названия категорий преступлений, так верхние пределы соответствующих им санкций. Так, в УК Республики Беларусь за преступление, не представляющее большой общественной опасности (умышленные преступления и преступления, совершенные по неосторожности), может быть предусмотрено наказание в виде лишения свободы на срок не свыше двух лет или иное более мягкое наказание, тогда как по УК Украины преступлением небольшой тяжести является преступление, за которое предусмотрено наказание в виде лишения свободы на срок до двух лет, или другое, более мягкое наказание, за исключением основного наказания в виде штрафа в размере трех тысяч необлагаемых минимумов доходов граждан. За менее тяжкое (умышленное) преступление по УК Республики Беларусь следует наказание в виде лишения свободы на срок не свыше шести лет (совершенные по неосторожности – на срок свыше двух лет), а в Украине преступлением средней тяжести является преступление (в данном случае неосторожное, кроме коррупционных преступлений), за которое предусмотрено основное наказание в виде штрафа в размере не более десяти тысяч необлагаемых минимумов доходов граждан или лишение свободы на срок не более пяти лет.

Следует отметить, что заглаживание (устранение) вреда является обязательным условием для применения статей 89 УК Республики Беларусь и 46 УК Украины, а также признается обстоятельством, смягчающим ответственность (п. 4 ч. 1 ст. 63 УК Республики Беларусь и п. 2 ч. 1 ст. 66 УК Украины), в случае если лицо не освобождается от уголовной ответственности. В этой связи белорусский ученый Л. В. Павлова считает необходимым рассматривать примирение, которое не повлекло освобождения от уголовной ответственности, в качестве «особого обстоятельства, существенно смягчающего ответственность» [5, с. 386–388].

Таким образом, норма о примирении довольно типична в УК Республики Беларусь и в УК Украины. Однако имеются особенные положения, учитывающие своеобразие национальных правовых систем. И в Республике Беларусь, и в Украине только совокупность всех четырех условий (определенной категории преступления, факта совершения преступления впервые, самого примирения с потерпевшим, а также заглаживания (устранения) виновным причиненного преступлением вреда) является основанием для освобождения от уголовной ответственности лица, совершившего преступление. Отличительной особенностью примирения с потерпевшим по законодательству Украины является определение процессуального порядка заключения соглашения о примирении.

Использованные источники:

1. Уголовный кодекс Республики Беларусь [Электронный ресурс] : 9 июля 1999 г., № 275-З : принят Палатой представителей 2 июня 1999 г. : одобр. Советом Респ. 24 июня 1999 г. : в ред. Закона Респ. Беларусь от 19.07.2016 г. // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2017.
2. Уголовный кодекс Украины [Электронный ресурс] : 05.04.2001 г., № 2341-III : в ред. Закона Украины от 23.03.2017 г. // Законодательство стран СНГ. – Режим доступа: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=8679. – Дата доступа: 20.06.2017.
3. Уголовный процессуальный кодекс Республики Беларусь [Электронный ресурс] : 16 июля 1999 г., № 295-З : принят Палатой представителей 24 июня 1999 г. : одобр.

Советом Респ. 30 июня 1999 г. : в ред. Закона Респ. Беларусь от 20.04.2016 г. // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2017.

4. Уголовный процессуальный кодекс Украины [Электронный ресурс] : 13.04.2012 г., № 4651-VI : в ред. Закона Украины от 16.03.2017 г. // Законодательство стран СНГ. – Режим доступа: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=52250. – Дата доступа: 20.06.2017.
5. Павлова, Л. В. Уголовно-правовое значение примирения с потерпевшим / Л. В. Павлова // Теоретико-методологические и конституционные основы устойчивого развития национальной правовой системы : материалы междунар. науч.-практ. конф., 19–20 октября 2015 г. / БГУ [и др.] ; редкол.: С. А. Балащенко (гл. ред.) [и др.]. – Минск, 2015. – С. 539–541.

Белевич Юлия Сергеевна,
магистрант I курса юридического факультета
Гродненского государственного университета имени Янки Купалы

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ СЛЕДОВАТЕЛЯ С СОТРУДНИКАМИ ОПЕРАТИВНЫХ И ИНЫХ СЛУЖБ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ УБИЙСТВ, СОВЕРШЕННЫХ В УСЛОВИЯХ НЕОЧЕВИДНОСТИ

Одной из ключевых проблем современного общества является рост преступности, в том числе увеличение количества убийств. При этом среди общего количества убийств определенную часть и составляют убийства, совершенные в условиях неочевидности. Раскрытие и качественное расследование таких убийств является важнейшей задачей, определяющей уровень законности в государстве и авторитет правоохранительных органов. В таких ситуациях основная задача первоначального этапа предварительного расследования состоит в максимально быстром и полном сборе информации о лице, совершившем преступление, месте его нахождения и использования полученных сведений для выявления, задержания, изобличения указанного лица. Однако следует признать, что одной из основных проблем раскрытия таких убийств являются недостатки взаимодействия следователя с сотрудниками оперативных и иных служб органов внутренних дел (далее ОВД).

Своевременное раскрытие преступлений возможно только на основе взаимодействия органов предварительного следствия и дознания, дающего возможность комплексного использования сил, средств, методов, имеющихся у каждого из этих подразделений [1, с. 107].

А. И. Бастрыкин под «взаимодействием» понимает «основанное на законе сотрудничество не подчиненных друг другу органов, при котором они действуют согласованно, целесообразно, сочетая применяемые ими средства и способы в целях предупреждения, пресечения и раскрытия преступлений, привлечения к уголовной ответственности виновных, розыска обвиняемых и обеспечения возмещения ущерба, причиненного преступлением» [2, с. 42].

Стоит отметить, что когда речь идет об организации работы следователя на первоначальном этапе расследования убийств, совершенных в условиях неочевидности, проблема организации следственной работы, и тем более, взаимодействия с оперативно-розыскными органами, в научном плане приобретает комплексный характер. Повышение же эффективности этой деятельности настоятельно требует детального анализа форм ее организации, тактики и взаимодействия, выявления преимуществ и недостатков каждой из

этих форм. Все это в значительной степени обеспечивается использованием постоянно расширяющихся возможностей[3, с. 65].

На этапе досудебного производства по убийству в условиях неочевидности основной упор делается на осуществлении неотложных следственных действий и оперативно-розыскных мероприятий, проводимых с целью установления личности потерпевшего, подозреваемого.

В первую очередь, необходимо подчеркнуть ряд наиболее важных элементов взаимодействия при расследовании убийств, совершенных в условиях неочевидности.

Анализ материалов уголовного дела и определение конкретных задач, которые необходимо решить совместными действиями следователя и сотрудников других служб ОВД. Исходным моментом организации является оценка следователем собранных по делу доказательств и принятие своевременного решения о необходимости объединения усилий с оперативными сотрудниками ОВД для успешного расследования данного уголовного дела.

Определение служб и подразделений ОВД, которых необходимо привлечь для взаимодействия. Наибольшее значение для обеспечения всестороннего, полного и объективного исследования обстоятельств уголовного дела имеет взаимодействие следователей с подразделениями ОВД, осуществляющих оперативно-розыскную и экспертно-криминалистическую деятельность.

Согласование содержания совместной деятельности и целенаправленное ее осуществление. В ходе взаимодействия наиболее широко используются следующие оперативно-розыскные мероприятия: преследование преступника по «горячим» следам, обследование микрорайона вокруг места происшествия, прочесывание местности, заградительные мероприятия, засады. Приведенный перечень оперативно-розыскных мероприятий не является исчерпывающим и может быть увеличен исходя из конкретно складывающихся ситуаций.

Взаимное информирование о ходе и результатах работы между участниками взаимодействия. Следователь должен своевременно сообщать сотрудникам оперативных и иных служб ОВД, принимающих участие во взаимодействии, все необходимые для них сведения, полученные в результате расследования. В свою очередь и сотрудники этих служб обязаны постоянно информировать следователя о результатах своей деятельности по раскрытию преступления.

Полнота и точность расследования обеспечиваются выяснением не только обстоятельства убийства, но и некоторых факторов, которые предшествовали убийству. [4, с. 111].

Исходя из вышесказанного, можно сделать вывод о том, что на этапе досудебного производства, следователь в своем арсенале имеет ограниченное количество следственных действий. Именно поэтому важно организовать грамотное взаимодействие с сотрудниками оперативных и иных служб ОВД, дабы эффективно решить задачи данного этапа расследования убийств в условиях неочевидности. В практике необходимо шире использовать для раскрытия такого рода убийств те оперативно-розыскные мероприятия, которые, представляя определенную сложность в их организации и проведении, несомненно являются самыми результативными. Только взаимодействие правоохранительных органов является главным необходимым условием для наиболее быстрого и полного раскрытия и расследования неочевидных убийств.

Использованные источники:

1. Кулеева, И. Ю. Правовое регулирование и криминалистическое обеспечение расследования нераскрытых преступлений прошлых лет : монография / И. Ю. Кулеева, Я. М. Мазунин; Юрлитинформ – М., 2013. – 192 с.

2. Бастрыкин, А. И. Расследование преступлений повышенной общественной опасности (криминалистические аспекты): практ. пособие / А. И. Бастрыкин. - М. :Издательство «Известия», 2011. – 160 с.
3. Матвейчев, Ю. А. Теоретические, правовые и организационные основы расследования уголовных дел следственно-оперативными группами : монография / Ю. А Матвейчев; Институт МВД – Могилев, 2016. – 140 с.
4. Андреев, И.С, Курс криминалистики / И. С. Андреев, Г. И. Громович, Н. И. Порубов. – Минск : Высшая школа, 2006. – 208 с.

Волкотруб Сергій Григорович,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права,
кандидат юридичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ КОМПЕТЕНЦІЇ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Прийняття у 2012 р. Кримінального процесуального кодексу України [3] (далі – КПК України) стало важливим етапом у здійсненні судово-правової реформи нашої країни, більшість правових інститутів кримінального процесу зазнали змін, у тому числі і правові положення щодо компетенції органів досудового розслідування. Разом з тим, залишається невирішеною низка складних питань щодо забезпечення несутеренного і безпробірного правового регулювання компетенції органів досудового розслідування. Зокрема, неодноразово вносилися зміни і доповнення до ст. ст. 216, 218 КПК, йдеться про Закони України № 746-VII від 21.02.2014, № 767-VII від 23.02.2014, № 1207-VII від 15.04.2014, № 1689-VII від 07.10.2014; № 198-VIII від 12.02.2015, № 628-VIII від 16.07.2015, № 771-VIII від 10.11.2015, № 889-VIII від 10.12.2015, № 1798-VIII від 21.12.2016.

Одним з чинників, який негативно впливає на стан нормативного регулювання досліджуваних питань, є те, що такі питання недостатньо досліджені насамперед в теорії кримінального процесу.

На нашу думку, законодавче закріплення відповідних норм має проводитися шляхом внесення змін і доповнень до КПК України. Слід погодитися з позицією Ю.М. Грошевого, згідно з якою "...єдиним джерелом кримінально-процесуального регулювання повинен бути кодифікований акт – закон... "Розтаскування" кримінально-процесуальної матерії по багатьох законодавчих актах, що зараз має місце, не сприяє ефективності правозастосовної практики [1]".

Відповідно до положень ст.7 Закону України "Про прокуратуру" [5] до складу прокуратури входить військова прокуратура, до якої належать Головна військова прокуратура (на правах структурного підрозділу Генеральної прокуратури України), військові прокуратури регіонів (на правах регіональних), військові прокуратури гарнізонів та інші військові прокуратури (на правах місцевих) [6]. Відповідно до п.1 і 7 наказу № 12гн Генерального прокурора України від 20 жовтня 2014 р. "Про особливості діяльності військових прокуратур" [4] слідчі військових прокуратур здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 402-421, 425-435 КК України, а також вчинених військовослужбовцями правоохоронних органів та іншими особами, зазначеними у частині 4 статті 216 КПК України, які проходять службу та/або працюють у визначених державних органах чи установах. Однак практика застосування

правил підслідності слідчим військової прокуратури доволі суперечлива. Наприклад, кримінальне провадження за підозрою військовослужбовця, старшого солдата, у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч.3 ст. 15, п. 1 ч. 2 ст. 115 КК України здійснювалося слідчим відділом Бахмутського відділу поліції ГУ Національної поліції в Донецькій області під процесуальним керівництвом прокурора військової прокуратури Донецького гарнізону сил антитерористичної операції [6]. У згаданому провадженні досудове розслідування щодо злочину, ймовірно вчиненого військовослужбовцем, провадив слідчий поліції, процесуальне керівництво здійснював прокурор.

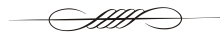
Ще одним випадком неузгодженості приписів законодавства є положення ст. 2 Закону України "Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції", яка передбачає, що підслідність кримінальних правопорушень, вчинених в районі проведення антитерористичної операції, у разі неможливості здійснювати досудове розслідування визначається Генеральним прокурором. Наступним таким випадком є положення ч. 6 ст. 12 Закону України "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю", відповідно до якого спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю можуть починати та здійснювати досудове розслідування, передавати через відповідного прокурора по нагляду за виконанням законів спеціальними підрозділами за підслідністю в органи Національної поліції і органи Служби безпеки України кримінальні провадження, що були ними розпочаті, у такому ж порядку витребувати і приймати від них до свого провадження кримінальні провадження про злочини, вчинені організованими злочинними угрупованнями. На нашу думку, це положення доцільно було б закріпити саме в КПК України. О. В. Капліна зауважує, що під час правозастосовної діяльності у практичних працівників будуть виникати численні проблеми. Це по-перше, пов'язано із тим, що можуть виникати труднощі правозастосовного характеру. Зокрема, відповідно до ч. 3 ст. 9 КПК Закони та інші нормативні акти України, положення яких стосуються кримінального провадження, повинні відповідати КПК. При здійсненні кримінального провадження не може застосовуватися закон, який суперечить КПК. Отже кримінальний процесуальний закон містить колізійну норму, яка визначає пріоритет КПК над іншими законами. Якщо тлумачити це положення, то можна передбачити, що це імперативне колізійне правило є більш важливим, ніж те, яке ми знаємо з підручників з теорії права – при виникненні колізії перевагу має норма спеціального закону. Наголошуємо, що останнє правило тлумачення є тільки доктринальним. Отже якщо будуть виникати колізії між КПК та новим законодавством, а такі колізії вже виявлені, то при їх подоланні правозастосовники будуть опинятися у складній ситуації [2].

Загалом, при розробці нового та вдосконаленні чинного законодавства варто відмовитися від практики закріплення кримінальних процесуальних норм в інших законодавчих актах, оскільки такі законодавчі рішення явно суперечать правилам ч. 3 ст. 9 КПК України, яка передбачає, що Закони та інші нормативно-правові акти України, положення яких стосуються кримінального провадження, повинні відповідати КПК України, а при здійсненні кримінального провадження не може застосовуватися закон, який суперечить КПК України. Підсумовуючи наведене вище, слід відзначити, що вирішення проблеми розвитку кримінально-процесуальних інститутів, які, по суті, є новими для вітчизняного законодавства й практики, потребує вивчення досвіду зарубіжних країн, його творчого переосмислення.

Використані джерела:

1. Грошевий Ю.М. Конституція України і проблеми кодифікації кримінально-процесуального законодавства // Матеріали науково-практичної конференції "Теоретичні та практичні питання реалізації Конституції України: Проблеми, досвід, перспективи". 25 червня 1997 р., Київ / Упорядник Ю.М Грошевий. – Харків: Право, 1998. – С.181-182.

2. Капліна О.В. Проблеми застосування норм кримінального процесуального законодавства в умовах проведення АТО / Оксана Володимирівна Капліна // Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення : матеріали пост. діючого наук.-практ. семінару, 17 жовт. 2014 р. – Харків, 2014. – Вип. 6. – С. 46–51.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI / Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10, № 11-12, № 13. – Ст.88. / Законодавство України // [Електронний ресурс] – Режим доступу : URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page>
4. Про особливості діяльності військових прокуратур : Наказ № 12гн Генерального прокурора України від 29 серпня 2014 року// [Електронний ресурс] / Режим доступу : URL : http://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&_t=rec&id=94102
5. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII // [Електронний ресурс] / Режим доступу : URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/print1466259890307325>
6. Ухвала Артемівського міськрайонного суду Донецької області від 10.05.2016 року Справа № 219/4455/16-к Провадження №1-кс/219/824/2016 // [Електронний ресурс] - Режим доступу : URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57658125#>

Гаврилюк Анастасія Андріївна,
студентка магістратури юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права

СУТНІСТЬ ТА ФОРМИ ДИСПОЗИТИВНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ПОТЕРПІЛОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Останні зміни в державі та законодавстві обумовили перехід кримінального законодавства на якісно новий рівень. Міжнародне співтовариство рекомендує державам турбуватись у сприянні впровадження судових процедур, які б відповідали потребам потерпілих, адже людина є найвищою соціальною цінністю. Сьогодні можемо спостерігати активне реформування кримінально-процесуального законодавства, особлива увага приділяється його приватній складовій, що призводить до розширення сутності засади диспозитивності.

Диспозитивність (від. лат. *dispono* - розпоряджаюся) [3, с.3] означає, що учасники кримінального провадження на різних стадіях процесу мають право на власний розсуд розпоряджатись своїм правом щодо обвинувачення, спірним матеріальним правом щодо цивільного позову, а також процесуальним правом з метою захисту своїх прав та законних інтересів.

Відповідно до ч. 1 ст. 26 КПК України сторони кримінального провадження є вільними у використанні своїх прав у межах та способі передбачених законом[2].

У кримінальному судочинстві диспозитивність обумовлюється правом сторін розпоряджатись своїми матеріальними правами (матеріальна диспозитивність) і процесуальними правами, включаючи права по доказуванню, у своїх процесуальних інтересах (процесуальна диспозитивність). Не можна не погодитись із визначенням принципу диспозитивності, який наводить вчений О.В. Москаленко «принцип диспозитивності – це об'єктивно обумовлене, нормативно виражене основне положення, що передбачає можливості учасника кримінального процесу визначати на власний розсуд в межах закону форми і способи захисту своїх прав» [4, с.166].

Поділ диспозитивності на матеріальну і процесуальну, або як її ще називають формальну є суто науковим, однак виражається в нормах чинного КПК. **Матеріальна диспозитивність** у контексті діяльності потерпілого знаходить свій прояв у КПК у таких правах: 1) звернутися із заявою до слідчого, прокурора, іншої службової особи органу, уповноваженого на початок досудового розслідування, якою ініціювати кримінальне провадження; 2) примиритися з підозрюваним чи обвинуваченим; 3) пред'явити позов про відшкодування завданої кримінальним правопорушенням майнової та/або моральної шкоди; 4) у випадку подання цивільного позову - підтримувати цивільний позов або відмовитися від нього, укласти з обвинуваченим чи цивільним відповідачем мирову угоду; 5) підтримувати обвинувачення у випадку відмови прокурора від його підтримання, або відмовитися від обвинувачення.

Тобто, матеріальна диспозитивність включає в себе виражені в правових нормах елементи - можливості правових дій потерпілого, які полягають у впливі на рух кримінального провадження. Таким чином, у контексті кримінального-процесуального права матеріальна диспозитивність полягає у свободі сторін розпоряджатися долею обвинувачення. Ця свобода є значною мірою обмежена публічними інтересами, що є базовими у кримінальному процесі.

Формальна (процесуальна) диспозитивність, на відміну від матеріальної диспозитивності реалізується у всіх видах кримінального провадження. Формальна диспозитивність - це свобода вибору процесуальних засобів захисту і здійснення їх учасниками кримінального процесу. У змісті формальної (процесуальної) диспозитивності виділяють такі правомочності особи як: оскарження дій процесуальних органів; відмова від захисника чи представника; подання доказів у справі та доказування обставин, що входять до предмету доказування; свобода пошуку і надання доказів; свобода у доведенні перед судом переконливості доказів; свобода у заявленні клопотань; свобода у заявленні відводів; свобода виступу у дебатах[1, с.129].

Незважаючи на відмінність матеріальної і процесуальної диспозитивності, між ними існує постійний неперервний зв'язок. Вони доповнюють одна одну і разом складають структуру диспозитивності в цілому. Суть засади диспозитивності полягає у тому, що учасники судового процесу (зокрема, потерпілий) вільно розпоряджаються своїми матеріальними та процесуальними правами, реалізація яких з метою захисту своїх прав і охоронюваних законом інтересів має безпосередній вплив на виникнення, динаміку чи закінчення процесу. Як вірно зазначає В.Т. Нор засада диспозитивності характеризує стан, коли фізична чи юридична особа вирішує на власний розсуд як їй розпорядитися своїм суб'єктивним правом реалізувати його чи утриматись, зокрема, звернутись до суду за захистом порушеного права чи утриматися від такої дії, відмовитися від заявленого позову змінити його, укласти з порушником права мирову угоду чи підтримувати позов «до кінця» ... усе це сфера розгляду суб'єкта права якого було порушено. Він, загальним правилом, вільний як у розпорядженні своїм матеріальним правом, так і наданим йому як учаснику процесу процесуальними правами в динаміці юрисдикційного процесу[5, с.12].

Для реалізації засади диспозитивності у кримінальному процесі, потрібно організувати систему кримінальної юстиції таким чином, щоб забезпечувався надійний захист для потерпілого. При цьому необхідно знайти баланс між двома цінностями - правами людини і ступенем контролю над злочинністю, тобто знаходити оптимальне співвідношення між публічністю і диспозитивністю. Порушення балансу на шкоду правам людини породжує поліцейські тенденції в діяльності відповідних державних органів. Порушення балансу на користь прав людини породжує анархію і безвідповідальність [3, с.8].

Використані джерела:

1. Герасимчук О. Структура принципу диспозитивності у кримінальному процесі // *Право України*, 2007. — № 3. — С. 128-131.

2. *Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012.-№ 4651-VI // ВВРУ від 08.03.2013.- № 9-10.*
3. *Малярєнко В.Т. Про публічність і диспозитивність у кримінальному судочинстві України та їх значення // Вісник Верховного Суду України. – 2004. – № 7. – С. 2-11.*
4. *Москаленко О. В. Принцип диспозитивності у кримінальному процесі України: Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди // "Право",- 2016. - № - 24. - С. 164-168.*
5. *Нор В.Т. Публічність і диспозитивність у кримінальному процесі України: суть, пріоритети, взаємодія, сфера дії // Закон і бізнес, 2004. – № 47-48. – С. 7-12.*
6. *Поліщук О.М. Диспозитивність як принцип кримінального права // Форум права, 2012. № - 4. С. 743-748.*

Голдзіцький Казимир Адамович,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО НАПРАВЛЕННЯ ОСОБИ ДО МЕДИЧНОГО ЗАКЛАДУ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ПСИХІАТРИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Визначення підстав для щодо направлення особи до медичного закладу для проведення стаціонарної судово-психіатричної експертизи є одним із найбільш проблемних питань.

У частині другій статті 509 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) закріплено, що стаціонарна психіатрична експертиза може бути проведена в разі необхідності здійснення тривалого спостереження та дослідження особи [1].

Із викладеного важливо визначити необхідність здійснення саме тривалого спостереження та дослідження особи. Психіатрична експертиза може проводитися як в амбулаторному так і стаціонарному порядку. При чому згідно пункту 23 Порядку проведення судово-психіатричної експертизи, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я від 08.10.2001 № 397, експерти, які проводять амбулаторну експертизу у разі неможливості відповісти на всі поставлені перед ними запитання обґрунтовують висновок необхідності проведення стаціонарної психіатричної експертизи[2].

Це свідчить про те, що амбулаторна психіатрична експертиза є первинною стосовно стаціонарної психіатричної експертизи. Разом з тим, у частині першій статті 509 КПК України сформульовано загальні обставини, за наявності яких слідчий, прокурор зобов'язані залучити експерта (експертів) для проведення психіатричної експертизи, у разі якщо під час кримінального провадження будуть встановлені обставини, які дають підстави вважати, що особа під час вчинення суспільно-небезпечного діяння була в неосудному стані або обмежено-неосудному стані, або вчинила кримінальне правопорушення в осудному стані, але після його вчинення захворіла на психічну хворобу, яка позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними[1].

Тобто у частині першій статті 509 КПК України вид цієї експертизи не зазначається. Водночас виокремлення у ч. 2 ст. 509 КПК України додаткової підстави для призначення стаціонарної експертизи необхідності здійснення тривалого спостереження та дослідження особи – дозволяє зробити висновок про те, що у ч. 1 ст. 509 КПК України йдеться саме про амбулаторну психіатричну експертизу. Тому, вирішуючи питання про направлення особи до

медичного закладу для проведення стаціонарної психіатричної експертизи, слід керуватися висновком амбулаторної експертизи.

Це означає, що слідчий, прокурор висновком амбулаторної психіатричної експертизи під час кримінального провадження, в якому зазначено про необхідність проведення стаціонарної експертизи, обґрунтовують клопотання до слідчого судді про направлення (поміщення) особи до відповідного медичного закладу. Вирішуючи питання про направлення особи до медичного закладу для проведення стаціонарної психіатричної експертизи, необхідно брати до уваги правові позиції Європейського суду з прав людини, відповідно до яких тримання особи в психіатричному закладі без достатніх на те підстав є позбавлення свободи[3, с. 7]. Поняття позбавлення свободи поєднує у собі як об'єктивний елемент, а саме тримання особи в обмеженому просторі протягом значного періоду часу, так і суб'єктивний елемент, тобто відсутність згоди особи на таке тримання[3, с. 7].

Під час кримінального провадження може бути така ситуація, коли наявні у матеріалах кримінальної справи двох протилежних за змістом актів стаціонарної судово-психіатричної експертизи, а саме: у першому випадку експерти – психіатри прийшли до висновку про відсутність хронічного психічного захворювання у особи, яка вчинила суспільно-небезпечну дію, тобто – про осудність особи, в другому випадку – особа має хронічне психічне захворювання, тобто є неосудною. Беручи до уваги наявність двох протилежних висновків стаціонарної судово-психіатричної експертизи слідчі, прокурор, тобто сторона обвинувачення зобов'язана звернутися з клопотанням до слідчого судді про проведення повторної стаціонарної судово-психіатричної експертизи. Аналіз слідчої практики дає підстави для висновку про переважну кількість клопотань про направлення до медичного закладу для проведення стаціонарної психіатричної експертизи було заявлено щодо осіб із процесуальним статусом підозрюваного. Разом з тим, мали місце випадки про направлення потерпілих та свідків для проведення стаціонарної психіатричної експертизи [3, с. 7]. З такою практикою не можна погодитись з огляду на таке.

КПК України крім підозрюваного, обвинуваченого (виходячи з ч. 2 ст. 509 КПК України) не визначає кола учасників кримінального провадження, які можуть бути примусово направлені до медичного закладу для проведення стаціонарної психіатричної експертизи.

Зі змісту ч. 1 ст. 509 КПК України вбачається, що метою проведення стаціонарної психіатричної експертизи є встановлення таких обставин:

1) Чи була особа під час вчинення суспільно-небезпечного діяння в неосудному стані;

2) Чи вчинила кримінальне правопорушення в осудному стані, але після його вчинення захворіла на психічну хворобу, яка позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними[1].

Натомість, зазначені обставини не охоплюють психічний стан потерпілого, свідка. Тому, звернення слідчого, прокурора під час кримінального провадження (досудового розслідування) з клопотанням до слідчого судді про направлення потерпілого, свідка для проведення психіатричної експертизи є грубим порушенням процесуального законодавства, а така експертиза стосується винятково особи, яка ймовірно вчинила суспільно-небезпечне діяння.

Використані джерела:

1. *Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI // Голос України. – 19.05.2012. – Ст. 90-91.*
2. *Порядок проведення судово-психіатричної експертизи : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 08.10.2001 // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0219-02>.*

3. Узагальнення судової практики вирішення слідчими суддями питань, пов'язаних із слідчими (рошуковими) діями // Закон і бізнес.–2016. - № 29 (1275). – С. 7-10.

*Даутова Катерина Радіківна,
студентка магістратури юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права*

ПОНЯТТЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КЕРІВНИЦТВА ДОСУДОВИМ РОЗСЛІДУВАННЯМ

Одним з найголовніших завдань, яке покладене на органи прокуратури України є забезпечення дії в державі принципу верховенства права, зміцнення законності та правопорядку.

В ст. 131-1 Конституції України визначені основні функції, які покладаються на прокуратуру України, а саме:

- 1) підтримання публічного обвинувачення в суді;
- 2) *організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням*, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку;
- 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом [1].

Відповідно до ст. 1 ЗУ «Про прокуратуру» - прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому цим Законом, здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави [3].

Відповідно до ч.1 ст. 25 ЗУ «Про прокуратуру» - *прокурор здійснює нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство*. Письмові вказівки прокурора органам, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство, надані в межах повноважень, є обов'язковими для цих органів і підлягають негайному виконанню [3]. Майже аналогічна норма, однак дещо розширена, міститься в ч.1 ст. 36 КПК України, а саме те, що прокурор, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог цього Кодексу, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові та інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення прокурора [2].

У зв'язку з визначенням прокурора ключовим владним суб'єктом досудового розслідування розгорнулася широка дискусія щодо сутності **поняття «прокурорське процесуальне керівництво досудовим розслідуванням»**. Законодавець визначає його як *форму прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування* [2], через використання якої прокурор забезпечує професійне, ефективне і законне виконання слідчим поставлених перед ним завдань під час розслідування кримінальних правопорушень.

Аналіз повноважень прокурора, якими він наділений під час досудового розслідування, свідчить про те, що поряд із функцією нагляду прокурор здійснює функцію процесуального керівництва розслідуванням, що є значно ширшим, ніж просто метод (спосіб) здійснення наглядової діяльності, виходить за її межі і є окремою функцією прокурора зі своїми завданнями, цілями та формами реалізації [4].

З наведеним вище законодавчим визначенням процесуального керівництва досудовим розслідуванням не погоджуються багато вчених-правознавців України. Вони визначають *процесуальне керівництво* *самостійною функцією прокурора*. Обґрунтовується така думка тим, що **процесуальне керівництво – це, по-перше, самостійний напрям прокурорської діяльності, спрямований на забезпечення швидкого, повного, всебічного і неупередженого розслідування** – дослідження всіх обставин вчиненого кримінального правопорушення для надання зібраним доказам належної правової оцінки, що вказує на функціональний характер вказаної прокурорської діяльності. По-друге, якщо виконання прокурором функції нагляду за додержанням законів спрямоване на забезпечення законності всього досудового розслідування (дій і рішень всіх учасників цієї стадії процесу без будь-якого винятку), то **виконання ним функції процесуального керівництва спрямоване лише на забезпечення швидкого, повного, всебічного і неупередженого розслідування кримінального правопорушення владними суб'єктами процесу** [6, с.154].

Зі змісту визначення про те, що процесуальне керівництво прокурора – це організація процесу досудового розслідування, визначення напрямів розслідування, координація процесуальних дій, сприяння створенню умов для нормального функціонування слідчих, забезпечення дотримання у процесі розслідування вимог законів, стає зрозуміло, що цій прокурорській діяльності притаманні ознаки адміністрування, розпорядництва, а не нагляду. Керівництво – це різновид управління в структурі держави і суспільства, яке пов'язане з розв'язанням суспільно-управлінських завдань загальної компетенції. Керівник – посадова особа, яку наділено адміністративною владою щодо очолюваного нею колективу і яка здійснює внутрішньо-організаційне управління ним. Відтак, *об'єднувати функції нагляду і процесуального керівництва* *чиставити між ними знак рівності не можна* [5].

Тобто, *процесуальне керівництво досудовим розслідуванням є напрямом діяльності прокурора, який здійснюється з використанням владно-розпорядчих повноважень з організації законності порушення кримінальних справ, визначення найбільш ефективних напрямів проведення досудового розслідування, активізації зусиль органів досудового розслідування, спрямованих на повне, всебічне, об'єктивне й достовірне встановлення обставин, що підлягають доказуванню у кримінальній справі та забезпечення дотримання в процесі розслідування вимог законодавства України* [4].

З огляду на вище викладене, можна прослідкувати невідповідність між нормами законодавства та думками науковців. Підтримуючи позицію більшості вчених-правознавців України, пропоную внести зміни до чинного законодавства, а саме до ч.2 ст. 36 КПК України. Вважаю, що в цій нормі невірно співставлено поняття «процесуального керівництва» та «прокурорського нагляду», оскільки формою нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування визначено процесуальне керівництво. Процесуальне керівництво є самостійним напрямом прокурорської діяльності та охоплює ширше коло правових відносин. Ці поняття мають ряд відмінностей, які характеризують їх як самостійні та особливі напрями діяльності прокурора на стадії досудового розслідування. Пропоную викласти ч.2 ст. 36 КПК України в такій редакції: *«Прокурор, здійснюючи процесуальне керівництво досудовим розслідуванням та нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, уповноважений...»*.

Використані джерела:

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року - [Електронний ресурс]. Офіційний веб-сайт «Верховна Рада України». – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. – [Електронний ресурс]. Офіційний веб-сайт «Верховна Рада України». – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

3. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. [Електронний ресурс]. Офіційний веб-сайт «Верховна Рада України». – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
4. Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням як напрям діяльності прокурора у кримінальному провадженні // Актуальні питання кримінального процесу України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1263111361680/pravo/protsesualne_kerivnistvo_dosudovim_rozsliduvanniam_napryam_diyalnosti_prokurora_kriminalnomu_provadzhenni
5. Руденко М. В. Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням як нова функція прокуратури України: поняття, зміст і структура [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chasopysnapi.gr.gov.ua/chasopys/ua/pdf/1-2014/160-rudeno.pdf>
6. Руденко М. В., Півненко В. П. Про сутність прокурорського процесуального керівництва досудовим розслідуванням / Юридичний часопис Національної Академії внутрішніх справ. - №1. - 2013. - 277 с.

Карнаух Степан Костянтинович,
аспірант кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права

УДОСКОНАЛЕННЯ ГАРАНТІЙ ПРАВ ОСОБИ ПРИ ПРОВАДЖЕННІ ОКРЕМИХ НЕВІДКЛАДНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

У теорії кримінального процесу під невідкладними слідчими діями розуміються обов'язкові, негайні слідчі дії, зволікання з провадженням яких може утруднити або взагалі виключити можливість запобігання або припинення злочину, а так само виявлення та закріплення слідів злочину. Однією з таких слідчих дій є обшук, а так само і його види – обшук житла та іншого володіння та особистий обшук. Зауважимо, що окремі автори виділяють більше видів обшуку, наприклад, Я. О. Комарницька виокремлює такі випадки проведення обшуку: 1) при затриманні особи у порядку ч. 3 ст. 208 КПК України та затримання співробітника кадрового складу розвідувального органу України при виконанні ним своїх службових обов'язків (ч. 8 ст. 191, ч. 6 ст. 208 КПК України) 1) проведенні обшуку житла чи іншого володіння, якщо там особа перебуває (ч. 5 ст. 236 КПК України); 2) у кримінальному провадженні щодо окремої категорії осіб, зокрема: обшук народного депутата (ч. 3 ст. 482 КПК України); 3) особистий обшук проведений капітаном судна або керівником дипломатичного представництва чи консульської установи України (ч. 2 ст. 520 КПК України) 4) обшук під час міжнародного співробітництва (ч. 4 ст. 552 КПК України) [2, с. 41-42]. Однак наведені додаткові (спеціальні) види можливо розглядати як подальший розвиток класифікації обшуків на обшуки житла та іншого володіння та особистий.

Незважаючи на значну увагу, яку приділили розробники КПК України 2012 року питанням удосконалення гарантій прав та законних інтересів особи, можливо констатувати наявність окремих прогалин правового регулювання саме особистого обшуку. Чинний КПК України [3] (в ред. від 13 липня 2017 р.) у ст. 234 передбачає лише загальні підстави для проведення обшуку які неоднаково розуміються вченими і практичними працівниками, на практиці призводять до різного їх трактування та застосування, а це, своєю чергою, породжує різні правові наслідки для кримінального провадження та особи, яку обшукали [1, с. 133-139]. Законність проведення особистого обшуку надає отриманим при його проведенні доказам властивості допустимості (ст. 86 КПК України). Саме тому необхідною умовою належного застосування норм КПК України, окрім іншого, є протидія вчиненню

кримінальних процесуальних правопорушень під час реалізації завдань кримінального провадження, зокрема при проведенні особистого обшуку [1, с. 133-139]. На нашу думку, шляхом вирішення існуючої проблеми може бути закріплення у ст. 234 КПК України окремого переліку підстав проведення особистого обшуку.

Доволі цікавими, але далеко небезспірними є положення проекту Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Проект Закону України № 2077-VIII від 06 червня 2017 р. [4]. Зокрема пропонується викласти у ч. 5 ст. 236 КПК України передбачити, що "за рішенням слідчого чи прокурора може бути проведено обшук осіб, які перебувають в житлі чи іншому володінні, якщо є достатні підстави вважати, що вони переховують при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження. Обшук особи здійснюється особами тієї самої статі у присутності адвоката, представника на вимогу такої особи. Неявка адвоката, представника для участі у проведенні обшуку особи протягом трьох годин не перешкоджає проведенню обшуку. Хід і результати особистого обшуку підлягають обов'язковій фіксації у відповідному протоколі"[4]. Варто зауважити, що таким чином пропонується залишити лише одну випадок проведення особистого обшуку – якщо особа переховує при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження у приміщенні де проводиться обшук. Таким чином залишається відкритим питання – чи можливо і на яких підставах провести особистий обшук особи без проведення обшуку житла чи іншого володіння особи. Таке питання особливо актуальне, якщо підстав для затримання особи немає, а особа перебуває в публічно доступному місці (на вулиці, в парку, в полі і т.ін.), або неможливо наперед встановити – де саме перебуватиме особа і, відповідно, починати процедуру отримання дозволу слідчого судді (якщо йдеться про готування чи замах на вчинення злочину).

Використані джерела:

1. Баганець О. В. Обшук особи як засіб отримання доказів стороною обвинувачення у досудовому розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою / О. В. Баганець // Вісник кримінального судочинства. – 2016. – № 3. – С. 133-139.
2. Комарницька О. Особистий обшук: сучасний стан та перспектива / О. Комарницька // Часопис Академії адвокатури України. – 2014. – № 2 (23). – С. 41–46.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI / Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10, № 11-12, № 13. – Ст. 88. / Законодавство України // [Електронний ресурс] – Режим доступу : URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page>
4. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Проект Закону України № 2077-VIII від 6 червня 2017 р. в ред. від 13 липня 2017 р. / Законодавство України // [Електронний ресурс] – режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=6232&skl=9

Карпінська Наталія Володимирівна,
доцент кафедри кримінального права і процесу
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки,
кандидат юридичних наук

ЗАВДАННЯ КОМПЛЕКСНОЇ СУДОВОЇ ПСИХОЛОГО-МИСТЕЦТВОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Розширення інформаційного обміну із зарубіжними країнами, поява супутникового телебачення, всесвітньої комп'ютерної мережі «Інтернет», комп'ютерних систем обробки та поширення інформації супроводжують не тільки процеси збільшення культурно-комунікативних можливостей людини, а й процеси упровадження соціально шкідливих явищ. До таких явищ слід віднести й феномен порнографії. [1, с. 225-232].

Безпосередньо проблематика розслідування злочинів, пов'язаних із порнографією, досліджувалась у роботах: С. В. Хільченка, А. В. Старушкевича, І. Г. Сугакова, О. Є. Хабарова, С. О. Кондраніна, С. Ф. Денисова, Р. С. Джинджолія, М. В. Грищенко, Д. Г. Паляничко та ін. У своїх працях науковці підкреслюють, що одним із пріоритетних завдань яке постає у практиці боротьби зі злочинністю під час розслідування злочинів, пов'язаних із дитячою порнографією є вирішення питання про належність предметів злочину до порнографічних, а також чи містять вони ознаки дитячої порнографії.

Варто зазначити, що до спеціальних знань, які можуть бути застосовані для розмежування продукції еротичного чи порнографічного характеру, в першу чергу відносяться знання спеціалістів, експертів у галузі мистецтвознавства, образотворчого мистецтва, фотографії, кіно, театру, літератури та ін., що дає змогу співробітникам правоохоронних органів уникати помилок і приймати більш обґрунтовані рішення. Науковцями встановлено, що до проведення досліджень при розслідуванні злочинів, пов'язаних із дитячою порнографією, можуть залучатися також інші спеціалісти: у галузі комп'ютерно-технічних досліджень із метою дослідження комп'ютерних програм порнографічного характеру; судових експертів за спеціальністю.

Як правило, судова мистецтвознавча експертиза проводиться комплексно із психологічної експертизою, яка вирішує питання щодо адекватності сприйняття дійсності з боку неповнолітніх та малолітніх потерпілих, їхньої спроможності давати об'єктивні показання, рівня інтелектуального розвитку та впливу продукції порнографічного змісту на стан неповнолітньої особи. Таким чином, проведення комплексної судової психолого-мистецтвознавчої експертизи доцільне у тому випадку, коли треба встановити спрямованість і ступінь впливу твору мистецтва на свідомість або підсвідому сферу особи, соціальної групи чи населення загалом.

Серед головних класифікаційних завдань мистецтвознавчої експертизи слід виділити, перш за все, визначення відповідності продукції вимогам законодавства про захист суспільної моралі. Так, виходячи з орієнтовного переліку питань, на розв'язання яких спрямовано проведення мистецтвознавчої експертизи, в багатьох випадках основним змістом дослідження та підґрунтям для висновку мають бути відповіді на такі питання: 1) чи належить досліджуваний твір до продукції, що має порнографічний характер; 2) чи належить інформація, що міститься на наданих на дослідження носіях, до дитячої порнографії; 3) яким є ідейне спрямування твору, зокрема, чи містить наданий на дослідження твір пропаганду насильства або жорстокості [2, с. 461-474]

Таким чином, основними завданнями експертів при проведенні комплексної судової психолого-мистецтвознавчої експертизи відповідно, є з'ясування наявності чи відсутності основних ознак порнографії, однозначність зображуваного й відсутність у ньому метафоричних смислів, образних рішень чи інших ознак художньої мови; операторські рішення стосовно порнографічної фото- й кінопродукції, відсутність індивідуалізації діалогів діючих осіб, їх скудність чи повна відсутність та подібні для експерта мистецтвознавця. В

свою чергу, експерт-психолог повинен розв'язувати питання щодо характеру й ступеня психологічного впливу на потенційного споживача досліджуваних матеріалів, наявність чи відсутність пропаганди насильства, жорстокості, нетрадиційних і викривлених форм сексуальних стосунків.

Видається доцільним, на нашу думку, запропоноване Д. Г. Паляничко виділення окремої галузі криміналістичної техніки та судової експертизи – судової порнографології, яка б розробляла засоби та методи експертного дослідження порнографічних предметів із метою встановлення фактів, обставин їх виготовлення й поширення, вирішувала б ідентифікаційні, діагностичні та класифікаційні завдання тощо.

Використані джерела:

1. Д. Г. Паляничко. Загальне поняття порнографії, її види та критерії визначення // *Актуальні проблеми держави і права : зб. наукових праць. Вип. 50. – Одеса : Юридична літ-ра, 2009. – С. 225-232.*
2. *Експертизи у судочинстві України: наук.-практ. посіб. / за ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори. – К.: Юрінком-інтер, 2015. – 504 с.*
3. Паляничко Д. Г. Деякі питання експертного дослідження порнографічних предметів / Д. Г. Паляничко // *Правове життя сучасної України : тези доп. Міжнар.наук. конф. проф.-викл. і асп. складу 21-22 травня 2010 р. – Одеса : Фенікс, 2010. – С. 658-660.*

Клыш Анжелика Геннадьевна,
магистрантка 2 курса юридического факультета
УО «Гродненский государственный университет имени Я. Купалы»

ПРОКУРОРСКИЙ НАДЗОР ЗА ЗАКОННОСТЬЮ ПРОИЗВОДСТВА ВЫЕМКИ

Конституция Республики Беларусь (ст. 29) не только гарантирует гражданам неприкосновенность жилища, но и право на защиту от незаконного вмешательства в его личную жизнь. Поэтому следователь, дознаватель обязаны принимать меры для того, чтобы не были оглашены выявленные при выемке обстоятельства личной жизни лица, занимающего данное помещение, или других лиц [5, с. 283].

В отличие от обыска предметы и документы, подлежащие изъятию в ходе выемки, не разыскиваются, а лишь изымаются добровольно или принудительно у конкретного лица. Если при производстве выемки возникает необходимость произвести поиски определенного предмета или документа, то он перерастает в обыск. [3, с. 213]

Процессуальный порядок проведения и оформления такого следственного действия, как выемка, установлены Уголовно-процессуальным кодексом Республики Беларусь (далее – УПК Республики Беларусь).

Ст. 209 УПК Республики Беларусь подчеркивает, что основанием для производства выемки является доказательство о наличии определенных предметов и документов, имеющих значение для дела, если точно известно, где и у кого они находятся. Поэтому достаточными данными для проведения выемки и обыска являются имеющиеся в уголовном деле доказательства [4, с. 346].

О проведении выемки следователем, органом дознания выносится постановление, которое в последующем должно быть предъявлено до начала проведения следственного действия, а также следователь, орган дознания обязан разъяснить участникам следственного действия их права. Выемка документов, подлежащих изъятию, содержащих государственные

секреты или иную охраняемую законом тайну, производится по мотивированному постановлению следователя и только с санкции прокурора. Следователь, дознаватель при проведении такого следственного действия, как выемка, предлагают выдать предметы и документы, подлежащие изъятию, а случае отказа этому проводят принудительно.

Следует отметить, если жилище или иное законное владение является местом хранения орудий преступлений, других предметов со следами преступления, а также веществ и предметов, за хранение которых предусмотрена уголовная ответственность, и их выемка не терпит отлагательства, поэтому она может быть проведена по постановлению следователя, органа дознания без санкции прокурора с последующим направлением ему в течении 24 часов сообщения о проведенной выемке.

При выемке должно быть обеспечено присутствие лица, у которого производится изъятие предметов и документов. Таким образом, при совокупном анализе ст. 210, ч. 7, ч. 8, ч. 9, ч. 10 и ч. 11 ст. 204 УПК Республики Беларусь можно сделать вывод, что:

1) выемка в жилище и ином законном владении проводится только с согласия собственника или проживающих в нем совершеннолетних лиц. В случае их отсутствия выемка производится в присутствии представителей организаций, осуществляющих эксплуатацию жилищного фонда, или местного исполнительного и распорядительного органа. Выемка против их воли проводится по постановлению следователя, органа дознания с санкции прокурора или его заместителя, а также в присутствии понятых.

2) выемка в помещениях, занимаемых дипломатическими представительствами и консульскими учреждениями, а также представительствами и учреждениями иностранных государств и международных организаций, которые в соответствии с международными договорами Республики Беларусь пользуются дипломатическим иммунитетом, а также в помещениях, в которых проживают сотрудники представительств и учреждений и их семьи, может проводиться лишь по просьбе или с согласия главы соответствующего представительства или учреждения через Министерство иностранных дел Республики Беларусь. При проведении выемки обязательно присутствие прокурора и представителя Министерства иностранных дел Республики Беларусь.

Следует подчеркнуть, что обнаруженные в ходе выемки предметы, документы и ценности, запрещенные к обращению, подлежат изъятию независимо от их отношения к делу (ч. 13 ст. 210 УПК Республики Беларусь).

Лицом, проводящим выемку, составляется протокол с соблюдением требований ст. 193, 194 УПК Республики Беларусь. Так, в протоколе должно быть указано в каком месте и при каких обстоятельствах были обнаружены предметы, документы и ценности, а также выданы ли они добровольно или изъятые принудительно.

Все изымаемые предметы должны быть перечислены в протоколе с точным указанием количества, меры, веса, индивидуальных признаков и по возможности стоимости. Изымаемые орудия преступления, предметы, документы и ценности предъявляются участвующим при этом лицам, упаковываются и опечатываются на месте обыска или выемки за подписями лица, проводимого выемку, и других участвующих лиц [3, с. 214]. Если при проведении выемки были предприняты попытки уничтожить или спрятать предметы, документы и ценности, подлежащие изъятию, то это должно быть отражено в протоколе с указанием принятых мер. Копия протокола о проведении выемки вручается под расписку лицу, у которого они были проведены, либо совершеннолетнему члену его семьи, а при их отсутствии – представителю организации, осуществляющей эксплуатацию жилищного фонда, или местного исполнительного и распорядительного органа. Если следственное действие (выемка) была проведена в организации, копия протокола вручается под расписку ее представителю.

Резюмируя изложенное можно констатировать, что прокурор обязан проверять не только достаточность оснований для производства проведения такого следственного действия, как выемка, но и условия и причины, в силу которых следователь или лицо, производящее дознание, не получило заранее санкцию прокурора на производство выемки.

Имеют место случаи, когда производится несанкционированная выемка, хотя никаких препятствий к получению санкции прокурора не было. В обязанности прокурора входят проверки соблюдения установленного законом порядка производства выемки и ее результата.

Использованные источники:

- *Конституция Республики Беларусь 1994 г. (с изменениями и дополнениями, принятыми на республиканских референдумах 24 ноября 1996 г. и 17 октября 2004 г.).* – Минск: Амалфея, 2006. – 48 с.
- *Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь: принят Палатой представителей 11 ноября 1998 г.: одобрен Советом Республики 26 ноября 1998 г.: текст Кодекса по сост. на 04.04.2016 г. // Консультант Плюс: Республика Беларусь [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Республики Беларусь.* – Минск, 2017.
- *Борико, С.В. Уголовный процесс: учебник / С.В. Борико.* – 2-е изд., перераб. доп. – Минск: Амалфея, 2012. – 400 с.
- *Шостак, М.А. Уголовный процесс: учеб. пособие / М.А. Шостак.* – Минск: ГИУСТ БГУ, 2008. – 630 с.
- *Кеник, А.А. Прокурорский надзор: учеб. пособие / А.А. Кеник.* – Минск: Амалфея, 2008. – 576 с.

Кордіяка Тетяна Василівна,
аспірантка кафедри кримінального процесу та криміналістики
Львівського національного університету імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ АКТИВ ПРОКУРОРА В РАМКАХ ОСОБЛИВОГО РЕЖИМУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗА КПК УКРАЇНИ

В 2014 році було прийнято низку змін до кримінального процесуального законодавства, якими прокурора наділено новими повноваженнями на етапі досудового розслідування. Мова іде про особливий режим досудового розслідування – в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції. Так відповідно до статті 615 КПК України у разі неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень, передбачених статтями 163, 164, 234, 235, 247 та 248 КПК України, а також повноважень щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів передбачених статтями 109-114⁻¹, 258-258⁻⁵, 260-263⁻¹, 294, 348, 349, 377-379, 437-444 Кримінального кодексу України ці повноваження виконує відповідний прокурор[1].

Ці положення законодавства викликали неоднозначну реакцію в літературі і суспільстві. На думку В.М. Юрчишина, це тягне за собою перерозподіл повноважень між прокурором і слідчим суддею. Передавання прокуророві суддівських повноважень, змістом яких є обмеження конституційних прав громадян, не лише суперечить Конституції України, а й позбавлене «процесуальної логіки». Бо у кримінальному процесі, де елементи змагальності мають перевагу над інквізиційними елементами, сторона обвинувачення не повинна мати навіть «тимчасового» права позбавляти конституційних прав сторону захисту. Порушення цього фундаментального правила кримінального судочинства не може бути виправдане ніякими обставинами політичного чи іншого характеру[2, с. 324].

В цей же час М.В. Чорноуськов вважає, що прокурор тут постає ключовою ланкою як для забезпечення праввідповідних осіб, так і для досягнення оперативності та ефективності розслідування в умовах військової операції, що не викликає зауважень, з урахуванням специфіки здійснення ним наглядової діяльності [3, с. 174-175].

Окрім статті 615 КПК України, такі повноваження прокурора врегульовано у Інструкції про порядок превентивного затримання у районі проведення АТО осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції, затвердженій 26.08.2014 року [4].

Звернемо увагу на основні особливості актів прокурора, винесених в порядку статті 615 КПК України:

1) *суб'єкт винесення*. Повноваженнями на винесення таких актів прокурора у відповідності до п.3.1. Інструкції наділений прокурор, який здійснює процесуальне керівництво у відповідному кримінальному провадженні.

2) *передумови винесення*. Прокурор приймає таке рішення при «неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею визначених законом повноважень». Хто встановлює цю неможливість виконання повноважень слідчим суддею незрозуміло, очевидно, що сам прокурор.

3) *строк прийняття*. Не врегульовано чітко, в які строки здійснюється розгляд клопотання та винесення постанови. Зокрема, відповідно до положень КПК слідчий суддя повинен розглянути клопотання про обшук у день його надходження. Звідси можна зробити висновок, що прокурор повинен прийняти відповідне рішення негайно після того, як стане зрозумілою неможливість виконання відповідних повноважень слідчим суддею.

4) *зона дії*. Такі повноваження прокурора поширюються не на всю територію України, а можуть мати місце лише на місцевості (адміністративній території), на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції. Для України зараз актуальним є саме питання зони проведення антитерористичної операції.

Як стверджується в літературі, чинне законодавство не передбачає чітко визначених ознак та меж району проведення антитерористичної операції. Район проведення АТО визначається виключно керівництвом Служби безпеки України на свій розсуд і може змінюватись практично щодоби. Тобто ані громадяни, ані правоохоронці не мають інформації про чіткі межі проведення АТО, що породжує чимало запитань, колізій і порушує принцип юридичної визначеності [5]. Таким чином, чітко окреслити зону дії положень статті 615 КПК України досить складно, тому це питання повинно вирішуватись у кожному конкретному випадку окремо.

5) *підстава прийняття*. Підставою для розгляду питання, зокрема, про надання дозволу на проведення обшуку, тимчасовий доступ до речей і документів, є клопотання слідчого погоджене з прокурором або ж особисто клопотання прокурора. В режимі ж особливого режиму досудового розслідування складається така ситуація, що прокурор не погоджує клопотання, а одразу вирішує його по суті. Окрім цього, він самостійно може ініціювати таке клопотання і сам же його задовольнити, винісши постанову.

Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає також право сторони захисту звернутись з клопотанням про надання тимчасового доступу до речей і документів. Такі клопотання прокурором в порядку ст. 615 КПК України не розглядаються.

6) *форма і зміст*. В умовах звичайного досудового розслідування слідчий суддя у всіх вказаних випадках виносить відповідну ухвалу: ухвала про тимчасовий доступ до речей і документів, ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи, ухвала про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, ухвала про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Прокурор же в умовах особливого режиму досудового розслідування повинен виносити постанову у порядку статті 110 КПК України з дотримання вимог, передбачених для таких ухвал слідчого судді. Тобто акт прокурора повинен враховувати вимоги і до

постанови, і до ухвали. Наприклад, постанова про тимчасовий доступ до речей і документів повинна складатись з трьох частин: вступної, мотивувальної і регулятивної, і серед іншого обов'язково має бути зазначено дані особи, якій надається право такого доступу до речей і документів. Цілком імовірно може скластись ситуація, що прокурор надасть такий доступ сам собі в відповідній постанові. Відповідна постанова матиме строк дії, що притаманно ухвалі слідчого судді.

Такі акти прокурора мають особливий режим їх засвідчення. Якщо за загальним правилом постанова прокурора виготовляється на офіційному бланку та підписується ним, то у постанові в порядку статті 615 КПК України підпис відповідного прокурора також засвідчується гербовою печаткою прокуратури, у якій працює цей прокурор. Якщо можливість засвідчити постанову печаткою відсутня, прокурор проставляє номер службового посвідчення з подальшим засвідченням гербовою печаткою (п.3.6. Інструкції).

Враховуючи вищенаведене, повноваження прокурора щодо прийняття постанов в порядку ст. 615 КПК України викликають багато запитань, містять ознаки суддівських ухвал і обмежують конституційні права громадян. На нашу думку, прокурори повинні виносити такі акти у виключних випадках і не зловживати цими повноваженнями.

Використані джерела:

1. *Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.02.2012 р. №4651-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.*
2. *Юрчишин, В.М. Функції прокурора у досудовому розслідуванні: теорія і практика [Текст] : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 / В.М. Юрчишин; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2015. – 443 с.*
3. *Чорноусько, М.В. Здійснення прокурором процесуального керівництва досудовим розслідуванням [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / М.В. Чорноусько; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2016. – 305 с.*
4. *Інструкція про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції від 26.08.2014 року №872/88/537 [Електронний ресурс] / МВС України, Генеральна прокуратура України, Служба безпеки України; Наказ. – URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1038-14>.*
5. *Банчук, О. Про «диктаторські» закони демократичної держави [Електронний ресурс] / О. Банчук, Б. Малишев. – URL: <http://pravo.org.ua/ua/news/5169->.*

Кручок Андрій Степанович,
аспірант Національної академії СБ України

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ОСНОВ ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦСЛУЖБ ФРН ТА УКРАЇНИ

В умовах інтеграційних процесів, зближення національних культур та правових систем, загострення глобальних проблем людства, все більшу актуальність становлять питання забезпечення безпеки держави та громадянина, які покладені на спецслужби. На даний час в Німеччині є три основні спецслужби: Федеральна розвідувальна служба, (BND/БНД); Федеральне і земельні відомства охорони конституції (загальнодержавна та земельні контррозвідувальні служби, BfV/LfV – БФФ/ЛФФ) та Військова контррозвідка

(МАД/МАД). Окрім них, є державні органи, які в своїй діяльності використовують розвідувальні та контррозвідувальні форми та методи: Федеральна і земельна кримінальна поліція (ВКА/ЛКА – БКА/ЛКА); Федеральна прикордонна охорона (ВГС/БГС); Митне кримінальне відомство (ЗКА/ЗКА).

В Україні чинне законодавства до спецслужб відносить: Службу безпеки України; Службу зовнішньої розвідки України; Головне управління розвідки Міністерства оборони України; Управління державної охорони; окремі підрозділи Державної прикордонної служби України [1, 2].

Організаційно-правові форми діяльності спецслужб ФРН обумовлені історичними, економічними, політичними та географічними особливостями. На відміну від України, Німеччина має дворівневу систему організації державної влади (федеральну та земельну). Спецслужби ФРН є структурним елементом федеративної держави, тому керівництво БНД, МАД і Федерального міністерства внутрішніх справ (в складі якого знаходяться БФФ, БКА та БГС) здійснює взаємодію між цими двома рівнями на основі угод з міністерствами внутрішніх справ Федеральних Земель (в складі яких знаходяться ЛФФ та ЛКА). Пріоритет при цьому залишається за Федеральним МВС і спецслужбами, підпорядкованими Відомству федерального канцлера і бундесверу. У відповідності до ст. 74 Основного закону ФРН, їх розпорядження обов'язкові для всіх місцевих органів влади в Федеральних Землях, але в той же час вони не мають права втручатися у компетенцію суб'єктів федерації [3, 4]. Здійснення процесуальних дій при вчиненні громадянами ФРН та іноземцями злочинів, віднесено законодавством виключно до компетенції слідчих підрозділів БКА/ЛКА. БНД, БФФ/ЛФФ та МАД позбавлені права на процесуальні функції (затримання, арешт, обшук, слідство тощо). Розслідування всіх порушених кримінальних справ за їх матеріалами здійснюються слідчими кримінальної поліції [5]. В Україні, розслідування злочинів, виявлення яких віднесено до компетенції спецслужб здійснюється слідчими підрозділами СБ України [6]. Законодавством Німеччини спецслужбам надані виключні права в отриманні від інших правоохоронних органів, установ та організацій різної форми власності, інформації та матеріалів на осіб, які потрапили в поле зору спеціальних органів. БГС та БКА/ЛКА зобов'язані самостійно, або за запитом надавати БФФ/ЛФФ всі відомості різноманітного характеру про скоєні злочини, а БГС – відомості, які отримані під час прикордонного контролю [7]. Таким чином можна визначити наступні відмінності в організації діяльності спецслужб ФРН та України:

- на відміну від України в ФРН спецслужби взаємодіють на двох рівнях – федеральному та земельному, що пов'язано із організацією державної влади;
- розслідування всіх порушених кримінальних справ за матеріалами спецслужб ФРН здійснюються виключно слідчими кримінальної поліції. БНД, БФФ/ЛФФ та МАД не мають право на здійснення процесуальних функцій;
- в Німеччині спецслужбам надані виключні права в отриманні від інших правоохоронних органів, установ та організацій різної форми власності, інформації та матеріалів на осіб, які потрапили в поле зору спеціальних органів.

Використані джерела:

1. Закон України «Про контррозвідувальну діяльність» від 26 грудня 2002 року, - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/374-15>.
2. Закон України «Про розвідувальні органи України» від 22 березня 2001 року, - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2331-14>.
3. Антонов И.П., Организационно-правовые основы, направления и пределы деятельности полиции ФРГ, Журнал "Право: Теория и Практика". - 2003. - №14 - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.yurclub.ru/docs/pravo/1403/9.html>.
4. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland vom 23. Mai 1949. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.documentarchiv.de/brd/1949/grundgesetz.html>.

5. Gesetz über das Bundeskriminalamt und die Zusammenarbeit des Bundes und der Länder in kriminalpolizeilichen Angelegenheiten vom 07.07.1997. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://dejure.org/gesetze/BKAG>.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012- [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page>.
7. Gesetz über die Zusammenarbeit des Bundes und der Länder in Angelegenheiten des Verfassungsschutzes und über das Bundesamt für Verfassungsschutz vom 20. Dezember 1990. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.gesetze-im-internet.de/bverfschg/BJNR029700990.html>.

Крушинський Сергій Антонович,
декан юридичного факультету,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права,
кандидат юридичних наук

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПОДАННЯ МАТЕРІАЛІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Кримінальний процесуальний закон України (§ 2 глави 3 «Сторона обвинувачення») урегулює основи процесуального статусу оперативних підрозділів (ст. 41), хоча згідно з п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України останні прямо не віднесені до сторони обвинувачення. Разом з тим, призначення оперативно-розшукової діяльності, яка спрямована, зокрема, на пошук і фіксацію фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства (ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність») [1], свідчить про те, що така діяльність сприяє виконанню функції кримінального переслідування. При цьому, оперативні підрозділи проводять свою діяльність як в рамках кримінального судочинства, коли за дорученням слідчого, прокурора здійснюють слідчі (розшукові) дії, у тому числі й негласні, так і поза кримінальним провадженням, здійснюючи оперативно-розшукові заходи в порядку, передбаченому Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Зважаючи на це, у наукових джерелах порушуються питання щодо можливості подання оперативними підрозділами слідчому, прокурору в якості доказів матеріалів оперативно-розшукової діяльності, їх доказового значення та можливості використання у кримінальному провадженні. Однак кримінальний процесуальний закон спеціально не обумовлює права чи обов'язку оперативних підрозділів подавати матеріали оперативно-розшукової діяльності органу досудового розслідування чи прокурору.

У науковій літературі також акцентується увага ще на одному проблемному моменті. «Заволодіння» об'єктом у процесі оперативно-розшукової роботи неминує супроводжується відділенням його від навколишньої обстановки, тоді як зв'язок об'єкта з навколишньою обстановкою сам по собі має доказову цінність. Процесуальні способи отримання речових доказів та документів (огляд, обшук тощо) дозволяють цей зв'язок зафіксувати і органи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, усвідомлюючи зміст і значення процесуального порядку виявлення і долучення до справи речових доказів та документів, зобов'язані застосовувати саме цей, більш ефективний процесуальний порядок. Але у випадках, коли його фактично неможливо застосувати, в інтересах розкриття злочину можливе «заволодіння» об'єктом за допомогою проведення оперативно-розшукових заходів

без дотримання процесуальних правил, з наступним поданням його слідчому. Такі випадки, наприклад, виникають, коли доказовий матеріал (наркотична речовина, зброя тощо) вилучений оперативним працівником в процесі припинення злочину, тобто до порушення кримінального провадження [2, с. 95-96].

Згідно з ч. 2 ст. 99 КПК України матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам цієї статті, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази. Тобто головним критерієм використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності як доказів у кримінальному провадженні є їх збирання з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», який при регулюванні порядку проведення оперативно-розшукових заходів, що найбільше обмежують конституційні права особи (п.п. 2, 7-12, 14, 17 ч. 1 ст. 8), відсилає до положень КПК України, які регулюють порядок проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій. Таким чином, для можливості надання матеріалам оперативно-розшукової діяльності сили доказів, вони повинні здобуватися із дотриманням вимог, передбачених кримінальним процесуальним законом.

Окремі науковці досить критично оцінюють таке законодавче положення. Так, наприклад, О. В. Говоров зазначає, що широке розповсюдження в якості доказів результатів проведення негласних слідчих (розшукових) дій негативно позначиться на якості роботи слідства та на об'єктивності суду, що в правовій демократичній державі не може не викликати стурбованості [3, с. 193]. Видається, що таке твердження є занадто категоричним, оскільки проведення переважної більшості як негласних слідчих (розшукових) дій, так і оперативно-розшукових заходів можливе з метою запобігання лише тяжким або особливо тяжким злочинам, їх виявлення, припинення та розслідування. Крім того, вказані дії і заходи допускаються у виключних випадках, якщо іншим способом одержати інформацію неможливо.

Ще одним проблемним питанням, яке піднімається в наукових колах, є те, якими доказами можуть стати матеріали, здобуті оперативними підрозділами за результатами оперативно-розшукової діяльності. Адже, для того, щоб оперативно-розшукові дані отримали статус судових доказів, вони повинні мати відповідну процесуальну форму, міститись у джерелі, яке вказано в процесуальному законі. Зміст ч. 2 ст. 99 КПК України вказує, що такі матеріали можуть використовуватися у кримінальному провадженні як документи. Так, під час аудіо-, відеоконтролю особи чи місця, спостереження за особою, річчю або місцем можуть бути зафіксовані певні дії особи, підозрюваної у злочинній діяльності, її зв'язки, спосіб життя тощо. За результатами огляду і виїмки кореспонденції, оперативний працівник може подати слідчому вилучений документ (лист, телеграму, факсограму) або виготовлену його копію. При знятті інформації з транспортних телекомунікаційних мереж або електронних інформаційних систем може бути одержана інформація, яка фіксується на відповідному носіїві, у тому числі електронному. Вказані матеріали будуть використовуватися у кримінальному провадженні як документи.

Однак, в ході оперативно-розшукової діяльності можуть отримуватися і певні предмети, речі, матеріали тощо. Так, за результатами оперативної закупки, проведеної, наприклад, для встановлення збуту зброї, наркотичних засобів, фальсифікації товарів, оперативні підрозділи можуть отримати і подати слідчому матеріальні об'єкти. Негласним оперативно-розшуковим шляхом може проводитися обстеження приміщень, будівель, споруд, ділянок місцевості і транспортних засобів. При цьому оперативним працівником можуть бути виявлені сліди злочину, знаряддя вчинення злочину, інші предмети, що мають відношення до справи. У цьому випадку слідчому можуть бути подані результати оперативного обстеження, зокрема предмети, зліпки, відбитки слідів, які можуть стати речовими доказами.

Тому для урегулювання можливості використання матеріалів, здобутих оперативними підрозділами за результатами оперативно-розшукової діяльності, як речових доказів пропонуємо доповнити ст. 98 КПК України новою частиною такого змісту: «Матеріальні об'єкти, які містять фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам цієї статті, можуть використовуватися в кримінальному провадженні як речові докази».

Слід зауважити, що в ряді випадків подання оперативними підрозділами матеріалів оперативно-розшукової діяльності стає неможливим або ускладненим у зв'язку з небезпекою порушення вимог конспірації. Так, у п. 4 ст. 8 Закону України «Про державну таємницю» встановлено, що до державної таємниці віднесена, зокрема, інформація про засоби, зміст, плани, організацію, фінансування та матеріально-технічне забезпечення, форми, методи і результати оперативно-розшукової діяльності; про осіб, які співпрацюють або раніше співпрацювали на конфіденційній основі з органами, що проводять таку діяльність; про склад і конкретних осіб, що є негласними штатними працівниками органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність [4].

Обґрунтованою з цього приводу видається позиція М. А. Погорецького, який вважає, що перед наданням матеріалів оперативно-розшукової діяльності, які містять державну таємницю, особам, що ведуть кримінальний процес, вони або підлягають розсекреченню на підставі вмотивованої постанови керівника органу, який проводить оперативно-розшукову діяльність, або направляються зазначеним особам відповідно до вимог таємного діловодства. Документи та матеріали з грифами секретності направляються лише для долучення до кримінальних справ, провадження яких у слідчих підрозділах та судах ведеться з дотриманням режиму таємності відповідно до чинного законодавства України [5, с. 302].

Важливим питанням, яке потребує з'ясування, є правова природа подання матеріалів оперативними підрозділами. Ч. 2 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» однозначно зобов'язує оперативний підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, у разі виявлення ним ознак злочину направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому КПК України [1]. Подання таких матеріалів повинно здійснюватися, за загальним правилом, невідкладно. Винятком може бути ситуація, коли ознаки злочину виявлені під час проведення оперативно-розшукових заходів, що тривають і припинення яких може негативно вплинути на результати кримінального провадження. У такому випадку оперативний підрозділ повідомляє відповідний орган досудового розслідування та прокурора про виявлення ознак злочину, закінчує проведення оперативно-розшукового заходу, після чого подає зібрані матеріали до відповідного органу досудового розслідування.

Таким чином, слід погодитися із висловленою в літературі думкою, що оперативні підрозділи, будучи органами держави, зобов'язані ефективно вирішувати покладені на них завдання, з чого випливає, що результати оперативно-розшукової діяльності, що отримані з дотриманням необхідних умов і мають значення для цілей розслідування, вони зобов'язані доводити до відома процесуальних органів. У цьому істотна відмінність подання ними доказів від подання доказів неофіційними учасниками процесу, які вільні розпоряджатися своїм правом [2, с. 95].

Підсумовуючи, відзначимо, що суб'єкти, які проводять оперативно-розшукову діяльність і сприяють здійсненню кримінального переслідування (оперативні підрозділи), наділені ознаками публічності, а тому право подання доказових матеріалів одночасно виступає для них обов'язком, реалізація якого спрямована на виконання завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК України).

Використані джерела:

1. *Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.*
2. *Шейфер С. А. Доказательства и доказывание по уголовным делам: проблемы теории и правового регулирования / С. А. Шейфер. – М.: Норма, 2008. – 240 с.*
3. *Говоров О. В. Проблемні аспекти оперативно-розшукової діяльності в світлі положень нового КПК України / О. В. Говоров // Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення: мат-ли постійно діючого науково-практичного семінару (Харків, 19 жовтня 2012 р.). – Х.: ТОВ «Оберіг», 2012. – № 4. – С. 192-194.*
4. *Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 року (в ред. Закону України від 21 вересня 1999 року) (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1999. - № 49. – Ст. 428.*
5. *Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: [монографія] / М. А. Погорецький. – Х.: Арсіс, ЛТД, 2007. – 576 с.*

Лозинська Юлія Іванівна,
*аспірант кафедри кримінального процесу
Львівського державного університету внутрішніх справ*

ЩОДО ПОНЯТТЯ ДОСТОВІРНОСТІ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

З початку становлення теорії доказування наукові доробки в галузях теорії пізнання та логіки розглядалися як чи не єдині першоджерела наукових уявлень про способи та засоби здобуття достовірних знань про обставини події злочину та причетних до неї осіб, характеру та ступеню їх винності у вчиненні злочину. Аналіз численних робіт, присвячених розкриттю природи доказування як пізнавальної діяльності у кримінальному провадженні свідчить про відсутність однозначного і стабільного використання термінів достовірність знання та істина для позначення повної відповідності знань подіям, які реально сталися. Наведене зумовлює актуальність нашого дослідження.

Так, І. Бентам, К.Ю.А. Міттермайєр, О.С. Жиряєва Л.Є. Владимиров хоча одночасно оперували категоріями достовірність та істина, однак свої теоретичні викладки щодо оцінки доказів формували на основі лексеми достовірність. У І. Бентама ми знаходимо численне використання терміну достовірність при описанні особливостей формування внутрішнього переконання судді при оцінці відомостей, одержаних з показань свідків, улік тощо, але визначення достовірності він не наводить [1]. А от К.Ю.А. Міттермайєр, розкриваючи доктрину доказів у німецькому кримінальному процесі, визначав достовірність як стан переконання, коли хто-небудь на підставі сукупності підстав, що виключають протилежне припущення, визнає факт істинним [2, С. 72]. О.С. Жиряєв підтримував К.Ю.А. Міттермайєра в тому, що кримінально-юридична достовірність є тим станом свідомості, при якому підстави за (pro) не послаблюються ніякими дійсними або імовірними (але не можливими тільки) підставами проти (contra). [3, С.81-82].

Наведені вище теоретичні викладки щодо визначення достовірності доказів німецьких процесуалістів 19-го сторіччя, а також філософська концепція достовірності, розроблена І. Кантом, в рамках якої виділялась емпірична, яка ґрунтується на власному або чужому досвіді, та раціональна достовірність – заснована на розумі, яка у свою чергу розділяється на

філософську та математичну [4, С. 292], вчинили неабиякий вплив на формування теорії кримінально-судової достовірності Л.Є. Владимировим. Так, кримінально-судова достовірність розкривалася ним як фактична достовірність (тобто така, що не ґрунтується на аксіомах математики), що досліджується для цілей правосуддя [5, С. 1-2, 6-7].

Цікавою є позиція І.Я. Фойницького, який в якості основної категорії для визначення відповідності твердження або заперечення якого-небудь відношення до його дійсної присутності чи відсутності між існуючими відносинами речей, їх ідей і знаків використовував істину, а достовірність виступала у нього в якості одного з ключових денотатів у визначенні її поняття та властивостей. Істина, писав він, визнається достовірною (*certa*), коли відношення, яке стверджується або заперечується, виявляється існуючим або не існуючим у справі та підлягає повірці. Коли перевірка неможлива та істина не може бути встановлена її шляхом, то виходить або імовірність, або можливість, або є мислимим, а замість знання – думку (*opinio*), сумнів (*dubium*), незнання (*ignorantia*). Критерієм достовірності істини, тобто можливість її визначення перевіркою, є очевидність істини (*evidentia*), а рішучість прийняти відому думку за істинне або неправдиве та покласти її в основу своєї діяльності або відхилити її, є переконанням (*conviction, Ueberzeugung*) [6, С. 193].

Д.В. Арсеньєв достовірне знання описував як знання, істинність якого підтверджена певними даними [7, С. 18]. А.І. Копьєва наголошувала на тому, що обґрунтованість достовірного знання слід розуміти не тільки наведення доказів у актах, які приймаються слідчим або судом, але й аналіз змісту цих доказів, пояснення того, чому одні докази визнані достовірними, а інші ні, та якою сукупністю доказів підтверджується висновок, який зроблений відповідним органом [8, С. 35]. Ю.М. Грошевий, О.В. Капліна та О.Г. Шило описують достовірність як правильність відображення в них фактів об'єктивної дійсності, яка є предметом розслідування або судового розгляду. Іншими словами – це відповідність доказу дійсності [9, С. 190]. М.А. Погорецький та Д.Б. Сергєєва підкреслюють, що категорія достовірність є суб'єктивною, вона виражається у суб'єктивній впевненості особи, яка оцінює доказ в існуванні чи відсутності певних фактів [10, С. 81-88; 11, С. 91].

Виходячи з наведеного значимими для вироблення поняття достовірності доказів у кримінальному провадженні, на нашу думку, є наступні положення:

- достовірність доказу у кримінальному провадженні є його властивістю, яка характеризується повною відповідністю одержаних відомостей про факти реальним подіям, що мали місце. Семантичне значення мовної одиниці достовірність визначає її прямий зв'язок із суб'єктом у свідомості якого формується переконання щодо достатності підстав для твердження, що інформація відповідає реальності. Істина ж може існувати автономно, незалежно від суб'єкта-носія істини, істинність інформації не підлягає верифікації, не потребує додаткових обґрунтувань, формальних доказів;

- достовірність як властивість доказу констатується у формі судження, яке стає елементом внутрішнього переконання суб'єкта прийняття процесуального рішення (слідчого, прокурора, слідчого судді, судді) та виступає одним з елементів його дій щодо обґрунтування прийняття процесуального рішення.

Таким чином, під достовірністю доказу пропонуємо розуміти його властивість, яка одержує свій вираз у формі судження, сформульованого в результаті оцінки доказу на предмет наявності або відсутності внутрішніх або зовнішніх протиріч з іншими доказами у кримінальному провадженні, в якому констатована повна відповідність конкретних відомостей реальним фактам, які є предметом кримінального провадження.

Використані джерела:

1. *О судебных доказательствах. Трактатъ Іереміи Бентама по изданію Дюмона* [Текст] / Бентам Іеремія; пер. съ франц. И. Гроновичем. – К.: Тип. М.П. Фрица, 1876. – 421 с.

12.

- Mittermaier C.J.A. Die Lehre vom Beweise im deutschen Strafprozessen nach der Fortbildung durch Gerichtsgebrauch und deutsche Gesetzbücher in Vergleichung mit den Ansichten des englischen und französischen Strafverfahrens [Текст] / Carl Joseph Anton Mittermaier. - Darmstadt: Heyer's Verlagsbuchhandlung, 1834. - 273 с.
3. Жиряевъ А. Теорія уликъ [Текст] : сочиненіе, написанное для получения степени доктора юридических наук / А. Жиряевъ. - Дерпт : тип. Г. Лаакмана, 1855. - 214 с.
4. Кант И. Сочинения в 6 томах [Текст] / Иммануил Кант. - М., 1964. - Том 2. - 510 с.
5. Владиміровъ Л.Е. Ученіе об уголовныхъ доказательствахъ. Общая часть [Текст] / Л.Е. Владиміровъ. - Второе издание дополненное. - Х.: Тип. Каплана и Бирюкова, 1888. - 248 с.
6. Курсъ уголовного судопроизводства И.Я. Фоницкаго [Текст] / И.Я. Фойницкий. - С.-Пб.: Тип. М. Стасюлевича, 1896-1899. - [изд. второе, переработанное] - Т. 2. - 1899. - 607 с.
7. Арсеньев Д.В. Истина, достоверность и обоснованность в следствии и судебных актах [Текст] / Д.В. Арсеньев // Сборник научных трудов Всесоюзного научно-исследовательского института судебных экспертиз. - 1979. - Вып. 39. - С. 12-18.
8. Копьева А.И. Об элементах уголовно-процессуальной деятельности [Текст] / А. И. Копьева // Теория и практика установления истины в правоприменительной деятельности : сб. науч. трудов. - Иркутск, 1985. - С. 33-38.
9. Грошевий Ю.М. Глава 7. Докази і доказування [Текст] / Ю.М. Грошевий, О.В. Капліна, О.Г. Шило // Кримінальний процес : підручник / Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц та ін., за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило. - Х.: Право, 2013. - 824 с.
10. Погорецький М.А. Імовірність і вірогідність : філософсько-правовий аспект [Текст] / М.А. Погорецький // Науковий вісник Національної академії СБ України. - 2004. - №20. - С. 81-88.
11. Сергєєва Д.Б. Поняття та сутність достовірності доказу як його властивості [Текст] / Д.Б. Сергєєва // Юрист України. - 2014. - №1 (26). - С. 89-95.

Лук'янчиков Євген Дмитрович,
професор кафедри інформаційного права та права інтелектуальної власності
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
доктор юридичних наук, професор

КОНСУЛЬТАЦІЯ – ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Тривалий час в науковій літературі консультації особи, яка володіє спеціальними знаннями, розглядали як непроцесуальну форму використання таких знань в розслідуванні кримінальних правопорушень. Чинний КПК України закріпив консультативну форму використання спеціальних знань у кримінальному провадженні, що робить дане питання достатньо актуальним. Звернення до його дослідження обумовлюється необхідністю порівняння процедури використання консультацій під час досудового провадження та розгляді матеріалів у суді, розроблення відповідних пропозицій з їх нормативного врегулювання.

Слід звернути увагу, що у кримінальному судочинстві набирає поширення принцип змагальності сторін (ст. 22 КПК України). Для реального забезпечення його реалізації сторони мають бути наділені рівними правами користуватися допомогою осіб, які володіють

спеціальними знаннями для збирання, зберігання, дослідження та подання до суду предметів, документів та інших об'єктів, що мають значення для доказування.

Законодавець не встановлює будь-яких обмежень щодо кола учасників кримінального провадження, які можуть використовувати в своїй діяльності спеціальні знання для встановлення та дослідження обставин правопорушення. У цьому зв'язку певні сумніви викликає твердження В. В. Юсупова про те, що «у нормах КПК України, де йдеться про спеціальні знання (ст. 69, 71, 242, 243, 244, 332), не згадується про їх використання стороною кримінального провадження як прокурор. Тому доцільно вести мову про використання прокурором криміналістичних знань» [1, с. 52]. Подібне твердження не повною мірою відповідає дійсності. Так, у п. 2 ч. 5 ст. 69 КПК визначається обов'язок експерта прибути до слідчого, прокурора, суду і дати відповіді на запитання. Спеціаліст зобов'язаний прибути за викликом слідчого, прокурора, суду (п. 1 ч. 5 ст. 71 КПК). Крім того, законодавець у ряді випадків не наводить переліку учасників кримінального провадження, а визначає права сторін. Спеціаліст може бути залучений сторонами кримінального провадження (ч. 2 ст. 71 КПК), він зобов'язаний виконувати вказівки сторони кримінального провадження, яка його залучила (п. 2 ч. 5 ст. 71 КПК). Оскільки прокурор є учасником кримінального провадження сторони обвинувачення, не може бути сумнівів у його праві використовувати спеціальні знання для вирішення питань, які цього потребують.

Залежно від суб'єкта, що володіє спеціальними знаннями та форми їх реалізації, такі знання можна виділити у три групи: а) спеціальні знання, якими володіють учасники сторони обвинувачення; б) спеціальні знання, якими володіють учасники сторони захисту; в) спеціальні знання осіб, яких сторони процесу залучають для вирішення певних завдань.

Спеціаліста можна залучати для вирішення таких завдань: а) для надання безпосередньої технічної допомоги під час досудового розслідування і судового розгляду (ч. 2 ст. 71 КПК); б) для надання консультацій з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок (ч. 1 ст. 71; ч. 1 ст. 360 КПК); в) для надання письмових роз'яснень під час дослідження доказів в суді (ч. 1 ст. 360 КПК).

Позитивно оцінюючи закріплення в КПК даної форми використання спеціальних знань, слід звернути увагу на процесуальне оформлення її результатів. Коли спеціаліст бере участь у слідчій (розшуковій) дії, використання спеціальних знань, якими він володіє здійснюється під контролем і в межах, визначених слідчим, відображається у відповідному протоколі і є доказами. Роз'яснення спеціаліста в суді, надані на підставі його спеціальних знань у письмовій формі (ч. 1 ст. 360 КПК) слід розглядати самостійним джерелом доказів у кримінальному провадженні – документ (ст. 99 КПК).

Отримання консультацій спеціаліста набуло розповсюдження в слідчій практиці, але результати не завжди відображалися в матеріалах провадження, що спонукало науковців до обґрунтована доцільності закріплення її на законодавчому рівні.

Закріплення в КПК України консультативної форми використання спеціальних знань залишило не вирішеними питання, що стосуються її змісту, форми фіксації та доказового значення отриманих результатів. В кримінальному провадженні консультацію можна розглядати як умовивід спеціаліста, який він повідомляє слідчому, прокурору або суду з питань, вирішення яких потребує спеціальних знань без провадження експертизи. Що стосується форми консультацій, однозначної відповіді не знаходимо. Якщо в ст. 360 КПК мова іде про консультацію в усній формі, то в ст. 71 КПК про це не згадується. Не надано відповіді на це питання і в коментарі до даної статті [2, с. 206-209; 747-748]. Пояснюється це тим, що допомогу спеціаліста продовжують розглядати з позицій врегулювання цієї діяльності в КПК України 1960 р. Дійсно, за ст. 128-1 КПК спеціалістом визнавалася особа, залучена до участі у *слідчій дії*. Інакше вирішується дане питання в ст. 71 чинного КПК України. Спеціалістом є особа, яка володіє спеціальними знаннями і уміннями застосовувати технічні або інші засоби і може давати консультації *під час досудового розслідування і судового розгляду* (Виділено – Є. Л.) з питань, що потребують відповідних спеціальних знань. Набуття особою прав та обов'язків спеціаліста пов'язується не з запрошенням до

участі в конкретній слідчій (розшуковій) дії, а до участі в досудовому розслідуванні, що свідчить про можливість звернення до нього з питань, що потребують спеціальних знань протягом кримінального провадження. Цим розширюються можливості використання консультацій слідчим на усьому етапі кримінального провадження, складовою частиною якого є досудове розслідування (п. 10 ст. 3 КПК).

Під час дослідження доказів, відповідно до ч. 1 ст. 360 КПК суд має право скористатися усними консультаціями, що узгоджується з характером даної діяльності. Запитання сторін і відповіді на них спеціаліста, як консультанта, відображаються в журналі судового засідання або в матеріальних носіях повної фіксації судового засідання технічними засобами.

На завершення не можемо залишити поза увагою співвідношення консультацій з письмовими роз'ясненнями спеціаліста, про що зазначається в ст. 360 КПК. В тлумачному словнику української мови консультацію розглядають як пораду спеціаліста з будь-якого питання, а роз'яснення це те, що вносить ясність, сприяє розумінню чогось. У будь-якому разі це діяльність особи, що володіє спеціальними знаннями у певній галузі, з відповіді на запитання, що в інший спосіб вирішити неможливо. Це ставить під сумнів доцільність одночасного використання цих понять в статті 360 КПК України.

Використані джерела:

1. Юсупов В. В. Спеціальні і криміналістичні знання у кримінальному провадженні: питання співвідношення. *Криміналістика и судебная экспертиза*. 2014. Вып. 59. С. 47-54.
2. *Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За загальною редакцією професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. К.: Юстініан, 2012. 1224 с.*

Пашиковская Валерия Евгеньевна,
магистрант I курса юридического факультета
Гродненского государственного университета им. Янки Купалы,

Пономарёв Максим Валерьевич,
магистрант I курса юридического факультета
Гродненского государственного университета им. Янки Купалы

ПРОБЛЕМЫ СООТНОШЕНИЯ ПОЛНОМОЧИЙ НАЧАЛЬНИКА СЛЕДСТВЕННОГО ПОДРАЗДЕЛЕНИЯ, СЛЕДОВАТЕЛЯ И ПРОКУРОРА ПРИ ПРОИЗВОДСТВЕ ПРЕДВАРИТЕЛЬНОГО СЛЕДСТВИЯ

До образования Следственного комитета предварительное расследование в Республике Беларусь производилось следователями прокуратуры, органов внутренних дел, государственной безопасности и финансовых расследований.

Сейчас предварительное следствие по уголовным делам производится следователями Следственного комитета Республики Беларусь, органов государственной безопасности, дознание по уголовным делам производится органами дознания.

Существуют разные точки зрения, по поводу того, есть ли вообще взаимодействие между следователями и прокурорами. Ряд юристов считает, что взаимодействие между данными субъектами отсутствует. Данное отсутствие взаимодействия следователя и прокурора в ходе предварительного следствия объясняется тем, что взаимодействовать, по

логике вещей, могут только субъекты, осуществляющие одну процессуальную функцию. Перед органами предварительного следствия и прокурором в досудебном производстве стоят разные задачи. Поэтому представляется недопустимой сама постановка вопроса о взаимодействии поднадзорных органов с надзирающими [1, с. 33].

С другой стороны, прокурор не может поддерживать в суде обвинение, с содержанием которого он не согласен. Поэтому при возбуждении государственного обвинения прокурору необходимы полномочия, реализация которых обеспечивала бы законность и обоснованность поддерживаемого им государственного обвинения, и тем самым обеспечивали бы его взаимодействие с другими субъектами обвинения. Взаимодействие следователя с прокурором на данном этапе уголовного судопроизводства заключается в том, что, изучая материалы уголовного дела, представленного с обвинительным заключением, прокурор вправе возвратить уголовное дело следователю со своими письменными указаниями о производстве предварительного расследования, об изменении объема обвинения либо квалификации действий обвиняемых или для пересоставления обвинительного заключения и устранения выявленных недостатков.

Также отметим, что возвращая дело на дополнительное расследование, прокурор дает свои указания, исполнение которых составляет основное содержание взаимодействия следователя с прокурором.

Таким образом, можно сделать вывод, что с учетом отделения следственной деятельности от прокурорской, весьма убедительно выглядят предложения ряда авторов о необходимости придания деятельности прокурора по поступившему к нему уголовному делу с обвинительным заключением значения самостоятельной стадии уголовного процесса, содержание которой составляют действия прокурора по проверке качества расследования, полноты установления обстоятельств совершенного преступления, квалификации преступления, объема предъявленного обвинения, правильности выводов следователя по результатам расследования, а также принятие решения прокурором о возможности направления дела в суд.

Далее отметим, что особый интерес представляет сравнительный анализ полномочий начальника следственного подразделения и прокурора, осуществляющих свои функции в досудебных стадиях уголовного производства.

Исходя из анализа ч.1 ст.35 Уголовно-процессуального кодекса Республики Беларусь (далее - УПК), где указывается, что начальник следственного подразделения обязан осуществлять процессуальное руководство расследованием, контроль за законностью и своевременность действий следователей по расследованию преступлений, принимать меры по наиболее полному, всестороннему и объективному исследованию обстоятельств уголовного дела, и содержания ч.ч. 2 и 5 ст.34 УПК, где среди иных полномочий основной обязанностью участия прокурора в уголовном процессе признано осуществление надзора за исполнением закона на стадиях досудебного производства, то можно констатировать, что в уголовном процессе объект процессуального контроля начальника следственного подразделения и объект надзорной деятельности прокурора по обеспечению законности при производстве предварительного следствия практически идентичны, поскольку вся процессуальная деятельность рассматриваемых нами участников уголовного процесса призван гарантировать соблюдение законности при осуществлении следователями своих процессуальных полномочий.

Если говорить о формах и методах реализации полномочий начальника следственного подразделения и прокурора, то следует отметить их некоторое совпадение и в то же время существенное различие. Совпадение видится в том, что начальник следственного подразделения и прокурор вправе требовать для проверки и проверять материалы проверок по заявлениям и сообщениям о преступлении и находящиеся в производстве следователя уголовные дела; знакомиться с подлинными материалами и документами, собранными следователями в процессе предварительного следствия. Как и начальник следственного подразделения, прокурор также вправе участвовать в производстве по делу лично

производить предварительное следствие в полном объеме, пользуясь полномочиями следователя.

Столь существенны совпадения форм и методов процессуального контроля начальника следственного подразделения с формами и методами надзорной деятельности не случайны. Основная причина в том, что как участники уголовного процесса начальники следственного подразделения и прокуроры выполняют одну задачу: защиту личности, ее прав и свобод, интересы общества и государства, его конституционного строя.

Вместе с тем, в процессуальных полномочиях начальника следственного подразделения и прокурора можно усмотреть существенные различия. Так, в соответствии с ч.1 ст. 35 УПК начальник следственного подразделения при осуществлении своей функциональной деятельности обязан не только осуществлять контроль за законностью и своевременностью действий следователя по расследованию преступлений, но и обеспечить процессуальное руководство ходом расследования [2].

Что касается прокурора, то особенностями его правового положения по отношению к следователю является то, что осуществляя надзор за исполнением законов на стадиях досудебного производства, прокурор вправе только письменно истребовать от следователя для проверки находящиеся у него в производстве уголовные дела и материалы; лично производить отдельные следственные действия и т.п.

Таким образом, из анализа норм уголовно-процессуального законодательства можно сделать вывод, что в настоящее время остается актуальной проблема обеспечения такого положения, при котором субъекты надзора и контроля не подменяли бы друг друга, а дополняли.

Использованные источники:

1. Садыкова, Л.А. Взаимодействие следователя и прокурора в обеспечении прав и законных интересов личности на досудебных стадиях уголовного судопроизводства: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Л.А. Садыкова. - Москва, 2005 - 246 с.
2. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь: принят Палатой представителей 24 июня 1999 г.: одобрен Советом Республики 30 июня 1999г.: текст Кодекса по состоянию на 18 июля 2017 г. – Минск: Нац. Центр правовой информ. Республики Беларусь, 2017.

Печинская Елена Валентиновна,
доцент кафедры специальных юридических дисциплин
ЧУО «БИП-Институт правоведения» Гродненского филиала
кандидат юридических наук

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ УГОЛОВНО-ИСПРАВИТЕЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ ДЛЯ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Практика функционирования пенитенциарных учреждений среди несовершеннолетних показала, что в них поступают несовершеннолетние различных категорий. Они отличаются друг от друга жизненным опытом, уровнем социальной патологии (социальными отклонениями), следовательно, каждая категория требует своего индивидуального подхода. Действенность индивидуального подхода диктует необходимость социально-педагогического сопровождения каждого воспитанника пенитенциарного учреждения в процессе его ресоциализации. Таким образом, проблема совершенствования

уголовно-исправительной политики и действенного функционирования пенитенциарных учреждений для несовершеннолетних является одной из наиболее актуальных для современной белорусской юридической науки. В связи с этим целесообразно, на наш взгляд, использовать опыт ряда зарубежных стран, для которых данная проблема не менее актуальна, чем для нашей республики, но в которых используются другие профилактические, реабилитационные и иные меры, направленные на исправление несовершеннолетних в местах лишения свободы.

На сегодняшний день в Республике Беларусь исправительные учреждения для несовершеннолетних состоят из:

- специальных школ и ПТУ закрытого типа для несовершеннолетних правонарушителей Министерства образования РБ;

- специальных лечебно-воспитательных учреждений (далее – СЛВУ), куда помещаются несовершеннолетние, нуждающиеся в особых условиях воспитания, в возрасте от одиннадцати до восемнадцати лет, которые имеют особенности психофизического развития, либо которые страдают заболеваниями, перечень которых утверждается Министерством здравоохранения Республики Беларусь, либо которые состоят в порядке, установленном законодательством, на наркологическом учете.

- воспитательных колоний, в которых отбывают наказание несовершеннолетние осужденные к различным срокам лишения свободы, а также осужденные, оставленные в воспитательных колониях после достижения ими восемнадцатилетнего возраста и которые продолжают отбывать наказание до достижения ими возраста двадцати одного года[2].

В Беларуси существует три спецучреждения закрытого типа для несовершеннолетних мальчиков: Могилевская государственная специальная школа, Могилевское государственное специальное профессионально-техническое училище № 2 деревообработки и лечебно-воспитательное Кривичское государственное специальное профессионально-техническое училище № 3. Девочек отправляют в Петриковское государственное специальное профессионально-техническое училище № 1 легкой промышленности.

В спецучреждения закрытого типа отправляют только тех подростков, которые совершили преступление, не представляющее большой опасности для общества, или впервые совершили менее тяжкое преступление на срок до двух лет и в возрасте от 11 до 18 лет. Продлить срок пребывания можно по заявлению родителей. Иногда это делают, чтобы воспитанник мог полностью освоить в училище профессию. За тяжкие и особо тяжкие преступления несовершеннолетние отбывают наказания в воспитательных колониях[2].

Решение проблемы совершенствования уголовно-исправительной политики для несовершеннолетних в республике Беларусь происходит с учетом современных тенденций и опыта ряда зарубежных стран. Так, для начала в целях успешного исправления и перевоспитания несовершеннолетних правонарушителей предлагается преобразовать колонию для подростков в Бобруйске в воспитательный центр. Для того, чтобы такое стало возможно, предстоит внести изменения в нормативно-правовую базу, регулиующую отбывание наказания несовершеннолетними. Такой образец нормативно-правового акта уже есть в Российской Федерации: Концепция развития уголовно-исполнительной системы до 2020 года (от 14 октября 2010 г.), согласно которой несовершеннолетние, осужденные к лишению свободы, будут отбывать наказание в исправительных учреждениях нового типа – воспитательных центрах с обычным и усиленным наблюдением [1].

Что касается республики Беларусь, то не только структура, но и функционирование нового воспитательного центра в Бобруйске существенно изменится. Так, на территории воспитательного центра Бобруйска подростки смогут находиться на этапе досудебного разбирательства, что сведет к минимуму их контакты с представителями криминального мира. В данном центре несовершеннолетние сначала будут отбывать наказание на общих условиях. Затем детей будут переводить на улучшенные условия содержания – в жилые помещения по 4-6 мест (теперь 20-25 человек). Увеличится количество краткосрочных и долгосрочных свиданий. Будет максимально исключена тюремная атрибутика, чтобы

учреждение для подростков «меньше подходило на учреждение закрытого типа». Также планируется строительство реабилитационного центра за пределами колонии, где подростки будут жить под надзором, но без охраны в помещениях на четыре человека со своей кухней, санузелом. Среди прочего осужденные будут получать образование, смогут пользоваться деньгами, ходить в обычной одежде. В этот центр за полгода до ожидаемого освобождения будут переводиться несовершеннолетние осужденные, которые не имели дисциплинарных взысканий. Так воспитанники смогут подготовиться к жизни на свободе и отвечать за себя [3].

Таким образом, устойчивое финансирование, направленное на реорганизацию колонии в воспитательный центр, на наш взгляд, будет способствовать решению ряда актуальных проблем: 1.) улучшит качество исполнения наказаний, связанных с лишением свободы; 2.) улучшит функции по осуществлению индивидуальной профилактической работы в отношении отдельных («наиболее трудных») категорий несовершеннолетних; 3.) сократит рецидивную преступность в среде несовершеннолетних (как в пенитенциарных учреждениях, так и вне учреждений); 4.) сократит количество несовершеннолетних заключенных, а, следовательно, уменьшит финансовые расходы на функционирование пенитенциарной системы государства.

Использованные источники:

1. «Об утверждении Концепции развития уголовно-исполнительной системы РФ до 2020 г.»: Распоряжение Правительства РФ от 14 октября 2010 г. № 1772-р [Электронный ресурс] / – Режим доступа: <http://base.garant.ru/1357449>. – Дата доступа: 14.02.2017.
2. Понятие пенитенциарной системы [Электронный ресурс] / – Режим доступа: <http://news.tut.by/society/420083>. – Дата: 01.03.2017.
3. Репортаж о ВК № 2 [Электронный ресурс] / – Режим доступа: <http://babruisk.by>. – Дата доступа: 14.02.2017.

Присяжна (Меланчук) Анна Василівна,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права,
кандидат юридичних наук

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПРИНЦИПУ ЗМАГАЛЬНОСТІ СТОРІН У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Змагальність по праву вважається однією з найдавніших форм вирішення правових конфліктів. Становлення вітчизняного судового процесу з елементами змагальності сторін бере початок із здійснення суду в Руській державі на основі звичаєвого права, що сформувалося шляхом консолідації переконань і традицій, церковних статутів і Закону Руського й Руської правди. Характерною ознакою судочинства давньоруської держави є неподільність кримінального та цивільного процесів. Також як такого не було досудового слідства і спеціальних органів, уповноважених на його проведення. Загальна форма процесу передбачала три стадії: встановлення відносин сторін, провадження суду і виконання рішення [1, 634]. Однак дехто з науковців наголошує, що такий поділ є досить умовним. Порядок судочинства в Київській Русі багато в чому залежав від того, чи спійманий злочинець на місці злочину або обвинувачується у злочині за допомогою «поклепу» [2, 665]. Встановлення відносин сторін, по суті, є досудовим провадженням. Цей етап можна розподілити на три стадії: 1) «заклич» – публічне звернення потерпілого «на торгу» до людей

стосовно пропажі та її прикмет; 2) «звід» – ситуація, коли особа, у якої було знайдено чужу річ, оголошувала себе добросовісним набувачем і яка вказувала на того, в кого вона придбала річ, та, у свою чергу, могла вказати на третього. У межах общини чи міста позивач вів справу до кінця, до виявлення злочинця; 3) «гоніння сліду» – пошуки злочинця могли проводитися за залишеними ним слідами [3, 41]. Безумовно, наявність цих трьох стадій вказує на змагальний характер досудового провадження, оскільки ініціатива розслідування правопорушення належала потерпілому [2, 665], за скаргою якого розпочиналося кримінальне переслідування та який сам повинен був піклуватися про доставлення обвинуваченого до суду.

Продовження давньоруських традицій обвинувально-змагального судового процесу відобразилося в судочинстві на теренах Галицько-Волинського князівства, Великого князівства Литовського та Запорізької Січі. Надалі судове змагання сторін України-Гетьманщини обумовлювалося впливом литовських, німецьких, польських, австрійських та російських правових джерел і норм, зважаючи на перебування українських земель у складі державних утворень з різними правовими системами. Розвиток та втілення буржуазних теорій побудови держави, поступовий перехід до капіталістичного способу господарювання обумовили необхідність централізації систем судочинства Австрійської (Австро-Угорської) та Російської імперій і відповідних змін у процедурі судового розгляду спорів, які торкнулися і змагальності сторін [4, с. 9–10].

Зокрема, у Статуті кримінального судочинства 1864 року (СКС) було визначено підстави для проведення попереднього слідства і судового розгляду кримінальних справ. СКС містив ряд положень, які свідчили про гарантії прав учасників кримінального судочинства та прояви змагальності. Разом із тим більшість своїх дій слідчий мав право виконувати самостійно, без санкції суду та прокурора за винятком випадків накладення арешту на маєток. Потерпілий та цивільний позивач під час попереднього слідства не мали права користуватися послугами адвоката, а застосування запобіжних заходів було виключною прерогативою слідчого [5, 295–315]. Крім того, в ст. 491 Статуту передбачалася можливість оскарження будь-якої слідчої дії, яка порушує або обмежує право.

У період існування УНР, Гетьманської держави, УНР часів Директорії (1917–1920 рр.) в основу організації й діяльності судових органів (за винятком надзвичайних (військових) судів) були покладені здебільшого судові статuti Російської імперії 1864 р. в їх первинній редакції. Проте короткочасний період існування самостійної Української держави завершився перемогою більшовизму, установленням на українських землях диктатури пролетаріату, відмовою від приватної на користь колективної форми власності. Першим кодифікованим джерелом радянського кримінально-процесуального права в Україні став Кримінальний процесуальний кодекс УСРР 1922 року. Так, в УСРР в різні часи діяли три кримінально-процесуальні кодекси – 1922 року, 1927 року та 1960 року. За КПК УСРР 1922 року попереднє слідство переважно мало обвинувальний характер. Прийнятий 20 липня 1927 року КПК УСРР ще більше обмежував права учасників кримінального провадження. Кодекси 1922, 1927 років ще зберігали поняття «сторони» кримінального процесу, але вже не згадували про змагальність як рушійну силу кримінального процесу. Не було й прямої норми про рівність прав сторін, на суд перекладалися окремі функції кримінального переслідування. Відтак оцінка КПК УСРР 1922 року як правового акта, що закладав фундамент демократизації кримінального процесу, а тим паче проголошував принципи змагальності чи рівноправності сторін, є дещо перебільшеною. Хоча не можна не погодитися з тим, що КПК УСРР 1922 року був більш ліберальним за КПК УСРР 1927 року, доповнений положеннями, які вказували на тенденцію посилення впливу держави на суспільство. Чого варта, наприклад, заборона судовим органам відмовляти в прийнятті до свого провадження або припиняти кримінальне переслідування щодо суспільно небезпечного діяння на тій підставі, що в кримінальному законі не вказано ознак цього діяння [6, с. 104].

КПК 1960 року, попри його незрівнянно більш прогресивний характер, відмовився від категорії «сторін» і, як і раніше, не містив формулювання принципу змагальності. Однак це

не завадило подальшим науковим розробкам у галузі змагального судочинства. Уважалося, що та обставина, що в законі відсутні спеціальні терміни, які позначають змагальність і презумпцію невинності, аж ніяк не висловлює негативного ставлення законодавця до цих категорій. Істотно не те, позначено або не позначено певне явище особливим терміном, а те, що воно реально закладено в праві й відображено в законі. Поняття відображає, термін позначає; номенклатура слова не здатна змінити сутності поняття, писав І. Тирічев [7, с. 14].

Перебудова державно-політичного устрою внаслідок розпаду СРСР не могла не призвести до оновлення кримінально-процесуального права. У 1991 році після здобуття незалежності, в Україні почала створюватися власна правова система і формуватися нове законодавство. 28 червня 1996 року прийнято Конституцію України, у ст. 129 якої однією із засад судочинства проголошено змагальність сторін та свободу в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості. У 2001 році в КПК України внесено ряд змін, у тому числі його доповнено ст. 16-1, яка встановлювала змагальність і диспозитивність. Натомість ця норма стосувалася лише стадії судового розгляду кримінальної справи. На стадії досудового слідства було запроваджено окремі змагальні елементи. І лише прийнятий 13 квітня 2012 року чинний КПК України встановив дію принципу змагальності сторін на стадіях досудового розслідування та судового розгляду кримінального провадження.

Підсумовуючи, можна констатувати, що змагальне судочинство в Україні має давнє історичне коріння, а отже, побудова вітчизняного кримінального процесу на засадах змагальності – це не просто рецепція західної правової доктрини, не данина європейській процесуальній традиції, не нав'язане ззовні чи сліпо запозичене, а іманентно властиве в силу історичної зумовленості правове явище.

Використані джерела:

1. *Владимирский-Буданов М.Ф. Обзор истории русского права / М.Ф. Владимирский-Буданов. – Изд. 5. – СПб. – К.: Изд. книгопродавца Н.Я. Оглоблина, 1907. – 696 с.*
2. *Стецюк Б.Р. Досудова стадія юридичного процесу в Давньоруській державі / Б.Р. Стецюк // Форум права. – 2012. – № 2. – С. 665–669.*
3. *Музиченко П.П. Історія держави і права України: навч. посіб. / П.П. Музиченко. – 6-те вид., перероб. і допов. – К.: Знання, 2007. – 471 с.*
4. *Лунін С.В. Принцип змагальності як конституційна гарантія справедливого судочинства в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / С.В. Лунін – К., 2011. – 22 с.*
5. *Российское законодательство X–XX веков: в 9 т. / под. общ. ред. О.И. Чистякова. – М.: Юридическая литература, 1991. – Т. 8. Судебная реформа. – 496 с.*
6. *Мирошниченко Ю.М. Змагальність кримінального судочинства України: історія, сучасність, перспективи // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Випуск 6, Том 3. – 2015. – С. 101-105.*
7. *Тыричев И.В. Принципы советского уголовного процесса: [учеб. пособ.] / И.В. Тыричев. – М., 1983. – 79 с.*

СУТНІСТЬ ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗМАГАЛЬНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Принцип змагальності в кримінальному судочинстві України закріплений Конституцією України (ст. 129) та Кримінальним процесуальним кодексом України (ст. 22) «Основними засадами судочинства є: ... змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості»[2;3].

Принцип змагальності сторін відомий ще з давніх часів: у кримінальному процесі існувало правило «*favor defensionis*» - сприяння захисту, що виключає домінуюче становище обвинувача і покликане забезпечити реальну рівність сторін перед судом [5, с.251], і не втрачає своєї актуальності і сьогодні. Вчені-науковці та практики і сьогодні не мають єдиної думки щодо забезпеченості сталого механізму реалізації змагальності сторін в кримінальному процесі.

В загальному, під принципом змагальності судового процесу слід розуміти положення, через яке на осіб, що беруть участь у справі, покладений обов'язок по доведенню обставин, на які вони посилаються на обґрунтування своїх вимог і заперечень. Провадження здійснюється на основі змагальності, що передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами.

Основна функція вищезазначеного принципу полягає в специфічній побудові процесу кримінального судочинства, при якій протилежність юридично охоронюваних інтересів сторін забезпечує змагальний характер кримінального процесу загалом. При цьому суд немов «відділений» від сторін, є незалежним, що гарантує дотримання законності та об'єктивності у цьому процесі. Сучасні процесуалісти визначають різні складові цього принципу. Більшість погоджується у тому, що основною рисою змагальності є наділення сторін захисту і обвинувачення рівними процесуальними правами, які вони реалізують перед незалежним та неупередженим судом [7, с.1]. Цікавою є думка М.А. Маркуш про те, що у структуру змагальності слід обов'язково включити ще й такі елементи, як свобода оскарження всіх рішень до суду та доступ до правосуддя, тому що саме це надає змогу більш повно захистити права учасників і розширити дію принципу змагальності як на досудових, так і в судових стадіях кримінального процесу [4, с.24]. Загалом досліджуючи думки вчених, можна визначити що засада змагальності обов'язково повинна включати в себе такі елементи як наявність незалежного справедливого суду; чітке розмежування функцій судді, обвинувачення та захисту; рівноправність сторін судового процесу (наділення однаковим обсягом повноважень сторони захисту та обвинувачення).

Сутність принципу змагальності полягає в тому, щоб кожна сторона відстоювала власні юридично значимі інтереси, претензії та обвинувачення перед судом та іншою стороною. Однак, в кримінальному судочинстві, на відміну від цивільного процесу, відсутній принцип рівності сторін. Кримінальний процес характерний тим, що у ньому бере участь державний обвинувач – прокурор, який формує стратегію та техніку обвинувачення, з однієї сторони, та обвинувачений або його адвокат, з іншої сторони, який захищає себе від обвинувачення перед судом. А суд відіграє більш пасивну роль – забезпечення додержання процедури і прийняття рішення. Таким чином, основні процедурні функції розподілені між судом і сторонами провадження. Проте, сьогодні складні судові процедури і де-факто нерівність сторін ускладнюють реалізацію принципу змагальності на практиці.

На стадії досудового розслідування досить чітко проявляється обмеження принципу змагальності сторін. Найбільш поширеним видом доказів є показання, які, в свою чергу, можуть бути отримані лише в результаті допиту свідків, який під час досудового

розслідування має право здійснювати лише сторона обвинувачення. З іншої сторони, адвокат підозрюваного може лише отримувати від учасників кримінального провадження та інших осіб за їх згодою лише пояснення, які, однак, відповідно до ч. 8 ст. 95 КПК не є джерелом доказів. Крім того, таке право є умовним, адже залежить від волі опитуваних осіб, та на відміну від аналогічного права сторони обвинувачення, нічим не забезпечуються та немає механізму застосування і гарантій виконання, що само-пособі ставить сторони обвинувачення та захисту в нерівні умови.

На нашу думку, вирішення цього питання потребує зміни самої процедури доказування, при якій адвокат наділявся би правом проводити допит особи в присутності слідчого судді, попереджувати учасника судового процесу про кримінальну відповідальність, тощо.

Нерівноправними залишаються сторони і в питанні ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення. Так, відповідно до ст. 221 КПК України, слідчий, прокурор зобов'язані за клопотанням сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, стосовно якої здійснюється провадження, надати їм матеріали досудового розслідування для ознайомлення, за винятком матеріалів про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, а також тих матеріалів, ознайомлення з якими на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню. Невизначеним та таким, що реально ускладнює можливості сторони захисту щодо ознайомлення з матеріалами досудового розслідування, є трактування «може зашкодити досудовому розслідуванню», яке має бути доопрацьовано та максимально конкретизовано з метою уникнення процесуальних зловживань зі сторони обвинувачення [1, с.173].

Некоректним в даному випадку обмеженість адвоката в можливості отримання лише копії документів, що автоматично виключає можливість проведення експертизи цих об'єктів, оскільки об'єктами експертного дослідження можуть бути лише оригінальні речі та документи.

Таким чином, сторона захисту постає у стадії досудового розслідування у більш невідгідному положенні, на відміну від сторони обвинувачення.

На відміну від досудового розслідування, судове провадження передбачає більше гарантій реалізації засади змагальності. Разом з тим в суді сторони оперують тими доказами, які вдалося зібрати в досудовій стадії, що дещо нівелює змагальну побудову судового процесу.

Таким чином, можемо зробити висновок, що проблеми реалізації змагальності у кримінальному судочинстві України, насамперед, витікають із норм законодавства. Змагальність повинна розглядатись крізь призму рівності сторін судового процесу. Однак, сьогодні така рівність відсутня. Сторона обвинувачення не тільки наділена більш широким спектром повноважень на всіх стадіях кримінального процесу, а й має можливість «перешкоджати» адвокату будувати свою стратегію захисту. Адвокат, в свою чергу наділений формальними повноваженнями, його основна функція може проявитись лише під час судового розгляду, однак це не забезпечує підзахисного достатнім захистом.

Для усунення цих недоліків потрібно вносити зміни в КПК та Закон України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність». Тільки після збалансування повноважень сторони захисту та сторони обвинувачення, забезпечення їх рівності на своїх стадіях кримінального процесу, можна стверджувати про додержання принципу змагальності.

Використані джерела:

1. Дяков В. Проблеми реалізації принципу змагальності у кримінальному процесі // Підприємництво, господарство і право. 2016 - № 8. - С. 169-174.
2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // ВВРУ, 1996. - №30, ст. 141.

3. *Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10, № 11-12, № 13. – Ст. 88.*
4. *Маркуш М.А. Принцип змагальності в кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». – Х., 2005. – 210 с.*
5. *Мохонько О.О. Поняття і сутність засади змагальності сторін у Кримінальному процесі України // Юридичний науковий електронний журнал. – 2015. – № 4. – С. 248-251.*
6. *Притула А.М. Змагальність у кримінальному процесі як передумова справедливого суду // Юридична наука. 2014 - № 8. - С. 122-177.*
7. *Шибя І.О. Принцип змагальності за КПК України // Часопис Академії адвокатури України. – 2013. – № 19 (2'2013). – С. 1–6.*

*Скишдлевская Эльжбета Витольдовна,
студентка 4 курса юридического факультета
Белорусского государственного университета*

МЕДИАЦИЯ В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

В настоящее время медиация стала широко применяться во многих государствах мира. Однако в Республике Беларусь не сформировались достаточные предпосылки для развития медиации в уголовном процессе и практически нет культуры ведения переговоров и поиска взаимоприемлемых решений. Принятый Закон Республики Беларусь «О медиации» [2] фактически не работает при разрешении уголовно-правовых конфликтов, а случаи заключения соглашений все еще единичны.

Отсутствие правовой регламентации служит основной причиной, затрудняющей реализацию процедуры медиации в уголовном процессе Республики Беларусь, а также влияет на восприятие данной процедуры обществом, в том числе и на возможность использования процедуры медиации подозреваемым (обвиняемым), потерпевшим. Сложность состоит в вопросах, которые появляются непосредственно при реализации данной процедуры в уголовном процессе, а именно, как применяется медиация, какими актами она завершается, возможно ли обращение к адвокату за содействием в данной области отношений.

В 2010 году Указом Президента Республики Беларусь было констатировано, что недостаточно стимулируется позитивное поведение лиц, впервые совершивших преступления, не относящиеся к тяжким и особо тяжким, в том числе посредством примирения и была выдана рекомендация системе общих судов о расширении способов, приемов по обращению сторон к процедуре медиации [1]. В то же время Пленум Верховного суда Республики Беларусь закрепил на уровне постановлений рекомендации по актуальности и востребованности примирения [3]. Можно предположить, что именно благодаря выполнению положений, указанных в таких рекомендациях начиная с 2010 года по настоящее время применение оснований по освобождению от уголовной ответственности в связи с примирением с потерпевшим возросло, примерно на 2 % в год.

Учеными, занимающимися проблемами развития примирительных процедур, традиционно отмечают такие положительные стороны медиации как уменьшение количества дел, рассматриваемых судами, быстрота разрешения спора, относительная дешевизна процедуры медиации, конфиденциальность, а также направленность процедуры на поиск компромисса между потерпевшим и подозреваемым (обвиняемым).

В тоже время медиация, как альтернативная процедура разрешения споров, с трудом укладывается в правосознании граждан Республики Беларусь и в результате этого можно выделить следующие основные проблемы в сфере посреднических услуг Республики Беларусь:

- менталитет белорусской общественности. Белорусская культура восприятия социально-правовых явлений основывается на отторжении непонятных нам нововведений и сохранении традиционной системы разрешения споров, с помощью суда. В условиях отсутствия нормального правосознания граждан, гарантия судебной защищенности и справедливости воспринимается обществом как более реальный и действующий институт, нежели мирное внесудебное урегулирование конфликтов;

- информационная ограниченность. Белорусское общество нуждается в «рекламировании» посреднических услуг. Правовая не освещённость в данном вопросе является причиной отсутствия практики применения гражданами Республики Беларусь мирных способов защиты своих прав. Разумным считается довести через СМИ до общества сущность медиации и при этом не нарушить один из основных принципов данной процедуры – конфиденциальность;

- проблема экономического содержания. Для многих, оплата услуг медиатора кажется финансово не выгодной, нежели простая уплата госпошлины при обращении в суд. Финансовая сторона процедуры медиации тоже нуждается в доработке со стороны законодателя.

Основными задачами по внедрению медиации в уголовный процесс Республики Беларусь, в частности в практику применения, являются:

- разработка механизмов интеграции между внесудебными и судебными процедурами, в том числе апробация таких конструкций в экспериментальном порядке;

- более активное оповещение граждан о возможности разрешения споров с помощью квалифицированного посредника (медиатора);

- рассмотрение целесообразности введения обязательного применения альтернативных процедур при разрешении некоторых видов споров.

В заключении необходимо отметить, что для эффективного функционирования медиации в уголовном процессе Республики Беларусь совершенно недостаточно принятого Закона о медиации. Внедрение данной процедуры в нашей стране должно поддерживаться дополнительными экономическими, правовыми и организационными мерами.

Использованные источники:

1. Концепция совершенствования системы мер уголовной ответственности и порядка их исполнения: утв. Указом Президента Респ. Беларусь от 23 дек. 2010 г. № 672 (с изм. и доп.) // КонсультантПлюс. Беларусь [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2017.
2. О медиации: Закон Респ. Беларусь от 12 июля 2013 г. № 58-3 (с изм. и доп.) // [Электронный ресурс]. Минск, 2017. Режим доступа: <http://www.court.gov.by/brest/extrajudicial-mediation/a34340f977c1411c>. Дата доступа: 09.09.2017.
3. О практике применения судами статей 86, 88, 89 Уголовного кодекса Республики Беларусь, предусматривающих возможность освобождения лица от уголовной ответственности: постановление Пленума Верховного Суда Респ. Беларусь от 29 марта 2012 г. № 1 (с изм. и доп.) // Консультант Плюс: Версия Проф. Технология 3000 [Электронный ресурс] / ООО «Спектр». – М., 2017.

СУТНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ФОРМІ ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Кримінальне судочинство відрізняється від інших видів судочинства характерною ознакою – публічністю. Однак із даного правила є виняток – приватна форма обвинувачення. Сфера приватного обвинувачення включає низку злочинів, передбачених кримінальним законом, провадження за якими може бути розпочате слідчим, прокурором лише на підставі заяви потерпілого. Особливістю даної форми обвинувачення є визнання державою «особливого статусу» потерпілого від певного виду злочинів. В цих конкретних випадках держава ставить інтерес постраждалої особи вище свого, показуючи цінність переживань потерпілого, його душевний моральний стан і визнає за ним право не порушувати кримінальне провадження, та виключає можливість правоохоронних органів ініціювати відкриття провадження. З прийняттям КПК (2012 р.), кількість злочинів по яких можливе провадження у формі приватного обвинувачення, розширилась.

В кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення велике значення має приватний інтерес потерпілого, порушений внаслідок злочину, здійснення його захисту державою і самим потерпілим. Багато інтересів громадян опосередковані суб'єктивними правами та юридичними обов'язками, і тому задоволення їх залежить від реалізації цих прав і обов'язків. Коли потерпілий подає заяву про вчинення відносно нього злочину, він задовольняє свій інтерес шляхом участі в процесі [2, с.209].

В цьому випадку у потерпілого існує два види юридичного задоволення інтересу:

- 1) активна участь у кримінальному провадженні (подання заяви про вчинення злочину – як ініціатива порушення кримінального провадження, допомога державному обвинуваченню в збиранні доказів)
- 2) складання скарг на дії (бездіяльність) та рішення правоохоронного органу (оскарження дій слідчого, прокурора, оскарження судового рішення, скарги на дії працівників прокуратури, національної поліції, тощо).

Крім того, як вірно зазначає С.А. Крушинський, «в окремих випадках потерпілий може набути статус повноцінного приватного обвинувача. До таких випадків належать:

- 1) відмова прокурора від підтримання державного обвинувачення (ст. 30 КПК України), при якому потерпілий отримує право підтримувати обвинувачення в суді. Якщо потерпілий висловив згоду на підтримання обвинувачення в суді, кримінальне провадження надалі здійснюється за процедурою приватного обвинувачення, а потерпілий користується всіма правами сторони обвинувачення під час судового розгляду;
- 2) зміна прокурором обвинувачення в суді, коли в обвинувальному акті зі зміненним обвинуваченням ставиться питання про застосування закону України про кримінальну відповідальність, який передбачає відповідальність за менш тяжке кримінальне правопорушення, чи про зменшення обсягу обвинувачення, при якому потерпілий отримує право підтримувати обвинувачення у раніше пред'явленому обсязі [3, с.214].

З цього приводу С.І. Перепилиця вважає, що при такому порядку виникнення приватного обвинувачення знову можна відмітити, що за своєю формою, за умови участі у кримінальному провадженні прокурора, саме провадження по будь-якому кримінальному правопорушенню реалізується у формі державного обвинувачення. Це додатково підтверджує раніше обґрунтовану нами тезу, що у КПК України фактично під назвою «кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення» передбачено приватно-

публічне провадження, яке більш правильно називати «кримінальне провадження, яке може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого» [4, с.91-92].

Це дає привід стверджувати що законодавче регулювання зазначеного інституту повинно охоплювати два напрями: а) здійснення досудового розслідування та судового розгляду щодо окремо визначеного переліку кримінальних правопорушень віднесених до «категорії приватного обвинувачення», та б) здійснення судового розгляду кримінальних проваджень, які набули статусу приватного обвинувачення вже у суді в силу попередньої відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення за умови згоди потерпілого в подальшому підтримувати обвинувачення самому[1, с.135]. Провадження у формі приватного обвинувачення передбачає ще одну особливість – можливість відмови потерпілого від обвинувачення.

Відмова потерпілого від обвинувачення є безумовною підставою для закриття кримінального провадження на будь якій стадії кримінального процесу. Вона проявляється у небажанні потерпілого притягувати підозрюваного, обвинуваченого до кримінальної відповідальності [3, с.218].

Небажання потерпілого далі підтримувати обвинувачення повинно виражатись в певній процесуальній формі : усній (заява, здійснена потерпілим усно під час судового розгляду і занесена в журнал судового засідання,) або письмовій (заява, що приєднується до матеріалів справи). Варто відмітити, що факт відмови потерпілого від обвинувачення може бути здійснений на будь якій стадії кримінального процесу. Доцільно наголосити, що в даному випадку постає питання добровільності такої відмови, адже нерідко буває, що потерпілого залякують, шантажують, погрожують вчинити злочин щодо членів його сім'ї з метою витребування в нього заявити про відмову від обвинувачення. Потерпілий може відмовитись, остерігаючись такого виду погроз. Як наслідок закриття кримінального провадження тягне за собою «всездозволеність» злочинця і зневіру у справедливий суд. Це питання цілком і повністю не вирішене в українській практиці. Проблема захисту потерпілих та свідків в Україні постає дуже гостро, адже, навіть на законодавчому рівні відсутній механізм захисту державою потерпілої особи від таких злочинців як «голів мафії», «рекетирів» тощо. На даному етапі розвитку українського правосуддя також не бачимо можливості реального впровадження системи захисту потерпілого чи свідка, тому що, для цього повинні бути виділені значні кошти з державного бюджету, які прокриють витрати на розробку лінії захисту потерпілого, членів його сім'ї та родини, їх матеріальне забезпечення, перевезення тощо.

На завершення можемо констатувати, що інститут приватного обвинувачення в Україні не виведений на досконалий рівень. Існують певні недоліки як на законодавчому, так і процесуальному рівнях. Так, чинним КПК не передбачено специфічних критеріїв розгляду справ приватного обвинувачення, системи захисту потерпілого та свідків, не врегульовано процедуру забезпечення потерпілого кваліфікованою правовою допомогою на випадок відмови прокурора від обвинувачення тощо. Все ж, й певні позитивні зрушення в цій сфері також наявні - розширення переліку складів кримінальних правопорушень, щодо яких може бути здійснене кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення, що матиме наслідком підвищення відповідальності злочинців безпосередньо перед потерпілими та ефективного досягнення основної мети кримінального судочинства – захисту прав та інтересів особи і суспільства.

Використані джерела:

1. Єні О. В. Деякі аспекти кримінального провадження у формі приватного обвинувачення // *Форум права*, 2013. — № 2. — С. 134—139.
2. Козленко А.Ю. Потерпілий як суб'єкт приватного обвинувачення // *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету: Юриспруденція*, 2014. - №9-І. С. 209-211.

3. Крушинський С.А. Відмова потерпілого (приватного обвинувача) від обвинувачення: поняття, порядок здійснення та правові наслідки // *Університетські наукові записки*, 2015. - № 2(54). С.212-220.
4. Перепиця С.І. Особливості процедури судового розгляду кримінального провадження у формі приватного обвинувачення за новим КПК України // *Юрист України*, 2013. - № 3(24). – С. 88-93.
5. Смирнов М. І. Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення // *Актуальні проблеми держави і права* // [Електронний ресурс]-режим доступу: <http://www.apdp.in.ua/v69/53.pdf>
6. Яновська О. Г. Особливості кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення за новим Кримінально-процесуальним кодексом України // *Часопис Київського університету права*, 2013. – №1. – С. 242-245.

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО. ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОЗНАВСТВО.

***Андрухович Вікторія Валеріївна,**
студентка магістратури юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права*

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ СОТ У ГАЛУЗІ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГОВОЇ ПОЛІТИКИ

Світова організація торгівлі є одночасно і організацією, і комплексом міжнародних правових документів, своєрідним багатоаспектним багатостороннім торговельним договором, що визначає права і обов'язки урядів країн-членів в сфері міжнародної торгівлі та формування національних торгових політик. Країни-члени СОТ взаємодіють в межах недискримінаційної системи, де кожна країна отримує гарантії справедливого і прогнозованого ставлення до її експорту на ринках інших країн, зобов'язуючись при цьому забезпечувати такі ж умови для імпорту на свій внутрішній ринок. Основні правила і принципи СОТ містяться в багатосторонніх торговельних угодах, які розповсюджуються на торгівлю товарами і послугами, а також торговельні аспекти прав інтелектуальної власності, розв'язання торговельних суперечок та механізм огляду торговельної політики.[1,с.45]

Світова організація торгівлі (СОТ), що є спадкоємицею чинної з 1947 р. Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ), почала свою діяльність з 1 січня 1995 року. СОТ покликана регулювати торговельно-політичні відносини учасників Організації на основі пакета Угод Уругвайського раунду багатосторонніх торговельних переговорів (1986-1994 рр.). Ці документи є правовим базисом сучасної міжнародної торгівлі.

Угода про заснування СОТ передбачає створення постійно діючого форуму країн-членів для врегулювання проблем, які впливають на їх багатосторонні торговельні відносини, і контролю за реалізацією угод і домовленостей Уругвайського раунду. СОТ функціонує багато в чому так само, як і ГАТТ, але при цьому здійснює контроль за більш широким спектром торговельних угод (включаючи торгівлю послугами і питання торговельних аспектів прав інтелектуальної власності) і має значно більші повноваження у

зв'язку з удосконалюванням процедур прийняття рішень і їхнього виконання членами організації. [2]

Невід'ємною частиною СОТ є унікальний механізм врегулювання торговельних суперечок за допомогою вищенаведених принципів:

- недискримінація;
- вільна торгівля;
- передбачуваність;
- справедлива конкуренція;
- сприяння розвитку та економічним реформам.

У Генеральній угоді з тарифів і торгівлі режиму найбільшого сприяння присвячена Стаття I — Загальний режим найбільшого сприяння «щодо мит і митних зборів будь-якого роду, накладених на імпорту чи експорту, або у зв'язку з ними, або накладених на міжнародні платежі за імпорту чи експорту, а також стосовно методу стягнення таких мит і зборів та всіх правил та формальностей у зв'язку з імпортом й експортом, будь-яка перевага, сприяння, привілей чи імунітет, які надаються будь-якою стороною, що домовляється, відносно будь-якого товару, що походить з будь-якої іншої країни чи призначений для будь-якої іншої країни, повинні негайно і безумовно надаватися аналогічному товару, що походить із території всіх інших сторін чи призначений для території всіх інших сторін». [3, с. 72]

Принцип вільної торгівлі реалізується в СОТ шляхом проведення раундів багатосторонніх торговельних переговорів з метою ліквідації існуючих торговельних бар'єрів і створення умов для більш вільної торгівлі. Раніше зазначалося, що з моменту заснування ГАТТ у 1947 році було проведено вісім раундів таких переговорів, а їх безпосереднім результатом було зниження ставок мита на товари, середній рівень яких нині становить приблизно 5 % від вартості товару. Крім того, лібералізації торгівлі сприяли й домовленості про вільний (тобто з нульовою ставкою мита) доступ багатьох товарів на внутрішні ринки країн-членів. Лібералізації світової торгівлі сприяло також зростання частки адвалорних тарифів, які є справедливішими з погляду міжнародної торгівлі порівняно зі специфічними та комбінованими, з-посеред усіх застосовуваних тарифів. На сьогодні майже 90 % ставок тарифів, що застосовуються членами СОТ, є адвалорними.

Передбачуваність розвитку міжнародної торгівлі досягається двома шляхами: зв'язуванням тарифів по тарифних позиціях та забезпеченням прозорості національної торговельної політики. Коли країни—Члени СОТ у результаті торговельних переговорів домовляються відкрити свої внутрішні ринки для іноземних товарів і послуг, то вони «зв'язують» себе відповідними зобов'язаннями. Передусім це стосується, звичайно, рівня імпорتنних тарифів по тарифних позиціях. Зв'язування тарифу означає, що країна, яка взяла на себе таке зобов'язання, повинна:

- не підвищувати ставку тарифу вище «зв'язаного» рівня;
- протягом певного терміну (для більшості країн він становить 5 років) поступово знизити ставку мита до мінімального узгодженого рівня.

Такі зобов'язання країни фіксуються в тарифних розкладах і є доступними для ознайомлення всіх Членів СОТ. [3, с. 43]

Принцип справедливої конкуренції не можна в буквальному розумінні цього слова підтвердити якимось одним з положень угод СОТ. Проте сукупність цих угод саме й спрямована на створення умов для справедливої конкуренції. Це і положення щодо режиму найбільшого сприяння та національного режиму, й антидемпінгові процедури та заходи, і положення про субсидії та компенсаційні заходи тощо. СОТ не слід сприймати як інститут, єдиною метою якого є вільна торгівля. В розпорядженні країн залишається достатня кількість захисних заходів, але вони мають застосовуватися без порушення умов добросовісної конкуренції. [4, с. 421-424].

Принцип сприяння розвитку та економічним реформам є найдискусійнішим в оцінці діяльності організації. З одного боку, справді, членство в СОТ надає можливості користування перевагами режиму найбільшого сприяння, системою розв'язання суперечок,

що стимулює національний експорт та об'єктивно прискорює розуміння необхідності проведення серйозних економічних реформ. З іншого боку, лібералізація внутрішнього ринку та взяті країною зобов'язання ускладнюють, як правило, соціально-економічну, а часом і політичну ситуацію в країні, що унеможлиблює здійснення необхідних реформ. Само по собі членство в СОТ не розв'язує проблеми розвитку та реформування економіки країни, а лише створює умови для використання урядами країн-членів потенційних переваг участі у міжнародній торговельній системі.

Використані джерела:

1. Віхров О. П., Ніщимна С. О. *Фінансове право: Конспект лекцій*, Чернігів: ЧДІЕУ. 2002. - 280 с.
2. *Електронний ресурс: режим доступу* - <http://www.zoda.gov.ua/article/1711/zagalna-informatsiya-pro-svitovu-organizatsiju-torgivlju.html>
3. Жуано Д. *Світова організація торгівлі: монографія/ Даніель Жуано,; Ред. Валерій П'ятницький,.* - К.: Вид-во "К.І.С.", 2006. - 115 с.
4. Зеркалов Д. *Международное торговое право: Справочник/ Дмитро Зеркалов,.* - К.: Дакор: КНТ, 2006. – 627 с.

Артюх Ольга Владимировна,
студентка 5 курса юридического факультета
Гродненского государственного университета имени Янки Купалы

ПРОЦЕДУРА РАЗРЕШЕНИЯ ТОРГОВЫХ СПОРОВ В РАМКАХ ВТО

Среди аргументов, стимулирующих Республику Беларусь ко вступлению во Всемирную торговую организацию, часто упоминается тот факт, что получив членство в данной международной организации, Беларусь получит доступ к международным механизмам разрешения торговых споров, благодаря чему сможет разрешить значимую долю уже существующих конфликтов, а также выйти на отлично новые и выгодные условия продажи собственных товаров на внешних рынках.

Отличительной чертой процедуры разрешения споров в ВТО является то, что она представляет собой регламентированную и одновременно гибкую систему действенных механизмов, с помощью которой государство-участник ВТО может требовать исполнения другими членами ВТО принятых на себя обязательств, а также предупредить возникновение или добиться отмены применимых в отношении него неправомерных экономических мер воздействия или иного ущемления своих интересов.

В рамках ВТО торговые споры по любому из многосторонних торговых соглашений могут вестись только на уровне Правительств государств-участников. Однако заинтересованные в разбирательстве коммерческие компании могут оказывать посильную помощь государственным органам.

Торговые споры, возникающие между членами ВТО, рассматривает *Орган по разрешению споров* (ОРС), основная цель деятельности которого - реконструкция нарушенного равновесия между правами и обязанностями участников ВТО. Именно поэтому у ОРС по сути нет рычагов воздействия на тех участников организации, которые не дискредитировали себя невыполнением принятых обязательств и решений. *Договоренность о правилах и процедурах, регулирующих разрешение споров* является основным документом, регулирующим рассмотрение данных споров.

Процедура разрешения споров в рамках ВТО включает следующие этапы:

1) Межправительственные переговоры.

На данной стадии рабочие группы Правительств государств–участников спора (членов ВТО) пытаются разрешить существующий спор не прибегая к помощи ОРС ВТО. Переговоры чаще проходят без соблюдения формальной процедуры и без использования процессуальных норм. На данном этапе очень важна обоснованная предварительная работа и четкое доведение своего мнения оппоненту.

2) Передача спора на рассмотрение третейской группой ОРС.

Если в ходе межправительственных переговоров стороны не пришли к обоюдному согласию, спор подлежит передаче на рассмотрение Третейской группой ОРС, которое проводится по формальной процедуре. Процедура рассмотрения включает в себя: определение ряда спорных вопросов, выявление подсудности, консультаций сторон спора, формирование состава Третейской группы в количестве трех независимых экспертов и непосредственно сам процесс разрешения спора, длительность которого в среднем составляет 9–12 месяцев. В ходе обсуждения стороны могут использовать множество доводов и средств в свою защиту: нормы ВТО, прецеденты, мнения ученых, экспертные оценки и иные доказательства. На данной стадии правительственной группе страны – участника спора очень важно иметь штат высококвалифицированных специалистов (юристов, экономистов, экспертов и т.д.)

3) Рассмотрение спора в апелляционном органе.

Согласно действующим нормам ВТО любой участник спора, рассмотренного Третейской группой ОРС, вправе обжаловать решение, принятое по делу, в Апелляционном органе (по статистике обжалуются более половины всех вынесенных решений). Данный орган формируется из уважаемых судей, юристов, профессоров в области международного публичного права и международного экономического права. Процедура рассмотрения спора в апелляционном органе длится 4–5 месяцев и подразумевает исключительно исследование вопросов применимости права в судебной манере без изучения относящихся к спору фактических обстоятельств. Решение Апелляционный орган принимает на основе консенсуса, однако при отсутствии одного, решение может быть принято простым большинством голосов. Следует также отметить, что решения апелляционного органа обжалованию не подлежат и в дальнейшем являют собой основу прецедентного права ВТО.

4) Исполнение решения ОРС.

Сторона, проигравшая спор, в течение определенного времени (чаще 1 года) должна выполнить принятое по результатам разбирательства решение, т.е. снять неправомерные ограничительные меры, направленные в адрес другого государства, либо устранить иные нарушения принятых на себя обязательств согласно норм ВТО. Зачастую, решения ОРС проигравшей стороной выполняются добровольно в положенный срок (либо в сроки, которые могут быть дополнительно оговорены). В противном случае (неисполнения виновной стороной решения по делу либо частичного исполнения), та сторона спора, права которой были ущемлены, и это нашло подтверждение в ходе разбирательства, вправе подать в Третейскую группу ОРС жалобу относительно порядка исполнения решения. Если в ходе рассмотрения данной жалобы решение ОРС не будет исполнено виновной стороной, то Третейская группа ОРС вправе санкционировать применение стороной выигравшей спор ответных торговых мер в адрес стороны проигравшей спор, размер которых исходит из определения перспективного ежегодного объема экономического ущерба. Применение ответных мер правомочно до тех пор, пока решение ОРС не будет исполнено виновной стороной установленное нарушение не будет ею устранено[1].

Подытоживая все вышесказанное, следует отметить, что общая длительность споров с прохождением всех стадий процедуры рассмотрения споров в рамках ВТО может достигать 5 лет от момента начала консультаций сторон Третейской группой ВТО и вплоть до вынесения окончательного решения Апелляционной группой. То есть, становится очевидным, что наиболее конструктивным и скорым способом урегулирования разногласий

и разрешения спорных моментов между странами-участниками ВТО являются в первую очередь переговоры Правительств этих государств.

В заключение стоит еще раз отметить, что система разрешения споров при участии ВТО – это эффективный и регламентированный механизм урегулирования торговых споров и разногласий между государствами, которым Республика Беларусь сможет в полной мере пользоваться после вступления в ВТО. Поэтому уже сегодня, на пороге присоединения, встает вопрос о необходимости формирования штата высококвалифицированных специалистов в области международного права для будущей достойной защиты интересов государства на мировой арене торговли.

Использованные источники:

1. *Интернет-ресурс. Сайт Российского союза промышленников и предпринимателей / Точка доступа http://www.rgwto.com/wto.asp?id=3669&doc_id=3335*

Бакун Анна Станиславовна,
кандидат юридических наук, доцент кафедры международного права
Международного университета «МИТСО»

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ РЕЛИГИОЗНЫХ СИМВОЛОВ В СВЕТСКОМ ГОСУДАРСТВЕ: ПОЗИЦИЯ ЕВРОПЕЙСКОГО СУДА ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА

В последнее время в судебной практике Европейского суда по правам человека (далее – ЕСПЧ) все чаще встречаются дела по вопросам определения значимости религиозных символов. Так, ЕСПЧ принял решение, что размещение распятий в классах средних школ в Италии [1] не противоречит ст. 2 Протокола № 1 Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 г. (далее – Конвенция) [2] и не нарушает ст. 9 Конвенции [3]. В соответствии с данным решением ЕСПЧ размещенные на стенах распятия признаны пассивным символом. ЕСПЧ подчеркивает, что распятия не ассоциируются с обязательным изучением христианских традиций и не свидетельствуют о религиозной нетерпимости.

Если исходить из того, что в своей работе ЕСПЧ придерживается принципиально одинакового и беспристрастного подхода ко всем исследуемым обстоятельствам при вынесении решений по тому или иному делу, то непонятен тот факт, как в своих предыдущих решениях ЕСПЧ в отношении религиозных символов пришел к абсолютно противоположным выводам. Так, в решении о ношении такого религиозного символа как мусульманский платок, ссылаясь на положения той же Конвенции, ЕСПЧ указал на невозможность ношения мусульманских религиозных платков для женщин в учебных заведениях [4]. Полагаем, что все исследуемые решения очень похожи, они объединены общим предметом: правомочностью ношения религиозных символов в общественных образовательных учреждениях.

Во-первых, непонятны критерии, которые берет за основу ЕСПЧ при анализе материалов дел и вынесении диаметрально противоположных решений. Если распятие в решениях ЕСПЧ понимается как пассивный религиозный символ, то в отношении мусульманского религиозного платка усматривается его выраженное внешне религиозное проявление. Исходя из такого понимания религиозных символов, остается неизвестным критерий, которым руководствовался ЕСПЧ при определении степени религиозной выразительности рассматриваемых религиозных символов.

В науке существуют различные классификации религиозных символов. Так, например, Пауль Тиллих выдел две группы таких религиозных знаков: 1) объективные символы и 2) указывающие символы. Религиозные объективные символы П. Тиллих разделяет в свою очередь еще на ряд подгрупп: а) мир божественной сущности; б) представления о сущности и действиях Бога; в) естественные и исторические объекты. К указывающим символам, по мнению П. Тиллиха, относится все обширное множество знаков и действий, содержащих указание на религиозную предметность первого уровня. П. Тиллих разделяет этот уровень на два подуровня: выражающие символы религиозного действия (культовые действия) и выражающие символы религиозного созерцания (образные символы и предметы религиозного культа) [6, с. 56–58]. Исходя из данной классификации, полагаем, можно определить, какие религиозные символы синонимичны, то есть являются символами одного уровня, а какие – нет. Это возможно, если есть критерий, которым ЕСПЧ должен был руководствоваться при оценке роли религиозных символов.

Во-вторых, если даже допустить возможность применения подобных критериев ЕСПЧ в своей практике, возникает вопрос о легитимности сравнения двух символов различных религий, осуществляемого светским судом. Считаем, что символы (религиозные, культурные, исторические, этнические и др.) являются физическими объектами, которые имеют определяющее значение для людей, которые проявляют свое отношение к тем или иным ценностям, принадлежат к тем или иным социальным или религиозным группам. Аксиоматично, что распятие символизируется с католицизмом (например, в Италии), как и головной платок – с исламом (например, в Турции).

Подобная тенденция наблюдается в судебной практике иных судов, например, в высшей инстанции Евросоюза Европейском суде в Люксембурге, который признал правомерным решение работодателей вводить правила, запрещающие сотрудникам носить «видимые религиозные символы» в связи с тем, что подобное «не является прямой дискриминацией» [7]. Однако попытка белорусских разработчиков закрепить подобную норму, вызвала негативную реакцию глав белорусских конфессий, в результате чего из проекта постановления Министерства здравоохранения Республики Беларусь «Об утверждении Норм медицинской этики и деонтологии» исключен абзац о «недопущении явной демонстрации своей религиозной принадлежности» [8].

Таким образом, секуляризм является основополагающим принципом, который требует определенного поведения со стороны органов государственной власти. Нейтралитет означает, что государство не должно вмешиваться в дела религиозных организаций, запрещать или обязывать использовать религиозные символы, например, в государственных учреждениях. При этом важно, чтобы государство оставалось нейтральным ко всем религиозным организациям с целью сохранения религиозной безопасности и предупреждения религиозной нетерпимости в обществе.

Использованные источники:

1. *Лаутси и другие против Италии*, 18 марта 2011 г. [Электронный ресурс] // Официальный сайт Европейского Суда по правам человека. – Режим доступа : <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-117490>. – Дата доступа : 10.09.2017.
2. *Протокол № 1 к Конвенции о защите прав человека и основных свобод: Париж, 20 марта 1952 г.: с изм. от 11 мая 1994 г.* [Электронный ресурс] // Официальный сайт Европейского Суда по правам человека. – Режим доступа: <http://www.echr.ru/convention/protocols.htm>. – Дата доступа: 15.09.2017.
3. *Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод, Рим, 4 нояб. 1950 г. : с изм. от 21 сент. 1970 г., 20 дек. 1971 г., 1 янв., 6 нояб. 1990 г., 11 мая 1994 г., ETS № 005 // Права человека : междунар.-правовые документы и практика их применения : в 4 т. / сост. Е. В. Кузнецова. – Минск, 2009. – Т. 1. – С. 108–119.*

4. *Лейла Шахин против Турции, 12 нояб. 2005 г. [Электронный ресурс] // Официальный сайт Европейского Суда по правам человека. – Режим доступа: <http://hudoc.echr.coe.int/FRE?i=001-119777>. – Дата доступа: 18.09.2017.*
5. *Уколов, К. И. Представление о религиозном символе в философии Пауля Тиллиха / К. И. Уколов // Вестник ПСТГУ I: Богословие. Философия. – 2008. – Вып. 1 (21). – С. 43–60.*
6. *An internal rule of an undertaking which prohibits the visible wearing of any political, philosophical or religious sign does not constitute direct discrimination, 14 March 2017 [Электронный ресурс] // Official site of Court of Justice of the European Union. – Mode of access: <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2017-03/cp170030en.pdf>. – Date of access: 20.09.2017.*
7. *Из проекта постановления об медэтике исключили абзац о ношении религиозных символов [Электронный ресурс] // 21.BY: стартовая страница Беларуси. – Режим доступа: <http://news.21.by/society/2016/12/30/1280204.html>. – Дата доступа: 18.09.2017.*

Билан Ангелина Александровна,
студент 4 курса юридического факультета
Гродненского государственного университета имени Янки Купалы

ОСОБЕННОСТИ И ЭВОЛЮЦИЯ РАЗВИТИЯ МЕЖДУНАРОДНОЙ ПЛАТЕЖНОЙ СИСТЕМЫ TARGET

Платежные и расчетные системы играют важную роль в обеспечении стабильности и эффективности финансового сектора еврозоны и ее экономики в целом. Реализация денежно-кредитной политики в еврозоне зависит от надежного и эффективного функционирования рыночных инфраструктур. Поэтому для удовлетворения потребностей денежной политики центральные банки стран Европейского союза (далее – ЕС) создали платежную систему TARGET или Trans-European Automated Real-time Gross Settlement Express Transfer System, которая 4 января 1999 года начала проведение операций и с тех пор значительно способствует внедрению единой валютной политики, интеграции европейских денежных рынков и эффективному выполнению валовых расчетов в пределах Еврозоны.

Статья 2 Директивы № 98/26/ЕС от 19 мая 1998 г. Европейского Парламента и Совета «Об окончательности расчетов в платежных системах и системах расчетов по ценным бумагам» дает понятие «системы», которое означает формальное соглашение:

- между тремя или более участниками, не считая расчетного агента, центрального контрагента, клиринговую палату или косвенного участника, включающее общие правила и стандартизированные механизмы исполнения распоряжений о переводе между участниками;
- регулируемое законодательством государства-члена, выбранного участниками (однако участники вправе выбрать законодательство только того государства-участника, в котором по крайней мере у одного из них имеется головной офис);
- признанное в качестве системы, без ущерба для применения более строгих условий общего характера, предусмотренных национальным законодательством, с уведомлением об этом Комиссии государством-участником, чье законодательство применяется, после того как правила системы будут согласованы государством-участником [1].

Основное назначение системы TARGET – это объединение внутренних систем государств-членов системы в международную платежную систему для перевода крупных сумм.

Система TARGET состоит из следующих элементов:

- внутренние платежные системы перевода крупных сумм (введены в каждой стране, которая является членом этой системы);
- технологические процедуры соединения (Interlinking);
- функции Европейского Центрального банка (ЕЦБ).

Платежная система TARGET:

- обрабатывает и осуществляет международные платежи в режиме реального времени в единой валюте евро с небольшими затратами, высокой степенью защиты и за короткий период;
- обеспечивает быстрое и окончательное осуществление всех платежей при условии, когда денежных средств будет достаточно, или учреждениям, которые осуществляют платеж, предоставляет овердрафт на счет системы в центр реальному банку [2].

С 2007 года была введена система TARGET 2. В системе TARGET 2 ЕЦБ определил следующие ближайшие планы: переход к стандарту ISO 20022 «Финансовые услуги. Универсальная схема сообщений финансовой индустрии» (ноябрь 2017 г.) и замена всех стандартов платежных сообщений «MT» на разработанные компанией SWIFT для систем крупных платежей типы платежных сообщений «MX»; продолжение процесса сближения с принципами Комитета по платежным и расчетным системам и Международной организации комиссий по ценным бумагам (например, в области плана восстановления работоспособности, риска ликвидности участников расчетов, идентификации системной независимости и оценки ценных бумаг). ЕЦБ также рассматривает вопросы дальнейшей совместной эксплуатации системы TARGET 2-Securities, поддержки запуска системы мгновенных платежей и усиления противодействия киберпреступности [3, с. 62].

Система TARGET 2-Securities (функционирует с 2017 года), более известная как T2S, представляет собой единую общеевропейскую платформу для размещения ценных бумаг в деньги центрального банка. Это приносит существенную выгоду европейской пост-торговой индустрии и является одним из крупнейших инфраструктурных проектов, запущенных Евросистемой, который позволяет реализовать весь свой потенциал в интересах европейского рынка с точки зрения повышения эффективности и создания равных условий [4].

В целом, введение системы TARGET стимулировало к установлению общих правил для осуществления внутренних и международных расчетов в зоне евро, а также к интеграции инфраструктуры с финансовым рынком. Для национальных систем данная система позволила исключить проблемы совместимости автоматизированных систем различных финансовых институтов, расширить сферу применения электронных документов.

Использованные источники:

1. Директива № 98/26/ЕС Европейского Парламента и Совета об окончательности расчетов в платежных системах и системах расчетов по ценным бумагам [Электронный ресурс]: [заключена 19.05.1998 г.] // КонсультантПлюс. Беларусь / ЗАО «Консультант Плюс». – М., 2017.
2. Пирог, С. А. Платежные системы : учеб. пособие [Электронный ресурс] / С. А. Пирог. – Режим доступа: http://studbooks.net/4321/finansy/platezhnye_sistemy – Дата доступа: 16.08.2017.
3. Алексеев, А. Европейский центральный банк: платежи, клиринг и расчеты / А. Алексеев // Банковский вестник. – 2015. – № 12. – С. 61–66.
4. Европейский центральный банк, платежи и рынки [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.ecb.europa.eu/paym/t2s/html/index.en.html> – Дата доступа: 16.09.2017.

О ПРОЦЕДУРЕ ПРИВЛЕЧЕНИЯ К ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ПРИМЕНЕНИЕ ХИМИЧЕСКОГО ОРУЖИЯ

Для начала необходимо сказать о том, что применение в международном праве химического оружия впервые было поставлено вне закона Женевским протоколом о запрещении на войне удушливых, ядовитых или других подобных газов и бактериологических средств 1925 года [1, с. 62].

Необходимо отметить, что данный протокол во многом сдерживал применение химического оружия. Однако, не умоляя роли и значения этого документа, приходится признать, что он не решил вопроса о полном запрещении любого применения химического оружия [1, с. 62].

Но всё же после долгих и упорных действий мировому сообществу наконец удалось данное оружие запретить. Это связано в первую очередь с принятием Конвенции о запрещении разработки, производства, накопления и применения запасов химического оружия и его уничтожении (далее - Конвенция), заключенной в январе 1993 года. Существенным показателем необходимости данной конвенции является то, что уже в первые дни к ней присоединились 120 государств. На 2017 год к Конвенции присоединились около 192 государств [5].

Этот факт свидетельствует о том, что данная Конвенция имеет большое значение для мирового сообщества. Об этом говорит также и быстрота принятия и вступления в силу данной Конвенции, так как между этими датами прошло всего лишь 4 года.

В соответствии с пунктом 1 статьи I Конвенции государства-участники «обязуется никогда, ни при каких обстоятельствах:

а) не разрабатывать, не производить, не приобретать иным образом, не накапливать или не сохранять химическое оружие или не передавать прямо или косвенно химическое оружие кому бы то ни было;

б) не применять химическое оружие;

с) не проводить любых военных приготовлений к применению химического оружия;

д) не помогать, не поощрять или не побуждать каким-либо образом кого бы то ни было к проведению любой деятельности, запрещаемой государству-участнику по настоящей Конвенции» [3].

Конвенция запретила не только применение химического оружия, но и подготовку такого применения. Равным образом был наложен запрет на отравляющие вещества временного действия [2, с. 54].

Вся опасность данного вида оружия заключается в том, что это единственное оружие, которое действует исключительно на живую материю [1, с. 62].

Для осуществления международного контроля за соблюдением Конвенции учреждена Организация по запрещению химического оружия со штаб-квартирой в Гааге (Нидерланды) [6, с. 2].

Организация по запрещению химического оружия (далее – ОЗХО) оказывает всем государствам, не являющимся участниками Конвенции, поддержку в подготовке к присоединению к ней и эффективному осуществлению глобального запрета на химическое оружие. Это самая быстрорастущая международная организация по разоружению в истории.

Однако на сегодняшний день существует проблема нарушения запрета. Можно привести в пример действия, которые развивались в Сирии. Так, эксперты ОЗХО обнаружили доказательства использования сернистого иприта в ходе нападения в сирийском Умм-Хоше, которое произошло 16 сентября 2017 года. Члены Миссии ОЗХО по

установлению фактов также обнаружили зарин или вещество, подобное зарину, в образцах, взятых с места нападения 4 апреля 2017 в Хан-Шейхуне [4].

Данные факты свидетельствуют о том, что процедура привлечения к ответственности остается нормативно не разработанной и сегодня, так как агрессоры продолжают применять химическое оружие не боясь ответственности. Установление фактов применения химического оружия является довольно долгой процедурой и встречает зачастую препятствия со стороны воюющих государств.

На наш взгляд, необходимо пересмотреть процедуру проведения расследования в связи с использованием химического оружия. Это касается именно времени расследования (зачастую эта процедура затягивается). Поэтому необходимо более серьезная работа ОЗХО, направленная на ратификацию иными государствами Конвенции, дабы у ОЗХО была официальная и ничем не ограниченная возможность проведения инспекций, направленных на обнаружение остатков химического оружия и иных опасных объектов, а также за деятельностью государств по работе различных химических предприятий, которые могут нанести непоправимый урон как данному государству, так и мировому сообществу. Деятельность ОЗХО должна носить предупредительный характер, то есть необходимо выявлять факты разработки и возможного применения химического оружия ещё на стадии подготовки.

Отсюда следует вывод, что международное сообщество предпринимает все необходимые способы по запрещению данного вида оружия неизбирательного действия и стремится полностью исключить данный вид оружия из применения, однако это ещё не завершённый процесс. На наш взгляд выявленные факты применения химического оружия в настоящее время говорят о том, что необходимо развитие международных норм в этой сфере.

Использованные источники:

1. Аманфолов, Ж. М. *Запрещение химического и биологического оружия: достижения и проблемы в аспекте международного права и внешнеполитической деятельности Республики Казахстан* / Ж. М. Аманжолов // *Государство и право*. – 2002. – № 5. – С. 62–66.
2. Батырь, В. А. *Международное гуманитарное право : учеб. для вузов* / В. А. Батырь. – М. : Юстицинформ, 2006. – 220 с.
3. *Конвенция о запрещении разработки, производства, накопления и применения химического оружия и о его уничтожении [Электронный ресурс] : принята в г. Париж, 13 января 1993 г. // Организация Объединённых Наций. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/chemweapons.shtml. – Дата доступа: 14.09.2017.*
4. *Миссия ОЗХО обнаружила доказательства использования сернистого иприта и зарина в ходе нападений в Сирии [Электронный ресурс] // Организация Объединённых Наций. – Режим доступа: http://www.un.org/russian/news/text_news/story.asp?newsID=28003. – Дата доступа: 15.09.2017.*
5. *Организация по запрещению химического оружия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.opcw.org/ru>. – Дата доступа: 15.09.2017.*
6. Ромин, Р. *Химическое разоружение: история, состояния и перспективы* / Р. Ромин // *Зарубежное военное обозрение*. – 2001. – № 2. – С. 2–4.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ВАНТАЖНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ АВТОМОБІЛЬНИМ ТРАНСПОРТОМ

Через доступність ціни та високу оперативність автомобільний транспорт залишається найпоширенішим у сфері зовнішньоекономічних відносин. Оскільки значення цього виду транспорту продовжує зростати, слід знати вимоги базових документів, відповідно до яких здійснюється правова регламентація міжнародних автомобільних перевезень.

Міжнародні вантажні перевезення автомобільним транспортом - це перевезення вантажів між двома й більше державами, що здійснюється за умовами, установленими міжнародними угодами. Також У ст. 1 Європейської угоди, що стосується роботи екіпажів транспортних засобів, які виконують міжнародні автомобільні перевезення (ЄУТР) (Женева, 1970 рік;), під **міжнародними автомобільними перевезеннями** розуміються будь-які автомобільні перевезення з перетином, принаймні одного кордону Міжнародні угоди в галузі перевезень містять вимоги до документації, визначають порядок прийому вантажу для перевезення і видачі його в пункті призначення, умови відповідальності сторін, процедуру подання позовів тощо. Дійсним вважається перевезення, стосовно якого уклали договір міжнародного перевезення з видачею необхідного транспортного документа. Сторони договору міжнародного перевезення: - *перевізник* - зобов'язується доставити вантаж відправника до пункту призначення та передати його особі (одержувачу), уповноваженій отримати вантаж; - *відправник* - зобов'язується сплатити за перевезення вантажу встановлену плату. Транспортні документи, видані перевізником відправникові вантажу, є, по-перше, доказом прийому вантажу, а по-друге - обіговим документом. Вони дають змогу відправникові вантажу отримати від банку платню за проданий товар.

Особливості міжнародних автомобільних перевезень:

- можливість забезпечити швидко та в повній цілісності доставку вантажів у пункти призначення;
- доставка вантажів до отримувача може здійснюватися без перевантаження;
- велика мобільність перевезень;
- висока ефективність при перевезеннях вантажів на невелику відстань (до 200 км);
- ритмічність перевезення вантажів;
- залежність від дорожньої мережі;
- складність управління вантажем, який знаходиться дуже далеко від керуючого.

Особливістю регулювання правовідносин, пов'язаних зі здійсненням міжнародних перевезень, є те, що для їх регулювання використовують в основному конвенції та двосторонні угоди щодо міжнародного сполучення. Транспортними конвенціями визначаються основні умови перевезень вантажів і пасажирів у міжнародному сполученні, встановлюються міжнародні тарифи, порядок і умови відповідальності перевізника і т. д. Норми цих конвенцій підлягають обов'язковому застосуванню на території держав їх учасників.

Одним із найважливіших міжнародних документів цієї галузі є Конвенція про договір міжнародного автомобільного перевезення вантажів, яку з метою уніфікації процесу міжнародного автомобільного перевезення було розроблено під егідою Європейської економічної комісії ООН у 1956 р. Конвенція про договір міжнародного автомобільного перевезення вантажів (КДПВ). Конвенція застосовується до будь-якого договору автомобільного перевезення вантажів за умови, що місце відправлення та місце доставки вантажу знаходяться у двох різних країнах, з яких щонайменше одна ратифікувала КДПВ. Загалом цей документ ратифікували 55 держав. Ця конвенція застосовується до будь-якого договору дорожнього перевезення вантажів за винагороду з допомогою транспортних

засобів, коли місце завантаження та місце доставки вантажу, зазначені в контракті, розміщені на території двох різних країн, з яких принаймні одна повинна бути учасницею Конвенції. Проте конвенція не застосовується до перевезень, що відбуваються згідно з міжнародними поштовими конвенціями, до перевезень покійників, до перевезень обстановки та меблів при переїздах. Згідно з положеннями Конвенції, договір перевезення встановлюється накладною. Відсутність, неправильність або втрата накладної ні на існування, ні на дійсність договору перевезення не впливають і в такому випадку застосовуються положення Конвенції. У її статтях врегульовано порядок складання накладної, її зміст, необхідні дії перевізника щодо перевірки відомості, зазначеної у накладній, та дії й документи, що повинен надати відправник перед завантаженням. Положення Конвенції, головним чином, стосуються прав і обов'язків сторін договору перевезення вантажу автомобільним транспортом та їх відповідальності.

З метою полегшення міжнародного дорожнього руху та підвищення рівня безпеки на дорогах шляхом прийняття однакових правил руху, а також дорожніх знаків і сигналів 8 листопада 1968 р. було прийнято дві Віденські конвенції: Конвенція про дорожній рух з поправками від 3 березня 1993 р. та Конвенція про дорожні знаки та сигнали. Окрім них основними документами, що регулюють автомобільні перевезення, вважаються:

- Європейська угода про міжнародне дорожнє перевезення небезпечних вантажів (1957 р.),

- Європейська угода про міжнародні автомагістралі (1975 р.).

З метою полегшення міжнародних перевезень вантажів автомобільними шляхами прийнято цілу низку митних конвенцій, серед яких найбільш відомими є три:

1. Митна конвенція про перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (1975 р.);

2. Конвенція про карнет А.Т.А. для тимчасового ввезення товарів (1957 р.)

3. Конвенція, що стосується контейнерів (1956 р.)

Отже, на даний час автомобільний транспорт в ЄС є найефективнішим, в тому числі і при доставці вантажів на далекі відстані. Серед переваг перевезень вантажу саме автомобільним транспортом перед іншими видами транспорту:

- маневреність, можливість доїхати до будь-якого місця, куди може проїхати автомобіль, можливість збору та доставки вантажів без перевантажень;

- терміновість і регулярність доставки;

- при перевезенні вантажів - великий відсоток збереження вантажів, так як водій, який здійснює перевезення, несе відповідальність за збереження вантажу, що перевозиться;

- висока доступність і можливість вибору найбільш підходящого перевізника;

- можливість використовувати різні маршрути і схеми доставки;

- можливість відправки вантажу маленькими партіями;

- ефективно доповнює інші види транспорту при змішаних перевезеннях.

Однак, існують і деякі недоліки:

- висока собівартість перевезень на великі відстані;

- терміновість розвантаження;

- можливість розкрадання вантажу і викрадення автотранспорту;

- порівняно мала вантажопідйомність;

- залежність від погоди і дорожніх умов.

Використані джерела:

1. Димінська О.Ю. Міжнародні комерційні угоди / О.Ю.Димінська, Е.Р. Кібенко, І.Ю.Кірвель. – Хмельницький: Хмельницький Університет Управління та права, 2015. – 524 с.
2. Бабін Б.В. Міжнародне транспортне право / Б.В. Бабін. – Одеса : Фенікс, 2014. – 198 с.

МІЖНАРОДНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО ЦИВІЛЬНОГО КОНТРОЛЮ НАД ОРГАНАМИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ

Сьогодні, на думку міжнародних незалежних експертів, Україні ще не вдалося побудувати повноцінну систему демократичного цивільного контролю з чітким розмежуванням і відповідальністю між органами державної влади, цивільними і військовими. Сучасний стан демократичного цивільного контролю за діяльністю безпекового сектору держави не можна визнати задовільним, оскільки порушується один із його основних принципів – відповідальність цивільних за рівень ефективності силових структур.

Отже, міжнародні зобов'язання України у сфері демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони можна умовно поділити на загальні та спеціальні. Загальні зобов'язання стосуються всієї сфери безпеки, у тому числі діяльності правоохоронних органів; спеціальні – правоохоронних органів безпосередньо. Оскільки сфера внутрішнього правопорядку є тією частиною суверенітету, до якої жодна держава не бажає допускати надмірного втручання третьої сторони, то міжнародний правовий доробок у цій сфері містить переважно зобов'язання політичного характеру та загальні принципи [1].

Установлено, що Україна має міжнародні зобов'язання у сфері демократичного контролю над сектором безпеки і оборони в рамках членства та співробітництва з ООН, ОБСЄ, Радою Європи, НАТО та ЄС, про що детальніше йдеться нижче.

1. Міжнародні зобов'язання України в рамках членства в ООН.

Головним зобов'язанням держави в цій частині є зобов'язання поважати права людини, що випливає із Загальної декларації прав людини (1948 р.) та ратифікації Україною таких документів юридично обов'язкового характеру, як: Міжнародний пакт про громадянські й політичні права (1966 р.); Міжнародна Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965 р.); Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (1984 р.).

2. Міжнародні зобов'язання України в рамках членства в ОБСЄ.

Документи ОБСЄ мають переважно політично обов'язковий характер. для країн, що їх прийняли. Норми, що стосуються демократичного цивільного контролю за діяльністю правоохоронних органів, містять, зокрема, документ Копенгагенської наради Конференції з людського виміру Наради безпеки і співробітництва в Європі (1990 р.). У документі йдеться про те, що війська і поліція мають контролюватися цивільними органами та бути їм підзвітними (п.5.6 глави 1).

Головним документом у сфері цивільного демократичного контролю над сектором безпеки і оборони є Кодекс поведінки з політико-правових аспектів безпеки, прийнятий у рамках Будапештського документа 1994 р. “У напрямі справжнього партнерства в новій ері”. Кодекс передбачає таке [2]:

- установлення демократичного парламентського контролю за військовими, воєнізованими формуваннями і силами внутрішньої безпеки, а також за службами розвідки і поліцією є невід'ємною складовою стабільності й безпеки (п. 20);
- названі формування мають контролюватися демократичними органами, створеними відповідно до Конституції, і бути підзвітними їм (п. 21);
- збройні сили мають бути політично нейтральними (п. 23);
- держави-учасниці зобов'язані забезпечити захист прав людини військовослужбовцям, а також співробітникам правоохоронних органів (п. 32) [2].

3. Міжнародні зобов'язання України в межах членства в Раді Європи.

Юридично обов'язковим міжнародним зобов'язанням України, що стосується, серед багатьох інших, і правоохоронної сфери, є зобов'язання поважати права людини, що

випливають з Європейської Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 р. (ратифікована 17 липня 1997 р.).

4. Міжнародні зобов'язання України в рамках співробітництва Україна – НАТО.

Документи, що розробляються в межах співробітництва Україна – НАТО, відбивають проблеми встановлення демократичного цивільного контролю за силовими структурами, можливо, найбільш повною мірою. Вони містять як зобов'язання загального характеру, так і конкретні заходи, що їх зобов'язалася вжити Україна у сфері забезпечення демократичного цивільного контролю за силовими структурами.

Зобов'язання загального характеру – зміцнення верховенства права, сприяння розвитку демократії, забезпечення прав людини – визначає Хартія про особливе партнерство між Україною й Організацією Північноатлантичного договору від 9 липня 1997 р., що є політичним документом (ст. 2).

Зобов'язання загального характеру містить також План дій Україна – НАТО від 22 листопада 2002 р., що схвалений рішенням Державної ради з питань Європейської і Євроатлантичної інтеграції України № 2 від 6 лютого 2003 р.

Водночас у документі йдеться про реформування правоохоронних органів України та забезпечення дотримання ними (як і всіма державними структурами) принципу верховенства права (розділ I); визначаються головні принципи реформування оборонного і правоохоронного секторів та перетворення оборонних і правоохоронних структур на демократично контрольовані й ефективні організації (розділ II). Передбачається: зміцнення співпраці військових формувань з парламентом і посилення парламентського контролю, підвищення ролі цивільних осіб у прийнятті рішень у сфері безпеки (ціль II.A.2); боротьба з корупцією і незаконною економічною діяльністю, у тому числі – через діяльність правоохоронних органів (ціль I.1.A.8).

Річна національна програма співробітництва Україна – НАТО на 2016 р., що затверджена Указом Президента України від 12 лютого 2016 р. № 45/2016 [168], у якій відносини України з Організацією Північноатлантичного договору мають вагомe значення для поглиблення політичного діалогу з питань проведення демократичних реформ і забезпечення регіональної безпеки; проведення реформ у секторі безпеки і оборони відповідно до стандартів НАТО.

Зокрема, здійснення демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони є важливою умовою інтеграції України до європейських та євроатлантичних інституцій. Органи сектору безпеки і оборони України повинні бути підзвітні як державній владі, так і суспільству. Для цього необхідно: удосконалення правового регулювання здійснення демократичного цивільного контролю над Збройними Силами України, іншими військовими формуваннями, а також правоохоронними органами є важливим елементом реформування сектору безпеки і оборони України; забезпечення здійснення ефективного демократичного цивільного контролю над Збройними Силами України, іншими військовими формуваннями, а також правоохоронними органами; забезпечення ефективного функціонування громадських рад при державних органах, які відповідно до законодавства здійснюють керівництво військовими формуваннями, з метою вдосконалення механізму демократичного цивільного контролю над Збройними Силами України, іншими військовими формуваннями, а також правоохоронними органами [3].

Проведений нами аналіз пакету міжнародних нормативно-правових та інших документів, до яких приєдналася Україна, свідчить, що ці документи встановлюють такі головні принципи діяльності національних правоохоронних органів: верховенство права, забезпечення прав людини і громадянина, прозорість діяльності, підзвітність і підконтрольність відповідним органам держави та структурам громадянського суспільства, деполітизація.

У цілому з національного законодавства та міжнародних зобов'язань України у сфері демократичного цивільного контролю за органами сектору безпеки і оборони випливає, що Україна зобов'язалася дотримуватися універсальних міжнародних принципів у цій сфері.

Співвіднесення цих принципів із результатами аналізу національного законодавства свідчить, що Україна формує внутрішню нормативно-правову базу демократичного цивільного контролю за діяльністю органів сектору безпеки і оборони відповідно до міжнародних вимог і міжнародних зобов'язань держави.

Водночас уже на рівні Конституції України та базових законодавчих актів у сфері цивільного контролю закладені реальні системні передумови для порушення демократичного балансу повноважень і відповідальності гілок влади з питань контролю над сектором безпеки і оборони через фактичне надання Президентові України можливості виключного впливу на керівництво силових структур.

Використані джерела:

1. Белов О. Ф. Оборонний огляд та законодавче забезпечення процесу реформування Збройних Сил України / О. Ф. Белов // Оборонна політика України: реалії та перспективи : матеріали міжнар. конф. (Київ, 19 верес. 2003 р.). – К., 2003. – 217 с.
2. Кодекс поведінки з політично-правових аспектів безпеки [Електронний ресурс] : прийнятий у рамках Будапешт. документа на саміті НБСЄ 1994 р. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/954>.
3. Річна національна програма співробітництва Україна – НАТО на 2016 рік : Указ Президента України від 12 лют. 2016 р. № 45/2016. – Режим доступу: http://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/00/19/46/14ef5e3929d64d178061b12d73e39fff_1455291632.pdf.

Гаспаревич Йосиф Юрьевич,

докторант Інститута міжнародного права Варшавського університета

РАСПРОСТРАНЕНИЕ ТРАНСНАЦИОНАЛЬНЫХ КОРПОРАЦИЙ НА РЕГИОНАЛЬНОМ УРОВНЕ В КОНЦЕ XX НАЧАЛЕ XXI ВЕКА.

ТНК можно определить как систему экономически взаимосвязанных формально самостоятельных юридических лиц, находящихся на территории различных государств, объединенных наличием единого центра принятия решений, обладающую активами на территории нескольких государств и превосходящую другие компании по масштабам деятельности. [1, с. 205.]

Современное развитие общества невозможно представить без деятельности ТНК. Их доля в производстве и распространении продукции, оказании услуг или выполнении работ значительна для большинства государств. В том числе и для Украины (как и Беларуси), тем более, что с момента провозглашения ею независимости, привлечение иностранных инвестиций было и остается актуальным. [8, с. 3].

Отмечается, что одним из важнейших компонентов интеграции может стать создание ТНК на экономическом пространстве предполагаемых интеграционных союзов и ассоциаций, как наиболее динамичных и эффективных структур хозяйствования. Например, с Европейским Союзом (ЕС), ГУАМ (организация за демократию и экономическое сотрудничество), в рамках Организации черноморского экономического сотрудничества, БРИКС, ЕАЭС, СНГ. Создание эффективных ТНК представляется необходимым условием перехода к экономическому росту и интегрированности экономик. Особенно это актуально в областях, относящихся к высокотехнологичным и наукоемким производствам, таким как авиационная, радиотехническая, электронная, машиностроительная промышленность.

Многие страны проходят через региональную интеграцию, создавая условия для деятельности ТНК, организуя свободные экономические зоны, в которых проще использовать труд работников. В Республике Беларусь, например, есть свободные экономические зоны и Парки высоких технологий. С одной стороны это привлечение инвестиций в страну, но с другой получается, что все граждане пользуются одинаковыми социальными благами созданными благодаря налогам, но некоторые имеют льготы по налогам, но пользуются благами одинаково, к тому же это создает неравные условия для отечественных предприятий. В Республике Польша объявлено (вице-премьером правительства в августе 2017 года), что страна хочет уйти от свободных экономических зон, и сделать по всей стране равные условия хозяйствования.

Отметим, что наблюдается три этапа в экспансии ТНК. На первом этапе ТНК стремятся в страны, где есть полезные ископаемые, производя экспорт ископаемых и импорт товаров которые можно продать на местном рынке. На втором этапе видится присутствие ТНК в странах с дешевой рабочей силой (сюда можно отнести трудоемкое производство и аутсорсинг информационных компаний). На следующем этапе распространение ТНК в страны с высоким научным потенциалом (производство отмечается высокой капиталоемкостью и наукоемкостью, например информационные технологии). Соответственно и национальное законодательство на различных этапах ставит определенные цели. Если на первом этапе – привлечение любой ценой инвестиций, то на втором обеспечить занятость, повысить благосостояние населения, а на третьем уже диктовать условия ТНК. Например, главной темой дискуссии (пусть даже неформальной) Совета по экономическим и финансовым вопросам (ECOFIN) формирования Совета Европейского Союза в Таллине 15-16 сентября 2017 года были планы как урегулировать налогообложение ТНК, действующих в секторе информационных технологий [12].

Одним из направлений единой политики ЕС является содействие совместной предпринимательской деятельности, направленной на преодоление межстрановых барьеров, поощрение создания крупных трансевропейских компаний, способных противостоять конкуренции американских, японских, и китайских ТНК.

Одним из ключевых документов ЕС в этом направлении стали Регламент Совета Европы № 2157/2001 от 8.10.2001 “О Уставе европейской компании”, регулирующий аспекты создания и функционирования европейской компании [10] и Директива 2001/86/ЕС касающаяся участия работников в европейской компании, которая является неотъемлемым дополнением к вышеуказанному Регламенту [9]. Европейская компания (также известна, как Европейское акционерное общество, *Societas Europaea*, SE) на данный момент является наиболее прогрессивной формой ведения бизнеса в государствах-членах Евросоюза. Также отметим Директиву 2005/56/ЕС от 26 октября 2005 года о трансграничных слияниях хозяйственных обществ [11].

На постсоветском пространстве среди нормативно-правовых актов регулирующих и поощряющих создание и распространение ТНК следует отметить Соглашение о содействии в создании и развитии производственных, коммерческих, кредитно-финансовых, страховых и смешанных транснациональных объединений, заключенное государствами СНГ в Москве 15 апреля 1994 года [7]; Конвенцию о транснациональных корпорациях от 6 марта 1998 года [3]; Решение Экономического совета Содружества Независимых Государств о Рекомендациях по разработке организационных проектов транснациональных корпораций (Москва, 6 сентября 2000 года) [5], а также Соглашение о регулировании социально-трудовых отношений в транснациональных корпорациях, действующих на территории государств-участников Содружества Независимых Государств от 9 октября 1997 года [6]. Сюда же можно отнести единообразный закон “О финансово-промышленных группах”, принятый Межпарламентской ассамблеей СНГ 17 февраля 1996 года (ФПГ призваны были после распада СССР служить средством восстановления нарушенных и установления новых хозяйственно-экономических межотраслевых связей в рамках СНГ с использованием по аналогии конструкций, присущихи доказавшим свою высокую эффективность

транснациональным корпорациям в странах рыночной экономики) [4]; двусторонние соглашения между странами СНГ об основных принципах создания финансово-промышленных групп.

Исходя из мирового опыта мощные, крупные ТНК составляют основу экономического роста, инновационного и технологического прогресса в любой цивилизованной и развитой стране. Они представляют собой мезоуровень – промежуточный между микро- и макро- уровнями управления рыночной экономикой.[2, с. 3].

Не вызывает сомнений, что деятельность ТНК, как и других субъектов экономической жизни, может приносить пользу обществу только тогда, когда они будут функционировать в рамках стабильных и хорошо продуманных правил. Однако в условиях интернационализации всех сторон общественной жизни, принимающие страны столкнулись с тем, что многие институты национального права, которые призваны регулировать деятельность местных предприятий оказались неэффективными по отношению к ТНК, а в международном праве, нормы которого регулируют отношения между суверенными странами, соответствующий механизм находится на стадии формирования.

В настоящее время реально существуют экономические мотивации создания и функционирования интегрированных структур. При создании транснациональных структур с участием предприятий из стран постсоветских республик предстоит преодолеть существенные трудности из-за разницы в темпах осуществления рыночных реформ, отсутствия или недостаточности в ряде государств должной нормативно-правовой базы.

Использованные источники:

1. Калашикова А. Г. Транснациональные корпорации: кто они? / А. Г. Калашикова // *Правовая культура*. – 2013. – № 2 (15). с. – 200-205.
2. Комаров В. Конвенция о транснациональных корпорациях в СНГ – Фундамент интеграции. / В. Комаров // *Право и экономика*. – 1998. – № 4. С. 79 – 84.
3. Конвенция о транснациональных корпорациях от 6 марта 1998 года [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=4723. – Дата доступа 20. 09. 2017.
4. О финансово-промышленных группах. Рекомендательный законодательный акт. Принят на седьмом пленарном заседании Межпарламентской Ассамблеи государств - участников СНГ(постановление N 7-7 от 17 февраля 1996 года) [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://docs.cntd.ru/document/901854803>. – Дата доступа 20. 09. 2017.
5. Решение Экономического совета Содружества Независимых Государств о Рекомендациях по разработке организационных проектов транснациональных корпораций (Москва, 6 сентября 2000 года) [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_716. – Дата доступа 20. 09. 2017.
6. Соглашение о регулировании социально-трудовых отношений в транснациональных корпорациях, действующих на территории государств-участников Содружества Независимых Государств от 9 октября 1997 года. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=4602. – Дата доступа 20. 09. 2017.
7. Соглашение о содействии в создании и развитии производственных, коммерческих, кредитно-финансовых, страховых и смешанных транснациональных объединений. Москва , 15 апреля 1994 года [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://lawrussia.ru/texts/legal_213/doc21a591x422.htm. – Дата доступа 20. 09. 2017.
8. Фединак Г. С. Изменение и прекращение контрактов с участием ТНК и принимающего государства / Г. С. Фединак // *Журнал международного частного права*. – 2012. – № 3. – с. 3 – 11.
9. Council Directive 2001/86/EC of 8 October 2001 supplementing the Statute for a European company with regard to the involvement of employees[Electrononicresource] – Mode of access

- : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32001L0086>. – Date of access: 20.09.2017.
10. Council regulation (EC) No 2157/2001 of 8 October 2001 on the Statute for a European company (SE) [Electronic resource] // – Mode of access : <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:294:0001:0021:en:PDF>. – Date of access: 20.09.2017.
11. Directive 2005/56/EC of the European Parliament and of the Council of 26 October 2005 on cross-border mergers of limited liability companies (Text with EEA relevance). [Electronic resource]. – Mode of access: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32005L0056>. – Date of access: 20.09.2017.
12. Ogórek S. Polska rusza na wojnę z międzynarodowymi korporacjami. Cel? Zmusić je do płacenia podatków / Sebastian Ogórek. [Electronic resource] – Mode of access : https://www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/artykul/polska-rusza-na-wojne-z-miedzynarodowymi,97,0,2366305.html?src01=6a4c8&src02=facebook_money. Date of access: 20.09.2017.

Головко Людмила Олександрівна,
доцент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Національного університету біоресурсів і природокористування України,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОПЕРЕДЖЕННЯ І ЛІКВІДАЦІЇ ШКОДИ, НАНЕСЕНОЇ НАВКОЛИШНЬОМУ ПРИРОДНОМУ СЕРЕДОВИЩУ В УКРАЇНІ І ЄС (ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ)

В країнах ЄС найпопулярнішою формою фінансового забезпечення у випадку нанесення шкоди навколишньому природному середовищу є інститут екологічного страхування через його комплексність і набір послуг, які надаються клієнтам, у порівнянні з іншими формами фінансового забезпечення (банківськими гарантіями, цільовими фондами тощо). На все ширше використання інституту банківського страхування має вплив прийняття в окремих країнах більш жорсткого законодавства щодо встановлення відповідальності за нанесення шкоди навколишньому природному середовищу, а також зростаюче усвідомлення суспільством небезпеки потенційного забруднення.

Зобов'язання здійснювати екологічне страхування в країнах ЄС випливає з Директиви 2004/35/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про екологічну відповідальність за попередження та ліквідацію наслідків завданої навколишньому середовищу шкоди» від 21 квітня 2004 року [1], яка зобов'язує операторів особливо екологічно небезпечних видів діяльності гарантувати фінансове забезпечення запобігання і подолання наслідків шкоди навколишньому природному середовищу. Згідно Директиви, оператор зобов'язаний запобігти виникненню шкоди навколишньому природному середовищу і безпосередній загрозі нанесення шкоди навколишньому природному середовищу. Директива ЄС «Про екологічну відповідальність за попередження та ліквідацію наслідків завданої навколишньому середовищу шкоди» має на меті встановити для попередження та ліквідації наслідків екологічної шкоди рамки екологічної відповідальності, що ґрунтуються на принципі «забруднювач-платник».

Певна робота в сфері нормативного регулювання обов'язкового екологічного страхування ведеться й в Україні. Зокрема, на розгляд Верховної Ради України винесено проект Закону «Про

обов'язкове страхування відповідальності суб'єктів господарювання, діяльність яких становить підвищену екологічну небезпеку» від 09.07.2015 р. № 2327а [3]. Проект Закону «Про обов'язкове страхування відповідальності суб'єктів господарювання, діяльність яких становить підвищену екологічну небезпеку» спрямований на відшкодування шкоди, заподіяної майновим інтересам фізичних та юридичних осіб внаслідок аварійного забруднення довкілля. Згідно Пояснювальної записки до Проекту закону цивільно-правова відповідальність підприємств полягає в відшкодуванні шкоди, яка спричинена екологічним правопорушенням конкретними особами третім особам [2]. Натомість метою Директиви 2004/35/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про екологічну відповідальність за попередження та ліквідацію наслідків завданої навколишньому середовищу шкоди» від 21 квітня 2004 року є встановити для попередження та ліквідації наслідків екологічної шкоди рамки екологічної відповідальності, що ґрунтуються на принципі «забруднювач-платник». Директива не застосовується ні до тілесних ушкоджень та шкоди, завданої приватному майну, ні до економічних втрат, а також не впливає на права, що походять з таких категорій шкоди. Таким чином, основною метою Директиви 2004/35/ЄС Європейського Парламенту та Ради є захист навколишнього природного середовища, а Проекту закону України «Про обов'язкове страхування відповідальності суб'єктів господарювання, діяльність яких становить підвищену екологічну небезпеку» – захист майнових прав фізичних та юридичних осіб.

На нашу думку, положення Проекту Закону «Про обов'язкове страхування відповідальності суб'єктів господарювання, діяльність яких становить підвищену екологічну небезпеку» від 09.07.2015 р. № 2327а є недостатніми для забезпечення попередження і ліквідації шкоди, нанесеної навколишньому природному середовищу. З метою адаптації вітчизняного законодавства до вимог європейського законодавства щодо охорони навколишнього середовища пропонуємо прийняти Закон «Про попередження і ліквідацію шкоди, нанесеної навколишньому природному середовищу», який має містити положення Директиви 2004/35/ЄС Європейського Парламенту та Ради про запобіжні заходи і відновлювальні заходи.

На нашу думку, до Закону України «Про попередження і ліквідацію шкоди, нанесеної навколишньому природному середовищу» також необхідно включити положення про можливість громадськості впливати на прийняття рішень про необхідні запобіжні заходи в наступній редакції: «Недержавні організації, що працюють на захист навколишнього середовища, та особи, що зазнали несприятливого впливу або здатні зазнати останній від екологічної шкоди, мають право вимагати від компетентного органу вжити необхідні запобіжні заходи». Вищезазначене положення є необхідним, оскільки в Україні фактично відсутній реальний вплив громадськості на прийняття екологічно значущих рішень.

На нашу думку, Закон України «Про попередження і ліквідацію шкоди, нанесеної навколишньому природному середовищу» має також передбачити створення загальнодержавної автоматизованої інформаційної системи попередження та ліквідації наслідків завданої навколишньому середовищу шкоди. Інформаційна система попередження та ліквідації наслідків завданої навколишньому середовищу шкоди має містити наступну інформацію: а) тип шкоди, завданої навколишньому середовищу або її безпосередньої загрози, місце і дату виникнення цієї шкоди або загрози, її обсягу, дати початку і закінчення провадження у випадку виявлення правопорушення; б) назву або ім'я і прізвище, адресу суб'єкта господарювання; в) прийняті і здійснені превентивні і відновлювальні заходи, у тому числі заходи щодо пом'якшення наслідків нанесення шкоди навколишньому середовищу, результати відновлювальних заходів, г) розмір видатків на превентивні заходи і розмір видатків на відновлювальні заходи.

Висновки. Пропонуємо в Україні прийняти Закон «Про попередження і ліквідацію шкоди, нанесеної навколишньому природному середовищу» і запровадити обов'язкове екологічне страхування.

Використані джерела:

1. Directive 2004/35/CE of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on environmental liability with regard to the prevention and remedying of environmental damage // OJ L 143, 30.4.2004, p. 56–75
2. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про обов'язкове страхування відповідальності суб'єктів господарювання, діяльність яких становить підвищену екологічну небезпеку» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GH1SN68A.html
3. Проект Закону «Про обов'язкове страхування відповідальності суб'єктів господарювання, діяльність яких становить підвищену екологічну небезпеку» від 09.07.2015 р. № 2327а [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH1SN68A.html

Димінська Олена Юрївна,
завідувач кафедри міжнародного та європейського права
Хмельницького університету управління та права,
кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ ПРО УНІФІКАЦІЮ ДОГОВІРНОГО ПРАВА ЄС

Європеїзація договірного права нерозривно пов'язана з таким терміном як уніфікація.

Варто також підтримати точку зору В.В. Комарова, який пропонує виходити з широкого і вузького тлумачення поняття уніфікації права: як уніфікації, що включає в себе метод гармонізації права, і як уніфікації, здійснюваної шляхом створення спільних норм цивільного права, в тому числі і типових (модельних) актів. [6, с.3]

Єдиний, типовий або модельний нормативно-правовий акт є різновидами уніфікації права в його вузькому розумінні, як метод регулювання цивільно-правових відносин, схвалений державами-членами для його застосування в межах внутрішнього національного законодавства. Питання про доцільність використання уніфікації як способу узгодження правових норм в межах договірного права ЄС викликає багато дискусій і не може бути вирішено, на нашу думку, одномоментно і остаточно, однак варто розглянути реальну можливість створення єдиного правового акту, який би визначав загальні положення договірного права на базі DCFR.

Необхідність уніфікації викликана неоднорідністю норм різних національно-правових систем, що регулюють договірні відносини в межах ЄС. У разі, коли такі відносини ускладнюються іноземним елементом, на його регулювання починають претендувати кілька національно-правових систем. Однак одночасне застосування норм цих національно-правових систем неможливе в силу їх неоднорідності, неоднаковості. З цього випливає необхідність застосовувати колізійних норм і на її основі вибирати ту національно-правову систему, з якою є найбільш тісний зв'язок. Уніфікація дозволяє викоринити проблему вибору застосовної національно-правової системи шляхом створення однакових за змістом норм. Одноманітність в змісті норм права в принципі виключає можливість появи колізій між ними. Таким чином, передумовою уніфікації є неоднорідність норм правових систем держав-членів, а її метою — максимально можливе забезпечення їх однаковості. Уніфікація дозволяє внести ясність і передбачуваність в правове регулювання договірних відносин, а також адаптуватись до норм права, що їх регулюють. У сучасних умовах уніфікація права стає

життєво необхідною, оскільки обумовлена «об'єктивними тенденціями глобалізації соціально-економічних відносин в рамках світового співтовариства».

Уніфікація вказує на те, що правові норми двох або більше юрисдикцій перестають бути різні і замінюються однією правовою нормою. Цей підхід відрізняється від гармонізації в тому, що єдині закони, безпосередньо застосовні в національних правопорядках. Уніфікація передбачає прийняття документа, що застосовується на всій території ЄС, у всіх державах-членах, який виходить від європейського законодавця і який має ідентичність європейській нормі. Для порівняння, гармонізація означає процес усунення розбіжностей в національних законах за допомогою прийняття документа, який бере свій початок від інституцій ЄС, але підтримує національне право держав-членів.

Правові наслідки недосягнення цілей уніфікації залежно від способу її застосування можуть бути різними. Прийняття або відмова від прийняття єдиного нормативно-правового акту може бути пов'язано зі свободою волевиявлення держав-членів в особі їх законодавчого органу. І фактично на сьогодні це одна із найсуттєвіших перепон до створення єдиного цивільного кодексу в ЄС. Точне і безумовне дотримання прийнятих зобов'язань по відтворенню змісту такого акта може означати обмеження повноважень законодавчого органу і навіть обмеження державного суверенітету. Процес розробки, узгодження і прийняття єдиного акта є досить тривалим, а прийняття його в кожній з держав-членів може тривати досить довго, разом із тим його реальне запровадження, особливо у сфері договірних прав, допоможе уникнути тих правових бар'єрів з якими зараз стикаються учасники міжнародного комерційного обороту, в тому числі споживачі.

На сьогодні передовий метод європеїзації реалізується через законодавство Європейського та національного законодавця. Це, в першу чергу, стосується єдиних європейських приватних норм права, які підлягають виконанню в якості закону в усіх державах-членах і одночасно мають пріоритет над конфліктуючим національним законодавством. Узгоджене приватне право утворює ієрархічно організоване «вертикальне» законодавство (top-down legislation), де конкретні політичні вимоги висувуються на рівні ЄС, в той час як конкретна реалізація такої політики здебільшого покладається на національний законодавчий процес. Через примату права ЄС, як тільки національне законодавство приведено у відповідність, воно більше не може бути змінено або замінене національними правилами.

*Кашикан Юлия Дмитриевна,
студентка 4 курса юридического факультета
Международного университета «МИТСО»*

К ВОПРОСУ О НЕОБХОДИМОСТИ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕХАНИЗМА ЗАЩИТЫ ЛИЧНОСТИ ОТ НАРУШЕНИЯ ЗАПРЕТА ПЫТОК, ЖЕСТОКОГО, БЕСЧЕЛОВЕЧНОГО И УНИЖАЮЩЕГО ДОСТОИНСТВО ОБРАЩЕНИЯ И НАКАЗАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Пытки представляют собой грубое нарушение прав человека. С точки зрения международного права, запрет пыток является абсолютным, а свобода от пыток и жестокого, унижающего достоинство обращения или наказания не может быть ограничена ни при каких обстоятельствах.

Наряду с физическими и психологическими пытками, существует бесчеловечное обращение с лицами, лишёнными свободы, связанное с тяжёлыми условиями их содержания под стражей. Следовательно, даже в современных реалиях проблема предотвращения и

пресечения подобного рода преступлений всё еще остается актуальной и требует объединить усилия государств для ее разрешения.

Наиболее общие факторы, препятствующие искоренению практики, несовместимой с понятием «человеческого отношения» к лицам, находящимся в местах лишения свободы, диктуют необходимость принятия эффективных мер для решения триединой задачи: криминализации, предупреждения и пресечения пыток и других жестоких форм обращения и наказания.

Эффективным стимулом для государств в аспекте криминализации пыток, а также разработки законодательных, административных, судебных и других мер их предупреждения служат нормы международного права [1, с. 572].

В этой связи целью настоящего исследования является комплексное изучение международно-правового регулирования запрета пыток на универсальном уровне, а также выявление необходимости приведения действующего законодательства Республики Беларусь в соответствие с международными стандартами в области свободы от пыток.

Республика Беларусь, как и большинство государств-членов Организации Объединенных Наций (*далее – ООН*), подписала и ратифицировала такие важнейшие документы, как Международный пакт о гражданских и политических правах 1966 г. (*далее – МПГПП*), а также Конвенцию ООН против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания 1984 г. (*далее – Конвенция 1984 г.*), которые, во-первых, содержат определение понятия «пытка», а во-вторых, закрепляют механизм противодействия как пыткам, так и иным бесчеловечным или унижающим достоинство видам обращения и наказания.

Согласно ст. 1 Конвенции 1984 г., пытки определяются тремя основными элементами: 1) причинение сильной боли или физического или нравственного страдания; 2) причинение боли и страдания с определенной целью; а также 3) причинение боли и страдания государственным должностным лицом или иным лицом, выступающим в официальном качестве, или по их подстрекательству, или с их ведома или молчаливого согласия [2].

Также, нельзя не отметить, что ст. 17 Конвенции 1984 г. был учрежден контрольный механизм по реализации норм Конвенции государствами-участниками – Комитет против пыток.

Ратификация Республикой Беларусь Конвенции 1984 г. обязывает принимать эффективные меры по предупреждению пыток и обеспечивать надлежащие условия для защиты жизни, а также прав и свобод человека на территории нашего государства.

Существенный вклад в борьбу с пытками внёс Факультативный протокол к Конвенции 1984 г., принятый в 2002 г., новизна которого заключалась в предупредительном подходе, основанном на регулярном и периодическом мониторинге мест содержания под стражей посредством посещений этих заведений экспертными органами с целью предотвращения нарушений. Таким образом, на основании Факультативного протокола к Конвенции 1984 г. был учрежден Подкомитет по предупреждению пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания Комитета против пыток.

До сравнительно недавнего времени законодательство Республики Беларусь не давало определение понятию «пытка». На необходимость внесения в национальное законодательство такого определения Беларуси неоднократно указывалось как со стороны правозащитных организаций, так и в рекомендациях, принятых по итогам универсального периодического обзора в 2010 году и в заключительных замечаниях Комитета против пыток ООН в 2011 году [3].

Как результат, 28 января 2015 года вступил в силу Закон Республики Беларусь от 5 января 2015 г. № 241-З «О внесении дополнений и изменений в Уголовный, Уголовно-процессуальный, Уголовно-исполнительный кодексы Республики Беларусь, Кодекс Республики Беларусь об административных правонарушениях и Процессуально-исполнительный кодекс Республики Беларусь об административных правонарушениях».

Упомянутый закон дополнил ст. 128 Уголовного кодекса Республики Беларусь примечанием, в котором содержится определение пытки. Следует с сожалением отметить, что в настоящее время в национальном законодательстве отсутствует криминализации пыток и жестокого, бесчеловечного, унижающего человеческое достоинство обращения как должностного преступления. Также, с учетом того, что Республика Беларусь не признала компетенцию Комитета против пыток, индивидуальные жалобы граждане могут направлять только в Комитет по правам человека в связи с нарушением ст. 7 МПГПП.

В соответствии с вышеизложенной информацией, мы считаем, что существует острая необходимость в признании Республикой Беларусь компетенции Комитета против пыток и ратификации Факультативного протокола к Конвенции против пыток, который предусматривает создание системы регулярных посещений мест лишения свободы независимыми международными и национальными органами. Кроме того, считаем целесообразным учреждение специального независимого органа, призванного осуществлять контроль за выполнением международных обязательств Республики Беларусь в сфере противодействия совершению пыток и иного жестокого, бесчеловечного, унижающего человеческое достоинство обращения.

Использованные источники:

1. Чуксина, В. В. Предупреждение пыток и связанных с ними видов практик с позиции прав человека / В. В. Чуксина // Криминологический журнал Байкальского гос. университета экономики и права. – 2015. – Т. 9. – № 3. – С. 571–583.
2. Конвенция ООН против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания [Электронный ресурс] : [заключена в г. Нью-Йорке 10.12.1984 г.] // КонсультантПлюс. Беларусь / ООО «ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2017.
3. Concluding observations of the Committee against Torture : Belarus [Electronic resource] / UN Committee Against Torture. – Mode of access: <http://www.refworld.org/docid/4f1d51c82.html>. – Date of access: 19.09.2017.

Кідалов Сергій Олександрович,
доцент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Національного університету біоресурсів і природокористування України,
кандидат юридичних наук

АНАЛІЗ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННО ДОБУТИХ ЛІСОВИХ РЕСУРСІВ

Незаконний видобуток деревини та його нелегальна реалізація – це велика проблема, що викликає серйозну стурбованість і в країнах-виробниках і в країнах-споживачах лісоматеріалів і виробів з деревини. Незаконні вирубки та лісозаготівлі, здійснювані нестійким чином, ведуть до серйозних екологічних, соціальних і економічних проблем.

Загальновідомо, що незаконні вирубки ведуть до знищенні лісових ресурсів, які є поновлюваними при раціональному, стійкому їх використанні і можуть служити основою економічного розвитку. Крім того незаконні вирубки ведуть до деградації ґрунту і зміненню водного балансу, зникненню видів рослин та тварин, зв'язаних лісом. Більше того, часто не враховується той факт, що деградація лісів, викликана незаконними вирубками, обумовлює великий об'єм викидів вуглекислого газу в атмосферу і визнані однією з основних причин

глобального потепління. Проблема незаконних вирубок є дуже актуальною для нашої країни. України – лісова держава і один із світових лідерів з видобутку і експорту деревини.

Шляхи протидії незаконній заготівлі та обігу деревини можуть бути різними. З одного боку, судячи з загальної тенденції внесених у Лісовий кодекс змін та ще й нещодавно підписаний Президентом України Петром Порошенком Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони лісів відповідно до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат», наша держава поступово усвідомлює необхідність посилювати увагу до питань охорони лісів, контролю за лісокористуванням, хоча до цих пір в лісовому законодавстві не створена державна система обліку деревини, не передбачені документи, що підтверджують легальність деревини при її русі по ланцюжку поставок продукції. З іншого боку, зарубіжний досвід показує, що заходи державного контролю та правозастосування можуть бути ефективно доповнені системою «загороджувальних» заходів на ринках збуту. Зокрема, запровадження такого заходу є державна закупівля лісоматеріалів, при якій постачальникам товарів для державних потреб, беруть участь в конкурсах, виставляються додаткові вимоги, щодо забезпечення і підтвердження легальності та стійкості походження лісоматеріалів. Аналогічні вимоги можуть пред'являтися до постачальників продукції, імпортованої на ринок країни [1].

До таких заходів належать і прийнятий новий Регламент Євросоюзу, що забороняє ввезення на її територію деревини, заготовленої в інших країнах з порушенням законодавства цих країн [2]. Важливо відзначити, що ці заходи пов'язані не тільки з соціальної та економічної відповідальністю розвинених держав за збереження планети, необхідних для виживання людства в цілому, але і з захистом відповідальних європейських компаній, які вкладають великі кошти в забезпечення легальності своєї продукції та змушені конкурувати з компаніями, які виробляють продукцію з нелегальної деревини.

Відповідно цього Регламенту, всі імпортери лісоматеріалів і продукції із деревини на європейський ринок повинні проходити систему повної перевірки легальності закуповуваних лісоматеріалів. Імпортери повинні або самостійно розробити систему оцінки ризиків і контролю легальності, або використовувати одну із існуючих схем, що передбачає верифікацію третьою незалежною стороною, наприклад одну з визнаних схем міжнародної добровільної лісової сертифікації. Імпортери зараз будуть зобов'язані вимагати від своїх постачальників документальних підтверджень того, що продукція, яка купується ними, не містить деревини, заготовленої з порушеннями законів країни, з якої вона вивозилась [2].

Звертаючись до Регламенту, треба відмітити, як ж саме деревина є нелегальною. Отже, нелегальна деревина – це деревина, заготовлена з порушенням законодавства країни, з якої її ввозять. Зокрема, мається на увазі: заготівля без юридичного підґрунтя або поза межами лісосік, порушення, оплати права на заготівлю і сплату податків, порушення лісового і природоохоронного законодавства, враховуючи нормативно-правову базу, регулюючу лісове управління і збереження біорізноманіття, порушення прав третіх сторін, зв'язаних з лісокористуванням, порушення правил торгівлі та митного оформлення. Варто зазначити, що в нашій країні велика кількість лісопромислових компаній дозволяють собі порушувати вище зазначені положення, при цьому їх продукція ще й не відповідає новому Регламенту ЄС, де імпортери такої продукції ризикують потрапити під суворе покарання [2].

Центральним поняттям Регламенту ЄС є *due diligence* (належа сумлінність). Параграф другий статті 4 Регламенту, чітко встановлює, що постачальники повинні належну сумлінність при поставках лісоматеріалів на європейський ринок, тобто вони повинні задіяти процедури і засоби, зазначені в статті 6 Регламенту [2].

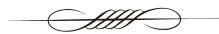
Стаття 6 Регламенту чітко надає визначення, щодо поняття належна сумлінність постачальників лісоматеріалів на європейський ринок. Так наприклад, Регламент передбачає наявність у постачальників системи заходів і процедур, щодо забезпечення наявності такої інформації: опис продукції, враховуючи тип та торгову назву, а також торгове і наукове визначення порід, використаних для її виготовлення; країну походження деревини, враховуючи регіон (область) заготівлі, відомості про ділянку заготівлі; кількісні

характеристики деревини; найменування та адреса фірми, що поставляє дані лісоматеріали або продукцію з деревини компанії, що здійснює поставку в ЄС, направляє продукцію; документальне підтвердження легальності походження деревини, тобто відповідності заготівки законодавству країни заготівлі деревини [2].

Отже, загальний напрямок розвитку ринків лісоматеріалів, пов'язаний з їх екологізацією, пред'явлення споживачам все більш жорстких вимог до легальності та стійкості заготовки деревини, причому найвигідніший ринок збуту це Європа, яка - є найбільш екологічно чутливою.

Використані джерела:

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони лісів відповідно до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат» від 23.05.2017 № 2063-VIII // [Електронний ресурс] – Режим доступу до джерела:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2063-19>
2. EU Timber Regulation - Regulation (EU) No 995/2010 of the European Parliament and of the Council of 20 October 2010 laying down the obligations of operators who place timber and timber products on the // [Електронний ресурс] – Режим доступу до джерела:<http://forestportal.efi.int/view.php?id=2285&pl=35>

Кідалова Наталія Олександрівна,
асистент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Національного університету біоресурсів і природокористування України

ДО ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДБОРУ ОБ'ЄКТІВ, ЩО МАЮТЬ СТРАТЕГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЕКОНОМІКИ ТА БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Увага до зазначеної проблематики приділена не випадково, оскільки стратегічно важливі підприємства мають безпосередній вплив на реальний розвиток сектору економіки України, стратегічне планування та реформування економіки держави, основні показники економічного і соціального розвитку України, стан економічної безпеки, економіку оборони і безпеки і цей перелік є не вичерпним, тому вплив державного контролю в різногалузевих та розгалужених секторах економіки не можна переоцінити, який без належного законодавчого регулювання несе лише формальний характер.

Особливості статусу стратегічних об'єктів визначені законодавством з питань управління об'єктами державної власності та приватизаційним законодавством (Закони України від 21.09.2006 № 185-V "Про управління об'єктами державної власності", від 04.03.1992 № 2163-XII "Про приватизацію державного майна" та від 13.01.2012 № 4335-VI "Про Державну програму приватизації"). [1].

Перелік об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави затверджує Кабінет Міністрів України відповідно до Закону України "Про управління об'єктами державної власності". Критерії віднесення об'єктів державної власності до таких, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, визначені постановою Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 № 999. [1].

Порядок подання та розгляду пропозицій щодо формування переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, затверджено наказом Мінекономіки від 03.12.2010 № 1546, який зареєстрований в Мін'юсті 23.12.2010 за № 1325/18620. [1].

Проте, аналіз чинного законодавства та практики процесу здійснення відбору об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави вказує на існування чинників вразливості цього процесу, які з одного боку викликані недосконалістю законодавства, а з іншого неефективністю державного управління та контролю в цій сфері і все це створює загрози національній безпеці України в економічній сфері.

Не дивлячись на нібито урегульованість на законодавчому рівні управління об'єктами державної власності, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави в державного сектору економіки вона є умовною і основними перешкодами в реальному розвитку сектору економіки держави є наступні причини:

- відсутнє визначення поняття «підприємство, яке має стратегічне значення для економіки і безпеки держави»;
- відсутнє визначення стратегічної галузі економіки держави;
- віднесення об'єктів державної власності до таких, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави розглядається більш як право, а не зобов'язання підприємств;
- відсутня відповідальність за не надання відомостей або приховування таких критеріїв які б могли б віднести підприємство до таких об'єктів, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави;
- відсутня інформація в нормативних актах щодо взагалі правових наслідків не віднесення підприємств до стратегічних;
- не вивчена проблематика виникнення і виявлення шляхів «обходу» критеріїв, що визначають підприємство стратегічно важливим та причини їх виникнення;
- неефективність державного контролю за діяльністю підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави;
- тощо.

Усе вищенаведене створює реальну загрозу для економіки і безпеки держави у вигляді можливості не включення та/або виключення з указанного переліку підприємств державної форми власності з подальшим їх відчуженням (приватизацією) іноземним юридичним або фізичним особам [3]. Указане прямо суперечить Стратегії національної безпеки України затвердженої указом Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року "Про Стратегію національної безпеки України" від 26.05.2015 № 287/2015, згідно з яким одним із ключових завдань політики національної безпеки у внутрішній сфері є забезпечення економічної безпеки [2].

З огляду на зазначене, треба без заперечно прийти до висновку недосконалості правового регулювання діяльності віднесення об'єктів державної власності до таких, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави та як слідство необхідності невідкладного комплексного реформування системи забезпечення економіки і безпеки, стратегічно важливими для держави об'єктами, де обов'язковою умовою повинно бути впровадження жорсткого контролю зі сторони держави та розробка єдиного законодавчого акту який би врегульовував всі прогалини які на сьогодні виникають при реалізації відбору об'єктів, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави.

Використані джерела:

1. Офіційний веб-сайт Міністерства Економічного Розвитку і Торгівлі України // [Електронний ресурс] – Режим доступу до джерела: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=0c4723f2-b8b3-4af6-ac3a-14601392b525&title=OsoblivostiStatusuStrategichnikhObiektiv>
2. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» національної безпеки

України" від 26.05.2015 № 287/2015// [Електронний ресурс] – Режим доступу до джерела: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>

3. Прокоп'єв Р. Підприємства, які мають стратегічне значення для економіки і безпеки: проблеми правового регулювання / Р. Прокоп'єв // Вісник Академії правових наук України : зб. наук. пр. - Х. : Право, 2013. - 2013 р. №1(72) // [Електронний ресурс] – Режим доступу до джерела: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/4054>

Кірик Алла Юріївна,
студентка магістратури юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права

ПРОЦЕСИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ДОГОВІРНОГО ПРАВА ЄС У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ

До початку дев'яностих років навряд чи можна було говорити про справжню політику у сфері захисту прав споживачів на рівні Європейського Співтовариства. Тривалий час розвитку політики в цій галузі не надавалось належної уваги. Політика захисту прав споживачів набула офіційного визнання Співтовариством лише в результаті прийняття в Маастрихті нової редакції Договору 1992 р.

В умовах сьогодення основою гармонізації європейського колізійного та матеріального права у сфері захисту прав споживачів є Регламент Рим I та Директива 2011/83/ЄС про права споживачів. Основоположним принципом Регламенту Рим I є свобода сторін у виборі права, що буде регулювати договірні відносини. Даний принцип може обмежуватися щодо споживчих договорів із метою забезпечення вищого ступеня захисту прав споживачів звичайними та переважними імперативними положеннями. Директива 2011/83/ЄС про права споживачів, як і усі закони, прийняті в державах-членах ЄС з метою імплементації її положень, є важливим кроком у напрямі гармонізації споживчого права в Європі. Її прийняття стало основою запровадження спільного та однакового правового регулювання у сфері споживчого права, підвищення рівня захисту прав споживачів у ЄС. Директива 2011/83/ЄС не зазначена в Додатку XXXIX до Угоди про асоціацію. Проте, зважаючи на цілі та причини її прийняття, а особливо її значення для функціонування внутрішнього ринку ЄС, є необхідним врахування її положень в процесі наближення українського законодавства до стандартів ЄС.

У 1991 р Україна першою серед країн пострадянського простору прийняла Закон «Про захист прав споживачів», який надав нового імпульсу розвитку споживацького руху в державі і закріпив юридичну основу для захисту прав споживачів (даний Закон є чинним і в даний час, хоча зазнав багатьох змін) [1]. Закон регулює загальні та конкретні питання: поняття «споживач»; безпеку товарів; права споживачів; інформування споживачів; судовий захист, об'єднання в громадські організації споживачів тощо, тобто норми Закону слугують тій самій меті, що закладена в ст.153 Договору про заснування ЄС. Поняття «споживач» за своєю суттю теж відповідає поняттю, яке використовується в праві ЄС. Однак все більш відчутною стає необхідність доопрацювати Закон «Про захист прав споживачів».

Наприклад, вказаним законом не було однозначно врегульовано питання щодо оформлення проведення розрахункових операцій із застосуванням чи без застосування реєстраторів розрахункових операцій в сфері торгівлі, громадського харчування та послуг.

Зазначене призвело до того, що добросовісні продавці в сфері електронної комерції, дотримуючись вимог чинного Закону, забезпечують оприлюднення та доведення до споживачів необхідної та доступної інформації про продавця (виконавця, постачальника)

товарів, робіт, послуг, проте водночас на багатьох Інтернет-сайтах відсутня взагалі будь-яка інформація щодо продавця (виконавця, постачальника) тих чи інших товарів, робіт, послуг, а при отриманні споживачами товарів, замовлених через мережу Інтернет, споживачеві не надаються розрахункові документи встановленої форми при здійсненні розрахунків готівкою за місцем отримання товарів, а іноді в наданих документах взагалі відсутня будь-яка інформація про продавця (виконавця, постачальника) товарів, робіт, послуг.

У зв'язку з чим виникають суттєві проблеми як з точки зору можливого захисту прав споживачів, так і для контролюючих органів - з точки зору забезпечення контролю за дотриманням вимог законодавства про захист прав споживачів, податкового, валютного та іншого законодавства.

Слід зазначити, що система державного захисту прав споживачів в Україні хоча і працює, але ще далека від досконалості і не завжди відповідає вимогам часу. Крім того, в Україні недооцінена роль громадського суспільства, зокрема об'єднань споживачів, в той час як в європейській практиці успішно застосовуються заходи з державної підтримки діяльності неурядових організацій. Такий підхід дозволяє більш ефективно використовувати ресурси в питаннях інформування, консультування, споживчої освіти, моніторингу ринку, контролю за виконанням органами державної влади своїх функцій, запобігання виникненню корупційних ризиків тощо.

У зв'язку з цим міжнародний досвід у зазначеній галузі є дуже корисним для всіх держав, в яких законодавство про захист прав споживачів з'явилося не так давно. Україна намагається брати приклад з Європи. КМУ на засіданні 29 березня 2017 року прийняв розпорядження «Про схвалення Концепції державної політики у сфері захисту прав споживачів до 2020 року». Метою цієї Концепції є створення та впровадження ефективної системи захисту прав споживачів в Україні на засадах ЄС з урахуванням кращих практик країн ЄС, створення умов для впровадження та розвитку споживчої освіти всіх рівнів, підвищення рівня споживчої грамотності, створення умов для ефективного досудового (альтернативного) врегулювання споживчих спорів і т.д. [2]. Можна сказати, що зазначена Концепція має швидше декларативний характер та не містить конкретних шляхів покращення ситуації в сфері захисту прав споживачів.

В Україні існують органи захисту прав споживачів, органи державного нагляду в банківському секторі і на ринку страхових послуг. Діє Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, при якій діє Департамент захисту споживачів.

Україна повинна звернути увагу на захист прав споживачів, оскільки ці відносини мають значний вплив на економічні показники. Це призводить до необхідності імплементувати норми директив ЄС, встановити санкції за порушення законодавства в частині порушення прав споживачів, визначити компетенцію органу, відповідального за захист прав споживачів, наділивши його повноваженнями на застосування адміністративних санкцій за вчинене порушення, запровадити дієвий позасудовий механізм вирішення спорів. Україна почала зміни в цьому напрямку, створивши єдиний орган контролю - Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів і захисту прав споживачів.

Усі дії, заходи та документи ЄС, прийняті в рамках сфери захисту прав споживачів, свідчать про важливу роль цієї сфери не як окремої відірваної від інших напрямків діяльності ЄС, а як складової всіх напрямків діяльності ЄС, яка теж сприятиме досягненню мети Співтовариства - створенню спільного ринку.

Використані джерела:

1. *Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 р. № 1023-III (чинна редакція від 10.06.2017 р.) / Офіц. вид. // Відомості Верховної Ради УРСР (ВРУ). - 1991. - № 30. - ст. 379. – бібліотека офіційних видань).*

2. Концепція державної політики у сфері захисту прав споживачів на період до 2020 року.
– Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/217-2017-%D1%80>

Кладкевич Вероника Владимировна,
магістрант 1-ого курсу юридического факультета
Гродненского государственного университета имени Янки Купалы

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ САНКЦИИ КАК ИНСТРУМЕНТ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ И ВНЕШНЕТОРГОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Распространенное заблуждение в отношении термина «экономические санкции» состоит в том, что под этим подразумевается практически любая принудительная мера экономического характера, применяемая в международных отношениях, вне зависимости от того, предшествовало ли ей нарушение обязательств. Между тем, понятие «санкция» должно рассматриваться в рамках института ответственности в международном праве, как последствие совершения государством определенного противоправного деяния. Но даже в контексте института ответственности в доктрине международного права не существует единого понимания термина «санкция» [1, с. 56].

Следует отметить, что экономические санкции – это действия, предпринимаемые одной страной или группой стран и направленные против экономических интересов другой страны или группы стран, обычно с целью добиться проведения в этой стране (странах) социальных или политических изменений. Как правило, санкции принимают форму ограничений на импорт или экспорт или на проведение финансовых операций. Они могут касаться каких-либо определенных товаров или операций либо выражаться во всеобъемлющем запрете на торговлю.

Существуют противоречивые мнения по поводу эффективности введения санкций. Скептики подчеркивают, что эти санкции легко преодолимы и часто оказываются более болезненными для тех, кто их вводит, а не для тех государств, на политику которых стремятся таким образом повлиять. Кроме того, санкции наносят ущерб самой стране, которая их вводит, так как эта страна теряет экспортные рынки или поставщиков сырья. В довершение всего страна, против которой введены санкции, может сама применить ответные санкции [2].

Экономические санкции в начале XXI в., как и в XX в., остаются важным, хотя и обоюдоострым, инструментом внешней политики и международной дипломатии. Принимаемые на ограниченный срок, они могут оказывать длительное воздействие, и в полной мере экономика ощущает их эффект не сразу, а спустя определенное время. Многие негативные последствия (снижение темпов прироста ВВП, потеря рабочих мест и возможностей развития предпринимательского сектора) проявляются с временным шагом. Кроме того, санкции отменяют не всегда так же быстро, как вводят. Например, принятая в период холодной войны из-за ограничений на эмиграцию из СССР советских граждан поправка Джексона-Вэника к Закону о торговле США (1974 г.) была отменена в отношении России, правопреемницы Советского Союза, лишь в 2012 г., хотя эмиграция из СССР была разрешена в 1987 г. В числе предусмотренных этой поправкой мер был запрет на предоставление государственных кредитов и кредитных гарантий.

Экономические санкции в случае их сочетания с иными мерами (например, военно-политического характера) могут оказаться «поразительно успешными» в плане дестабилизации политической системы управления. В противном случае, «не подкрепленные иными мерами, они редко приводят к дестабилизации» [3].

Санкции становятся все более популярным инструментом внешней политики США. Соединенные Штаты стали гораздо чаще применять санкции после окончания «холодной войны». Так, в период с 1918 по 1992 год (84 года) США применяли санкции 54 раз. В то время как после 1993 года по 2002 год (9 лет) они пользовались этим инструментом 61 раз.

Есть много причин, почему США вводят санкции. Главными причинами ныне являются поддержка тем или иным государством терроризма, нелегальная торговля наркотиками и алмазами, нарушения прав человека, нелегальная торговля оружием и военными технологиями, незаконное создание оружия массового уничтожения и так далее. При этом, санкции не всегда влияют на все аспекты торговли. Например, США ввели ряд финансовых санкций против Гамбии и Бурунди, но не запретили торговлю с ними.

В заключение следует отметить, что экономические санкции более действенны в отношении стран – традиционных хозяйственных партнеров, чем против давних соперников. Нельзя исключать и такого нежелательного последствия санкций: они могут отпугнуть союзников стран, вводящих их, привести к обострению отношений с ними.

Использованные источники:

1. Латыпов К.У. Экономические санкции в международном праве: некоторые вопросы теории и практики применения / К.У. Латыпов // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 2000. – № 2. – С. 55–60.
2. Экономические санкции / Economic definition // Режим доступа: http://economic-definition.com/Economic_and_legal_terminology/Ekonomicheskije_sankcii_economic_sanctions_eto.html . – Дата доступа : 18.09.2017.
3. Клинова, М.В. Экономические санкции и их влияние на хозяйственные связи России с Европейским союзом / М.В. Клинова, Е.А. Сидорова // Режим доступа: <http://institutiones.com/general/2504-ekonomicheskije-sankcii-vliyanie-na-hozyajstvennyje-svyazi-rossii-evropejskim-soyuzom.html> .- Дата доступа: 18.09.2017.

Кузьмичёв Павел Павлович,

студент 3 курса юридического факультета УО «ГрГУ имени Янки Купалы»

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ГОСУДАРСТВ В БОРЬБЕ С НЕЗАКОННЫМ ОБОРОТОМ НАРКОТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ

Незаконный оборот наркотических средств и его организационные формы является одним из самых опасных видов организованной преступности, что угрожает безопасности, как для отдельного государства, так и для всего мирового сообщества в целом. Соответственно, правовые средства борьбы с данным явлением закрепляются в двух плоскостях: международной и внутригосударственной.

При всей актуальности проблемы борьбы с незаконным оборотом наркотических средств ее нельзя признать урегулированной в международном праве. В частности, нет единого подхода ни в отношении комплекса противоправных действий, подпадающих под понятие незаконного оборота наркотических средств, ни в отношении используемой терминологии.

Кроме того, в национальном законодательстве не всегда учитываются и находят закрепление отдельные стадии незаконного оборота, предусмотренные в международных соглашениях. Так, для некоторых государств могут быть неактуальными преступные действия, сопряженные с совершением определенных стадий незаконного оборота

наркотических средств (не везде можно культивировать наркокультуры, преступные группировки, осуществляющие свою деятельность на территории государства, могут специализироваться на какой-либо определенной стадии незаконного оборота и т. д.), но ответственность за такую деятельность должна быть предусмотрена. Если не признать в национальном законодательстве уголовно наказуемыми все стадии незаконного оборота, то могут возникнуть проблемы с выдачей преступников. Институт экстрадиции может быть использован только в том случае, когда преступное деяние рассматривается в качестве такового в обоих государствах, решающих вопрос о выдаче. Отсюда вытекает необходимость научного анализа правовой регламентации понятия незаконного оборота наркотических средств.

Данное понятие получило закрепление в международных конвенциях универсального характера, регламентирующих вопросы сотрудничества государств в борьбе с незаконным оборотом наркотических средств и психотропных веществ. Так, в статье 1 Единой конвенции о наркотических средствах 1961 г. незаконный оборот наркотических средств определяется как «культивирование или любое действие по сбыту наркотиков в нарушение постановлений настоящей Конвенции» [1]

Несовершенство указанной трактовки заключается в том, что она состоит из абстрактных альтернативных формулировок, каждая из которых требует конкретизации. В настоящее время международное сотрудничество государств в области борьбы с незаконным оборотом наркотиков осуществляется на универсальном, региональном (субрегиональном) и двустороннем уровнях. Выделяют две основные формы международного сотрудничества: на основе международных соглашений и в рамках международных органов и организаций межгосударственного и неправительственного характера, а также определены основные направления такого сотрудничества: а) договорно-правовая координация борьбы против незаконного оборота наркотиков на основе международных соглашений, в которых определена общественная опасность определенных действий, необходимость применения согласованных мер в борьбе с этим международным преступлением; б) обеспечение неизбежности наказания за совершенное преступление и предоставление правовой помощи по уголовным делам, выдача преступников; в) предоставление профессионально-технической помощи государствам в борьбе с этим международным преступлением; г) обмен национальным, научным и практическим опытом, соответствующей информацией, проведение общих исследований и обсуждений исследуемой проблемы.

Международное взаимодействие государств в борьбе против незаконного оборота наркотиков - это важная составная международного сотрудничества в борьбе с преступностью в целом и часть международного сотрудничества в широком смысле этого слова. Оно является фундаментальной обязанностью государств, основанной на принципе сотрудничества государств, обязывающем осуществлять международное сотрудничество в рамках проблем экономического, социального, культурного и гуманитарного характера. Юридическое содержание данного принципа было раскрыто в Декларации о принципах международного права 1970 г. [2]

Борьба против незаконного оборота НСиПВ, которая ведется сегодня на глобальном уровне, для многих стран мира является высочайшим приоритетом, стоящим в одном ряду с национальной обороной, экономическим развитием и демократией. Магистральный путь к устранению проблемы злоупотребления наркотиками и их незаконного оборота лежит через углубление сотрудничества государств в рамках общей согласованной стратегии. Как при разработке стратегии, так и при реализации отдельных программ борьбы с этим социальным бедствием, важно руководствоваться комплексным подходом, исходя из взаимосвязи между изготовлением, сбытом и потреблением наркотиков, органически объединяя репрессивные мероприятия с профилактикой, социальной реабилитацией и лечением больных.

Использованные источники:

1. *Единая конвенция о наркотических средствах [Электронный ресурс] : [заключена в Нью Йорк 25.03.1961 г.] // Консультант Плюс. Беларусь / ООО «ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2017.*
2. *Декларация о принципах международного права [Электронный ресурс] : [Принята резолюцией 2625 (XXV) Генеральной Ассамблеи ООН 24.10.1970 г.] // Консультант Плюс. Беларусь / ООО «ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2017.*

Локишина Юлія В'ячеславівна,
*аспірантка відділу європейського права та міжнародної інтеграції
Інституту законодавства Верховної Ради України*

СТАН НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСОБІВ ЗАХИСТУ ТОРГІВЛІ В НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

З огляду на інтеграційні перспективи України та підписану Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, все більш актуальним для нашої держави стає вивчення досвіду ЄС щодо правового регулювання різних аспектів функціонування внутрішнього ринку та адаптація вітчизняного законодавства до норм права ЄС. Більш того, з ратифікацією Угоди про асоціацію Україною та Європейським Союзом наша держава взяла на себе зобов'язання у різних сферах, включаючи і правила, що регулюють застосування сторонами засобів захисту торгівлі, яким присвячена ціла Глава 2 даної Угоди. [3] Це обумовлює необхідність наукового дослідження проблеми сутності засобів захисту торгівлі та особливостей правового регулювання цієї теми в рамках Світової Організації Торгівлі та Європейського Союзу, що, звичайно, вимагає аналізу стану вивчення вітчизняної та іноземної літератури за вказаною тематикою.

В Україні питанню засобів захисту торгівлі присвятили свої роботи такі науковці: С. Бекетов, Н.В. Бочарова, О. К. Вишняков, Ю. Й. Герасим, І. С. Капуш, О. М. Кочергіна, В. В. Коновалов, Н. О. Коновалова, А. А. Мазаракі, В. І. Муравйов, С. Л. Нетудихата, С.О. Новіков, С. Г. Осика, О. В. Оніщук, О. Є. Панфілова, О. О. Покрещук, В. Т. Пятницький, О. А. Решота, В. В. Сидоренко, І. Я. Софіщенко, О. М. Шпакович, та інші. В іноземній літературі питанню регулюванню засобів захисту торгівлі присвячено ряд наукових робіт наступних вчених: В. Баель, Ж. Белліс, П. Бентлі, Ван ден Боше, Р. Вофрум, С. Гейнс, Д. Ірвін, С. Ю. Кашкин, М. Кьобель, П. Мавроїдіс, Н. Мусис, Н. Недзель, Б. Олсен, Дж. Пфуморозде, А. Сапір, К. Соренсен, Р. А. Шепенко, П. Штоль, Р. Штрайнци та ін.

Вітчизняним науковцем, що присвятив найбільше уваги засобам захисту торгівлі є С. Г. Осика. Поряд з дослідженням загальних правил функціонування Світової Організації Торгівлі та аналізом правового регулювання міжнародної торгівлі в цілому, ціла низка його наукових робіт присвячена правовому регулюванню саме заходам захисту торгівлі. Його наукові праці формують базу вітчизняних досліджень у цій галузі. У своєму ґрунтовному дослідженні «Право ЄС» інший вчений В. І. Муравйов, спрямованому на вивчення загальних основ права Європейського Союзу, приділено окрему главу книги спільній торговельній політиці Європейського Союзу та правовому регулюванню засобів захисту торгівлі в рамках ЄС, зокрема. Він відзначив, що основу застосування засобів захисту торгівлі в ЄС складає право ГАТТ/СОТ, на якому базується вже законодавство Євросоюзу в цій сфері. Вчений також, як і більшість інших дослідників, приділив увагу законодавству ЄС щодо

антидемпінгового та антисубсидійного регулювання, основним органам, що наділені повноваженнями в цій сфері. Автор відзначив, що основним органом регулювання цих заходів є Європейська комісія, до компетенції якої віднесено проведення розслідувань, встановлення фактів порушень і запровадження антидемпінгових та компенсаційних мит. [1] Вітчизняний вчений О.А. Решота при розгляді сутності та особливостей спільної торговельної політики Європейського Союзу теж частково торкнувся теми засобів захисту торгівлі. Так, у роботі «Внутрішній ринок ЄС та інтеграція» автор здійснює власну класифікацію інструментів спільної торговельної політики ЄС, які використовуються Співтовариством задля регулювання зовнішньої торгівлі, серед яких він виділяє основні та додаткові інструменти. [2]

Багато зарубіжних вчених як А. Сапір, П. Мавродіс, Е. Фермюльст, Н. Мусис, також цікавилися темою засобів захисту торгівлі, присвятивши їй низку робіт. Одним із головних дослідників правового регулювання засобів захисту торгівлі є А. Сапір, який вивчає, перш за все, антидемпінгове регулювання у Європейському Союзі. [4] Також, одним з найбільш ґрунтовних досліджень права Європейського Союзу, яке регулює засоби захисту торгівлі є книга В. Баель і Ж. Ф. Белліс «EU Anti-dumping and Other Trade Defence Instruments». [5] Метою авторів було надати деталізований і практичний коментар законодавства Європейського Союзу щодо права міжнародної торгівлі, а саме щодо правил регулювання засобів захисту торгівлі. Треба відзначити, що багато вчених висловлюють думку про необхідність модернізації регулювання антидемпінгових, компенсаційних та захисних заходів в ЄС, пропонуючи для цього певні варіанти реформування в рамках Спільноти.

Аналіз вітчизняної та міжнародно-правової літератури дозволяє зробити висновок, що законодавство Європейського Союзу, яке регулює засоби захисту торгівлі, хоча і базується на правилах угод ГАТТ/СОТ, але відрізняється і своїми особливостями, які, будучи порівняно дослідженими у західній літературі, нажаль, є не достатньо вивченими в Україні. Проблема також полягає в тому, що більшість українських монографічних видань та дисертаційних досліджень з цієї теми написані доволі давно та є застарілими і такими, що не висвітлюють сучасних тенденцій. Більш того, більшість наявної літератури у сфері засобів захисту торгівлі висвітлює лише особливості правового регулювання антидемпінгових заходів, приділяючи меншу або зовсім мало уваги іншим важливим інструментам. Підсумовуючи вищенаведене, необхідно зазначити, що тема правового регулювання засобів захисту торгівлі в рамках Європейського Союзу, на мою думку, потребує подальшого дослідження у вітчизняній літературі у напрямку розкриття механізмів правового регулювання засобів захисту торгівлі в ЄС, а також перспектив вдосконалення правового регулювання засобів захисту торгівлі в Україні в умовах дії Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Використані джерела:

1. *Право Європейського Союзу: підручник / за ред. В. І. Муравйова. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 704 с.*
2. *Решота О. А. Внутрішній ринок Європейського Союзу та міжнародна економічна інтеграція: навч. посіб. / Олена Анатоліївна Решота. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2012. – 153 с.*
3. *Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 21 березня і 27 червня 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU14097.html*
4. *Sapir A. Some Ideas for Reforming the Community Anti-Dumping Instrument. – Brussels, 2006, р. 6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/august/tradoc_129815.pdf*

Мицкевич Елена Вальдемаровна,
магистрант юридического факультета
Гродненского государственного университета имени Янки Купалы

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ЭЛЕКТРОННОЙ ТОРГОВЛИ В СТРАНАХ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА

В эпоху интенсивного развития экономики и цивилизации, информационных технологий, новых электронных средств связи и широкое использование глобальной сети Интернет привело к переходу экономически развитых стран на новую стадию развития – стадию информационного общества и как следствие к электронному ведению бизнеса, или – электронной торговле. Электронная торговля стремительно входит в нашу повседневную жизнь, все большее число людей во всем мире совершает свои покупки с помощью всемирной сети Интернет, все больше товаров и услуг становятся доступны через эту сеть.

Электронная торговля (электронная коммерция) – совершение коммерческих сделок с использованием электронных средств связи, при этом сделки совершаются в онлайн-режиме, в том числе и в режиме реального времени через сеть Интернет, при этом расчеты между покупателем и поставщиком осуществляются с использованием электронных документов или средств платежа.

Однако вместе с новым явлением неизбежно возникают сложности, связанные с необходимостью урегулировать ранее не известный объект общественных отношений, для регулирования которого необходим междисциплинарный подход, сочетание технических, экономических, финансовых и юридических знаний. Требуется создание эффективно действующего правового механизма, то есть с одной стороны необходимо обеспечить участникам рынка как можно больше свободы, с другой – защитить государство и субъектов от негативных последствий.

Наибольших успехов в развитии правового регулирования услуг информационного общества достиг Европейский Союз (далее — ЕС). Здесь существует программа «Электронная Европа», которая направлена на максимальное внедрение новых информационных технологий в жизнь граждан ЕС, распространение доступа в сеть Интернет и т.д. Стратегия построена на трех основных направлениях:

1. создание доступа для потребителей и предприятий к цифровым товарам и услугам по всей Европе – направлено на устранение ключевых различий между онлайн- и оффлайн-мирами и устранение барьеров для трансграничной онлайн-активности;

2. создание правильных условий и уровня игрового поля для цифровых сетей и инновационных услуг для процветания;

3. максимизация потенциала роста цифровой экономики – то есть действия, связанные с обеспечением более доступной и эффективной трансграничной доставки посылок и поощрения доверия клиентов посредством лучшей защиты поставок.

Процент предприятий, получающих заказы через веб-сайты или через приложения, значительно высок почти для всех государств-членов: от 72% в Португалии до 95% в Греции [1].

Так, например, по исследованиям Фонда электронной торговли, в прошлом году электронная торговля в Дании составила 13,5 млрд. Евро после увеличения на 15,88% по сравнению с 2015 годом. В настоящее время прогнозируется, что эта отрасль в конце этого года будет составлять более 15,5 млрд. Евро. Также известно, что 32 % онлайн-покупателей в Дании покупали за границей. Наиболее популярным местом для трансграничных покупок

является Великобритания, за которой следуют Германия, США, Китай и Швеция. Самая важная причина для покупки на иностранных сайтах электронной коммерции – это более низкие цены [2].

Ожидается, что в конце 2017 года электронная торговля Италии составит 22,4 млрд. Евро. Это будет увеличение на 14 % по сравнению с прошлым годом, в 2015 году увеличение составляло 16 % и 18 % в 2016 году. Общий объем онлайн-продаж товаров и услуг в этой южно-европейской стране в 2016 году составил 19,6 млрд. Евро. [3].

Законопроектные работы по разработке базового нормативного акта в области электронной торговли в ЕС были начаты в 1996 г. По итогам широкой дискуссии Европейская комиссия в апреле 1997 г. выступила с Европейской инициативой в области электронной торговли. В июне 2000 г. была принята Директива о некоторых правовых аспектах услуг информационного общества и, в частности, электронной торговли на внутреннем рынке (далее — Директива об электронной торговле). Государствам-членам было предписано привести свое законодательство в соответствие с данной Директивой в срок до 17 января 2002г. Принятый акт основывается на общих принципах внутреннего рынка ЕС, таких, как свобода учреждения и свобода предоставления услуг (соответствующие полномочия по изданию актов предоставлены институтам Союза в соответствии с п. 2 ст. 47 и ст. 55 Договора о Европейском сообществе), а также положениях о гармонизации национального законодательства (ст. 95 Договора о ЕС).

Директива об электронной торговле обеспечивает развитие внутреннего рынка ЕС в отношении услуг информационного общества, под которыми понимаются «услуги, оказываемые по индивидуальному запросу клиента на расстоянии, обычно за вознаграждение, посредством электронной передачи и хранения данных» [4]. При этом данное понятие выходит за рамки сделок, заключаемых электронным путем. Общий принцип, закрепленный в Директиве, гласит, что государства-члены не вправе ограничивать осуществление услуг информационного общества, происходящих или адресованных за национальную границу, но в пределах Европейского союза. При этом в законодательство вводится принцип ответственности государства происхождения услуги. Действие Директивы об электронной торговле распространяется на услуги, предоставляемые поставщиками с территории Европейского союза, и неприменимо к услугам, предоставляемым с территории третьих стран [4].

Таким образом, в настоящее время в странах ЕС электронная торговля стала неотъемлемой частью функционирования предприятий. Для более эффективного развития электронной экономики требуется обратить внимание на применение принципа пропорциональности в этой области для гармонизации европейского законодательства в области свободы электронных сообщений, а так же на реализацию принципов построения внутреннего рынка Европейского Союза.

Использованные источники:

1. *Статистика электронной коммерции [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/E-commerce_statistics. – Дата доступа: 11.09.2017.*
2. *Новости электронной торговли в Европе [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ecommercenews.eu/ecommerce-denmark-e15-5-billion-2017/#more-9692>. – Дата доступа: 11.09.2017.*
3. *Электронная торговля Европы. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ecommercenews.eu/ecommerce-in-italy-22-4-billion-euros-in-2017/>. – Дата доступа: 11.09.2017.*
4. *Directive 1999/93/EC of the European Parliament and of the Council of 13 December 1999 on a Community Framework for Electronic Signatures (Electronic Signatures Directive) // Official*

Нагибин Андрей Владимирович,
студент 4 курса юридического факультета
Международного университета «МИТСО», г. Минск

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ПРИМЕНЕНИЯ ПРИНЦИПА САМООПРЕДЕЛЕНИЯ НАРОДОВ

На сегодняшний день некоторые государства трактуют принцип самоопределения, как основу присоединения к себе иных территорий, что является недопустимым в настоящее время. Такие действия ставят в наше время и так шаткий мир в более неустойчивое положение, что провоцирует новые войны и дестабилизацию отношений между государствами.

В современном международном праве принцип самоопределения народов был закреплен как основополагающий принцип в Уставе ООН [1, п. 1, ст. 1; ст. 55]. Далее данный принцип был закреплен в международных договорах, таких как Международный пакт о гражданских и политических правах 1966 г., Международный пакт об экономических, социальных, культурных правах 1966 г. и многих других [2-4]. Толкование данного принципа нашло отражение в резолюции 2625 (XXV) Генеральной Ассамблеи ООН от 1970 г. [5], которая выделила три основных элемента:

1. Народы сами определяют свое экономическое, социальное, культурное развитие без вмешательства извне;
2. Сотрудничество государств по данному принципу;
3. Принцип самоопределения народов должен положить конец колониализму.

Аналогичное толкование было выделено в доктринах специалистов в области международного права.

Например, Мальком Шоу, принцип самоопределения основывался на деколонизации территорий, что было подтверждено Генеральной Ассамблеей при создании Декларации о предоставлении независимости колониальным странам и народам 1960 г. [6]. Данная декларация была одним из первых документов раскрывающей принцип самоопределения, указанный в Уставе ООН. Подтверждение слов Малькома Шоу нашло своё отражение в заключении Международного суда ООН по делу Правовые последствия для государств продолжающегося присутствия Южной Африки в Намибии (Юго-Западная Африка) вопреки резолюции Совета Безопасности 276 (1970) [7, пар. 43] и Международного суда ООН по Западной Сахаре от 16 октября 1975 г. [10].

В тоже время, Ян Броунли говорит о том, что: «Принцип самоопределения развивает и дополняет другие общие принципы международного права, т. е. принципы государственного суверенитета, равенства государств и равенства народов внутри государства. Следовательно, принцип самоопределения используется в сочетании с принципом невмешательства, как в отношении применения силы, так и в других отношениях. Во-вторых, понятие самоопределения применяется в смысле экономического самоопределения» [8].

Исходя из вышеизложенного можно определить, что принцип самоопределения имеет тесную связь с иными основополагающими принципами международного права и использование государствами в корыстных целях данного принципа может нарушать международный мир и безопасность. Более того, автор указывает на смысл экономического

самоопределения, который может быть реализован в рамках одного государства, то есть внутренне самоопределение.

Следует отметить, что Международный суд ООН в деле Португалии против Австралии «О восточном Тиморе» от 30 июня 1995 года указал, что «Право народов на самоопределение, как принцип, вытекающий из Устава и практики Организации Объединенных Наций, имеет характер *erga omnes*»[9, п. 4]. Это говорит о том, что государство заинтересовано в соблюдении этого принципа в соответствии с Уставом ООН и международными договорами.

В случае узкого толкования нарушаются такие принципы как: невмешательство во внутренние дела другого государства, суверенное равенство государств и чаще всего применение или угроза применения силы.

Полагаем, ООН необходимо разработать процедуру реализации принципа самоопределения народов, в которой должны быть предусмотрены такие элементы как: консультации с народом борющимся за самоопределение, консультации с государством в составе которого находится народ борющийся за самоопределение, порядок и сроки реализации данного принципа. В некоторых случаях возможны консультации с иными государствами, которых затрагивает реализация данного принципа. В любом случае приоритетным видом самоопределения будет выступать внутреннее самоопределение без выхода из состава того или иного государства.

Использованные источники:

1. Организация Объединённых Наций [Электронный ресурс] / Устав Организации Объединённых Наций. – Режим доступа: <http://www.un.org/ru/charter-united-nations/index.html>. – Дата доступа: 20.09.2017.
2. Организация Объединённых Наций [Электронный ресурс] / Декларация о предоставлении независимости колониальным странам и народам. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/colonial.shtml. – Дата доступа: 20.09.2017.
3. Организация Объединённых Наций [Электронный ресурс] / Пакт о гражданских и политических правах. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol. – Дата доступа: 20.09.2017.
4. Организация Объединённых Наций [Электронный ресурс] / Пакт об экономических, социальных и культурных правах. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactecon. – Дата доступа: 20.09.2017.
5. Организация Объединённых Наций [Электронный ресурс] / Декларация о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом Организации Объединенных Наций. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/intlaw_principles. – Дата доступа: 20.09.2017.
6. Shaw Malcolm N. International Law / N. Shaw Malcolm // Cambridge University Press, Sixth edition, 2008. – 1710 p.
7. Международный суд Организации Объединенных Наций [Электронный ресурс] / – Режим доступа: <http://www.icj-cij.org/files/case-related/53/5597.pdf>. – Дата доступа: 20.09.2017.
8. Brownlie I. Principles of Public International Law (7th edition.) / I. Brownlie // New York: Oxford University Press, 2008. – 784 p.
9. Международный суд Организации Объединенных Наций [Электронный ресурс] / – Режим доступа: <http://www.icj-cij.org/en/case/84>. – Дата доступа: 20.09.2017.
10. Международный суд Организации Объединенных Наций [Электронный ресурс] / – Режим доступа: <http://www.icj-cij.org/files/case-related/61/6197.pdf>. – Дата доступа: 20.09.2017.

Наконечний Андрій Віталійович,
*студент магистратури юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права*

РЕЗУЛЬТАТИ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМ БАНКОМ РЕКОНСТРУКЦІЇ ТА РОЗВИТКУ

Україна стала учасником Міжнародного банку реконструкції та розвитку в 1992 році. За 25 років плідної співпраці втілено в життя велику кількість, надзвичайно важливих для економічного та соціального розвитку України, проектів. Позики МБРР враховують особливості галузевої структури економіки України – фінансуються насамперед ті галузі та сектори економіки, які справляють значний вплив на темпи та напрями розвитку всієї економіки, а саме: сільське господарство, енергетика, захист фінансовий сектор, гірничодобувна промисловість.

Міжнародний банк реконструкції та розвитку надає довгострокові позики країнам-членам та гарантує кредити, які надані цим країнам приватними банками та іншими кредиторами на двосторонній основі. Позики надаються на 15-20 років, включаючи п'ятирічний термін відстрочення платежів. Такі фінансові умови, на яких МБРР надає позики Україні, є вигіднішими, ніж більшість інших зовнішніх Джерел запозичення, доступних для України в даний час. Відповідно до ст. 5 Закону України «Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій» здійснення всіх фінансових операцій покладається на Міністерство фінансів України. [1]

Співробітництво проходить в рамках Стратегій допомоги Україні на певний період. Наприклад, головним завданням Стратегії допомоги Україні на період 2004-2007 років було підтримання європейського курсу України, подальше сприяння її інституційному розвитку, що стимулюватиме створення середовища, сприятливого для підприємницької діяльності, та ширше залучення громадськості до роботи органів влади, а також своєчасне реагування владних структур на потреби населення. Завданням стратегії на період 2008-2011 років було сприяння сталому економічному зростанню та посиленню конкурентоспроможності України, реформування державних фінансів і державного управління, а також поліпшення державних послуг у сфері охорони здоров'я та освіти. Ключовими елементами Стратегій допомоги є проекти для реформування національної економіки, які включають в себе отримання позик на певну суму. Наприклад в рамках Проекту щодо дорожньої безпеки, який розпочався 7 квітня 2009 року Україні на його реалізацію було виділено 400 млн. дол. США. [2, с.368]

Центральним напрямом економічних реформ є проведення приватизації та реформування фінансового сектора. В червні 1996 р. було затверджено позику Банку на розвиток підприємств (310 млн. дол. США, дата закінчення проекту – 31.12.1999 р.), спрямовану на підтримку лібералізації торгівлі та цін, проведення приватизації, розвитку фондового ринку та здійснення програм післяприватизаційної реструктуризації. Досить успішне впровадження цього проекту сприяло отриманню Україною другої позики на розвиток підприємств (300 млн. дол. США, дата закінчення проекту – 31.12.1999 р.). Позика на перебудову фінансового сектора (300 млн. дол. США, дата закінчення проекту – 31.12.1999 р.), яка була затверджена у вересні 1998 р., суттєво посприяла розвиткові банківської системи України.

Програма Міжнародного банку реконструкції та розвитку в енергетичному секторі була розроблена на підтримку завдань, спільно визначених Україною та "Групою-7". Програма складалась з таких проектів, як проект реабілітації гідроелектростанцій (114 млн. дол. США, дата закінчення проекту – 31.12.2000 р.), проект розвитку ринку електроенергії (317 млн. дол. США, дата закінчення проекту – 31.12.1999 р.). Інші виконані проекти в енергетичному секторі — проект реабілітації та розширення централізованого

теплопостачання м. Києва (200 млн. дол. США, дата закінчення проекту – 31.12.2004 р.), пілотний проект у вугільній промисловості (16 млн. дол. США, дата закінчення проекту – 31.12.1999 р.) та позика на перебудову вугільної промисловості (300 млн. дол. США, дата закінчення проекту – 31.12.1999 р.). [3, с.402-403]

У період з 1993 по 2007 рік Україна та МБРР уклали угоди про надання позик на загальну суму більше 5 млрд. дол. США. Значна частка цих коштів, майже 90% від зазначеної суми, були коштами позик на структурну перебудову. Реалізація проектів структурної перебудови, які підтримуються МБРР, є основним інструментом реалізації Стратегії допомоги Світового банку Україні та має на меті розбудову ринкової інфраструктури країни, що включає також реформування фінансового сектора та подальший розвиток банківської системи.

У 2008 р. портфель проектів Міжнародного банку реконструкції та розвитку в Україні складався з 11 інвестиційних проектів, що реалізуються, та з 6 інвестиційних проектів і одного системного проекту на стадії підготовки, сума позик за якими складала 1,8 млрд. дол. США. Крім того, реалізовувався один гарантійний проект на суму 100 млн. дол. США. На стадії ініціювання знаходилося три проекти (на суму 462, 58 млн. дол. США). У 2016-2017 фінансових роках передбачена можливість фінансування інвестиційних проектів в таких сферах: транспорт, енергоефективність, комунальні послуги, охорона здоров'я. [4, с.549]

Одним із найголовніших напрямів реформ є також перетворення в суспільному секторі. Дії уряду України з реформування державних установ та проведення загальної програми реформ підтримувалися МБРР шляхом надання Україні двох позик: інституційної позики (27 млн. дол. США) та реабілітаційної позики (500 млн. дол. США). Позика за проектом упровадження системи державного казначейства (16 млн. дол. США) була спрямована на підтримку зусиль уряду щодо створення ефективної системи управління бюджетом із метою поліпшення управління грошовими потоками та виконання бюджету. [3, с.404]

Отже, співробітництво України з Міжнародним банком реконструкції та розвитку дозволяє пришвидшувати процес економічних реформ завдяки отриманим позикам, а фінансування інвестиційних проектів сприяє розвитку окремих галузей, секторів економіки, виробництв, які вимагають додаткового залучення капіталу на шляху до становлення ринкових відносин і досягнення соціально-економічної стабільності.

Використані джерела:

1. *Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій: Закон України від 03.06.1992 р. // ВВР. – 1992. – № 33. – Ст. 474*
2. *Носова О. В. Національна економіка[текст]: навч. посіб.: / За заг. ред. Носової О. В. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 512 с.*
3. *Філіпенко А. С. Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть / А. С. Філіпенко, В. С. Будкін, А. С. Гальчинський та ін. – К.: Либідь, 2002. – 470 с.*
4. *Онищенко В. О. Фінанси (державні, корпоративні, міжнародні) [підручник] / За ред. В. О. Онищенко / В. О. Онищенко, А. Ю. Бережна, Л. О. Птащенко, І. Б. Чичкало-Кондрацька – К.: «Центр учбової літератури», 2015. – 600 с.*

Сидорчук Александра Ивановна,
студентка 2 курса юридического факультета
Гродненского государственного университета имени Янки Купалы

ПОЛИТИКА ПРОТЕКЦИОНИЗМА ВО ВНЕШНЕТОРГОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СОВРЕМЕННЫХ ГОСУДАРСТВ

В современных условиях развития международных экономических правоотношений огромное значение приобретает эффективная внешнеторговая политика, проводимая каждым государством. Грамотно выстроенная внешнеторговая политика не только способствует развитию внутреннего рынка, но и во многом определяет место того или иного государства на мировом рынке.

Как отмечают российские исследователи М.Ю. Погудаева и И.М. Жукова, если в 1950-60-е гг. для международной экономики было характерно усиление либерализации, что с начала 1970-х гг. появилась тенденция отгораживания стран друг от друга «все более изоощренными тарифными и особенно нетарифными барьерами», защищая свой внутренний рынок от иностранной конкуренции [1, с. 134]. Таким образом, несмотря на очевидное преобладание политики свободной торговли, провозглашение которой, в том числе, нашло отражение в положениях деятельности Всемирной торговой организации, сегодня все очевиднее стало проследиваться стремление отдельных стран защитить национальные рынки, путем использования политики протекционизма и повышения конкурентоспособности национальных предприятий.

Теоретические и практические аспекты формирования и реализации протекционистской внешнеторговой политики были изложены в работах большого количества отечественных и зарубежных авторов. Вместе с тем, происходящие изменения в сфере внешнеторговой деятельности целого ряда стран требует научного осмысления и аргументирования применяемых инструментов.

Под протекционизмом понимается политика, направленная на защиту национальных производителей от конкуренции извне с помощью применения торговых барьеров. Ее цель – создание наиболее благоприятных условий для деятельности отечественных компаний на национальном и зарубежном рынках по сравнению с иностранными конкурентами. Она осуществляется путем как защиты внутреннего рынка, так и содействия повышению конкурентных преимуществ отечественных компаний на зарубежных рынках [2].

Сегодня, многие предприятия и сектора, пользуясь экономическим кризисом, стремятся создать себе «тепличные» условия для развития через лоббирование высоких пошлин и защитных мер. Вместе с тем, введение защитных мер не решает все экономические проблемы. Следует признать, что основная проблема, которая характерна, в том числе, для белорусских предприятий – это низкая конкурентоспособность большинства обрабатывающих производств, которую никак не решить созданием для них тепличных условий и полным ограждением от конкуренции со стороны импорта. Поэтому представляется, что протекционизм должен быть точечным и подкрепленным внятным технико-экономическим обоснованием необходимости защитных мер.

Признавая определенные позитивные стороны политики протекционизма, следует заметить, что такая политика должна быть прагматичной, она должна стимулировать национальное производство. Так, например, США, являющиеся на сегодняшний день лидером мировой экономики, активно демонстрируют приверженность либеральным подходам и свободе торговли, при этом активно способствуют развитию национальной американской промышленности, в том числе используя открыто или скрытно протекционистские методы.

Таким образом, каждой стране необходимо найти правильное соотношение между свободой торговли и протекционизмом, соблюдая как национальные интересы, так и существующие международные договоренности.

Представляется, что с целью стимулирования производственно-технологической кооперации отечественных и иностранных компаний и переноса обрабатывающих производств на территорию государства (т.н. «импорт производств вместо импорта товаров») необходимо более последовательно проводить в жизнь принцип эскалации таможенного тарифа, снизив уровень обложения импортных материалов, комплектующих изделий и компонентов, используемых для выпуска готовых изделий в государстве. Кроме того, следует более активно применять таможенные процедуры переработки.

Использованные источники:

1. *Погудаева, М.Ю. Современная политика протекционизма / М.Ю. Погудаева, И.М. Жукова // Экономический журнал. – 2010. - № 3. – С. 134–140.*
2. *Мухамедьянова, А.Ф. Неопротекционизм в современной внешнеторговой политике / А.Ф. Мухамедьянова // Управление экономическими системами. – 2012. – № 2. – Режим доступа: <http://uecs.ru/marketing/item/347-2011-03-25-12-53-57>.*

Скютте Дина Николаевна,
старший преподаватель кафедры теории и истории права
Гродненского филиала «БИП-Институт правоведения»,
магистр юридических наук

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОБЯЗАТЕЛЬСТВА РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ В ОБЛАСТИ РЕГУЛИРОВАНИЯ ПОЛИТИЧЕСКИХ ПРАВ ЖЕНЩИН

Республика Беларусь является государством-участником всех основных международных соглашений по защите прав человека, в том числе политических прав, и согласно своим международно-правовым обязательствам, должна принимать соответствующие меры по воплощению данных соглашений в жизнь. Согласно Конституции Республики Беларусь [3], в стране признается приоритет принципов международного права и обеспечивается соответствие им законодательства (ст. 8). Согласно ст. 116 Конституции, Республика Беларусь провозглашает не только верховенство норм международного права, но и возможность их прямого действия на территории страны и использования в правоприменительной практике судов. Эта взаимосвязь отражает влияние мировых стандартов правового статуса женщин.

Однако, как отмечает А.И. Зыбайло, сегодня перед нашим государством стоит «проблема определения своих международных обязательств и приведения национального законодательства в соответствие с международными стандартами» [2, с. 1]. В качестве основных вопросов, возникающих в процессах правотворчества и правоприменения, автор выделяет следующие: в каких международно-правовых документах закрепляются обязательства Беларуси? какова природа этих обязательств? какова системная принадлежность международных обязательств Республики Беларусь? Их решение предопределяет выбор способа закрепления международных обязательств в национальном законодательстве и их надлежащее выполнение [2, с. 1].

В настоящее время существует более 100 многосторонних соглашений в области прав человека [4, с. 20]. Учитывая огромный массив заключенных БССР и Республикой Беларусь международных договоров в XX–XXI вв., затрагивающих правовой статус женщин, тезис о необходимости детального анализа и определения круга международных обязательств Республики Беларусь приобретает актуальность и в отношении такой группы прав женщин,

как политические. На наш взгляд, многосторонние договоры, содержащие положения о политических правах женщин, можно подразделить на несколько групп:

1. Универсальные договоры о правах человека общего характера, в которых, помимо политических прав, регламентируются иные виды прав человека. К ним относится Международный пакт о гражданских и политических правах 16 декабря 1966 г. и Факультативный протокол к Международному пакту о гражданских и политических правах 18 декабря 1966 г.

2. Региональные договоры о правах человека общего характера. К ним уместно было бы отнести Европейскую конвенцию о защите прав человека и основных свобод 1950 г., однако Беларусь, не являясь членом Совета Европы, не может присоединиться к данной Конвенции. Среди аналогичных документов – Американская конвенция по правам человека 1969 г., Африканская хартия прав человека и народов 1976 г.

3. Субрегиональные договоры о правах человека общего характера (Конвенция СНГ о правах и основных свободах человека 1995 г.).

4. Специальные многосторонние международные договоры, полностью посвященные регулированию правового статуса женщин – это Конвенция о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин 1979 г. и Конвенция о политических правах женщин 1952 г.

5. С некоей долей условности к универсальным международным договорам, имеющим отношение к регламентации политических прав, видится возможным отнести конвенции МОТ в сфере труда и занятости – Конвенцию о праве на организацию и объединение трудящихся в сельском хозяйстве 1921 г., Конвенцию о свободе ассоциации и защите права на организацию 1948 г., Конвенцию о дискриминации в области труда и занятий 1958 г., Конвенцию о защите права на организацию и процедурах определения условий занятости на государственной службе 1978 г.

Помимо конвенций, Республикой Беларусь подписаны декларации, которые не имеют обязывающего характера по отношению к голосовавшим за них государствам – это заявление государств о намерениях. Наиболее важные документы, регулирующие политико-правовой статус женщин, включают Всеобщую Декларацию прав человека и гражданина 1948 г., Декларацию о ликвидации дискриминации в отношении женщин 1967 г., Декларацию о критериях свободных и справедливых выборов 1994 г.

Таким образом, Республика Беларусь ратифицировала основные международные договоры, закрепляющие общемировой стандарт регулирования политических прав женщин. В национальном законодательстве Республики Беларусь политические права и свободы нашли свое отражение и развитие в Конституции, кодифицированном законе (Избирательный кодекс) и обычных законах – Законах «О местном управлении и самоуправлении в Республике Беларусь», «О политических партиях», «Об общественных объединениях», «О профессиональных союзах», «О государственной поддержке молодежных и детских общественных объединений в Республике Беларусь», «О государственной службе в Республике Беларусь», «О массовых мероприятиях в Республике Беларусь», «О республиканских и местных собраниях», «Об обращениях граждан и юридических лиц» и др. Юридический анализ этих актов дает основание утверждать об отсутствии дискриминационных положений по отношению к женщине и соответствии нормам заключенных международных договоров. Это также было зафиксировано в Восьмом периодическом докладе Республики Беларусь [1] как участника Конвенции о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин 1979 г. Отметим, что каких-либо особенностей, исключений или преференций для женщин законами не устанавливается. По своему спектру в законодательстве Республики Беларусь получили закрепление практически все признанные международным сообществом политические права и свободы человека, и они в достаточной степени защищены нормами отраслевого законодательства.

Но вместе с тем, следует отметить, что несмотря на достаточно четкую правовую регламентацию и защиту политических прав женщин на практике их реализация затруднена.

Разрыв между юридическим и фактическим равноправием является одним из главных препятствий для активного участия женщин в общественных, политических и других властных структурах.

Использованные источники:

1. *Восьмой периодический доклад Республики Беларусь об осуществлении положений Конвенции о ликвидации всех форм дискриминации* // Министерство труда и социальной защиты Республики Беларусь. – 48 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://mintrud.gov.by/system/extensions/spaw/uploads/files/8-periodicheskiy_doklad.docx. – Дата доступа: 17.09.2017.
2. Зыбайло, А.И. *Вступление в силу и исполнение международных договоров Республики Беларусь* / А.И. Зыбайло // *Право и демократия: сб. науч. тр. Вып. 22 / редкол.: В.Н. Бибило (гл. ред.) [и др.]*. – Минск: БГУ, 2011 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/12560>. – Дата доступа: 18.09.2017.
3. *Конституция Республики Беларусь 1994 г. (с изм. и доп., принятыми на респ. референдумах 24 ноября 1996 г. и 17 октября 2004 г.)*. – Минск: Амалфея, 2005. – 48 с.
4. *Права человека: учеб. пособие* / С.А. Балащенко [и др.]; науч. ред.: С.А. Балащенко, Е.А. Дейкало. – Минск: Юнипак, 2015. – 200 с.

Солдатенко Александр Викторович,
студент 3 курса юридического факультета
Гродненского государственного университета имени Янки Купалы

ПРОБЛЕМЫ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЙ ЗАЩИТЫ ГРАЖДАНСКОГО НАСЕЛЕНИЯ В ПЕРИОД ВООРУЖЁННОГО КОНФЛИКТА (НА ПРИМЕРЕ СИРИИ)

История свидетельствует, что тяжкие последствия войны наиболее пагубно влияют на гражданское население. От конфликта к конфликту неуклонно возрастают масштабы людских потерь и размер вреда, причиняемого войнами. На фоне увеличения общего числа вооруженных конфликтов наблюдается опасная тенденция к росту потерь среди гражданского населения.

Лишь в начале XX века с принятием норм международного гуманитарного права происходит деление всех лиц во время вооруженного конфликта на комбатантов и некомбатантов, а также закрепляется право неприкосновенности мирного населения в войне [1, с.149].

Нормы, предусматривающие защиту гражданского населения, были закреплены в положениях IV Гаагской конвенции о законах и обычаях сухопутной границы 1907 г. (далее – IV Гаагская конвенция). Вместе с тем, дальнейшее развитие международных отношений со всей очевидностью продемонстрировало недостаточность международно-правового регулирования в сфере защиты гражданского населения в период вооруженного конфликта. Все это привело к разработке после окончания Второй мировой войны положений т.н. «Женевского права». Основой международно-правовой защиты гражданского населения стала принятая 12 августа 1949 г. IV Женевская конвенция о защите гражданского населения в период войны (далее – ЖК IV). Однако, как показало время, и она не всегда была в состоянии обеспечить надлежащую защиту гражданского населения, особенно в условиях стремительного развития оружия массового поражения. Достичь определенных результатов удалось лишь на Дипломатической конференции 1974-1977 г., итоги которой закреплены

принятыми в 1977 г. Дополнительными протоколами к Женевским конвенциям 1949 г. Особое значение приобрело закрепленное определение гражданского населения и гражданских объектов.

В настоящее время закрепленная правовыми нормами обязанность воюющих сторон проводить различие между теми, кто принимает непосредственное участие в боевых действиях, и теми, кто такого участия не принимает, составляет одну из целей международного гуманитарного права.

Современные вооруженные конфликты, неизменно возникающие в разных точках земного шара, демонстрируют тенденцию к возрастанию риска нарушения права некомбатантов. В частности, в Сирии, в которой в настоящее время продолжает происходить вооруженный конфликт, все чаще встречаются случаи вооруженных атак, которые направлены, в том числе, против гражданского населения. При этом, такие нарушения совершаются фактически всеми сторонами, вовлеченными в вооруженный конфликт. Так, по сообщению Комиссии ООН по правам человека, большинство из 108 человек, убитых в сирийском городе Хула, были мирными жителями, почти половина из них были детьми, а целые семьи были застрелены в своих домах. По словам представителей ООН, большинство жертв погибли в двух приступах суммарных казней в соседней деревне Талдау, совершенных проправительственными отрядами «Шабиха», Вооружёнными Силами, преданными президенту Башару Асаду [2]. Кроме того, в средствах массовой информации, а также докладах международных экспертов и представителей международных организаций неоднократно озвучивается информация о количестве жертв и атаках на мирное население, причем как со стороны правительственных и неправительственных сил, так и со стороны других стран, вовлеченных в регулирование указанного конфликта [3; 4; 5].

Названные примеры, конечно, не могут в полной мере свидетельствовать о несовершенстве норм международного гуманитарного права, касающихся защиты жертв вооруженных конфликтов. Однако это может служить причиной, согласно которой мировому сообществу следует активнее продвигаться в деле защиты гражданского населения в период международных вооруженных конфликтов. Очевидно, что любое нарушение в данной сфере не способствует стабилизации международных отношений, поэтому сегодня как никогда важно найти разумное понимание того, как и каким образом можно бороться с нарушениями в области международного гуманитарного права.

Использованные источники:

1. *Калугин В. Ю. Международное гуманитарное право: учебное пособие / В. Ю. Калугин, Л. В. Павлова, И. В. Фисенко. – Минск: Тесей, 1999. – 306 с.*
2. *Most Houla victims killed in summary executions: U.N. – Режим доступа: <http://www.reuters.com/article/us-syria-un/most-houla-victims-killed-in-summary-executions-u-n-idUSBRE84S10020120529> - Дата доступа: 17.09.2017.*
3. *BBC Асада нанесли удары по сирийской провинции Хомс. – Режим доступа: <http://aa.com.tr/ru/заголовки-дня/ввс-асада-нанесли-удары-по-сирийской-провинции-хомс/804063> - Дата доступа: 17.09.2017.*
4. *ВКС РФ сбросили вакуумные бомбы на Идлиб. – Режим доступа: <http://aa.com.tr/ru/заголовки-дня/вкс-рф-сбросили-вакуумные-бомбы-на-идлиб-7-погибших/803292> - Дата доступа: 17.09.2017.*
5. *Russian strikes kill 34 civilians near Deir Ezzor city: AFP – Режим доступа: <https://www.yahoo.com/news/russian-strikes-kill-34-civilians-near-deir-ezzor-162317429.html> - Дата доступа: 17.09.2017.*

Стецков Дмитро Дмитрович,
аспірант Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
ім. академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України

СПРАВА GÖTAVERKEN – ВИТОКИ ТЕОРІЇ ДЕЛОКАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ

Міжнародний комерційний арбітраж є унікальним явищем правової дійсності. За останні сто років свого становлення цей механізм вирішення приватноправових спорів отримав міжнародне визнання не лише на рівні конвенцій, двосторонніх угод та модельних законів, але й був закріплений у національному законодавстві більшості країн світу. Поруч з цим арбітраж, за рахунок своєї нейтральності, процесуальної гнучкості та конфіденційності, набув виключного значення для міжнародного бізнесу. Ян Паульссон, проводячи паралелі з внутрішнім арбітражем (в Україні – третейськими судами), резюмує: «арбітраж – це альтернатива до судів, але міжнародний арбітраж – це монополія, що робить його зовсім іншою істотою» [1, с. 1].

Як слід поводитись з такою істотою? Обмежувати процесуальну свободу рамками правової системи держави-місця арбітражу та нормами її права – *lex loci arbitri*, або, за висловом Вільяма Парка, зробити міжнародний арбітраж «плаваючим» [2, с. 22], відірваним від країни походження арбітражного рішення? Прихильники другого з підходів виступають у підтримку теорії делокалізованого або денаціоналізованого арбітражу, згідно з якою заперечується тісний зв'язок міжнародного комерційного арбітражу з конкретним форумом та, як наслідок, – з правом такого форуму, суттєво обмежуючи (або взагалі виключаючи) право національних судів втручатись в хід арбітражного розгляду та скасовувати арбітражне рішення [3, с. 455]. Ранні згадки теорії делокалізації датуються ще 1965 роком [4]. Проте активна дискусія серед науковців та практиків арбітражу, поширення теорії на рівні прецедентного права (одночасно арбітражного та судового) із формуванням та закріпленням нових законодавчих підходів, починається у 80-х роках минулого століття та продовжується досі.

Одними з каталізаторів цих процесів стали судові рішення Верховного суду Швеції (*Högsta domstolen*) від 13 серпня 1979 року [5] та Апеляційного суду Парижа (*Cour d'appel de Paris*) від 21 лютого 1980 року [6] у справі *General National Maritime Transport Company v Société Götaverken Arendal A.B.* (так звана «справа *Götaverken*»). На виконання трьох укладених між сторонами ще в 1973 році контрактів шведська компанія (*A.B. Götaverken*) виготовила для лівійської компанії (*GNMTC*) три нафтових танкери, що супроводжувалось справною сплатою останньою більшої частини визначених договорами сум. Попри це *GNMTC* надалі відмовилась приймати танкери, посилаючись на порушення *A.B. Götaverken* зазначених у договорах специфікацій: шведською компанією були використані матеріали з Ізраїлю, яка не могла виступати країною-постачальником. Арбітражне застереження передбачало розгляд будь-яких спорів у Міжнародному арбітражному суді Міжнародної торгової палати (МАС МТП) в Парижі, згідно з її арбітражним регламентом. Ухвалене складом арбітражу рішення на користь *A.B. Götaverken*, *GNMTC* виконувати відмовилась. У зверненні до Апеляційного суду Парижа лівійська компанія просила скасувати арбітражне рішення у зв'язку з недостатністю та суперечливістю його аргументації, порушенням публічного порядку Лівії через покладення на компанію зобов'язань, які не узгоджувались з нормами лівійського законодавства. При цьому справа одночасно розглядалась у Верховному суді Швеції, юрисдикцію якого привести рішення до виконання декларувала вже інша сторона – *A.B. Götaverken*, заперечуючи проти права французьких судів скасовувати арбітражне рішення.

Центральними в цій справі є позиції стосовно наявності чи відсутності в Апеляційного суду Парижа юрисдикції розглядати та скасовувати арбітражне рішення, винесене арбітрами МАС МТП у Франції. *GNMTC* стверджували, що така юрисдикція

впливає з норм Конвенції ООН про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень 1958 року (Нью-Йоркської конвенції) [7]. Згідно з останньою для вирішення цього питання застосовним є право місця арбітражу – французьке, а суди місця арбітражу наділяються правом скасовувати винесені на їх території (або відповідно до їх *lex arbitri*) арбітражні рішення (пункт е частини першої статті 5 Конвенції). *A.B. Göta-verken*, натомість, посилались на те, що французький суд не має юрисдикції: арбітражне рішення не було визнано виконуваним у Франції і взагалі відсутній його зв'язок із французьким арбітражним законодавством як правом місця арбітражу.

Обидва Апеляційний суд Парижа та Верховний суд Швеції підтримали позицію шведської компанії *A.B. Göta-verken*, але виходячи з різних аргументацій. Французький суд відхилив апеляцію лівійської *GNMTC* та, серед іншого, прийшов до висновку, що арбітраж має міжнародний характер, оскільки стосується інтересів міжнародного бізнесу, а арбітражне рішення ухвалене за іншою процедурою, ніж передбачає французьке законодавство. Як наслідок – рішення жодним чином не пов'язане з правопорядком Франції, а тому не може вважатись французьким як таким та не підлягає процедурі скасування, що не передбачена для зовнішніх (зарубіжних) арбітражних рішень. Верховний суд Швеції, приводячи арбітражне рішення до виконання, навпаки визнав його французьким, пов'язавши з державою юридичним місцем арбітражу. Дослідниками підкреслювалась іронічність такого рішення шведського суду – для того, щоб виконати арбітражне рішення в Швеції як іноземне (відповідно до частини першої статті 1 Нью-Йоркської конвенції), Верховний суд Швеції повинен був визнати його французьким, у той час як Апеляційний суд Парижа заперечував наявність такого зв'язку [8, с. 249].

Таким чином арбітражне рішення в справі *Göta-verken*, згідно з висловленими судовими позиціями, виявилось позбавленим однозначної приналежності до того чи іншого правопорядку, стало «плаваючим», а-національним, бездержавним, а отже – делокалізованим. Справа *Göta-verken* та ряд подібних їй кристалізували низку важливих проблем міжнародного комерційного арбітражу, пов'язаних з теорією делокалізації. Якими є межі автономії волі сторін при виборі процесуального права, що регулюватиме хід арбітражного розгляду? Чи можуть сторони вільно обирати застосовні процесуальні норми на будь-якій стадії арбітражного процесу, не обмежуючись правом країни місця арбітражу? Якщо не можуть, то в яких випадках це недопустимо, а в яких дозволено? Якою є компетенція арбітражного суду при вирішенні цих питань? Великого практичного значення набуває проблема правильного тлумачення вибору місця арбітражу з огляду на вибір права місця арбітражу. Якщо сторони обирають місцем арбітражу Париж або Женеву, чи свідчить це про вибір, відповідно, французького чи швейцарського *lex arbitri* у відносинах з національними судами та автоматичне визнання юрисдикції останніх? Чи встановлюється внаслідок цього стійкий правовий зв'язок між арбітражем, арбітражним рішенням та державою-місцем його ухвалення? Судова практика свідчить про різні підходи до вирішення цих питань (зокрема й у аналізованій нами справі). Виникає й ціла низка питань, що впливають з вибору (або встановлення) права місця арбітражу та пов'язані з взаємодією сторін та арбітражного суду з державними судами. Адже саме *lex arbitri* врегульовує не лише направлення сторін в арбітраж (за наявності чинного арбітражного застереження), питання судового сприяння у призначенні складу арбітражу, застосування забезпечувальних заходів тощо, але й можливість та підстави подальшого скасування арбітражного рішення національними судами. Не останнє місце посідає й проблема застосування положень Нью-Йоркської конвенції по відношенню до делокалізованих арбітражних рішень. Чи підлягають вони визнанню та приведенню до виконання як іноземні або як такі, що не вважаються країною місця виконання внутрішніми? Проблема а-національних арбітражних рішень полягає й у неможливості забезпечення єдиного та цілісного правового режиму стосовно їх дійсності: вони можуть бути скасовані в країні місця арбітражу, але виконані в іншій державі.

Значення цієї та низки подібних справ пов'язується не лише з доктринальною дискусією, але й з відображенням окремих елементів теорії делокалізації в Типовому законі ЮНСІТРАЛ про міжнародний торговельний арбітраж 1985 року [9], національному законодавстві (наприклад, Бельгії [10] та Швейцарії [11]), судовій та арбітражній практиці. Попри це є приклади й зворотного підходу (посилення впливу місця арбітражу), а викладені в рішеннях позиції піддавались та піддаються обґрунтованій критиці.

У світлі сказаного постає й загальна необхідність забезпечення балансу між роллю місця арбітражу (та *lex arbitri*) й впливом делокалізаційних та глобалізаційних факторів на вибір місця арбітражу як максимально нейтрального та сприятливого форуму для ведення арбітражного процесу, позбавленого неочікуваних для сторін, їх юристів та арбітрів сюрпризів національного законодавства та публічного порядку конкретної держави. Сторони прагнуть реалізації принципу автономії волі (інакше не ініціювали б арбітражного розгляду), але хочуть покладатись й на гарантії, що надаються публічним правом: на судовий нагляд та сприяння, можливість скасування неправосудного рішення арбітражного суду, наявність «безпечної гавані» у вигляді правового поля держави місця арбітражу.

Вирішення окреслених та низки інших питань становить наш науковий інтерес та стане предметом подальших наукових досліджень. Розроблення цілісної правової концепції місця арбітражу як фінального результату дозволить побудувати логіко-юридичні зв'язки між різними аспектами впливу місця арбітражу та *lex arbitri* на процес вирішення міжнародних комерційних спорів в рамках арбітражної процедури.

Використані джерела:

1. Paulsson Jan *International Arbitration is not Arbitration* / Jan Paulsson // *Stockholm International Arbitration Review*. – 2008. – № 2. – P. 1-20
2. Park William W. *The Lex Loci Arbitri and International Commercial Arbitration* / William W. Park // *The International and Comparative Law Quarterly*. – Vol. 32. – No. 1. – P. 21-52
3. Lew Julian *Achieving the Dream: Autonomous Arbitration?* / Julian Lew // *Arbitration Insights: Twenty Years of the Annual Lecture of the School of International Arbitration*. – Kluwer Law International, 2007. – 485 p.
4. Fouchard Philippe *L'Arbitrage Commercial International* / Philippe Fouchard. – Paris, Litec, 1965. – 611 p.
5. Sweden / 13 August 1979 / Sweden, Supreme Court / *General National Maritime Transport Company v. Götaverken Arendal Aktiebolag* / Ö 1243-78 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://newyorkconvention1958.org/index.php?lvl=notice_display&id=1550&opac_view=2
6. France / 21 February 1980 / Cour d'appel de Paris / *General National Maritime Transport Company v Société Götaverken Arendal A.B.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://newyorkconvention1958.org/index.php?lvl=notice_display&id=111&opac_view=2
7. *Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards (New York, 1958)* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/NY-conv/New-York-Convention-E.pdf>
8. Tweeddale Andrew, Keren Tweeddale *Arbitration of Commercial Disputes: International and English Law and Practice* / Andrew Tweeddale, Keren Tweeddale. – Oxford University Press, 2005. – 1190 p.
9. *UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration 1985 with amendments as adopted in 2006* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/ml-arb/07-86998_Ebook.pdf
10. *Belgian Judicial Code. Chapter 6, Art. 1718* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cepani.be/en/arbitration/belgian-judicial-code-provisions>

11. *Federal Statute on Private International Law. Chapter 12, Art. 192 [Електронний ресурс].* – Режим доступу : https://www.swissarbitration.org/files/34/Swiss%20International%20Arbitration%20Law/IPRG_english.pdf

Талалай Андрій Славомирович,
*студент магістратури юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права*

КОПЕНГАГЕНСЬКІ КРИТЕРІЇ ЧЛЕНСТВА У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: ОЦІНКА ВІДПОВІДНОСТІ УКРАЇНИ

Ключові слова: Копенгагенські критерії, політичний критерій, економічний критерій, європейська інтеграція.

Метою цієї роботи є аналіз відповідності політичних та економічних показників України Копенгагенським критеріям і, як результат, перспектив вступу України до Європейського Союзу.

Перспективи вступу України до ЄС наразі важко оцінити, все залежить від багатьох умов. Але серед них треба виокремити дві основних. Перша – готовність України до інтеграції із Євросоюзом, яка визначається відповідністю країни Копенгагенським критеріям членства у Європейській спільноті. Друга – реальна спроможність ЄС до подальших розширень, а також згода як керівних інституцій ЄС в цілому, так і усіх країн членів на прийняття України до Об'єднаної Європи. Як щодо першої, так і другої умов існує низка проблем, які потребують свого розв'язання [1, ст. 179].

У червні 1993 року Європейська Рада на своєму засіданні в Копенгагені визнала право кожної європейської країни яка визнає положення статті 6 пункт 1 Угоди про утворення Європейського Союзу вступати до Європейського Союзу після виконання ними вимог за трьома критеріями: політичним, економічним та критерієм членства. Важливим є розуміння об'єктивно обумовленої етапності у реалізації інтеграційних пріоритетів України в Західній Європі з відповідною орієнтацією внутрішньої і зовнішньоекономічної політики. Основним етапом на шляху набуття Україною повноправного членства в ЄС має стати створення економічних і правових передумов [2, ст. 9]. Зокрема, політичний критерій членства у Європейському Союзі можна охарактеризувати через такі його складові: розширення діяльності демократичних інституцій, неурядових організацій, незалежних засобів масової інформації; захист особистих прав і свобод людини; створення надійних інститутів у сфері юстиції та органів внутрішніх справ, гарантії незалежності судової влади, поліпшення функціонування судів [3].

Сьогодні політична система України вже функціонує як стабільна демократія, але про цілковиту відповідність політичному критерію членства у Європейському Союзі говорити ще зарано. Зокрема в Україні тільки нещодавно завершилась реформа поліції, в процесі реалізації знаходиться судова реформа, тому поки зарано говорити про створення надійних інститутів у сфері юстиції та органів внутрішніх справ, гарантії незалежності судової влади та поліпшення функціонування судів. Все це вимагає часу, величезних фінансових ресурсів та консолідованої політичної волі. За браком усього перерахованого, стверджувати про цілковиту відповідність політичному критерію не доцільно, але вказані реформи свідчать про цілеспрямований курс України на європейську інтеграцію.

Щодо стосується валютно-фінансових аспектів інтеграції України до Європейського Союзу, то критерії валютної конвергенції країн ЄС передбачають за своєю суттю дві

складові економічного критерію: існування ринкової економіки та спроможність країни впоратися з конкурентним тиском та дією ринкових сил у межах Європейського Союзу. Зазначені критерії передбачають низку субкритеріїв, зокрема в поняття існування ринкової економіки входить: рівновага між попитом та пропозицією, лібералізація цін і торгівлі; наявність відповідної правової бази; досягнення макроекономічної стабільності; наявність широкого консенсусу щодо основ економічної політики; достатнє розвинення фінансового сектора для спрямування накопичених коштів на інвестування виробництва.

Критерій спроможності впоратися з конкурентним тиском та дією ринкових сил у межах Європейського Союзу оцінюється за допомогою аналізу таких чинників: ступінь впливу політики уряду й законодавства на конкурентоспроможність через торговельну політику, політику конкуренції, державну допомогу, підтримку малих та середніх підприємств тощо; рівень і темпи торговельної інтеграції країни з Європейським Союзом [3].

На сьогодні Україна не досягла того ступеню економічного розвитку, який би зробив її економіку конкурентоздатною на рівні із країнами – членами Спільного європейського ринку. Складність набуття відповідного рівня економічної спроможності залежить значної мірою від військових дій на території країни. Наразі остаточно завершено ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що дозволяє певним чином забезпечити макроекономічну стабілізацію та відновлення економічного зростання. І хоча сьогодні ми не можемо говорити про відповідність України економічним критеріям членства у Європейському Союзі, самий факт ефективного діалогу України та Європейського Союзу, темп позитивних змін в економічній сфері є свідченням того, що Україна та Європейський Союз мають серйозний намір не тільки перевести співпрацю на якісно новий рівень, але й суттєво наблизити економічну систему України до економічної системи Євросоюзу на основі європейських принципів.

Отже, на теперішній час Україною підготовлено підґрунтя для вступу до Європейського Союзу - укладено Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, офіційно визнано європейський вибір та європейські устремління України як європейської країни, що поділяє з Європейським співтовариством спільну історію і спільні цінності, можна з упевненістю стверджувати – відбувається поступове зближення між Україною та Європейським Союзом. Проте вступу України до Європейського Союзу на засадах членства неможливо досягти без цілковитого виконання тих вимог, які Європейська спільнота висуває до всіх країн, які бажають поповнити ряди ЄС. Тому в умовах сьогодення необхідно збільшити темпи і покращити якість послідовних реформ, які в результаті призведуть до відповідності України Копенгагенським критеріям.

Використані джерела:

1. *Європейська інтеграція на початку нового тисячоліття: довідник / Круглашов А.М., Астапенко Т.С., Руссу В.В.; за ред. А.М. Круглашов, Т.С. Астапенко, В.В. Руссу. - Чернівці: Інститут Європейської інтеграції та регіональних досліджень Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, 2010. – 212 с.*
2. *Алейнікова О.В. Міжнародна економічна інтеграція як процес наднаціонального регулювання сфери економічних відносин / О.В. Алейнікова // Вісник соціально-економічних досліджень: збірник наукових праць. - Випуск №2. - Одеса: Одеський національний економічний університет, 2014. - С. 8-13.*
3. *Менеджмент європейської економічної інтеграції : підручник // С.М. Писаренко, Н.В. Горін, Л.А. Українець та ін. ; за ред. С. М. Писаренко. - Київ: "Знання", 2012. - 373 с.*

РОЛЬ СОВЕТА ЕВРОПЫ В РАЗВИТИИ СПОРТА

Спорт является важной областью деятельности Совета Европы. Согласно статье 1 (b) Устава Совета Европы культурная политика обозначена как одно из приоритетных направлений деятельности, наравне с защитой прав человека. Развитие спорта всегда рассматривалось Советом Европы как средство для улучшения качества жизни, содействия интеграции в обществе и укрепления социальных связей. В Уставе Совета Европы подчеркивается, что поставленная цель должна достигаться совместными действиями стран-членов Совета Европы.

19 декабря 1954 г. в Париже была принята Европейская культурная конвенция, которая является основой для работы Совета Европы в области образования, культуры, спорта, молодежи, средств массовой информации.

В 1966 г. Совет Европы принял долгосрочную спортивную программу «Спорт для всех», базирующуюся на ценностях демократизации и плюрализации [2, с. 168]. Базисные принципы программы были сформулированы позднее, в 1976 г., в выработанной тогда Европейской хартии «Спорт для всех»:

- право на участие в спортивной жизни;
- гуманистическое и социокультурное развитие;
- сотрудничество официальных лиц и общественников-добровольцев;
- самозащита спорта от эксплуатации;
- доступность спортивных сооружений для рекреационных целей;
- необходимость подготовки квалифицированных кадров на всех уровнях [2, с. 169].

В 1977 г. для сотрудничества в области спорта по линии Совета Европы был создан Комитет по развитию спорта, который в партнерстве с правительственными и неправительственными организациям выступил конкретным инструментом применения Европейской культурной Конвенции (ст.ст. 3 и 6). При участии всех 48 государств-участников Европейской культурной конвенции Комитет по развитию спорта координирует применение международных договоров в данной сфере, формирует и координирует общеевропейскую программу работы в области развития спорта, занимается подготовкой конференций европейских руководителей и министров по делам спорта [1, с. 4]. Данный Комитет также призван развивать демократические основы спорта, пропагандировать нравственные ценности и социальную интеграцию в спорте.

С 1983 г. в рамках Совета Европы действует Европейская спортивная конференция (далее - ЕСК), являющаяся форумом для диалога между руководящими деятелями правительственных и общественных спортивных организаций. ЕСК проводится раз в два года по актуальным вопросам спортивного движения в Европе. На этих конференциях задается общее политическое направление сотрудничества в области спорта. Например, XI ЕСК (1993) была посвящена теме «Изменяющаяся Европа - изменяющийся спорт», XII (1995) – «Единство через спорт в новой Европе».

Следуя идее сохранения в спорте его благородных девизов и идеалов, Совет Европы осуществляет свою деятельность по двум направлениям:

- развитие массового спорта как средство повышения качества жизни, содействия интеграции в обществе и укрепления социальных связей, особенно среди молодежи;
- развитие через спорт терпимости и защита "чистоты" спорта от негативных тенденций.

Подобное отношение к спорту показывает, насколько важным Совет Европы считает спорт для нашего общества с точки зрения примера образа жизни и вклада в укрепление

здоровья населения и этических ценностей, а также поддержки особо уязвимых в социальном плане групп населения.

Принятие в 1992 г. Спортивной хартии Европы и Кодекса спортивной этики стало естественным продолжением деятельности Совета Европы в области спорта. В этих двух документах правительства взяли на себя обязательство обеспечить своим гражданам - во взаимодействии с соответствующими спортивными организациями - возможности для занятий спортом на четко определенных условиях. Согласно Хартии и Кодексу спорт должен быть: - общедоступным; - открытым, в частности, для детей и молодежи; - здоровым и безопасным, честным и основанным на идеалах терпимости и высоких этических принципах; - способствующим самореализации личности на всех уровнях; - экологичным; - достойным человека; - свободным от эксплуатации. В основу этой Хартии положена Хартия «Спорт для всех».

Спортивная хартия Европы является нормативной основой политики в области спорта, которую обязались проводить все европейские страны. Она устанавливает политические рамки и социальные стандарты, принципы и основные положения для активного, здорового, безопасного и основанного на нормах нравственности занятия спортом различных групп населения - от спорта для всех до спорта высших достижений, в том числе олимпийского спорта. Хартия дополняется не менее важным блоком положений, вошедших в Кодекс спортивной этики, основным постулатом которого является принцип честной игры как неотъемлемой части спорта [1, с. 7].

Совет Европы выступает против негативных и даже опасных явлений в спорте, в частности против допинга и насилия. Им приняты две Конвенции, имеющие статус международно-правовых документов: Европейская конвенция против применения допинга (1989) и Европейская конвенция о предотвращении насилия и хулиганского поведения зрителей во время спортивных мероприятий, в частности футбольных матчей (1985).

Помимо обеспечения конвенционных механизмов Совет Европы занимается также общими вопросами спорта и спортивного права. За последние пятнадцать лет Совет Европы и его Комитет по развитию спорта много внимания в своей работе уделяли нормативно-правовым и законодательным вопросам развития спорта в европейских странах.

Таким образом, Совет Европы играет активную роль в развитии спорта в европейских странах. Особый упор делается как на конвенционные, так и на организационные механизмы, что позволяет охватить практически все аспекты спортивной деятельности.

Использованные источники:

1. *Алексеев, С. В. Международные организации общей компетенции как субъекты олимпийского права / С. В. Алексеев // Спорт: экономика, право, управление. – 2011. - № 1. – С. 3-10.*
2. *Григоревич, В.В. Всеобщая история физической культуры и спорта: учеб. пособие / В. В. Григоревич. - М.: Советский спорт, 2008. - 228 с.*

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КИТОБІЙНОГО ПРОМИСЛУ

Діяльність людини у сфері китобійного промислу є одним з головних факторів, який прямо впливає на чисельність популяцій китів. Кити здавна були привабливим об'єктом для китобійного промислу, зважаючи на їх високу комерційну вартість та попит на продукцію, яку отримували з китової сировини після вилову.

Китобійний промисел – це вид діяльності, який передбачає отримання прибутку від реалізації продуктів промислу (комерційний промисел), забезпечення базових життєвих потреб у їжі (промисел аборигенів) та отримання результатів наукових досліджень (промисел з науковою метою).

Протягом багатьох століть такий промисел здійснювався за допомогою механічних знарядь для полювання. Однак, у XIX-XX ст. здійснення глобальної модернізації устаткування для китобійного промислу призвело до швидкого зростання кількості виловлених китів. Враховуючи те, що на той час на міжнародному рівні не було встановлено обмежень для здійснення такого промислу, кількість китових популяцій почала дуже швидко зменшуватися. За досить короткий період, протягом одного століття, багато видів китів опинилися під загрозою зникнення. Така ситуація стала об'єктом уваги міжнародно-правової спільноти. Лише протягом 1910-1979 рр. у Світовому океані було виловлено 2.4 млн. китів [9, с.355]. У зв'язку з цим, XX століття стало епохою становлення та розвитку міжнародного правового регулювання китобійного промислу. Починаючи з середини минулого століття, на міжнародному рівні було встановлено правила регулювання промислу: прийнято низку відповідних міжнародних конвенцій, укладено міжнародні угоди. У сезон 1985/1986 рр. було встановлено мораторій на комерційний китобійний промисел.[10,с.1] Таким чином, було створено умови для забезпечення охорони, збереження та відтворення китових популяцій. Це стало дієвим кроком для скорочення обсягів промислу та збереження китів з метою їх поступового відтворення для майбутнього.

На сьогоднішній день, не зважаючи на мораторій на комерційний промисел та квоти, встановлені для промислу з науковою метою та промислу для аборигенів, відтворення китових популяцій йде вкрай повільно. Наприклад, кількість синіх китів на території Південної півкулі до початку інтенсивного промислу становила близько 200 000 китів. Внаслідок промислу їх кількість зменшилася до кількох відсотків. Наразі, на території Тихого океану дослідники спостерігають приріст у кількості не більше 3 % [11].

Регулювання китобійного промислу відбувається за допомогою цілої низки міжнародно-правових актів. Це акти прямої дії, як міжнародна конвенція з регулювання китобійного промислу, прийнята у 1946 році у Вашингтоні, що безпосередньо врегульовує збереження китових популяцій та впорядковує ведення такого промислу [1]. Також, це акти, де питання регулювання китобійного промислу, охорони, збереження та відтворення популяцій китів розглянуто частково. Це такі конвенції, як конвенція про збереження морських живих ресурсів Антарктики (1980р.) [2]; зі збереження мігруючих видів диких тварин (1979р.) [3]; про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (1973р.) [4] та інші. На підставі конвенцій можуть бути підписані міжнародні угоди, як, наприклад, Угода про збереження китів та китоподібних у Середземному та Чорному морях, а також у прилеглий зоні Атлантики (ACCOBAMS) [7]; Угода про збереження малих китоподібних Балтійського моря, північно-східної Атлантики, Ірландського та Північного морів (ASCOBANS) [8] та інші.

Конвенції, що мають загальний характер регулювання, як, наприклад, конвенція із захисту біологічного різноманіття (1992р.) [5]; Конвенція ООН з морського права (1982р.) [6]

врегулюють загальні засади для забезпечення захисту та охорони китів та регулювання китобійного промислу.

Водночас, на даний момент, є чимало питань, додаткове врегулювання яких сприятиме створенню та підтримці особливих умов для збереження, охорони та використання китоподібних як на міжнародному, так і на національному рівнях. Це питання, що безпосередньо пов'язані з отриманням дозволів на ведення досліджень з науковою метою; встановлення квот на здійснення дозволених видів промислу. З цією метою здійснюється моніторинг та облік китових популяцій, який є необхідним для правильного встановлення квот на кожній окремій території. Наприклад, Японія щороку проводить програмні дослідження китів з використанням летальних засобів. За період з 1986 по 2015 рр. для здійснення цілей наукового промислу японськими китобійними суднами було виловлено 16 755 китів різних видів [12].

Заборона комерційного промислу досі викликає конфлікти між державами, які підтримують мораторій, та тими, які виступають проти. Крім того, відсутній ефективний механізм контролю за здійсненням промислу. Досить розмитим є визначення відповідальності за надання завідомо недостовірної інформації державою, яка здійснює промисел стосовно кількості забитих китів, за навмисне приховування справжньої мети забою китів.

На даний момент, навіть за умови встановлення мораторію, багато видів китів знаходяться на межі зникнення, отже, проблема міжнародно-правового регулювання промислу не втрачає своєї актуальності. Створення безпечних умов для охорони, збереження та відтворення китів у водах Світового океану є одним з важливих завдань міжнародної спільноти. Дослідження, аналіз та вдосконалення існуючого міжнародного законодавства у цій сфері є пріоритетним, оскільки лише завдяки цьому може бути визначено необхідність подальшого продовження мораторію, зменшення квот, створення нелетальних засобів дослідження та інше. Наукова та законодавча діяльність у сфері регулювання китобійного промислу безпосередньо впливає на створення сприятливих умов для відтворення китових популяцій до безпечного збалансованого рівня.

Використані джерела:

1. *Международная конвенция по регулированию китобойного промысла.* – 1959. – http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/998_102
2. *Конвенція про збереження морських живих ресурсів Антарктики.* – 1994. – http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_045
3. *Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин.* – 1999. – http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_136
4. *Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення.* – 1999. – http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_129
5. *Конвенція про охорону біологічного різноманіття.* – 2010. – http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_030
6. *Конвенція ООН по морському праву.* – 1999. – http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_057
7. *Agreement on the conservation of cetaceans of the Black sea, Mediterranean sea and contiguous Atlantic area.* – http://www.accobams.org/new_accobams/wp-content/uploads/2017/01/ACCOBAMS_Text_Agreement_English.pdf
8. *Agreement on the conservation of small cetaceans of the Baltic, North East Atlantic, Irish and North seas.* – <http://www.ascobans.org/en/documents/agreement-text>
9. *Под редакцией академика В.Е. Соколова. Млекопитающие // Жизнь животных: В 7 т. – М.: Просвещение, 1989. – Т.7. – С. 355.*
10. *International Whaling Commission. Commercial Whaling.* – 2017. – <https://iwc.int/commercial>

11. International Whaling Commission. Status of whales. – 2017. – <https://iwc.int/status#species>
12. International Whaling Commission. Catches Taken: Special Permit. – 2017. – https://iwc.int/table_permit

ЗМІСТ

ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО. АГРАРНЕ ПРАВО. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО. ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО. ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО.

Андрейцев В. В. Державна реєстрація як засіб державного регулювання і забезпечення господарської діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки.....	4
Бляхарський Я. С. Девелоперська діяльність в Україні: проблеми законодавчого закріплення.....	6
Виговська Т. В. До проблеми добудови 3-го та 4-го енергоблоків ХАЕС.....	8
Говорун М. Д. Роль та значення принципів земельного права	10
Грушкевич Т. В. Поняття та ознаки інформаційного простору в екологічній сфері	11
Деревянко Б. В. Окремі питання підсудності господарський спорів	13
Духневич А. В. Організаційно-правове забезпечення продовольчої безпеки відповідно до угоди про сільське господарство СОТ	16
Євстігнєєв А. С. Окремі питання правового забезпечення екологічної безпеки спеціального природокористування в контексті Закону України «Про оцінку впливу на довкілля»	18
Коваленко О. О. Гнучкі форми зайнятості в Україні: сучасний парадокс теорії та практики правового регулювання	19
Коваленко Т. О. Принципи земельного права як засіб мінімізації юридичних дефектів	21
Ковтун О. М. Правова природа та види зонування земель	23
Козачук О. А. Мораторій на експорт лісу: аналіз контрольно-наглядової функції лісової охорони	25
Костяшкін І. О. Конституційні засади права власності на землю українського народу	26
Ладиченко В. В. Інформаційно-правове забезпечення екологічної складової національної безпеки України	29
Misinkevych A. Financial and legal regulation of mine reclamation on the degraded, damaged and contaminated lands in Ukraine and in the USA	30
Мушенко В. В. Сучасна парадигма податкового навантаження у сільському господарстві	32
Небельська В. М. Актуальні проблеми забезпечення викупу земельних ділянок для суспільних потреб	34
Ніколенко Л. М. Застосування оціночних понять у господарському процесуальному законодавстві	36
Петлюк Ю. С. Еволюція законодавства про охорону та використання земель оздоровчого призначення	38
Позняк Е. В. Естетика та екологічне право: як захищена краса природи в Україні	40
Рекеть Н. Н. Истоки земельно-правових традицій славян	42
Родік О. О. Правова охорона земель житлової та громадської забудови як основного національного багатства українського народу	45

Савчук Н. С. Соціально-правовий аспект зняття заборони на відчуження земель сільськогосподарського призначення.....	47
Санніков Д. В. До питання місця аграрного права в правовій системі України	49
Статівка А. М. Деякі питання удосконалення аграрного законодавства у сфері державної підтримки органічного виробництва	52
Суєтнов Є. П. Екосистемний підхід у рамковій конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат.....	54
Тручковська А. В. Правове регулювання містобудівного кадастру: еколого-правовий аспект.....	56
Уркевич В. Ю. Про перспективи розвитку законодавства України про сільськогосподарську кооперацію	58
Хомінець С. В. Правові засади охорони земель від забруднення	60
Шевчук І. В. Тактики й інструменти протидії рейдерству як загрози економічній безпеці	61
Шелухин Н. Л. Обеспечение экономической безопасности субъектов хозяйствования как приоритетное направление правовых исследований	63
Шуляк Ю. В. Медиация как способ разрешения споров	66
Шульга М. В. До питання про правовий режим пасовищних угідь	67

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО. КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО.

Азаров И. Д. Влияние наказания в виде лишения свободы на уровень рецидива.....	70
Белянкова Д. Ю. Особенности правового статуса частного обвинителя	71
Бернацька В. В. Стан дослідження поняття тероризму у вітчизняній та міжнародній кримінально-правовій доктрині	73
Буйко И. В. Институт индивидуальной уголовной ответственности в современном международном уголовном праве: значимость и перспективы развития.....	76
Виговський Д. Л. Про необхідність наукової дискусії з приводу можливості застосування смертної кари в країні.....	78
Грищук В. К. Зловживання кримінальним правом як феномен кримінально-правової дійсності	80
Дорохіна Ю. А. Окремі підходи до визнання предмета злочину, передбаченого ст. 194 КК України	83
Завадська О. П. Щодо питання про співвідношення понять «тероризм» та «терористичний акт».....	85
Захарчук В. М. Особливості кваліфікації самовільного будівництва на самовільно зайнятій земельній ділянці	87
Кашета А. В. О некоторых вопросах квалификации преступлений, связанных с уклонением граждан от воинского учета.....	88
Лех В. О. Ратифікація римського статуту міжнародного кримінального суду – нагальна потреба України.....	90
Липовець Ю. О. Правові цінності в правоохоронній діяльності.....	92
Мельник В. О. Тенденції судової практики щодо кримінально-правової кваліфікації злочину «посягання на територіальну цілісність і недоторканність України»	94
Мечковская Д. В. Отграничение лжепредпринимательства от причинения имущественного ущерба без признаков хищения.....	98

Міняйло Т. А. Деякі аспекти призначення покарання неповнолітнім за кримінальним правом України	99
Муляр А. В. Поняття та зміст професійної естетики прокурора	102
Нікіфорова Т. І. Доктринальні підходи до вирішення питання про застосування кримінально-правового впливу на юридичних осіб	103
Плисюк Н. М. Поняття та сутність життя людини при кваліфікації вбивства за кримінальним законодавством України	107
Пунда А. В. Торгівля людьми – соціальна проблема сучасності	109
Романюк Х. І. Співучасть при вчиненні незаконного аборту	111
Ромейко Е. Ю. Классификация преступлений и ее роль при назначении уголовного наказания	113
Семенишина Б. М. Роль та місце недержавних організацій у запобіганні наркоманії	115
Скиба О. В. Історичні передумови становлення кримінальної відповідальності за порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним захворюванням та масовим отруєнням	117
Соколик В. І. Історичні передумови становлення кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації	120
Телюк О. Н. Институт помилования: проблемы определения отраслевой принадлежности	123
Шамасурян К. П. Мета застосування примусових заходів медичного характеру	125
Шапиро А. С. Конфискация в системе мер уголовно-правового воздействия	127
Шкодяк А. І. Співвідношення складів злочинів, передбачених ст.ст. 132 та 145 Кримінального кодексу України	129
Шошин С. В. Проблемы совершенствования защиты прав потерпевшего при производстве по делам о принудительных мерах медицинского характера в России.	131
Юзькова А. В. Поняття та характеристика об'єкта складу злочину «контрабанда»	133
Юркевич В. Ю. Согласие лица на причинение вреда как обстоятельство, исключающее преступность деяния при трансплантации органов и тканей человека	135

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС. КРИМІНАЛІСТИКА. СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА.

Башмур Ж. В. Институт примирения с потерпевшим по законодательству Республики Беларусь и Украины	137
Белевич Ю. С. Взаимодействие следователя с сотрудниками оперативных и иных служб органов внутренних дел при расследовании убийств, совершенных в условиях неочевидности	139
Волкотруб С. Г. Актуальні питання вдосконалення компетенції органів досудового розслідування	141
Гаврилюк А. А. Сутність та форми диспозитивності в діяльності потерпілого у кримінальному судочинстві	143

Голдзіцький К. А. Актуальні питання щодо направлення особи до медичного закладу для проведення судово-психіатричної експертизи під час кримінального провадження	145
Даутова К. Р. Поняття процесуального керівництва досудовим розслідуванням	147
Карнаух С. К. Удосконалення гарантій прав особи при провадженні окремих невідкладних слідчих (розшукових) дій	149
Карпінська Н. В. Завдання комплексної судової психолого-мистецтвознавчої експертизи	151
Клыш А. Г. Прокурорський надзор за законністю производства выемки	152
Кордіяка Т. В. Особливості актів прокурора в рамках особливого режиму досудового розслідування за КПК України	154
Кручок А. С. Порівняльний аналіз організаційно-правових основ діяльності спецслужб ФРН та України	156
Крушинський С. А. Окремі аспекти подання матеріалів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні	158
Лозинська Ю. І. Щодо поняття достовірності доказів у кримінальному провадженні	161
Лук'янчиков Є. Д. Консультація – процесуальна форма використання спеціальних знань у кримінальному провадженні	163
Пашковская В. Е. Пономарёв М. В. Проблемы соотношения полномочий начальника следственного подразделения, следователя и прокурора при производстве предварительного следствия	165
Печинская Е. В. Совершенствование уголовно-исправительной политики для несовершеннолетних в Республики Беларусь	167
Присяжна (Меланчук) А. В. Становлення та розвиток принципу змагальності сторін у кримінальному процесі України	169
Сидорук Ю. М. Сутність і проблеми реалізації змагальності у кримінальному судочинстві України	172
Скшидлевська Э. В. Медиация в уголовном процессе Республики Беларусь: проблемы и перспективы развития	174
Созанська Л. В. Сутність кримінального провадження у формі приватного обвинувачення у кримінальному судочинстві України	176

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО. ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОЗНАВСТВО.

Андрухович В. В. Основні принципи СОТ у галузі регулювання міжнародної торгової політики	178
Артюх О. В. Процедура разрешения торговых споров в рамках ВТО	180
Бакун А. С. Использование религиозных символов в светском государстве: позиция европейского суда по правам человека	182
Билан А. А. Особенности и эволюция развития международной платежной системы Target	184
Блинковская В. Ю. О процедуре привлечения к ответственности за применение химического оружия	186
Вашук І. С. Правове регулювання міжнародних вантажних перевезень автомобільним транспортом	188

Вичалківська Ю. С. Міжнародні зобов'язання України у сфері здійснення демократичного цивільного контролю над органами сектору безпеки й оборони	190
Гаспаревич И. Ю. Распространение транснациональных корпораций на региональном уровне в конце XX начале XXI века	192
Головко Л. О. Правове регулювання попередження і ліквідації шкоди, нанесеної навколишньому природному середовищу в Україні і ЄС (порівняльний аналіз)	195
Димінська О. Ю. До питання про уніфікацію договірної права ЄС	197
Кашкан Ю. Д. К вопросу о необходимости усовершенствования механизма защиты личности от нарушения запрета пыток, жестокого, бесчеловечного и унижающего достоинство обращения и наказания в Республике Беларусь	198
Кідалов С. О. Аналіз європейського досвіду у сфері протидії незаконно добутих лісових ресурсів	200
Кідалова Н. О. До питання законодавчого регулювання відбору об'єктів, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави	202
Кірик А. Ю. Процеси гармонізації договірної права ЄС у сфері захисту прав споживачів	204
Кладкевич В. В. Экономические санкции как инструмент внешней политики и внешнеторговой деятельности	206
Кузьмичёв П. П. Взаимодействие государств в борьбе с незаконным оборотом наркотических средств	207
Локшина Ю. В. Стан досліджень міжнародно-правового регулювання засобів захисту торгівлі в науковій літературі	209
Міцкевич Е. В. Правовое регулирование электронной торговли в странах европейского союза	211
Нагибин В. В. Современные тенденции применения принципа самоопределения народов	213
Наконечний А. В. Результати співробітництва України з міжнародним банком реконструкції та розвитку	215
Сидорчук А. И. Политика протекционизма во внешнеторговой деятельности современных государств	217
Скютте Д. Н. Международные обязательства Республики Беларусь в области регулирования политических прав женщин	218
Солдатенко А. В. Проблемы международно-правовой защиты гражданского населения в период вооружённого конфликта (на примере Сирии)	220
Стецков Д. Д. Справа Göta-Verken – витоки теорії де локалізації міжнародного комерційного арбітражу	222
Талалай А. С. Копенгагенські критерії членства у Європейському Союзі: оцінка відповідності України	225
Тимофейчик Т. Н. Роль Совета Европы в развитии спорта	227
Фатєєва І. С. Сучасні проблеми міжнародно-правового регулювання китобійного промислу	229

.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

*Збірник тез
Міжнародної наукової конференції
“Шістнадцяті осінні юридичні читання”
(м. Хмельницький, 20–21 жовтня 2017 року):
у 2-х частинах*

ЧАСТИНА ДРУГА:

*Земельне право
Аграрне право
Екологічне право
Природоресурсне право
Кримінальне право
Кримінологія
Кримінально-виконавче право
Кримінальний процес
Криміналістика
Судова експертиза
Міжнародне право
Порівняльне правознавство*

Відповідальний редактор – *Місінкевич Л. Л.*

Верстка – *Туз О. Г.*

Дизайн обкладинки – *Масловська Л. В.*

Підписано до друку 18.10.2017 р. Формат 60×84 ¹/₁₆
Ум. друк. арк. 13,77. Наклад 140 прим. Зам. № 122.

Віддруковано у Хмельницькому університеті управління та права.
29013, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, буд. 8
Тел.: (382) 71-75-91
www.univer.km.ua

Свідоцтво Державного комітету інформаційної політики, телебачення
та радіомовлення України про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції
Серія ДК № 2105 від 21.02.2005 р.